A. MARDLANE

MEES JA TEMA HABE

(THE MAN AND HIS BEARD)

JUTUSTUS

1926

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükk.
Kirjastaja M. Linnasaar.

I.

Platon Kristoforowič Astolowskil oli uni juba tunni aja eest silmist läinud, aga ta lämmitas ikka weel woodis. Naine oli juba üles tõusnud ja toimetas lastetoas.

Pehmes woodis sooja waiba all lämmitada oli ju nii mõnus. Astolowski armastas seda lõbu wäga ja pühapäewiti ei tõusnud ta iialgi üles enne kella ühtteist. Täna oli pühapäew ja tal ei olnud waja teenistusse minna.

Astolowski pööris enese woodis selili, puhus kõhu hinge täis ja sirutas reied wälja. Tal oli hea olla. Waiba peal oli määratu suur habe laotatud laiali. Astolowski wõttis käed waiba alt wälja ja hakkas oma habemega mängima, silitas teda, soris sõrmedega ta karwades, lahutas habeme kaheks ja mässis ühe osa parema ja teise pahema käe ümber. Siis seadis ta mõlemad habemepooled jälle kokku, nõnda et wahet enam näha ei olnud, ja hakkas teda uuesti waiba peale laiali laotama.

„Mille üle ma praegu mõtlen?“ küsis ta iseeneselt.

Kohe wastas ta enese küsimisele:

„Ei millegi üle.“

Astolowskil hakkas hea meel, et inimene wõib nõnda olla: sooja waiba all lämmitada ja ei millegi üle mõtelda. Hiljuti oli ta „Петербургская Газета'st“ lugenud, kuidas üks kojamees rahukohtuniku juures, kuhu teda tunnistajaks oli kutsutud, oli alanud oma seletusi: „Сижу я на скамейкѣ передъ воротами и ни о чемъ не думаю. Вдругъ . . .“

„Pagana tore poiss, see kojamees!“ rõõmustas Astolowski. „Niisugune — künnihärg! Noh, mina ka praegu laman woodis ja ei mõtle millegi peale.“

Otse tema woodi kõrwal seisis naise Wassa Leonidowna oma. Padjal oli weel näha Wassa peaase, waip oli jalutsis hunnikus. Walgel linal nähti jookswat suurt musta kirpu.

Astolowski sai wihaseks, sest ta ei sallinud neid loomi. Nad imewad werd, sööwad ja ei lase rahulikult magada.

„Wassa!“ hüüdis Astolowski järsult.

Naine ei ilmunud; tal oli lastega tegemist.

„Wassa Leonidowna!“ hüüdis Astolowski uuesti.

Tema hääles kõlas ähwardus.

Naine astus sisse ja jäi kartliku pilguga mehe otsa waatama.

„Sinu ase on jälle kirpe täis!“ hüüdis Astolowski waljult.

„Jooksewad nagu noored warsad ja kargawad minu peale. Kas mina pean toitma sinu kirpe? Waata ruttu järele, üks jooksis praegu sinna waiba alla!"

Wassa tõstis waiba serwa ettewaatlikult üles ja hakkas kirpu taga otsima. Warsti leidis ta põgeneja üles: kirp kükitas lina wäikese woldi sees. Kui ta nägi, et teda otsitakse, hakkas ta põgenema surmahirmus, kuid asjata: Wassa Leonidowna oli osaw kütt ja sai ta silmapilk oma näppude wahele.

„Käes ongi!" ütles ta madala, kõlatu häälega.

Ta weeretas kirpu esiteks mõne korra näppude wahel; siis wiis aknalaua peale ja tappis seal kotiora küünega.

„Raputa ruttu kirbupulbrit!" käskis Astolowski.

Wassa wõttis laualt laastust toosi ja raputas woodi peale kollast pulbrit. Kui ta sellega oli walmis, waatas ta mehe otsa ja kui nägi, et sellel enam midagi ei ole ütelda, läks tasasel sammul toast wälja.

Astolowskile oli naise sõnakuulmine meele järele. Wassa on alati sõnakuuleline. Wassa armastab teda — niisugune walgepeaga kass!

Kui Astolowski jäi üksi, hakkasid mõtted ta peas liikuma. Kirbud on ainult naistele nuhtluseks, — mehed neid ei tunne. Tema ja Wassa juures on aga lugu ümberpöördult: Wassa ei pane kirpe suuremat tähele, aga seda enam tunneb tema. Ta ei jää magama, kui teab, et kirp kuski jookseb. Kord rääkis ta sellest imelisest nähtusest linaseemneäris ja kohe hüüdis eel- ja järelmaksubüroo ülem Jewsignei Wassiljewič Doinikow: „Mis muud, kui et teil, Platon Kristoforowič, on magus liha — magusam kui teie teiselpoolel!"

Silmapilk kadus Astolowskil kogu wiha kirpude wastu. Magus liha! Doinikowil wõib olla õigus: Wassa on kõhn ja kuiwetanud, otsekui waim: mis peaksid kirbud niisugust sööma? Aga tema? (Astolowski silitas parema käega oma rinda.) Tema on kõikjalt ümargune ja pehme. Tubli mees, see Doinikow! W'a maiasmokk! Ta pilkab küll mõnikord, aga sealsamas ajab ta ka wäga tarka juttu ja on sõbergi. Niisugune ilwes!

Imelik lugu selle Wassaga. Kuus aastat tagasi, kui ta tema wõttis, oli ta üsna kena, ümarguse priske näokesega ja siniste silmadega tütarlaps. Kuid iga aastaga jääb ta ikka kuiwemaks, ja praegu on ta kui waim...

Astolowski pööris enese paremale küljele, korjas habeme waiba alla, wõttis ta oma parema käega kaissu — ja lämmitas edasi.

Kell lõi üksteist. Astolowski käänis enese paremalt küljelt selili, lükkas jalgadega waiba pealt ja ajas enese woodis istukile. Siis tõstis ta jalad woodist wälja, tõusis püsti ja hakkas sirutama oma liikmeid: ajas käed laiali, sirutas esiteks

pahemat, siis paremat jalga, sealjuures tõstes neid kõrgele üles; ajas kõhu hinge täis ja laskis ta jälle tühjaks. Selle peale wõttis ta mõlema käega habemest kinni ja astus peegli ette, kus wäikene kirju waip oli maas.

Magamistoa mööbel oli odaw ja lihtne, aga peegel oli suur ja tore ja näitas meest pealaest jalatallani. Astolowski ostis selle peegli juba siis, kui nad Wassaga olid alles puruwaesed ja magasid puulausikutel. Mööbel ei olnud tähtis, aga peegel pidi olema majas. Astolowski harjunud komme oli igal hommikul, kui ta tõusis magamast, särgiwäel peegli ette astuda ja oma habet waadelda. Alles siis, kui habe waadatud, riietus ta.

Nõnda tegi ta ka täna. Ta waatles ja paitas habet, nagu oleks see ta armas laps. Habe oli endine: ei puudunud ühtki karwa. Näis, kui oleks ta öö jooksul weel pikemaks kaswanud ja paksemaks wõrsunud. Ta silitas teda weel korra — esiteks pahemalt, siis paremalt poolt, seadis iga karwa omale kohale ja hakkas siis riietuma.

Astolowski oli keskmise kaswuga mees, laiade õlgadega, pika, tüseda kerega ja lühikeste, jämedate jalgadega. Käed olid ka lühikesed ja lõppesid lihawa kämbla ja tömpide sõrmedega. Õlgade wahelt kerkis wälja pea, mis palju ei liikunud. Ülalt katsid teda juuksed, mida lauk jagas pahema silma kohal kaheks ja mis olid kaunis pikad. Nägu ei olnud palju näha: juuksed tulid madalasse alla otsaesisele, kuna põsenukkidelt algas juba habe. Karwadest paljas oli ainult kitsas otsaesise riba ja teine samasugune riba silmade all. Mõlemad ribad sünnitasid koos ümarguse wõru, mille keskel asus kaks halli, süütut silma, kuna silmade wahele lõikas sisse ninaselg, mis oli ka paljas karwadest. Ninasõõrmeid ei olnud näha: need kadusid habemekarwadesse. See oligi Astolowski nägu. Habe tuli wälja näost, lõuast, põskedest, otsekui määratu puhmastik, läks igale poole laiale ja ei ulatanud ainult nabani, waid weel tüki maad allapoole naba, kinni kattes näo, rinna ja kõhu. Ta oli alles nelikümmendkaks aastat wana, aga sellele waatamata olid juuksed, mis enne olid olnud ruuged, juba halliks minemas. Habe, mis algul oli olnud ruuge, kollaka palistusega äärtel, hakkas minema ka juba halliks. Astolowski pesi natukene käsi ja silmi, ajas selga mustjashallist riidest ülikonna ja pani kaela õige madala krae. Ta kandis ainult kraed: lipsi tal ei olnud, sest see ei oleks ometigi habeme alt wälja paistnud. Kui riided seljas, astus ta peegli ette, ajas pahema silma kohta laugu, kammis juuksed üle pealae, silitas weel kord mõlema käega habet ja astus siis teise tuppa.

Teemasin susises laual. Wassa Leonidowna toimetas laua juures. Astolowski asus laua ääre, otsis sõrmedega habeme karwade seest suuaugu üles, lükkas karwad kõrwale ja hakkas sealt wõileiba ja wasikalihast teeworsti alla saatma, walades peale igale

saadetisele walgest kruusist teed, mille Wassa Leonidowna juba oli walmis pannud. Soe tee, mida ta kõhtu walas, tõi Astolowskile hea tuju.

„Istu, Wassa!"

Wassa Leonidowna istus.

„Waata, kui ilusasti meie nüüd elame."

„Eks ela ikka ka."

„Kas mäletad weel, kui meie pulmad olid?"

„Miks ei mäleta."

„Kas sul on weel meeles, kuidas sa mind siis armastasid?"

Wassa Leonidowna kõhn nägu lõi särama.

„Ma armastan teid weel praegu."

„Siis ei olnud minu habe weel nii suur kui praegu."

Astolowski lõi pahema käe habeme alla, aga parema käega silitas teda pealtpoolt.

„Jah, oli wist küll natuke wäiksem."

Astolowski waatas kelmikalt naise otsa.

„Wassakene, mispärast hakkasid sa mind armastama?"

Wassa Leonidowna lõi häbelikult silmad maha.

„Eks ma ole teile seda juba ammugi ütelnud. Teie olite nii kena ja tore. Teil oli nii ilus habe, nagu seda enam kellelgi teisel meesterahwal ei olnud."

„Aga nüüd, Wassa, aga nüüd?"

Astolowski laskis kuuldawale oma hääles walju poolheli.

„Ega's ma ei ütle, et teie nüüd enam kena ja tore ei ole. Ma armastan ja austan teid praegugi."

„Waata, Wassa (Astolowski hääl oli jälle endine)! Nüüd oleme juba kuus aastat paaris."

„Saab küll kuus aastat."

„Sa armastad liig palju woblakala. Sellest ka tuleb, et sa nii kõhn oled. Woblakala on naismunkade toit, aga sina ei ole naismunk, sa oled mõisniku seisusest isiku Platon Kristoforowič Astolowski laulatatud abikaasa. Siis armastad sa senesuppi ja riisikotlette seenesoustiga. Ega sa ometi naismunk ei ole! Et sa nii kuiwetanud oled, tuleb sellest, et sa alati sööd mungatoitu. Täna lõunaks keeda peedisuppi walge sealihaga, Малороссійскій борщъ ehk щи русскія — see on ometi tubli toit!"

„Eks ma siis keeda. Teie ütelge alati ette, mida teile walmistada."

„Wala mulle teed! Sa kaebasid, Wassa, eile kõhuwalu üle. Kas kõht täna weel walutab?"

„Natukene walutab, aga see ei tee midagi."

Lapsed, kes juba ammugi ukse taga olid waritsenud, kui isa jõi teed ja emaga juttu ajas, lükkasid ukse lahti ja tulid üksteise järel tuppa. Astolowski abielupaaril oli neid kaks paari ja üksainus: kaksikud poisid Fimja ja Fedja — wiis aastat wanad, tütar Nataša — kolm aastat, ja kaksikud poisid Antoša ja Platoša — kaks aastat wanad. Neil oli maha tehtud, et kui kuues laps tuleb

(Astolowski tahtis, et see tingimata poiss oleks), siis panewad nad talle nimeks Koka. Lapsed, oma wanaduse järjekorras, ilmusid isa ette, et teda teretada: kõige esiteks Fimja ja Fedja, siis Nataša ja tema järel Antoša ja Platoša. Teretamisekomme seisis selles, et lapsed pidid isa käele suud andma. Astolowski pööris näo laste poole, ilma et oleks jätnud järele toidu peeneksjahwatamist lõualuudega, käänis parema käeselja wälja ja laskis lapsi sellele üksteise järel musu anda.

„Minge nüüd, papa tahab süüa!" käskis Wassa Leonidowna, kui teretamine oli möödas, ja wiis kaks paari poisse uksest wälja. Sisse jäi Nataša, kes oli isa armas laps. See ei näinud isa sugugi kartwat: ta ronis tema põlwedele ja wõttis mõlema käega ta habemest kinni.

„Ära sikuta papat habemest, sina wäike rott!" tõreles Astolowski, parema käega lapse ümbert kinni wõttes ja pahema käega ähwardades.

Laps jättis sikutamise järele ja hakkas habemes mängima peitmist. Ta puges üleni habeme karwadesse.

„Papa, näe!" kuuldi peenikest häält habeme seest ütlewat: „mind ei ole enam. Otsi mind!"

„Sina rott! peidad enese papa habemesse ja käsid ennast otsida!" tõreles Astolowski.

Ta tõmbas habeme karwad laiali: sealt tuli nähtawale lapse wäikene walge näokene.

„Kas näed, papa leidiski sinu juba üles."

Laps peitis enese uuesti habemesse, aga seekord sügawamale.

„Otsi nüüd!" kuuldi jälle hüüdwat peenikest häält.

„Sina wäikene rott! Wõi sa arwad, et papal polegi muud teha kui sinuga mängida? Sa kisud papa habeme karwad wälja! Kust papa siis weel habet saab? Mine maha, sina tillukene rott! Papa tahab süüa."

Astolowski pani lapse maha ja jätkas kõhutäitmist. Wasika lihast teeworst oli peagi otsas.

Uksekell kõlises. Fimja ja Fedja jooksid esikotta, et ust lahti teha. Mõne silmapilgu pärast ilmusid nad Astolowski ette ja hüüdsid ühest suust:

„Lipkin tuli!"

Lipkin oli wäikene kontoriametnik linaseemneäri seitsmendast osakonnast, kus Astolowski oli juhataja.

„Õige teda tarwis!" pomises Astolowski habemesse.

Tõepoolest ei olnud tal aga Lipkini tuleku wastu midagi, sest sel oli alati midagi jutustada. Astolowski oli kindel, et tal peab olema tänagi mingisugune iseäraline uudis ja teda waldas uudishimu seda teada saada. Teiseks tahtis ta Lipkinile anda wäikese toimetuse.

Ta lõpetas kähku söömise ja joomise, pühkis rätiga habeme puhtaks, toppis suu kohta tehtud augu jälle kinni ja astus mõõdukal sammul teise tuppa, mida saaliks nimetati, kus Lipkin teda juba ootas.

„Tere hommikust, Platon Kristoforowič!"

Tere, Nikolai Anikejewič!"

„Kuidas on teie terwis, Platon Kristoforowič?"

„Tänan, nagu ennegi. Hea, et tulite, Nikolai Anikejewič! Mul on hõlmadeta saterkuub, mille ma juba enne naisewõtmist lasksin teha. Ta on alles päris terwe, ainult lakad on wähe määrdinud. Minule on ta juba kitsas: kas teie ei saaks teda ära müüa?"

„Miks mitte, Platon Kristoforowič! Saab küll. Andke ta aga kohe minu kätte. Fontankal, üsna Kalinkini õllewabriku lähedal, elab tatarlane, kes ostab wanu riideid: ma wiin ta tänapäew tema juure."

Saterkuub toodi kapist wälja. Selle riidega oli Astolowski poissmehena käinud pidudel ja tantsinud. Lipkin wõttis ta näppude otsa ja silmitses asjatundliku pilguga.

„See on weel üsna hea saterkuub," kiitis ta. „Ei tea, kui palju tema eest tahate saada, Platon Kristoforowič?"

„Kuidas kaupa saate," wastas Astolowski ja lõi käega. „Teie waewa tasun ka ära."

„Ah jätke, Platon Kristoforowič! Mis waew see nüüd ei ole! Ma arwan, et juba homme wõin teile raha kätte tuua."

Lipkin pakkis saterkuue wanasse ajalehesse, sidus nööriga kinni ja wiis eeskotta. Siis pööris ta saali tagasi ja istus toolile.

„Kas teate uudist, Platon Kristoforowič?" algas ta, kuna tema kõhn ja wäljaimetud nägu, wäikese kikis habemega lõua otsas, hiilgama lõi.

„Missugust uudist, Nikolai Anikejewič?"

„Ter-Vegetarjanz läheb Odessa abikontori direktoriks."

Astolowski tundis, nagu oleks teda keegi terawa oraga torganud. Tema hallide silmade ilme muutus kartlikuks ja kaks wäikest habemesalka teine teispool suud, tuksatasid.

„Kust teie seda teate?" küsis ta.

Tema hääl oli täiesti rahuline.

„Ma sain teada seda kantseleist. Warwara Alistarowna Gunakowskaja rääkis."

„Kust teab seda Gunakowskaja?"

„Seda ma kindlasti ei tea. Wististi on ta seda kuulnud Wanka-Iwanowi enese käest. Gunakowskaja on rahaministri perekonna hea tuttaw ja käib seal tihti wõõraks. Wanka-Iwanow teab seda ja sellepärast peab temast wäga suurt lugu. Mina ise nägin kord, kui Gunakowskaja ta kabinetti läks. Wanka-Iwanow wõis talle ju rääkida."

„Wõi nõnda!" ütles Astolowski ja waatas nurka.

„Ega Ter-Vegetarjanz seal wälja ei saa, tal olgu sinna ainult minna!“ ütles Lipkin asjatundlikult ja kõngutas pead.

„Minul ükskõik!“ sõnas Astolowski kindlalt. (Ta waatas jälle otsekohe.) „Mina olen oma kohal ja mul on ükspuha, kes sinna nimetatakse.“

„Ja muidugi, Platon Kristoforowič!“ kinnitas Lipkin. „Kellele see korda läheb? Aga teade ise näib õige olewat. Mulle rääkis Ak-Urin: Ter-Vegetarjanz käinud eile Wanka-Iwanowi juures ja istunud seal tund aega. Mis ta seal muidu käis?“

„Ma arwan,“ jätkas Lipkin mõne silmapilgu järele: „tal peawad olema head soowitajad, sest kes annaks talle muidu niisuguse koha?“

„Wõib olla!“ kuuldi häält habeme seest. „Ega teie ei tea, kas ärijuhatus on ta juba ametisse kinnitanud?“

„Seda ma ei tea, Platon Kristoforowič! Aga ma ei usugi, et Ter-Vegetarjanz Odessas läbi saab.“

„Minul ükskõik!“ sähwas Astolowski ja lõi käega.

„Muidugi, Platon Kristoforowič. Aga... (Lipkin waatas Astolowskile otsekohe näkku) t e i e oleksite wõinud selle koha wastu wõtta. Teie kõlbate sellele kohale igatahes enam kui Ter-Vegetarjanz.“

„Minul on koht,“ ütles Astolowski järsult. „Kas olete wiimase „Міръ Божій“ numbri juba kätte saanud?“

Lipkin nägi, et Astolowski enam seda juttu ei taha edasi ajada. Ta püüdis weel sellest ja teisest rääkida, aga kõik, mis ta rääkis, ei huwitanud Astolowskit. Warsti hakkas ta minema.

„Astuge mõnikord jälle sisse!“

„Tänan, Platon Kristoforowič!“

Lipkin, kes juba oli riides, wõttis saterkuue kaenla alla ja läks.

Astolowski pööris saali tagasi, istus toolile, ajas põlwed laiali ja hakkas töntsilt maha wahtima. Habe kattis mehe näo täiesti kinni ja ei lasknud nähtawale tulla mingisuguseid kirgi. Rõõm, kurbus, wiha, õelus, kadedus ei awaldunud Astolowski näos iialgi wõõra silmale: ta kired ja üleelamused peegeldusid ainult ta hallides silmades, teatawal wiisil nende ilmet muutes, aga sealt ei osanud neid keegi lugeda. Kui talle mõni kelmikas mõte pähe tuli, siis läksid ta silmad kitsamaks ja nende nurkadesse, nina kõrwale, ilmus kaks wäikest soppi. Habe jäi iga hingeliigutuse juures tummaks, aga kui mehel oli wäga halb, siis tõusid üles kaks wäikest salka teine teispool suud ja käänsid endid põigiti. Praegu oli Astolowskil wäga halb olla ja habemesalgad suu kõrwal olid keernud endid poolwiltu.

Ta oli praegu kuulnud asja, mille tõsiduse juures ta silmapilkugi ei kahelnud: Ter-Vegetarjanz saab Odessa abikontori direktoriks. See on suur koht, peaaegu sama, mis direktori koht keskäris, aga palju wabam ja iseseiswam. Suur uhke lõunamaa linn,

sooja päikese all... Ligidal limaanid, kus ennast suurepäraselt wõib arstida maksa-, põrna- ja kõigist muudest haigustest... Ja tal on juba ammugi põrnahaigus, mida waja oleks arstida!

Ter-Vegetarjanz ei olnud Astolowskile midagi kurja teinud, aga ta ei wõinud sallida teda silma otsas. Juba sest silmapilgust saadik, kui nägi teda esimest korda, hakkas teda wihkama. Kui ta waatas oma mustjas-pruunide silmadega tema peale, siis oli tal tunne, nagu oleks teda puuritud kahe peenikese oherdiga. Ter-Vegetarjanzi walgel näol ei liikunud ükski lihas: see oli alati tasane ja külm, otsekui marmorlaud; aga Astolowski arwas, et ta temast lugu ei pea ja teda pilkab, kuid ei näita seda wälja. Kui Ter-Vegetarjanz naeratas, siis hakkas tal alati sapp üle keema: nii wastumeelt oli talle tema isik.

Astolowski kargas korraga niisuguse kiirusega toolilt, mida temalt, keha tüsedust silmas pidades, ei oleks wõinud oodata, silmalaud kõrgel ja käed solgus, mööda tuba uitama.

Ter-Vegetarjanz nimetatakse Odessa abikontori direktoriks, aga mispärast ei pakuta temale mõnd paremat kohta? Mis on osakonna juhataja keskäris? Direktori jooksupoiss! Aga oled sa mõnes suuremas linnas abikontori direktor, siis oled ka oma ametkohas kõige ülem isand ja kõik linna kaupmehed käiwad sind kummardamas. Sõidad autoga... Wõtad osa kõigist pidusöökidest... Igalpool oled auwõõras... Oled tähtsaim mees üle kogu linna... Keskäris ei tohi sa üht päewa teenistusest puududa. Kui direktor ei salli sind heameelega, kuuled temalt kõiksugu halbu sõnu, aga parata ei saa midagi. Kui suurt waewa ja alandust ei maksnud talle osakonna juhatajaks saamine, ja poleks olnud Habladurowi, kes enese pärast üles poos, ei oleks ta iialgi saanud nii kaugele. Siin ta nüüd istub. Ter-Vegetarjanz on teeninud alles kaks aastat linaseemneäris ja juba antakse talle kõige parem abikontori direktori koht; tema on aga teeninud kuus aastat ja kellelgi ei tule meele pakkuda temale midagi paremat. Peab küünte ja hammastega sedagi kinni hoidma, mis tal käes on.

Ukse prao wahelt waatas sisse kaks wäikest nina.

„Uks kinni, teie põrnikad!“ käratas Astolowski.

Ninad kadusid ja uks suleti.

Odessa on suur ja ilus linn, ta on seal ükskord käinud. Seal elutsewad kõiksugu rahwused. Odessa on ka kuulus ilusate tüdrukute poolest: ta wõis uulitsal käies oma silmaga näha, kui palju neid seal liigub, kena näoga ja priskete paledega, ise kerged kui liblikad. Ter-Vegetarjanz on poissmees ja on wäga libe naistega ümber käima. Seal, Odessas, kus kedagi pole nägemas, ümbritsewad nad teda wististi parwedes...

Astolowski sülgas.

Ter-Vegetarjanz on armeenlane. Odessas ja teistes Mustamere-äärsetes linnades elab palju Armeenia rahwast. Kõik sealsed armeenlased on wägewad ja rikkad. Kõigi suurte Armeenia miljonäride majades on ta siis oma inimene. Tema ees on lahti

kõik uksed. Kui ta Peterburisse tuleb, läheb ta otsekohe Merluškini ja Wanka-Iwanowi juure. Aga tema ei pääse mujale kui ainult Eltzburgi ja Gurlandi juure. Ter-Vegetarjanzil on igalpool kummardamine ja austamine. Niisugune sisalik!

Astolowski istus uuesti toolile. Kibe wiha täitis ta hinge. Sapp lainetas ja süda tuksus korratult. Heameelega oleks ta Ter-Vegetarjanzi maakeralt häwitanud, kui see oleks wõimalik olnud. Mõtted keerlesid ikka ühe ja sama asja —Ter-Vegetarjanzi nimetamise ümber, ja Astolowskil oli tundmus, nagu oleksid nad wäljapääsuteed otsides peksnud wastu tema pealuukambri seinu. Ta hakkas peas walu tundma ja oli rõõmus, kui kuulis uksekella kõlisewat.

Tulija oli Iwan Mihailowič Kitomanow, wanapoolne inimene, lihtlabane ja õiglane Wene mees. Ennemalt oli ta olnud rahwakoolis õpetajaks, aga siis oli ta milgil wiisil sattunud pealinna ja teenis praegu ühs kaubakontoris. Teenistusasjus linaseemneäris käies oli ta Astolowskiga tuttawaks saanud ja oli tast mulje kaasa wõtnud kui arukast mehest ja wäga auwäärsest isikust. Ta oli Astolowskit juba paar korda ennemalt waatamas käinud ja tuli ka täna teda waatama ja juttu westma.

Astolowski raputas soojalt Kitomanowi kätt. Nad rääkisid mitmesugustest asjadest. Astolowski seletas Euroopa ja Aasia praegust poliitilist seisukorda. Ta oli kindel, et Palestiinas tuleb warsti sõda. Tunni aja pärast hakkas Kitomanow minema ja Astolowski, olgugi et lõuna oli ligidal, läks teda saatma. Tal oli waja ennast lahutada.

Teel rääkis Astolowski wiiekordsete majade ehitamisest ja sellest, mispärast Iisaku kiriku lael on alati toed all. Nõnda läksid nad tüki maad edasi, kuni Astolowski jumalaga jättis ja tagasi pööris.

Üksi olles tulid endised mõtted uuesti tagasi. Nad näisid teda waritsewat otsekui waimud. Ta nägi waimus armeenlast reisipauna siduwat, nägi suuri kollaseid ja pruune sumadane.

Need wõtab ta ühes ja sõidab esimeseklassi wagunis Odessasse. Seal wõtab kõige paremas hotellis korteri. Kohe laguneb linnas jutt laiale, et uus linaseemneäri abikontori direktor Ter-Vegetarjanz on sinna jõudnud. Wiibimata ilmuwad kaupmehed, et temaga tuttawaks saada...

Niisugune sisalik!

Astolowski jõudis kanali ääre, mille kaldad olid raudwõrega piiratud. Rahwast liikus kanali ääres wähe. Astolowski laskus rinnuli wõrele ja hakkas wahtima üksisilmi alla mudasesse wette.

Oli sügis. Taewas oli hallis pilwes. Kõrged majad mõlemal pool kaldal peegeldusid mudases wees mingisugustena wormita kogudena. Aga Astolowskile näis, kui paistaksid talle wastu mustast kanaliweest Odessa tornid ja see mõttekujutus pani ta sapi weel rohkem lainetama.

Äkitselt tõusis Astolowski püsti ja hakkas suurte silmadega

wahtima kuhugi teadmata koha peale. Ta seisis mõne sekundi; siis laskis ta pea jälle maha. Ta silmade waade oli kelmikas ja nende ninapoolsetes nurkades wõis näha kaht wäikest soppi. Nõnda seisis ta jälle mõne silmapilgu; siis toppis ta käed tasku ja hakkas kiiresti edasi minema.

Ta jõudis Neewa ääre ja jäi sinna seisatama, käega raudwõrest kinni wõttes. Seisak ei kestnud kaua: ta parem käsi tegi järsku liigutuse, pahem jalg ajas end tahapoole õigeks ja mees hakkas jälle liikuma. Ta ei pannud midagi tähele: tal oli tegemist ainult oma mõtetega. Nagu näha, juurdles ta millegi asja kallal ja ei jõudnud kindlale otsusele.

Nõnda kõndis ta tüki aega. Wiimaks tuli talle wastu keegi õige näruses riides isik, kellel oli suur tükk poolwalget leiba kaenla all ja kes selle küljest aeg-ajalt murdis ja pistis suhu. Astolowski kõht hakkas korraga näpistama. Talle tuli meele, et lõuna on juba ammugi möödas. Ta jäi weel kord seisatama ja waatas suurte silmadega kaugusse; siis lõi ta peaga, ühes sellega seda liigutust ka mõlemate kätega korrates, silitas habet ja hakkas minema kiirel sammul kodu poole.

Sopid ta silmanurkadest ei kadunud.

II.

Järgmine päew oli argipäew, kus Astolowskil oli waja teenistusse minna. Ta elas kaugemas Peterburi linnajaos ja sellepärast pidi ta mõne tüki maad sõitma tänawaraudteega. Wagunis, otse tema wastu, istus kaks linnameest. Ühe kasukal oli linnunahkne krae: see oli Nowaja Derewnjast. Teine kandis ka kasukat, aga see oli ilma nahkadeta ja krae oli sametist ja ainult kaks tolli lai: see mees oli Staraja Derewnjast.

„Teie poeg teenib ikka weel linaseemneäris?“ küsis kulunud sametkrae.

„Ikka sealsamas, juba teist aastat,“ wastas linnunahkne krae.

„Kuipalju ta palka saab?“

„Palk, Nikita Iwanõč, pole tal suur. Ta on ju ka alles noor. Saab kakskümmend wiis rubla kuus ja peale selle kuupalga igaks jõuluks ja lihawõtteks. Palk ei ole tähtis: ma pean teda seal sellepärast, et ta midagi õpiks. Käin ka ise sagedasti seal. Uhke wiiekordne kiwimaja; suured walged saalid; kõrged aknad, kollaste eesriietega. Seal on niisugune seadus, et teenijad peawad käima peenelt riides. Kui direktor wastu tuleb, peab tingimata teretama, ja direktor teretab ka wastu. See on koht, kus noor inimene wõib õppida peent elu ja peeneid kombeid.“

„Kui lugu nõnda, Iwan Wassiljewič, siis pole palgast lugu,“ tähendas kulunud sametkrae.

„Jah, muidugi!“ kinnitas linnunahkne krae, mis ka mitte just esimest sügist ei näinud. „Praegu saan ma majast üüri; poodi

pean ise; siis on weel kapsaaed enese käes — ei tahtnud kewadel enam wälja rentida. Sissetulekut on. Kas teate, seal on palju huwitawaid asju: on olemas kõiksugu seltse ja kassasid. Minu poeg on igalpool liige, sest nõnda saab ta alati suurte härradega kokku. Iseäranis kiidab ta üht osakonna juhatajat — Astolowskit: temast räägib ta igapäew."

„Ostolowski?" küsis kulunud sametkrae.

Astolowski, kes seda kõnet pealt kuulis, hammustas oma alumist mokka, aga habeme warjul ei olnud seda mitte näha.

„Astolowski," parandas linnunahkne krae. „Minu poeg austab teda wäga ja ütleb, ta olewat wäga tore mees ja sealjuures ka wäga lahke ja armas inimene. Sel härral olewat niisugune suur habe."

Linnunahkne krae näitas kätega Astolowski habeme suurust.

Silmapilgu pärast tõstsid mõlemad mehed oma silmad üles ja waatasid Astolowski peale, otsekui oleksid nad kokku rääkinud.

„Tema ongi kõik need seltsid ja kassad asutanud," kõneles linnunahkne krae edasi. „Tema on igalpool kas esimees wõi juhatuse liige ja teeb teenijate kasuks tööd. Palka nende ametite eest ei maksta: peab muidu teenima. Kas see pole suur armastus ja heategu kaasteenijate wastu? Kui on teenijatel koosolek, walitakse Astolowski juhatajaks. Minu poeg räägib, et keegi ei mõista nii osawasti koosolekut juhatada kui tema. Kui edaspidi jälle mõni koosolek on, tahan ka ise waatama minna."

„On ju tarku inimesi maailmas!" ohkas kulunud sametkraega mees.

Selle wahe sees olid nad kohale jõudnud. Wagun jäi seisma ja sõitjad hakkasid wälja ronima. Astolowski, kes läks pärast kõnelejaid wagunist wälja, tõttas neile uulitsal järele.

„Mul on au ennast esitleda: olen seesama Astolowski, kellest wagunis oli jutt."

Mehed jäid uulitsal seisma kui soolasambad ja hakkasid talle lollakalt otsa wahtima. See kestis mõne silmapilgu, siis kummardusid nad ühekorraga nõnda, et nende pead puutusid kokku.

„Siis teie oletegi Platon Kristoforowič Astolowski, kellest minu poeg alati räägib?" küsis linnunahkne krae suure aupakkumisega, kuna tema nägu päikesena hiilgas. „Olen wäga rõõmus teiega ükskord ometi tuttawaks saades."

„Wäga armas!" ütles kulunud sametkrae.

Astolowski raputas südamlikult mehe kätt, kes kandis linnunahkse kraega kasukat, ja wõttis oma paremale käele. Kulunud sametkraele andis ka koguni hooletult kätt ja laskis teda kõndida oma pahemal käel. Ta kiitis linnunahkse krae poega ja ütles et temast ükskord saab mees. Nõnda kõndisid nad kuni ligema uulitsani, kust Astolowski ära pööris. Jumalaga jättes ütles ta lahkesti linnunahksele kraele:

„Ma näen, teid huwitab seltskondlik tegewus. Ehk astute mõnikord minu poole sisse: siis wõiksime pikemalt juttu ajada."
Kulunud sametkraele ei lausunud ta midagi.

Linaseemneäri eeskojas andis Astolowski oma palitu ja lakkadega mütsi uksehoidja kätte. Selles ametis oli Wassili Karro, juba wana mees, suure walge habemega. Kuid tema habe ei saanud kaugeltki Astolowski habeme wastu: see oli wiimasest waewalt üle weerandi. Astolowski astus peegli ette, silitas parema käega oma juukseid, siis mõlema käega habet, wõttis endale hariliku posituuri ja hakkas trepist üles minema.

Maja esimesel korral asusid riidenagid, aktseptatsioonijaoskond, peakassa ja arhiiw. Teisel korral olid peadirektori, tema abi, juhatuseliikmete ja direktor Gurlandi kabinetid ja wastuwõtmisruumid, kantselei ja operatsioonisaal, ühes wälismaa-osakonnaga. Kolmanda korra wõttis oma alla raamatupidamisosakond, hinnakirjade- ja tariifidebüroo, eel- ja järelmaksubüroo ja direktor Klopowi kabinett. Neljandat korda täitsid teised osakonnad, direktor Eltzburgi kabinett ja laboratoorium. Wiiendale korrale olid paigutatud köök, söögisaal ja wäljakäigukohad. Majal oli kaks treppi: üks suur marmortrepp ja teine wäikene, kitsas trepp, mis wiis õue peale. Esimesest trepist käisid linaseemneäri nõukogu esimees ja liikmed, peadirektor ja juhatusliikmed, direktorid, pearaamatupidaja, laboratooriumijuhataja, peakokk oma laia walge kübaraga ja põllega, osakondade ja büroode juhatajad, prokuristid ja ärisõbrad. Wäiksemad ametnikud ja teenijad ei tohtinud marmortreppi mööda majast sisse ja wälja käia, waid pidid tarwitama tagumist kitsast treppi. Marmortreppi wõisid nad tarwitada ainult teenistuse ajal ja teenistuse huwides. Astolowski oli osakonna juhataja ja tohtis üles minna marmortrepist.

Neljandal korral trepi lähedal tulid temale mõned ametnikud wastu, keda tema oma harjunud wiisil teretas. Tema kabinett oli wäikesest koridorist ja ootamisruumist läbi minna pika koridori peal. Tal oli oma kabineti uksekäeraud juba pihus, kui temas midagi nõksatas. Otse tema kabineti wastu oli Ter-Vegetarjanzi kabinett. Sealt astuski ta praegu wälja. Astolowski äigas mõlema käega oma habet, astus siis sammu armeenlasele wastu ja ütles sulawa lahkusega:

„Tere hommikut Aršak Wartanowič!"

Armeenlane surus Astolowski kätt ja astus jälle edasi, ilma et oleks sõna rääkinud.

„Sisalik!" ümises Astolowski.

Kabinetis leidis ta oma abi Šagrinowiči juba ees.

„Tere hommikut, Jowian Naumowič!"

„Tere hommikut, tere hommikut, Platon Kristoforowič!" ütles teretataw püsti tõustes ja kätt wälja sirutades.

Šagrinowič oli Poola juut, mustade juuste ja ümmarguse

paksu näoga. Tömbi nina peal kandis ta kuldraamiga näpitsprille. Ta oli kaunis inetu. Linaseemneäris teenis ta juba kaks aastat. Esiteks oli ta õlikookidejaoskonnas õige wäikese ameti peal. Seal silmas teda Astolowski ja pani kõik rattad käima, et teda enda juure saada — osakonnajuhataja abiliseks. Direktor Eltzburgii ei olnud midagi selle wastu, et oma suguwenda ametis kõrgendada, ja wiis asja peadirektor Wanka Iwanowi juures läbi. Šagrinowiči aukartus Astolowski wastu oli piiritu: ta pidas teda kõige targemaks ja kõige paremaks inimeseks maailmas ja ei rääkinud temast iial muidu kui püha aukartusega. Astolowski oskas oma warandust hoida: laisawõitu Šagrinowičil oli tema juures nii hea kui iganes wõimalik. Kohe seadsid nad oma lauad wastamisi, et wõiksid igal ajal üksteist näha ja üksteisega juttu ajada. Šagrinowič kiitis Astolowski ligimesearmastust, selget pilku ja sügawat mõistust, aga Astolowski — Šagrinowiči suuri kirjanikuandeid (ta oli paar tillukest brošüüri kokku sepitsenud). Astolowski oli täitsa kindel, et Šagrinowič ühel ilusal päewal ütleb: „Platon Kristoforowič! Teil on otse riigimehe mõistus. Teie kõlbaksite wäga hästi peaministriks."

„Jutud on käimas," algas Astolowski: „et Ter-Vegetarjanz Odessa abikontori direktoriks nimetatawat."

„Pole kuulnud," wastas Šagrinowič. „Kelle käest teie seda kuulsite, Platon Kristoforowič?"

„Need jutud on Gunakowskaja käest wälja läinud — teate seda paksu mustawerd daami, kes kantseleis töötab. Ta olewat koguni rahaministri sugulane."

„Ei ole kuulnud, Platon Kristoforowič! Kui see tõesti tõsi on, siis on see armeenlasele suur ülendus. Odessa abikontori direktori koht on ju peaaegu sama, mis direktori koht keskäris, aga sealjuures täiesti iseseisew."

Astolowski ei wastanud midagi ja küsis, kas mitte hädalisi asju ei ole.

Hädalisi asju ei olnud ja Astolowski lahkus kabinetist. Pahemat kätt oli ruumikas saal, kus asusid neljas, wiies ja seitsmes osakond. Neljanda osakonna juhatajaks oli Iwan Walerianowič Kasearu, wiienda — Ter-Vegetarjanz ja seitsmenda — tema ise. Saal oli tihedasti laudu täis, seal istus kolmkümmend inimest. Kõiki neid teretas Astolowski igapäew kättpidi. Saali sisse astudes oli tal pea kindlasti oma koha peal, habe rindade ja kõhu peal laiali ja kõnnak mõõdukas. Ei kõndinud mees, waid kõndis habe. Näolapist, mida juuksed ja habe paljaks jätsid, waatas wälja kaks halli silma — nii ilmsüütud nagu oleks ema ta alles eile ilmale toonud. Uksele kõige ligemal istus pikk ja kuiwetanud emand Kamenewa, wanapoolne inimene, aga mitte ka wäga wana, mehe naine ja kahe lapse ema, wäga kaine ja tagasihoidlik naisterahwas. Teda teretas Astolowski alati kõige enne. Ta jäi tema laua ette seisma ja tegi oma kehaga kummarduse — nõnda, et seal juures ka habe kummarduse kaasa tegi. Kamenewa tõusis püsti ja ulatas

talle käe. Astolowski pigistas soojasti oma tömpide sõrmedega pakutud kätt, sealjuures teda mitu korda kergesti raputades; siis ajas enese sirgu, waatas Kamenewale silma, tegi weel ühe wäikese kummarduse ja astus edasi. Nõnda käis ta kogu saali läbi.

Selles saalis istujad olid kõik wähemad ametnikud ja ei wõinud Ter-Vegetarjanzi nimetamisest midagi teada. Kelle käest küsima minna? Gunakowskaja käest otsekohe küsima minna ta ei tahtnud. Asi ei pidanud aga teadmata olema direktor Elzburgil. Kui aga Elzburg teadis, siis teadis kahtlemata ka Lilipetrow, esimese osakonna juhataja, Eltzburgi sõber ja parem käsi. Astolowski seadis juba sammud tema kabineti poole, kui ta korraga nägi sekretäri liginewat, pikk lõhnaw sigar suus.

„Tere, Konstantin Mihailowič! kas on uudiseid?“ küsis ta hariliku pehmuse ja mahedusega.

„Millal neid puudub?“ oli lühike wastus.

Konstantin Mihailowičil oli alati wähe aega.

„Räägitakse, et Ter-Vegetarjanz olewat Odessa abikontori direktoriks nimetatud?“ küsis Astolowski.

„Ei ole weel nimetatud, aga nimetatakse warsti,“ wastas Konstantin Mihailowič ja astus edasi.

Käes ta oligi!

Astolowski tundis eneses midagi katki rebenewat. See, mida ta miski hinna eest ei oleks tahtnud kuulda, oli ometi tõsi. Kerge waewaga sai ta weel teada, et juba esimesel juhatuse koosolekul Ter-Vegetarjanz kinnitatakse ametisse.

Astolowski läks oma kabinetti tagasi. Šagrinowič oli wälja läinud. See oli hea, sest ta tahtis üksi olla. Ta istus toolile ja hakkas wahtima oma töölaua halli kalewi peale. Nõnda kestis see seni, kui teenija sisse astus ja neljakandilise traadist korwi sees temale direktor Eltzburgi käest pabereid tõi.

Astolowski waatas paberid läbi ja pani nad kõrwale. Siis tõusis ta toolilt ja hakkas kabinetis edasi-tagasi käima. Tema silmad omandasid kelmika ilme ja nende nurkadesse ilmus kaks wäikest soppi. Mitu korda naeratas ta, aga habe ei lasknud seda wälja paista. Kui ta umbes kümme minutit oli kõndinud, astus ta laua juure ja wõttis sahtlist peegli wälja. Peegel oli sahtlis alati millegi risu alla ära peidetud ja temast ei teadnud ükski, ka mitte Šagrinowič. Et peegel wäike oli, siis ei wõinud Astolowski kogu oma keha ühekorraga näha. Ta waatas esiteks pead, siis habet. Allpool habet ei olnud enam midagi waadata; seal algasid juba reied. Kõik oli korras, iga asi seisis oma koha peal: hallid silmad, ninaselg, kaunis pikad halliksläinud juuksed ja habe. Enne, kui tema juuksed ja habe alles ruuged olid, arwas ta, et tema kuju aukartust äratab; nüüd aga, kui tal juuksed juba peaaegu hallid ja habe ka oli poolestsaadik hall, arwas ta, et temale weel üks omadus on juure tulnud: tema isiku auwäärilikkus. Oli tarwis ainult pead auwäärselt püsti hoida, habet auwäärselt enda ees

kanda, mõõdukal sammul kõndida ja pehme, maheda häälega rääkida: kõik muu oli juba olemas.

Astolowski pilgutas weel korra silmi: ka need olid talle truud nagu alati. Ta peitis peegli jälle ära, wõttis mapi mõnede paberitega pahema kaenla alla, silitas parema käega weel kord habet ja astus siis kabinetist wälja.

Ta läks direktor Eltzburgi juure asju ette kandma.

Solomon Isakowič Eltzburg ehk lihtsalt Saalomon, nagu teda linaseemneäris nimetati, oli wäike, libeda wälimusega mehike, umbes nelikümendwiis aastat wana, mustade juuste, wäikese musta lõuahabemega ja kikis kõrwadega. Habe ja juuksed hakkasid juba hallinema. Nina oli tal kaunis iseäraline: ligidalt waadates oli see üsna wäike, aga kaugelt waadates — suur ja kongis. Kui teda oleks ära mõõdetud, siis oleks igaühele selgeks saanud, et ta kongis ei olegi, waid ainult otsast natuke kumer. Wäikesed mustad silmad õhukeses peas jooksid sinna ja tänna, otsekui wäikesed hiired.

Eltzburg õppis pealinna kõrges koolis ja tahtis kuulsaks professoriks saada. Warsti aga müüs ta raamatud ära, pani raha panka ja ise astus linaseemneärisse teenistusse. Elas lustilist elu ja armastas wäga walgetwerd Wene tüdrukuid. Kui ta kolmkümmendkolm aastat wana oli, heitis ta ühe arsti tütrega abiellu. See oli tasase loomuga Juudi tüdruk, ilma iseäralise iluta ja temast hulga pikem ja tugewam. Kümne kuu pärast tõi ta omamehele poja ilmale ja poolteise aasta pärast — teise. Abielluastumisega muutus Eltzburg kõige eeskujulisemaks perekonnameheks. Oma naist ja poisse armastas ta kirgliselt. Nüüd ei wõinud ta enam sallida neid ametnikke, kellest teada oli, et nad kuuendast käsust üle astuwad.

Eltzburg oli ainult wäike sahkerdaja, aga kuidas tahtis ta, et teda oleks suureks ärimeheks peetud!

Inglismaal elab suur rahamees Rotšild, kelle nime siin maakeral iga laps teab. Ta on koguni Inglise baronett ja ülemkoja liige. Selle nime sai ta nõnda, et ta Suezi kanali aktsiad prantslaste käest üles ostis ja Inglise walitsusele edasi müüs. Sealjuures wõttis ta wahekasu ainult 2%! See ei olnud tark tegu: ta oleks wõinud palju rohkem wõtta ja baroneti nimi oleks talle seegipärast antud. Kui Peterburi suur rahamees Bimstein Londonisse sõidab, siis ütleb Rotšild temale: „Sa tunnd Saalomon Eltzburki, Isaku poega. Wii talle minu poolt terwiseid: ta on üks parematest Wene rahaasjadetundjatest!“... Berliinis elawad suured Juudi rahamehed ja pangahärrad Mendelsohn ja Bleichröder. Nendega käiwad läbi ja peawad ärilist ühendust Bimstein, Robinka, Lihterman. Kui August Ošer Hirš Robinka, suure Peterburi pangamaja omanik, Berliini sõidab, siis ütleb Mendelsohn: „Peterburis elab Saalomon Eltzburg, Isaku poeg, Juuda su-

guharust. Mulle räägiti, ta olewat wäga osaw ärimees ja hea rahaasjadetundja — üks kõige paremateset rahaasjadetundjatest Wenemaal..." Ükskord sõidab ta ise Londoni. Läheb Rotšildi juure. „Rõõmustan teiega tuttawaks saada," ütleb Rotšild: „Teie olete üks paremateset Wene rahaasjadetundjatest." Rotšild kingib talle hõbedast paberossikarbi (kust ta wõib teada, et Saalomon Eltzburg ei suitseta!) kuldse monogrammiga. Rotšildi kingituse paneb ta oma kirjutuslauale... Kui ta Berliini sõidab, saab Mendelsohn tema tulekust kuulda ja laseb teda enda juure õhtusöögile kutsuda. Rõõmustan teiega tuttawaks saada," ütleb Mendelsohn: „mulle on teist palju räägitud. Teie olewat üks paremateset Wene rahaasjadetundjatest." Õhtusöögile on palutud weel Bleichröder, Wertheim, Rathenau ja paar teist Saksamaa rikkamat Juudi soost meest. Wertheimil on kaubamajasid üle kogu Saksamaa. Bleichröder on suur pangapidaja. Austria keiser Franz Josef ei hoidnud oma raha kuski mujal kui ainult Blechröderi juures: nii suur oli usaldus tema wastu. Söögi ajal küsitakse temalt pikalt ja laialt Wene olude üle järele ja kui ta lahkub, paluwad ka Bleichröder ja Rathenau endid tingimata waatama tulla, enne kui ta Berliinist ära sõidab.

Sel ajal, kui ta neid mõtteid mõlgutas, astus sisse Astolowski.

Eltzburg naeratas, otsekui oleks tal Rotšildi terwised käes ja tema kingitus taskus.

Astolowski oli osakonna juhatajaks nimetatud kadunud nõukogu esimehe Habladurowi soowil, kes oma kohuseks pidas mõisnikuseisusest isikute eest hoolt kanda. Eltzburg ei pidanud tema wõimisest suurt lugu ja oleks heameelega kedagi teist soowinud, aga et Astolowski tema ees alati alandlik ja sõnakuulelik oli, siis leppis ta selle nimetusega. Pealegi oli ta siis alles abidirektor.

„Mis asjad teil täna on?" küsis Eltzburg, peaga terwitusele noogutades ja kätt wälja sirutades.

„Siin on Kaasani linaseemneõliwabriku kuludearwed," wastas Astolowski toolile istudes: „ehk olete, Solomon Isakowič, lahke neid täna läbi waatama."

Nad hakkasid Kaasani õliwabrikute kuludearweid läbi waatama. Poole tunni pärast olid nad sellega walmis.

Astolowski ei tõusnud püsti, waid jäi istuma.

„Mis teil weel on?" küsis Eltzburg.

Ta tundis, et Astolowskil on midagi südame peal.

„Meil äris, Solomon Isakowič," algas Astolowski mõnesilmapilgulise waikimise järel: „käiwad juba mõnd aega jutud ringi, et Ter-Vegetarjanz nimetatakse Odessa abikontori direktoriks."

Eltzburg noogutas pead.

Astolowski waatas maha.

„Teie, Solomon Isakowič, teate ise muidugi kõige paremini, keda kuhugi nimetada lasete, sest ilma teie ettepanekuta wõi nõus-

olemiseta ei wõi keegi äris kõrgemat kohta saada," rääkis Astolowski edasi.

Eltzburg istus liikumata. Keegi ei olnud tema käest küsinud, kas ta sellega nõus on, kui Ter-Vegetarjanzi Odessa abikontori direktoriks nimetatakse.

„Temast räägitakse kaunis inetut juttu," jatkas Astolowski. Wäikesed mustad silmad Eltzburgi õhukese pea sees wilksatasid.

„Missugust juttu?" küsis ta kuiwalt.

„Hiljuti, nagu teate, Solomon Isakowič, käis siin meie äri Tsaritsõni abitalituse juhataja Aleksei Dosifejewič Soskow. Temaga oli ühes Nikolai Emeljanowič Bočkarew, kes nüüd Tsaritsõnis suurt kohwipraadimiseäri ehitab ja sisse seab. Sinna juure tarwitab ta ka linaseemneid ja linaseemneõli. Enne oli tal Tiflisis wabrik, kus ta lambaraswast keetis seepi ja tegi küünlaid. Siin juhtunud ta Ter-Vegetarjanzi nägema ja küsinud Soskowilt, kas see mees ka linaseemneäris teenib. Soskow ütelnud, et teenib ja on koguni osakonna juhataja. Sel korral pole Bočkarew midagi ütelnud, aga kui nad wälja läinud, siis jutustanud ta Soskowile õige kena loo. Ter-Vegetarjanz elanud enne Tiflisis ja olnud seal igalpool tuntud kui suur joomar, kaardimängija ja — naistekütt. Olnud ülepea-kaela wõlgades. Siis wõltsinud ta ühe kümnetuhandelise weksli ja wõtnud selle peale pangast raha, aga warsti tulnud pettus ilmsiks ja kohus mõistnud ta kaheks aastaks wangiroodu. Olnud wangiroodus oma aja ära ja kui ta wälja lastud, pole julgenud oma silmi Tiflisis enam kellelegi näidata ja kadunud sealt kui tina tuhka. Bočkarew pannud imeks, et niisuguseid kelme meil teenistusse wõetakse."

Eltzburg oli lõua natuke kõrgemale tõstnud.

„Kas see tõsi on?" küsis ta.

„„Aleksei Dosifejewič ei waleta iialgi, sellepoolest tunnete ka teie teda, Solomon Isakowič! Ja ega see teinegi ei waleta: mis tarwis ta niisugust asja luiskama hakkas? Mis ta sellest saab?"

„Wanka-Iwanow otsis tema ise wälja," ütles Eltzburg irooniliselt: „mina teda ette ei pannud. Nagu näha, on ta niisuguse saanud, kes on aastate kaupa olnud wangiroodus."

„Minul, Solomon Isakowič," rääkis Astolowski edasi: „on see ükskõik, keda teie wõi Wladimir Aleksejewič Odessasse saadate. Mina olen wäike teenija ja katsun ainult oma leiwakanikat kinni hoida, et mu naine ja lapsed nälga ei jääks. Tänu kõigepealt muidugi teile, Solomon Isakowič, teie lõpmatu headuse eest! Aga seni, kui inimene seisab äri teenistuses, olgu tal suur wõi wäike amet, peab ta ikka ka selle eest hoolitsema, et äri õitseks ja et kõlwatud isikud sinna sisse ei saaks. Mulle näib, et Ter-Vegetarjanz Odessa jaoks küllal kohane ei ole. Tema teadmistest ja wõimistest ei taha ma rääkida: neid teate teie, Solomon Isakowič, paremini kui mina ja oskate neid õigemini hinnata; kuid asi on see, et ta wäga iseäraline inimene on ja et ta mõndjagu kliente

silma otsas ei salli. Näiteks juutide wastu on tal kange waen. Kõneleb sagedasti, et juudid targad ei ole, waid päris rumal rahwas. Et nad edasi saawat, tulewat sellest, et raha juba maast madalast nende hing olewat ja nad oma eesmärkide kättesaamiseks abinõusid ei põlgawat... Ma kordan, Solomon Isakowič, tema sõnu. Armeenlased olewat juutidest palju targemad. Armeenlast ja juuti ei wõiwat sugugi wõrrelda. Juute ei sallitawat kuski, sest nad olewat igal pool teiste rahwaste kurnaks."

„Keda nad siis on ära söönud?" sähwas Eltzburg.

Tema nägu oli tõsiseks muutunud.

„Waadake, sedasama olen mina temale ka alati ütelnud, Solomon Isakowič! Keda nad siis on ära söönud ? Juudid on samasugused inimesed kui teisedki ja seepärast peaks neil ka samasugune õigus olema siin halli taewa all elada kui kõigil teistel Jumala loodud rahwastel. Ja kui maailmakapitalid on nende käes, siis tähendab see ainult, et nad on wäga head rahaasjadetundjad. Aga kas niisugune midagi tähele paneb? Temale räägi, mis tahad: lööb käega! Hiljuti oli jutt Urali-Tiibeti pangast. See on, nagu teie, Solomon Isakowič, ise teate, wäga hea ja wäga soliidne pank. Tema ütleb: „Praegu on ta küll weel wenelaste käes ja seisab kindalal jalal, aga ei lähe wist palju aega mööda, kui juudid talle kanna taha panewad..." Sel ajal, kui Kiiewis Beilise üle kohut mõisteti (missugune tsaariwalitsuse barbarism ja missugune häbi haritud Wene seltskonnale!), olid Wene paberitehinnad natukene kukkunud. Paberid, Solomon Isakowič, kukuwad ju alati ja seal pole midagi imestada. Meid juhtus mitu inimest Aleksander Kimonowiči kabinetis koos olema ja nende seas ka Sõn-Kalagujewski. Tema on majandusteadlane ja peab niisuguseid asju uurima, nagu paberite langemine. Kullatagawara riigipangas on suur, tööstus — hiilgawal järjel, wälist hädaohtu ei ole, aga paberid langewad. Seal koputab Ter-Vegetarjanz temale sõrmega otsa ette ja ütleb: „Kallis mees! Sa pead ennast majandusteadlaseks, aga tõepoolest oled sa rumalam kui mõni koolipoiss. Hebrea mehed on need, kes paberid alla lööwad, sest praegu on Kiiewis käimas Beilise protsess, mis juutidele sugugi armas ei ole. Aga pole wiga! Kui protsess mööda, küll paberid tõusewad jälle. Madalad paberitehinnad ja kõrge čekkide kurss ei ole juutidele enestele kasulik ja pealegi seisab Wene riigi rahaasjandus nii tugewal alusel, et juudid talle midagi teha ei saa."

Eltzburg oli tõstnud kulmud wähe üles ja mustad silmad tema õhukese pea sees wilksatasid. Astolowski jutustust kuuldes oli tema nägu läinud ikka enam tõsiseks. Näis nagu oleks tema nina märksa pikemaks weninud, kui ta enne oli.

„Odessas on palju juute ja kui ta seal hakkab wahet tegema juutide ja teiste rahwuste wahel, mis saab siis meie linaseemneärist? Sel wiisil wõib ta ärile mitusada miljonit kahju teha!... Siit wõib juba näha, missugune inimene ta on. Minusse see asi ei puutu (kui suur asi nüüd mina olen!), ja ma ei tahtnud sellest

kellelegi rääkida, mis ma temast tean, aga sealsamas mõtlesin: ma lähen ja räägin ometi Solomon Isakowičile. Teie olete minu wastu alati heasoowlik olnud, ja kui armeenlane Odessa abikontori asjad sassi ajab, siis tuleb sellest meie ärile suur kahju. Teie, Solomon Isakowič, wastutate kõige eest ja kui armeenlane mustust ja solkust teeb, siis wõidakse ka teile süüks panna: mispärast teie seda lasksite sündida? Mispärast teie tema järel ei walwanud? Aga kuidas sa sihukese järele walwad?... Ja siis on ta weel suur naisteküt. Räägitakse, tal olewat neid terwe tosin..."

Eltzburg tõmbas mokad kipra. Tema nägu oli endiselt tõsine ja nina näis pikem olewat kui enne.

Minutiline waheaeg.

„Teist, Solomon Isakowič, räägib ta tihti wäga halwasti (Astolowski raputas pead). Aleksander Kimonowiči asjatundmine ei olewat kuigi suur — ta olewat seda Kasearule ütelnud ja Lipkin juhtunud kuulma. Teie ei teeniwat oma palka ära... Teie süsteem, Solomon Isakowič, ei olewat midagi wäärt. Teie kõlbawat ehk abidirektoriks, kui direktoriks on tubli ja asjatundja mees, aga mitte direktoriks... Ma räägin, Solomon Isakowič, ainult seda, mis tema teist on rääkinud."

„Astolowski wiimaste sõnade ajal muutus Eltzburgi nägu tigedaks. Mustad silmad õhukeses peas jooksid kiiresti sinna ja tänna otsekui wäikesed hiired. Nina näis olewat wäga pikk ja kongis.

„Kas ta on tõesti nõnda ütelnud?" küsis ta umbse ja kõlatu häälega.

Näis, kui oleks ta kanget rohtu sisse wõtnud, mis tema kurgu ja sisikonda põlema pani.

„Lipkin rääkis seda minule salamahti. Tema on niisugune inimene, kes ei waleta."

Eltzburg ajas oma näo üsna Astolowski ligidale.

„Aga kas peale Lipkini ja Kasearu weel keegi kuulis, kui armeenlane neid sõnu ütles?" küsis ta tasakesi.

„Mitte ma ei tea, Solomon Isakowič! Ma küsin õige Lipkinilt järele."

„Parem saatke Lipkin minu juure, weel täna! Aga mis ütelnud selle peale Kasearu?"

„Kasearu — olewat naeratanud."

„Naeratanud?"

Eltzburgi silmaterad seisid paigal, otsekui oleksid nad tarretanud.

„Jah, naeratanud, Solomon Isakowič!"

Silmapilkne waikus.

Eltzburg pööris oma pea pahemale poole ja waatas aknast wälja. Siis ajas ta oma suu Astolowskile weel lähemale.

„Aga ehk kuulis keegi peale Lipkini ja Kasearu neid sõnu siiski weel pealt?" küsis ta tasemalt kui enne.

„Ma arwan, Solomon Isakowič, et keegi peale nende kahe ei kuulnud."

„Kas ei ole aga Lipkin seda weel teistele rääkinud, mis Ter-Vegetarjanz minu kohta ütles?" päris Eltzburg edasi.

Ta istus kangelt toolil. Näis, kui oleksid ka tema liikmed kiwistunud.

„Seda ma ei tea, Solomon Isakowič! Ma arwan, et mitte. Aga ma küsin Lipkinilt järele."

„Saatke ta parem minu juure, weel täna!"

Eltzburg ajas enda toolil sirgeks ja waatas kindla pilguga Astolowski otsa.

Sel silmapilgul läks uks praokile ja sisse waatas kuuenda osakonna juhataja Raabe punane habe.

Eltzburg andis märku, et jutt on otsas ja Astolowski lahkus.

Kõik need faktid, mis Astolowski Eltzburgile ette kandis, olid kas wõltsitud wõi moonutatud. Ta wõttis kõik oma waletamisosawuse kokku, et armeenlasele, keda ta silma otsas ei sallinud, hoopi anda, millest see enam ei pidanud toibuma.

Tõde weksliwõltsimisest oli järgmine: Ter-Vegetarjanz teenis ühes suuremas Tiflisi kaubakontoris prokuristina. Ta oli poissmees, kaunis hästi haritud ja heade kommetega. Armastas hästi elada ja mängis mõnikord ka kaarte, ilma et tal sealjuures iseäralist õnne oleks olnud. Kord mängis ta Armeenia klubis jällegi kaarte, sattus õhinasse ja kaotas. Kahe õhtu jooksul mängis ta Armeenia suurmaapidaja ja konjakiwabriku omanikule Ter-Petrosjanzile ja Wene polkownikule Kolossowile kõik oma raha ära ja kaotas peale selle weel kümmetuhat rubla. Ta andis oma partneritele ausõna, et ta oma wõla kolme päewa jooksul ära tasub. Nii lühikese aja jooksul ei olnud aga wõimalik säherdust suurt summat kokku saada. Kitsikus oli suur. Seal pakkus temale noor Georgia würst Karašwili oma abi: ta isa on mõneks nädalaks Peterburisse sõitnud; tal on isa poolt allakirjutatud weksliblank, kuhu wõib teksti sisse kirjutada ja selle weksliga wõib igast pangast raha saada. Isal läheb Peterburis weel hästi aega ja seniks, kui ta tagasi tuleb, on wõimalik teisest kohast raha nõutada. Ter-Vegetarjanz wõttis ettepaneku rõõmuga wastu, diskonteeris weksli Tiflisi kaupmeestepangas ja maksis Ter-Petrosjanzile ja Kolossowile oma wõla ära. Wana würst Karašwili jõudis aga Peterburist warem tagasi kui teda keegi wõis oodata. Kohe sai ta panga direktori Kikianidse käest kuulda, et tema weksli peale on kümmetuhat rubla wõetud. Ta nõudis wekslit näha ja kui seda talle näidati, tunnistas ta oma allkirja wõltsituks.

Ter-Vegetarjanz anti kohtu kätte. Ta ei saanud tõeks teha, et ta weksliwõltsimises täiesti süütu on ja mõisteti üheks aastaks wangiroodu. Tema tuttawad uskusid, et ta on süütu, ja ka-

hetsesid wäga, et ta niisuguse õnnetuse sisse sattunud. Kohe panid nad kümmetuhat rubla kokku ja tasusid Tiflisi pangale wõla ära, aga nüüd oli see juba hilja. Ter-Vegetarjanz asetati wangimajasse. Ei läinud kolme päewagi mööda, kui Tiflisi kuberner ja ringkonnakohtu prokurör Peterburist said kiirtelegrammi, et Ter-Vegetarjanz tuleb wiibimata wabaks lasta. Ühes sellega saadeti tundmatu poolt tema nimele Tiflisi panka telegraafi teel suurem summa raha. Ter-Vegetarjanz maksis sõpradele oma wõla ära, tegi neile kõige peenemas restoraanis toreda õhtusöögi ja sõitis kohe selle peale Tiflisist ära.

Bočkarewil tuli Ter-Vegetarjanzi nähes see lugu meele ja ta jutustas ta Soskowile kui näite, kuidas mõnikord sõbrad wõiwad sisse wedada. Soskow jälle jutustas selle Astolowskile kui näite, kuidas mõnikord wõib ausale inimesele õnnetus juhtuda, ilma et ta hing seda aimaks. Astolowski aga muutis selle loo kibesahwtiseks laimujutuks ja kõrgendas Ter-Vegetarjanzi karistust ühe aasta pealt kahe peale...

Samuti olid wõltsitud ka kõik teised faktid, mis Astolowski ette tõi. Tõsi oli, et Ter-Vegetarjanz, kui armeenlane kunagi, juutide peale waatas ülewalt alla ja mõnikord nende kohta ka seda wõi teist ütles, aga niisugust suurt juudiwaenu, nagu Astolowski talle külge määris, ei olnud ta kuski üles näidanud. Astolowski moonutas tema sõnad lihtsalt ära. Ta nägi, et Ter-Vegetarjanz tihti ühes naisterahwastega käis ja need teda wiisakuse ja heade kommete pärast wäga armastasid, aga kas ta kuuendast käsust üle astus, — selle kohta ei olnud tal mingisuguseid andmeid. Direktorite ja oma kaasteenijate kohta ei rääkinud Ter-Vegetarjanz awalikult iialgi üht sõna ja seda, mida Astolowski Eltzburgile edasi andis, oli Lipkin kuulanud läbi ukseprao.

Weel iialgi ei olnud Astolowski enesega rohkem rahul olnud kui nüüd, kus ta Eltzburgi juurest tulles oma kabineti poole sammus.

„Kõik pommid lõhkesid hirmsa jõuga," mõtles ta magusa naeratusega.

Tema silmade nurkadesse, nina kõrwale, ilmus kaks wäikest soppi ja silmad ise omandasid kelmika ilme.

Kabinetis ei olnud kedagi: Šagrinowič oli wälja läinud.

Kui ta kõike seda, mis ta praegu korda saatnud, wõiks rääkida! Šagrinowič ütleks tingimata: „Platon Kristoforowič! Teil ei ole mitte üksi suur riigimehe mõistus, waid Teie olete ka osaw diplomaat. Teie peaksite minema kuhugi wälisriiki saadikuks." Kahju, kahju, et ta peab waikima!

Raabe, kes Astolowski järele sisse läks, jäi Eltzburgi juure ainult mõne minuti. Kohe peale Raabe lahkumist nähti Eltzburgi oma lühikeste jalgadega direktor Curlandi kabineti poole tippiwat.

Saweli Haimowič Curland ehk lihtsalt Saul, nagu teda linaseemneäris nimetati, oli Eltzburgist kaks ja pool aastat noorem, kuid tema juustes ja habemes ei olnud weel ühtki halli karwa. Ta oli kaunis pika kaswuga, kuiwetanud, sinakashallide silmadega ja punaka habemega. Habe oli kaunis suur, aga Astolowski omast tegi ta wälja ainult ühe kaheksandiku. Curlandist wõis ütelda, ta oli linaseemneäris üles kaswanud, sest ta oli sinna juba poisikesena teenistusse astunud wiieteistkümnerublalise kuupalga eest. Ta oli wäsimatu töömees ja ei põlanud ka odawat ja rasket tööd, mispoolest ta teistest juutidest täiesti erines. Oma edasipüüdmise ja heade annete waral tõusis ta teenistuses ikka kõrgemale, kuni wiimaks sai direktoriks. Ta oli wanapoiss ja armastas üksildast elu. Direktorina sai ta wäga head palka, aga selle peale waatamata elas ta ainsamas toas ja keetis endale hommikul ise priimuse peal mune. Toas oli tal mitu puuritäit kanaarialinde, keda ta ise söötis. Wabadel tundidel juurdles ta alatasa rahaliste ja äriliste küsimuste kallal. Ta armastas kolme asja: raha, iseennast ja kanaarialinde. Ümberkäimises alamate ametnikkudega ja teenijatega oli ta konarline ja tihti ka jäme. Igalt ametnikult nõudis ta, et see tunneks raamatupidamist, ja kes ei tunnud, oli tema silmas kadunud hing.

Curland istus laua ääres ja rehkendas.

Sisse tormas Eltzburg, langes laua otsas olewale toolile ja hakkas Curlandile otsa wahtima. Tema nägu oli tige. Mustad silmad õhukeses peas jooksid kui wäikesed hiired. Nina näis olewat pikk ja kongis.

Curland pani töö kõrwale ja hakkas omakorda wahtima Eltzburgi otsa.

Minutiline waikus.

Eltzburg ajas pea õige Curlandi ligidale ja hakkas midagi sosistama, sealjuures sõrmedega weheldes. Curland kuulas ja tõmbas aeg-ajalt näppudega ninast.

„Kanna taha!“ tuli Curlandi suust.

Ta ajas ennast toolil õigeks.

„Just nõnda on ta ütelnud: kanna taha!“

„Juudid panewad kanna taha?“

Curlandi sinakashallid silmad olid suureks paisunud.

„Just nõnda on ta ütelnud.“

Kaks pead langesid uuesti kokku: üks rahuliste sinakashallide silmadega, pika punaka habemega ja ristiinimese ninaga, ja teine — mustade wilkuwate silmadega, wäikese läikiwa habemega lõua otsas ja kongis ninaga.

Sosistamine.

Punakas habe lendas korraga eemale, otsekui oleks tal mõni salawedru sees, mille peale keegi oli praegu wajutanud.

„Habladurow enda meie pärast üles poonud?“ hüüdis ta.

Eltzburg noogutas pead.

„Habladurow enda meie pärast üles poonud? Juudid panewad Urali-Tiibeti pangale kanna taha?"

„Just nõnda."

Poolteiseminutiline waikus.

Kaks pead langesid kolmandat korda kokku.

Weerand tundi sosistamist.

Punane habe lendas jälle eemale, otsekui oleks wedru peale wajutatud.

„Armeeenlane targem kui juut!"

„Juut ei ole tark — juut on rumal!.. Juut ei oska äriasju ajada!"

„Just nõnda on ta ütelnud."

„Armeenlane targem kui juut! Juudi rahwas — rumal rahwas! Habladurow enda meie pärast üles poonud! Juudid panewad Urali-Tiibeti pangale kanna taha! Juudid lööwad Wene rubla kursi alla!"

„Nõnda on ta ütelnud."

Pead langesid neljandat korda kokku.

Pool tundi.

Curland ja Eltzburg ajasid seljad sirgu.

„Wõib olla, et ta on Simka Perelmanni koguni ära awatlenud?"

Eltzburg ajas käed laiali ja kehitas õlgu.

Wiieminutiline waikus.

Kaks pead langesid jälle kokku — aga seekord nii ligidalt, et ninade otsad kokku puutusid.

Kolmweerand tundi sosistamist.

„Kleinermann?"

„Kleinermann."

Pead ei langenud enam kokku, waid mõlemad juudid jäid istuma, pead püsti, ja hakkasid õige tasase häälega üksteisega jutustama, kusjuures Curland wahetewahel ninast tõmbas, aga Eltzburg kätega wehkles.

„Nagu Wilmansi peasell ja asjade walitseja Heinrich Stibitzki!" hüüdis Curland ja näitas oma pahema käega.

„Wõi nagu Berliini Malz- ja Hopfenpanga direktor Hugo Hermann Lumpacius!" hüüdis Eltzburg ja näitas oma parema käega.

„Wõi Berka Sahalinski, kes Odessas ajab suurt komisjoniäri!"

„Wõi Mowša Saigonski, kes Tartus ostab wanu pastlaid!"

Juudid tõusid toolidelt püsti.

„Saul Haimi poeg!" ütles Eltzburg: „meie ei ole juba ammugi enam tantsinud Edomi tantsu."

Juudid tõstsid lauad ja toolid nurka, wõtsid üksteise ümbert kinni ja hakkasid tantsima. See oli kaunis iseäraline tants: liigu-

tusi tegi keha, kuna jalad seal juures lõid takti. Tantsisid kuni uks läks praokili ja kitsas punane habe waatas sisse: see oli Raabe, kellel oli mingi asja pärast tarwis Curlandi juure tulla.

Linaseemneäri, kus Astolowski teenis, ei olnud mitte wäga wana, aga selle peale waatamata oli ta üks suurematest Wenemaal. Tema asutajad olid Wene kaupmehed ja mõned mõisnikud, kes peale Wene talurahwa priikslaskmist 1861. a. oma sissetulekute wähenemise tagajärjel hakkasid ärielust osa wõtma. Esiotsa läksid äriasjad waewast wiisi, aga seisukord muutus, kui Smolenski kubermangu mõisnik Pawel Flegontowič Barssukow kutsuti peadirektoriks. Barssukow ei olnud üksi selge peaga ärimees, waid ta oli ka muidu kõwa ja kange mees. Kui mõni mehike wahel kippus temale äriasjades nõu andma, siis lendas niisugune silmapilk tagurpidi uksest wälja. Barssukow oli linaseemneäri peadirektoriks wiisteistkümmend aastat ja kui surm wiimaks ta silmad kinni pani, siis oli äri juba üks suurematest ja tugewamatest Wenemaal.

Tema järele sai peadirektoriks Wladimir Wsewolodowič Habladurow. Ka temal ei puudunud kindel iseloom ja ärilised anded. Ta oli ametis kaks aastat ja juhatas äri üsna osawasti. Siis ostsid juudid, kes linaseemneäri peale juba ammugi keelt nilpasid, suurema osa aktsiaid üles ja said linaseemneäri täielisteks peremeesteks. Habladurow pidi peadirektori kohalt lahkuma ja ta waliti nõukogu esimeheks, mis oli rohkem auamet. Juhatuse esimeheks ja uueks peadirektoriks kutsuti Mark Isidorowič Bon Kanadast.

Bon oli suurejooneline juut. Kui ta kõrge koha kätte sai, laskis ta endale niisuguse kasuka teha, nagu neid kandsid wanad Wene bojaarid, ja uhkustas sellega igalpool. Wana Wene aadlimees Habladurow wihastas alati, kui ta juuti nägi bojaaride kasukas, aga ei wõinud midagi parata. Seni oli linaseemneäri ausasti kaubelnud, aga nüüd hakkas Bon spekuleerima. Õnn oli tal hea ja linaseemneäri bilanss kaswas kaks korda suuremaks. Seal tuli aga katastroof. Ühe suurema abikontori direktor, Boni ligidane sõber ja usaldusmees, oli Wene mõisnikkudelt ja talupoegadelt üle normi neli miljonit puuda linaseemneid kokku ostnud. Nende eest oli waja raha maksa, aga raha ei olnud. Bon laskis Wene mõisnikkudele ja talupoegadele ütelda, et linaseemneäri maksa ei wõi, sest et rahamasina hooratas on katki läinud. Kohe selle peale tõusis äriringkondades hirmus torm. Mispärast wõiwad suured ärid kaubelda? Seepäarst, et rahwas neid usaldab. Mispärast usaldab neid rahwas? Seepärast, et äride direktorite sõna on ikka olnud kui aamen kirikus. Nüüd aga seletab linaseemneäri peadirektor Bon lapselikult, et linaseemneäri nelja miljoni puuda seemnete eest Wene mõisnikkudele ja talupoegadele üldse maksa ei taha! See on ennekuulmatu asi! Ükski ei usalda enam suuri ärisid ja nad kukuwad kõik pankrotti.

Linaseemneäris tulid nõukogu, juhatus, direktorid ja rewisjonikomisjoni liikmed üldiseks koosolekuks kokku. Mis seal räägiti, ei ole teada, aga läbi ukse kostnud saalist suur kisa ja kära ja kange rüselemine. Korraga läinud uks lahti ja koosoleku saalist lennanud wälja peadirektor Bon, ise punane kui wähk. Ta joosnud trepist alla, haaranud oma bojaarikasuka kaenlasse ja kadunud uulitsale. Müts jäänud warna otsa. Sest ajast pole teda linaseemneäris enam nähtud.

Peale koosoleku lõppu näis nõukogu esimees Wladimir Wsewolodowič Habladurow wäga ärritatud olewat. Ta sõitis koju ja keskööl, kui kõik majas magasid ja keegi ei kuulnud, wõttis ta oma kirjutuslaua sahtlist nööri, ronis üles pööningule ja poos enda penni külge üles. Sinna ta jäigi rippuma!.. Wististi mõjus tema peale Boni alatu tegewus. Juba mõni nädal enne surma olewat ta ütelnud eel- ja järelmaksubüroo ülemale Jewsignei Wassiljewič Doinikowile, kellega nad suured sõbrad olid: „Need äraneetud juudid on minu elu nõnda läilaks teinud, et ma tõesti ei tea, mis pean tegema.“ Muidugi mõista, et Doinikow seda kellelegi ei rääkinud.

Nõukogu esimees Habladurow oli surnud, peadirektor Bon — minema kihutatud. Linaseemneäri oli tuule käes. Warsti leiti mees, kes oli walmis kolmetuhande rubla eest aastas nõukogu esimehe koha wastu wõtma ja oma allkirja andma, kus iganes tarwis: see oli endine minister Rahasajew. Palju raskem oli leida uut peadirektorit, sest see oli amet, kus juba midagi nõuti, ja Boni järel ei tahtnud keegi seda ametit wastu wõtta. Pikema otsimise järel leiti ka selle koha peale mees: see oli Wladimir Aleksejewič Wanka-Iwanow. Ta oli endise ja praeguse rahaministri hea tuttaw ja teda toetas riiginõukogu mõjuwam mees Surmajedow.

Wanka-Iwanowi wanaisa oli lihtne Wene burlak Wolga ääres ja sellena ta ka suri. Tema isal oli aga juba noores eas korda läinud omandada wäike prahilaew, millega ta hakkas mööda Wolgat sõitma ja kaupa wedama. Wanas eas oli tal Samaaras juba suur äri, mis kauples wilja ja saiajahuga. Ta ise oli küll lihtmees ja oskas waewalt lugeda ja kirjutada, aga ta teadis, missugune tähtsus on haridusel ja teadusel ja seepärast pani ta oma poja Wladimiri Moskwasse niisugusesse kooli, kus mitte üksi tarkust ei õpetatud, waid kus ta ka suuremate meeste poegadega kokku sai ja wõis sidemeid sõlmida edaspidise elu tarwis. Ta suri sel silmapilgul, kui poeg kõrge kooli lõpetas. Noor Wanka-Iwanow tegi isa ärist osaühisuse, aga ise astus riigiteenistusse, kus ta wälja teenis tähtsad aunimed ja sai mitu autähte, muu seas ka ühe Serbiast ja teise Montenegrost. Kui tema kõrgem ülemus ametist lahti lasti, astus ka tema ametist ära.

Wanka-Iwanowi südamesoow oli saada ükskord keisrikoja kammerhärraks. Ta otsis suurte meestega sõprust, jootis neid

restoraanides, laenas neile raha, aga palawaltigatsetud kammerhärra au ei tahtnud ega tahtnud tulla. Tal oli juba ammugi walmis muretsetud must, kullatud kaelusega kuub, walged püksid, lakknahast saapad ja kuldwõti, mida kammerhärrad kannawad selja taga. Mõnikord, kui igatsus õige suureks läks, saatis ta naise Matrjona Iwanowna ühes lastega ja kõik teenijad majast wälja, ise aga wõttis salakapist wälja kammerhärra mundri, ajas ta selga ja kõndis mööda tubasid, kuldwõti selja taga, seljast natuke madalamal. Sealjuures ennustas ta tulewaid õnnelikke silmapilke, kus ta tõesti kammerhärrana oma kahe wõigu ruunaga sõidab Talwepalee ette, hõbetressidega teener pukis. Ta oli täiesti kindel, et ta keisrile meeldib ja et wiimane teda tihti enda juure kutsub kaarte mängima.

Aasta möödus aasta järele, aga kammerhärra au ei tulnud. Tema parem sõber Arkadi Efimowič Sibulkin tuli teda waatama. Peremees pani uksed lukku, waatas hoolega kõik augud läbi ja ütles siis sõbrale:

„Nuusuta, kas mul on weel burlaki haisu juures!“

Sibulkin nuusutas, raputas pead ja ütles:

„Ei ole.“

Wanka-Iwanow andis sõbrale kapist napsi konjakit ja sellest silmapilgust ei wõinud keegi tema usku kõigutada, et ükskord ometi aeg tuleb, kus ta saab keisrikoja kammerhärraks.

Sest ajast, kui ta riigiteenistusest lahkus, oli juba ligi aasta möödunud. Ühel õhtul tuli tema juure kaks meest: üks pikk ja walkjate juustega, pealtnäha eurooplane, ja teine — mustade juuste ja mustade silmadega, paksu keha ja kongis ninaga, pealtnäha aasialane. Kõne kestis mitu tundi. Mehed tulid weel teist ja kolmandat korda tagasi. Warsti lagunes laiale jutt, et Wladimir Aleksejewič Wanka-Iwanow saab linaseemneäri peadirektoriks — Isidor Markowič Boni asemele.

Wanka-Iwanow astus ametisse. Oma abilisena tõi ta ärisse Klawdii Pafnutjewič Merluškini. Äris seati sisse uus kord. Peadirektori juure pääsesid ainult Merluškin, juhatuseliikmed, rewisjonikomisjoni esimees ja sekretär; teiste teenijatega ta ei rääkinud. Direktorid Klopow, Curland ja Eltzburg seati Merluškini alla. Wanka-Iwanow wõttis wastu ainult kõige tähtsamaid ärisõpru ja ainult kõige tähtsamates asjades. Tema ukse ees seisis alati ülemteener ak-Urin, kui tugew sõjamees, ilma kelleta ükski hing sisse ega wälja ei pääsnud. Kui tulija sisse astus, siis pidi ta kohe nahkses tugitoolis istet wõtma. See tugitool oli niisugune, et temas ka kõige tugewam ja hakkajam mees enese tundis wangis olewat, ja Wanka-Iwanowil ei olnud tema poolt enam midagi karta.

Wanka-Iwanow istus oma kabinetis ja mõtles, kuidas linaseemneäri sissetulekut tõsta.

Sisse astus ak-Urin ja teatas, et direktor Eltzburg temaga üliwäga tähtsa asja pärast tahab rääkida.

Wanka-Iwanow mõtles silmapilgu ja käskis siis Eltzburgi sisse lasta.

Eltzburg astus sisse. Niipea kui tal jalad toas olid, kummardas ta kiiresti ja sügawasti.

Ekstsellents wabandagu, et ta julgeb teda tülitada, Klawdii Pafnutjewiči ei ole praegu toas, aga asi on wäga rutuline.

Wanka-Iwanow näitas käega tugitoolile.

Eltzburg toetas ennast tugitooli ääre peale ja surus jalad kindlasti maha. See ei olnud õige istumine ega olnud ka kükitamine.

Eltzburg wõttis sõna. Ta kõneles wäga asjalikult ja aupaklikult...

„Kas see on tõsi, mis teie räägite?"

Wanka-Iwanow tõstis pea kõrgemale.

„Ekstsellents, selle eest wõin mina oma pea pandiks panna!"

„Siis on ta tõesti keisri kohtu poolt kaheks aastaks wangiroodu mõistetud?"

Wanka-Iwanow laotas käsi.

„Tõesti, ekstsellents; kaheks aastaks wangiroodu mõistetud ja oma aja ära istunud."

„Aga teda soowitasid minule kaks wäga rikast ja lugupeetud isikut. Üks neist kuulub koguni kõrgematesse ringkondadesse?"

„Ei tähenda midagi, ekstsellents! See on niisugune inimene, kes oskab ennast igast uksest sisse poetada."

Minutiline waheaeg.

Wanka-Iwanow wajus mõtetesse.

„Wäga hea, Solomon Isakowič, et mulle ütlesite. Kui weel edaspidi kuulete, et mina kawatsen kõrgete kohtade peale nimetada isikuid, kes on olnud wangiroodus, siis tulge alati otsekohe minu juure. Muidu wõib kõrgemates ringkondades jutt laiale laguneda, et Wladimir Aleksejewič Wanka-Iwanow tähtsate kohtade peale isikuid nimetab, kes on keisri kohtute poolt hukka mõistetud, ja niisugused jutud wõiwad minule wäga palju kahju teha."

Jutt oli otsas. Eltzburg tõusis tugitooli ääre pealt üles.

„Aga missugune on see Astolowski?" küsis Wanka-Iwanow.

„Teie olete teda wististi silmanud, ekstsellents!" wastas Eltzburg. „Niisuguse suure habemega."

Eltzburg näitas kahe käega Astolowski habeme suurust.

Wanka-Iwanow noogutas pead: niisugust habet oli ta äris tõesti näinud.

Eltzburg lahkus.

Wanka-Iwanow mõtles natuke aega; siis astus ta telefoni juure ja kõlistas kahte kohta.

Peale seda laskis ta sekretäri kutsuda ja käskis teda Ter-Vegetarjanzile teada anda, et tal enam ei tarwitse Odessa reisiks walmistuda.

„Wõi nõnda;" ütles Ter-Vegetarjanz, kui sekretär temale teisel hommikul peadirektori käsu teada andis. „Ütelge ometi, Konstantin Mihailowič, keda pean ma selle heateo eest tänama?"

„Ei tea!" wastas küsitaw ja tõmbas sigarit, mis tublisti lõhnas.

Konstantin Mihailowič lahkus.

Ter-Vegetarjanz pani töö kõrwale ja hakkas kabinetis edasi-tagasi kõndima.

Mõne minuti pärast läks uks esiteks praokile, aga warsti selle peale päris lahti ja sisse poetas enda Eltzburgi teener Feodor. Tal oli õige saladuslik nägu.

„Eltzburg läks just praegu wälja ja seepärast ma teie juure tulingi," algas ta oma Wene poisi murrakul õige tasase häälega. „Aršak Wartanowič, ma tahan teile wäga, wäga tähtsat asja ütelda: Astolowski käis eile Eltzburgi juures teie peale kaebamas."

„Mis ta siis kaebas?"

Ter-Vegetarjanz jäi Feodori ette seisma ja waatas temale terawalt otsa.

Sel ajal, kui habe laimas, olid Eltzburgi seintel kõrwad, ja pealegi wäga erksad kõrwad. Eltzburg armastas Feodorit wäga, sest wiimane oskas tema ees lipitseda, aga ta ei wõinud uneski aimata, et see lihtlabane Wene poiss on peenikene nuuskija ja kõik teadis, mis tema kabinetis räägiti. Päew enne seda, kui habe käis armeenlast laimamas, tuli tal kange himu jälle midagi üles nuuskida. Ta palus ennast Eltzburgi juures üheks päewaks priiks, et Kolpinosse sõita onu waatama, kelle jala ta ütles olewat masina alla jäänud. Eltzburg andis heameelega luba, kuid Feodor ei sõitnud Kolpinosse, waid tuli hommikul õige wara ilusasti ärisse. Eltzburgi kabineti wõtme oli ta endale juba ennemalt lasknud järele teha. Sellega läks ta nüüd kabinetti, pööris ukse seespoolt jälle lukku, pistis wõtme taskusse, aga ise puges nurka diiwani alla ja oli seal wagusi kui hiir. Polnud kerge terwe päew otsa kõhuli lamada ja hinge kinni pidada, aga selle eest maksis kuulata, mis kabinetis räägiti. Õhtul, kui kõik olid ära läinud, ronis ta oma peiduurkast jälle wälja ja läks koju. Nüüd seisis ta Ter-Vegetarjanzi ees ja kord ühe, kord teise jala peale toetudes, rääkis kõik ära, mis Astolowski Eltzburgile rääkis.

Ter-Vegetarjanz kuulas Feodori jutustust pealt, ilma et ükski närw ta marmorwalges näos oleks liikunud. Kui Feodor oma jutu oli lõpetanud, jäi ta weel mõne minuti liikumatult seisma, siis aga muutus korraga ta olemine: ta muutus tiigriks, kes oma saagi on walmis waadanud ja nüüd h oogu wõtab, et selle peale karata. Feodor arwas näinud olewat, et tema kummastki silmast ühekorraga kaks sädet wälja tulid ja nina kohal kokku jooksid.

„Jumala pärast, Aršak Wartanowič, ärge sellest kellelegi rääkige!"

Teenri näost wõis selgesti hirmu lugeda.

Ter-Vegetarjanz ei lausunud midagi. Tema näol oli endistwiisi tiigri ilme.

„Aršak Wartanowič! mina kardan, et teie teda lööma lähete."

Wastust ei tulnud: tiiger waritses saaki.

„Aršak Wartanowič! Kui Eltzburg teada saab, et mina teile olen kõik ära rääkinud, siis kihutab ta mu minema."

„Ole rahul!" müristas korraga Ter-Vegetarjanz.

Ta wõttis westitaskust kolm rubla ja andis teenrile.

„Wäga hea," ütles ta: „et ma teada sain. Aga nüüd jäta mind üksinda!"

Feodor pistis kolm rubla püksitaskusse ja lahkus.

Ter-Vegetarjanz seisis weel mõne silmapilgu tiigri näoilmega; siis aga jäi ta päris rahulikuks. Ta istus toolile ja mõtles weidi aega. Seepeale tõusis ta üles, lõi käega ja läks uksest wälja.

Koridoris seisid tariifide ja hinnakirjade büroo ülem Sapiro ja eel- ja järelmaksubüroo ülem Doinikow.

„Peadirektor laskis täna sekretäril mulle teada anda, et ma oma asjade sissepakkimisega waewa ei näeks," ütles Ter-Vegetarjanz nende juure astudes.

„Kuidas?" hüüdsid Sapiro ja Doinikow ühest suust. „Kas Teie siis Odessasse ei sõida? Uudis! Aga kes sinna nimetatakse?"

„Mina ei tea, kes sinna nimetatakse, ja ei tahagi teada," wastas Ter-Vegetarjanz; „minu nimetamine jääb aga ära ja wõib olla, et aetakse ka siitki warsti wälja."

„Mispärast?" imestas Sapiro.

„Mis on juhtunud?" küsis Doinikow hirmunud näoga.

Ter-Vegetarjanz waikis silmapilgu.

„Mina sõidan Wenemaalt hoopis ära," wastas ta.

„Teie sõidate Wenemaalt ära! mis on juhtunud?" hüüdis Doinikow.

„Kuhu te sõidate?" päris Sapiro.

„Türgimaale," wastas Ter-Vegetarjanz.

„Türgimaale!"

Sapiro ja Doinikow lõid käed kokku.

„Minul on onu Konstantinoopolis," jatkas Ter-Vegetarjanz. „Ta on Türgi sultani kassahoidja ja peale selle weel kahe kõige suurema Türgi aktsiaseltsi direktor. Ta on mind juba ammugi enda juure kutsunud, aga ma ei tea isegi, mis ma siin olen konutanud. Nüüd raputan ma aga Wenemaa tolmu jäädawalt jalgadelt maha."

Wiimaste sõnade ajal astus nende juure Astolowski, oma habet, nagu ikka, ees ajades.

„Teid olen ma täna juba teretanud," ütles ta Sapiro ja Doinikowi poole pöördes: „aga teid weel mitte. Tere, Aršak Wartanowič!"

Teretaja käsi jäi õhku rippuma, sest teretataw ei wõtnud teda wastu.

„Niisugusel auwäärilisel ja lugupeetud mehel, nagu teie," tuli armeenlase suust, kusjuures ta iga sõna rõhutas: „ei kõlba kelmidele kätt anda — niisugustele, kes on wekslite wõltsimise pärast aastate kaupa wangiroodus olnud."

„Mina . . . mina ei tea midagi," kogeles Astolowski.

„See'p see asi on, et teie midagi ei tea," ütles Ter-Vegetarjanz ja läks edasi.

III.

Saalomon Eltzburg, olgugi et ta oli ainult tilluke juut, elas linaseemneäris justkui mõni wäike würst. Riietega, mida ta teenistuses kandis, ei läinud ta iial koju. Kabineti nurgas eesriide taga seisis diiwan, kapp, pesulaud, hulk pudeleid mitmesuguste wedelikkudega ja weel palju muid asju. Hommikul, teenistusse tulles, läks ta kohe eesriide taha ja istus diiwanile. Seal wõttis Feodor ta riidest lahti ja pani talle kapist selga teise ülikonna, millega ta tööle hakkas. Õhtul, kui töö lõppenud, wõttis Feodor ta uuesti riidest lahti, pesi ta nägu, — esiti mingisuguse kergeltlõhnawa wedelikuga, siis weega, ja käsi — esiti mingisuguse libeda wedelikuga, siis weega ja kõigewiimaks piiritusega. Siis pani ta talle jälle ülikonna, millega ta hommikul kodust tulnud, selga ja saatis ta koju. Nõnda ei pääsnud ükski tolmuübe, mis äris lendas, tema toredasse korterisse, mis oli Moika peal, ja kõik mustus ja batsillid, mis ta arwas teenijate käte küljes olewat, jäid solgiämbrisse ja ei pääsnud tema armsa naise ja kalliste pojukeste ihu ligidale.

Teiste direktorite — Klopowi ja Curlandi — uks oli alati igaühele lahti, aga Eltzburgi ukse ees walwas alati Feodor, kes ühtki elusat hinge tema loata sisse ei lasknud. Osakondade juhatajad wõisid ilma loata sisse astuda ainult teatud tundidel, aga muidu pidid ka nemad nõutama Feodori kaudu enne sisseastumisloa.

Eltzburgil oli ka oma õukond.

Õumarssaliks oli esimese osakonna juhataja Aleksander Kimonowič Lilipetrow. See oli kaunis kõrge riigiametniku poeg, mis Eltzburgi silmas palju maksis; oli sama wana kui Eltzbrug, sama pikk, sama õhkukese peaga ja ka habe lõua otsas oli neil peaaegu ühtmoodi, ainult Eltzburgi habe oli mustem. Seljatagant waadates ei olnud neil sugugi wahet ja neid wõis ära tunda ainult käigust: Eltzburg sibas jalgadega rohkem kui Lilipetrow. Inimestega ümberkäimises oli Lilipetrow samasugune libe angerjas nagu Eltzburg, kuid tal oli weel omadus, mida wiimasel mitte ei olnud: ta oskas oma mõtteid wäga hästi warjata ja suutis alati iseenese üle walitseda. Eltzburg armastas teda wäga, pidas teda oma paremaks sõbraks peale Haim Mendel Citroni, ja laskis ta direktori asetäitjaks kinnitada. Linaseemneäris oli Lilipetrow Eltzburgile igatahes kõige lähem isik: ta ei olnud mitte

üksi ta sõber ja usaldusmees, waid oli ka ta ligem nõuandja ja trööstija rasketel tundidel.

Sandarmite ülemaks oli tariifide ja hinnakirjade büroo ülem Nosson Benzionowič Sapiro. See oli wiiekümneaastane juut, lüheldase kaswu, laiade õlgade, pügatud lõua, mustade wurrude ja silmadega. Ta teenis linaseemneäris juba üle kahekümne aasta; oli kade, konarlik ja ei soowinud kellelegi head. Sapirol oli karwapealt teada, missugune meeleolu walitses ametnikkude ja teenijate seas ja mis Eltzburgist räägiti. Ta oli juut ja juba see asjaolu sundis Eltzburgi teda usaldama. Wiimane waatas tema kui wäga tõsise ja truu inimese peale, näitas tema wastu üles tänu ja lugupidamist ja küsis alati tema arwamist, kui waja oli kandidaati mõnele kõrgemale kohale ette panna.

Lilipetrow ja Sapiro teadsid kõik, mis kõrgemates ringkondades tehti, ja teised neljanda korra ametnikud pidid endid toitma neist raasukestest, mis nende laualt maha langesid.

Õue tallmeistriks oli teise osakonna juhataja Jüri Karlowič Ditkowski. Ta oli kolmkümmendwiis aastat wana, lihawa näoga, lühike, jäme ja tuletas meele täispuhutud seapõit. Tal oli Lõuna-Wenemaal wäike mõisa, aga seal hakkas tal igaw ja ta kolis pealinna. Ditkowski oli tuttaw kui sibariit ja naistekütt: nende kahe asja pärast ta maailmas elaski. Lilipetrowiga olid nad suured sõbrad ja käisid alati üheskoos joomas. Ta lähedane ühendus äris teeniwa Ukraina neiu Wewronia Kanaljukiga ei olnud kellegi saladus. Ditkowski liiderlik elu ei meeldinud Eltzburgile, kes peale naisewõtmist muutus kõige eeskujulisemaks perekonnameheks, kuid warsti leppis ta temaga ära, sest Ditkowskil olid niisugused meeldiwad omadused, mille eest ta temale ka palju suurema süü wõis andeks anda. Ta oli mõisniku seisusest, ise wäikese mõisa omanik, kaks tema sugulast teenisid üsna kõrgetes riigiametites; oli alandlik, wäga sõnakuulelik ja, kui teisi juures oli, ei wõtnud Eltzburgi kabinetis iialgi istet, waid seisis tema ees püsti jala peal. Jüri Karlowič oli Eltzburgi juures igatahes persona grata. Aegajalt korraldas Ditkowski oma korteris jour fixe'id Eltzburgi auks, kus söögid ja joogid midagi ei jätnud soowida. Niisugustest õhtutest wõttis osa ainult hästi walitud seltskond — niisugused isikud, kellega Ditkowski ja Lilipetrow Eltzburgi tahtsid kostitada.

Õue komandandiks oli kuuenda osakonna juhataja Boris Wladimirowič Raabe. See oli olnud ennem Busuluki abitalituse juhatajaks ja sellest ametist lahti lastud. Suurte palwete peale wõeti ta wiimaks teenistusse tagasi; määrati esiteks osakonna juhataja abiks ja siis osakonna juhatajaks. Ta oli pika kaswuga, kuiwetanud — ja kandis kaunis pikka, kitsast ja hõredat punast habet. Pearaamatupidaja abi Bespalow nimetas teda salamahti Maljuta Skuratowiks, aga ainult siis, kus kedagi ei olnud kuulmas. Nägu oli tal wäga tõsine ja asjalik ja tema mõtted näisid alati töö ümber keerlewat. Linaseemneäri wanem rewident Salkind nime-

tas teda suu sisse pudrukeetjaks. Raabe andis iga sammu peal mõista, et tema teenistus täieliselt oleneb Eltzburgist, et ta tema mõistust piirita austab ja tema teadmistest rahaasjades suurt lugu peab. Ta hoolitses Eltzburgi wälise rahu eest ja täitis ta mitmesuguseid käske. Eltzburg hindas tema truudust wääriliselt ja oli tema kui truu teenri wastu täiesti heatahtlik.

Õuekonna moodustamine sündis peadirektori Boni walitsuse esimestel kuudel, kus Eltzburg, kes enne oli abidirektor, sai direktoriks.

Tuba, kus Lilipetrow ja Ditkowski istusid, oli üsna Eltzburgi kabineti lähedal ja oli otsekui telegraafi agentuur, kuhu kõiksugu teated ja uudised suure kiirusega kokku tulid. Aegajalt kogunesid seal kõrgemad ametnikud kokku ja ka kaks-kolm wähemat ametnikku, keda seal wastu wõeti, — et Aleksander Kimonowičiga juttu ajada ja tähtsamate sündmuste üle aru pidada. Üldse oli see suur au, kui kedagi Lilipetrowi kabinetis salliti. Igaüks, kes tahtis Eltzburgilt armu saada, pidi seda enne saama Lilipetrowilt. Oli ka neid, kes, endid nõrkadena pilliroogudena tundes, tema kui tugewa tamme najale toetusid: üks niisugustest oli Astolowski.

Raadiojaam linaseemneäris hakkas kiiresti töötama.

„Kas teate, Solomon Isakowič, Ter-Vegetarjanzi onu on Türgi sultani kassahoidja!“

„Türgi sultani kassahoidja?“

„Jah, Türgi sultani kassahoidja! Teenib juba kakskümmend aastat ja sultan usaldab teda rohkem kui oma lihaseid poegi.“

„Kas ta ise ka rikas on?“

„Wäga rikas.“

„On ta hea Türgi rahaasjade tundja?“

„Kõige parem Türgimaal.“

„Kas Ter-Vegetarjanz sõidab tema juure?“

„Otsekohe tema juure. Astub muidugi ka sultani teenistusse.“

„Kas ta warsti ära sõidab?“

„Warsti.“

Eltzburg ajas oma õhukese pea õige sõnumitooja lähedale ja küsis tasa:

„Ega ta ometi ei tea, kuidas ta Odessa abikontori direktori kohast ilma jäi?“

„Ta kahtlustab Astolowskit. Mõni minut tagasi ei wõtnud ta koridoris tema teretust wastu ja ütles, et niisugusel auwäärsel mehel kui Astolowski ei kõlba kätt anda isikutele, kes on wangiroodus istunud.“

„Ta teab kõik!“ hüüdis Eltzburg kohkunult.

Sõnumitooja läks.

Eltzburg istus natuke aega mõtetes; siis hakkasid ta mustad silmad õhukeses peas sinna-tänna jooksma nagu wäikesed hiired. Nina näis olewat pikk ja kongis.

„Eltzburgil ei ole süsteemi . . . Eltzburg ei kõlba direktoriks — kõlbab abidirektoriks, kui direktoriks tubli mees on“. . .

Wäike juut kargas püsti ja hakkas mööda tuba ümber jooksma. . . .

Seesama sõnumitooja tõi raadiogrammi ka Curlandile.

„Kas teate, Saweli Haimowič, Ter-Vegetarjanzi onu on Türgi sultani kassahoidja!“

„Türgi sultani kassahoidja?“

„Jah, Türgi sultani kassahoidja! Sultan usaldab teda rohkem kui oma poegi.“

„Teenib ta juba kaua?“

„Kakskümmend aastat.“

„Kas tema käes on ainult jooksew kassa wõi on ka sultani kuld, hõbe ja kalliskiwid?“

„Tema käes on kõik.“

„Ajab ta peale ameti ka weel mõnd äri?“

„Ta on kahe kõige suurema Türgi aktsiaseltsi direktor.“

„Tunneb ta hästi raamatupidamist?“

„Wäga hästi.“

„On tal Wene äriringkondades palju sõpru?“

„Wäga palju.“

Sõnumitooja läks.

Curland jäi, pea püsti, toolile istuma ja tõmbas aegajalt näppudega ninast.

„Juudid panewad kanna taha!... Armeenlane on targem kui juut... Juut ei ole tark... Juudid on teiste rahwaste kurnaks... Panewad Urali-Tiibeti pangale kanna taha!“...

Punase habemega wibajas mees tõmbas weel paar korda näppudega ninast, laskis käe korra üle oma punase habeme käia ja hakkas siis jälle tööle.

Wanka-Iwanowile tõi raadiogrammi üks teine mees.

„Kas ekstsellents on uudist kuulnud: Ter-Vegetarjanzi onu on Türgi sultani kassahoidja!“

„Türgi sultani kassahoidja?“

„Jah, Türgi sultani kassahoidja! Sultan usaldab teda rohkem kui oma naist.“

Wanka-Iwanow naeratas.

„On ta peale selle weel sultani isiklik sõber ja usaldusmees?“

„Peaks küll olema, ekstsellents!“

„Kas tal on kõrge aunimi? On ta paša?“

„Ei tea, ekstsellents!“

„Wõi on ta bei?“

„Ekstsellents, ma ei tea hästi Türgi aunimesid!“

„Wõib olla, et ta on ainult efendi?“

„Ei tohi mitte ütelda, ekstsellents!"

„Wäga wõimalik, et tal aunime ei olegi," otsustas Wanka-Iwanow. „Türgi sultan ei anna neid armeenlastele heameelega. On ta Türgi rahaministriga tuttaw?"

„Muidugi! Ma arwan, et rahaminister ei pääsegi muidu sultani juure kui ainult Ter-Vegetarjanzi onu läbi."

„Jah, teie arwate, aga teie ei tea seda kindlasti. On tal Türgi kõrgemates ringkondades palju tuttawaid?"

„Peaks küll olema, ekstsellents! Peale oma ameti ajab ta ka weel äri: ta on mitme suure Türgi aktsiaseltsi direktor. Mis tal wiga aktsiaseltse käima panna: terwe sultani warandus on ju tema käes!"

Wanka-Iwanow tõstis oma parema käe üles, ajas kaks sõrme õigeks ja ütles wäga tõsiselt, iga sõna rõhutades:

„Sultani kapitale ei tohi ta oma äride sisse panna. Tema wõib äri ajada oma, aga mitte sultani kapitaliga. Tema peab wahet tegema oma raha ja sultani raha wahel, sest sultan on Türgimaal ju peaaegu seesama mis meil keiser."

Sõnumitooja waikis natuke aega ja wõttis siis arglikult sõna:

„Kahju, et Ter-Vegetarjanz Odessa abikontori direktoriks ei saanud. Oma onu läbi oleks ta meie linaseemnetele Türgimaal wäga hea turu wõinud muretseda."

Wanka-Iwanow jäi mõttesse.

„Jah, seda ta oleks küll teha wõinud," ütles ta natukese aja pärast. „Aga . . . see weksli wõltsimine! Oleksin mina ta Odessasse saatnud, siis oleks wõidud kõrgemates ringkondades öelda, et Wanka-Iwanow linaseemneäris isikuid tähtsatele kohtadele nimetab, kes on wekslid wõltsinud ja keda keisri kohus on selle kuriteo eest wangiroodu mõistnud."

Sõnumitooja läks.

Wäike mees laua taga kohendas nina peal prille ja hakkas siis pabereid lugema.

Lilipetrowi kätte jõudis raadiogramm juba enne kui Eltzburgi, Curlandi ja Wanka-Iwanowi kätte.

Lugu koridoris tuli Astolowskile täiesti ootamata: ta kohkus ära ja seisis silmapilgu täiesti nõuta. Niisugustel kordadel, kus ta täbarasse seisukorda sattus, ei teadnud ta iilagi muud peale hakata kui oma kabinetti põgeneda. Seda tegi ta ka nüüd.

Ter-Vegetarjanz teab kõik!

Kust wõis ta teada saada? Peale Eltzburgi ei kuulnud tema kõnet keegi.

Tal tõusis kahtlus, kas Eltzburg seda kõike, mida ta temale ette puhus, armeenlasele ära ei rääkinud. Kõik wõis wõimalik olla. Niisugune k . . . rautsikas!

Tal oli halb. Kaks wäikest habemesalka kahelpool suud pöörsid endid wiltu.

Eltzburg ei ole saladust pidanud enda teada, ta on seda rääkinud Lilipetrowile, Sapirole. Wiimane rääkis seda Ter-Vegetarjanzile. Niisugune määrakoer! Kas ta head soowib? Pilkab tihti ja tänagi oli tal pilkejoon näos. . . Mine tea, ehk rääkis Eltzburg sellest Wanka-Iwanowile ja see omakorda — armeenlasele. Niisugune — sitikas!... Wladimir Aleksejewič ei ole aga süüdi. Eltzburg, nagu näha, ei kinnitanud, et Wanka-Iwanow tema nime ei tohi ütelda. Kõige suurem süüdlane on Eltzburg ja ei keegi muu. Oli tal tarwis tema nime nimetada? Ta oleks wõinud lihtsalt ütelda, et on seda juttu ustawast allikast kuulnud. . .

Eltzburg on teda armeenlasele söödaks annud. Kuidas wihkas ta teda sel silmapilgul! Niisugune k...rautsikas! Niisugune waja jalgade all puruks tallata! Kas Eltzburg teda osakonna juhatajaks pani? Seda tegi Habladurow. Nüüd on Habladurow surnud ja tal ei ole enam mingisugust tuge. Ta peab kõiki Eltzburgi tujusid täitma ja ei tohi niuksatadagi, kui talle ülekohut sünnib. Eltzburg on direktor, istub tugitoolis, aga tema?

Tema waimusilma ette kerkis pilt, kus tema on linaseemneäri direktor ja Eltzburg tema jooksupoiss.

Ah, kui tore ta ometi oma habemega direktori tugitoolis wälja näeks!

Käed tõusid automaatlikult üles ja hakkasid habet silitama. Kohe jäi sapi ülewoolamine seisma ja meelekibedus andis tagasi. Mõne minuti jooksul ununes kibe tundmus Eltzburgi wastu.

Meelekibeduse asemele tuli teine tundmus: see oli häbi.

Armeenlane ei annud temale kätt. Seda nägid pealt Sapiro ja Doinikow. Ennekuulmatu lugu: linaseemneäris ei anta Platon Kristoforowičile kätt! Kas Sapiro ja Doinikow seda peawad enda teada? Pole mingit kahtlust, et nad seda igaühele räägiwad ja wististi ongi juba rääkinud. Niisugune määrakoer! Niisugune ilwes! Mis mõtlewad siis ametnikud ja teenijad? Platon Kristoforowičile ei anta kätt — see tähendab, et ta on halb inimene. Mis mõtlewad Sapiro ja Doinikow temast ise? Sapiro teab, aga kas teab ka Doinikow?...

Ta hakkas habet silitama ja silitas teda niikaua, kuni tema tundmused jäid täiesti wagusi.

Laual seisis suur wirn pabereid. Tal tuli meele, et on waja tööle hakata. Ta wõttis esimese nendest kätte ja hakkas seda lugema, aga ei saanud midagi aru: igalpool oli ees Ter-Vegetarjanz.

Armeenlane teab kõik ja nüüd hakkab ta temale kätte maksma. Et ta kätte maksab — see on kindel, sest niisugune

on juba armeenlaste loomus. Kes teab, mis ta wiimaks weel teeb?

Tal hakkas kange hirm, ta käedki läksid külmaks. Wiimaks tõstis ta nad üles ja pani habeme alla sooja, aga sealsamas tundis ta, nagu ei oleks see enam tema habe, waid lepawõsastik, millest kõle sügisene tuul läbi puhub.

Ta tõusis üles ja läks Lilipetrowi juure.

„Türgimaa on ilus maa," rääkis majandusteadlane Sõn-Kalagujewski, Lilipetrowi laua ees seistes, suitsew sigar näppude wahel. „Iseäranis tore on Konstantinoopol. Seal wõib näha kõiksugu rahwusi: eestlasi, türklasi, greeklasi, armeenlasi, bulgaarlasi, inglasi, prantslasi, sakslasi, araablasi, tatarlasi, čerkesse, hindusid, neegreid — ühe sõnaga kõiki rahwusi, kes kuski maakeral elutsewad. Kauplemine on seal peaasjaliselt armeenlaste, greeklaste ja osalt eestlaste käes. Iseäralist osa mängiwad seal armeenlased: nende käes on pangad ja kõige suuremad kapitalid. Armeenlaste mõju Türgi majandusele on wäga suur. Türgimaal on enamasti lugu nõnda, et rahaministriks ikka mõni armeenlane nimetatakse. Mitmel armeenlasel on koguni paša aunimed. Uulitsatel ja turu peal kihab hommikumaa elu. Ma käisin enamasti igapäew turu peal: seal oli kangesti hea olla. Seal wõib kõiki Konstantinoopolis elutsewaid rahwusi ühekorraga näha. Pisikeste pudukauplejate seas on wäga palju araablasi, kes on suured kelmid. Naisterahwaid on igast maailma kaarest koos. Paljud käiwad kaetud palgega, aga on ka niisuguseid, kes palet ei kata. Päewal ei ole Konstantinoopolis hea käia: on kange palawus, tolm ja wäga palju koeri, kes igalpool jalus wedewad. Õhtul, kui juba jahedam ja tolm alla langenud, on wäga ilus jalutada. Ma jalutasin igal õhtul Kuld Sarwe ääres. Otse Kuld Sarwe kaldal seisab sultani palee, wäga tore ehitus, walgest marmorist. Paleel on päratu suur aed, kus sultani naised jalutamas käiwad. Õhtu widewikus on see palee otse muinasjutuline. Kuld Sarwe peal kiiguwad õhtul wäga mitmewärwilised lootsikud. Kui eemalt waadata, siis näib, nagu oleks siin kirju linnuparw ennast wee peale maha lasknud. Kõik diplomaadid sõidawad õhtul lootsikutega Kuld Sarwe peal ja igaühel on daamid kaasas: ühel on neid lootsikus neli wõi wiis, teisel kaks, aga mõnel ainult üks. Midagi suurepärasemat ei ole mina oma elus iialgi näinud. Ma peatusin Konstantinoopolis kaks nädalat. Minule meeldib see linn wäga ja ma ei tahtnud kuidagi ära tulla, aga raha lõppis otsa."

„Onu muretseb Ter-Vegetarjanzile kahtlemata sultani juure koha ja kes teab, ehk ongi juba walmis muretsenud," ütles Sapiro, kes paremal pool laua otsa juures seisis.

„Korteri saab ta ka muidugi onu juures, sultani palees," arwas Doinikow, kes pahemal pool laua otsa juures seisis.

„Mina ei saa temast aru," ütles Sõn-Kalagujewski sigarit tõmmates: „mis asja ta siin ometi ootas? Mina tema asemel oleksin juba ammugi Konstantinoopolisse asunud."

„Mine tea, kas see kõik nii õige on, mis ta räägib," sähwas Raabe, kes paremal pool laua nurga juures seisis, umbes samm maad lauast eemal. „Armeenlasi ei wõi iialgi uskuda. Nüüd, kus ta päewad linaseemneäris loetud on, laotab ta juttu laiali, et ta onu Türgi sultani juures on mingisugune suur asjamees. Mina usun, et ta lihtsalt luiskab, nagu see armeenlaste mood on."

„Tõsi, tõsi!" hüüdsid ühest suust Sapiro ja Doinikow. „Mistarwis ta niisugust asja waletab?"

„Mina tean asja natukene ligemalt," lausus Kasearu, kes Ditkowski laua ees tooli peal istus ja paberossi suitsetas. „Ter-Vegetarjanzi onu on tõesti Türgi sultani kassahoidja."

„Imelik, et sellest enne midagi kuulda ei olnud," ütles Lilipetrow, kes seni waikides oli laua taga istunud.

„Armeenlased on salalikud!" hüüdis Raabe: „nemad ei näita iialgi oma kaarte."

Lipkin, kes seni oli nurgas nõjatanud, kuus paksu köidet žurnaale kaenla all ja kentsakas-naeruline wõru suu ümber, astus Lilipetrowi juure ja ütles, pead teise kõrwa ligidale ajades:

„Ta sai täna Konstantinoopolist päratu suure kirja; oli musta lakiga kinni pandud."

Lilipetrow pööris näo weidi Lipkini poole ja, kui wiimane oli lõpetanud, ütles ta oma peenikese ja selge häälega:

„Siis on wist ikka tõsi, mis ta räägib."

„Muidugi tõsi!" hüüdsid Doinikow ja Sapiro.

„Ega teie ei tea, Aleksander Kimonowič, kes tema asemele saab?" küsis Astolowski pehmelt.

Ta seisis Lilipetrowi parema õla taga.

Lilipetrow waatas enda ette laua peale ja ei wastanud midagi.

„Wististi on Wanka-Iwanowil selle koha tarwis juba mees walmis!" hüüdis Raabe ägedasti. „Juba ammugi käiwad jutud ringi, et ta kõik wanad ametnikud tahab lahti lasta ja oma mehed asemele panna."

„Seda wõib ta teha," sõnas Doinikow madala häälega.

„Pole see ikka nii kerge," ütles Ditkowski punnis suuga oma laua taga istudes ja midagi kirjutades.

„Äri saaks selle läbi muidugi suurt kahju," sähwas Sapiro kihwtiselt, ja tema walged hambad wälkusid. „Meie oleme wanad, wilunud töötegijad, kuna uued, keda ta meie asemele tahab panna, iialgi meie wastu ei saa."

„Selle isanda poolt wõib kõike oodata!" hüüdis Raabe. „Juba esimesel päewal tegi ta korralduse, et direktorid mitte

temale otsekohe aru ei annaks, waid Merluškinile. Direktor ei pääse muidu tema juure kui ainult Merluškini läbi. See on lihtsalt häbemata! Ma ei saa aru, mis nad ootawad, et nad ära ei lähe? Ma ütlesin Eltzburgile: Solomon Isakowič! sülgage linaseemneäri peale ja minge ära! Kui teie ise kohta ei leia, siis mina muretsen."

„Aga mis ütles tema?" küsis Kasearu, Ditkowskile suitsu otse nina alla puhudes.

„Tema . . . tema!".. wastas Raabe, kahe käega liigutusi tehes: „tema ütleb: ma olen siin juba kaheksateistkümmend aastat teeninud ja olen siin ära harjunud. Säherdused on ka Curland ja Klopow. Kui Curland tahaks ära minna, talle pakutaks juba esimesel päewal kümme kohta."

„Ilma Curlandita linaseemneäri kuidagi läbi ei saa," ütles Kasearu. „Ma ei tea tõesti mitte, keda wõiks tema asemele panna."

Silmapilkne waikus.

Lilipetrowil oli murelik nägu.

„Kuni Solomon Isakowič weel siin on," ütles Astolowski tänutundliku häälega: „saame ka meie elada; aga kui tema peaks ära minema, kes teab, mis siis tuleb."

Habeme seest kuuldi tasast ohkamist.

Sapiro silmad olid suureks läinud. Tema näol oli sarkastiline ilme.

„Tühi kõik!" hüüdis ta elawalt. „Kas teate, mis Saweli Haimowič ükskord ütles: „Ilma minuta wõib linaseemneäri wäga hästi läbi saada, aga meil on mees, kelleta kuidagi wiisi läbi ei saa ja kelleta ükski endale linaseemneäri ette ei kujuta: see on meie põline uksehoidja Wassili Karro. Mina ei tea tõesti, kus on weel niisugune soliidne uksehoidja kui meil. Niisugune uksehoidja, suure walge habemega, äratab firma wastu igatahes aukartust."

„Ta hakkab mind wist pilkama," wilksatas mõte läbi Astolowski pea. „Määrakoer!"

Sapiro pidas pisut wahet ja rääkis siis edasi, Astolowski otsa waadates:

„Meie äril on weel teine tugew sammas: see pole keegi muu kui meie lugupeetud Platon Kristoforowič. Minu härrad! kuidas kujutate teie endile linaseemneäri ette ilma Platon Kristoforowičita?"

„Wõimatu ette kujutada!" hüüdis Doinikow. „Platon Kristoforowič ongi see, kes meie ärile oma suurepärase habemega jume annab."

„Ilwes!" sähwas Astolowski iseeneses.

„Mina olen palju reisinud, aga niisugust habet ei ole mina kellelgi näinud," ütles Sõn-Kalagujewski. „Sõitsin Bulgaariast

läbi. See maa on suurte habemete poolest kuulus, aga niisugust habet, nagu isand Astolowskil, ei ole ühelgi bulgaarlasel."

„Jätke teise mehe habe rahule!" ütles Raabe pahaselt. „Kas teate, minu härrad: mulle rääkis eile nõukogu liige Raswamulski..."

Uks awanes ja sisse astus Ter-Vegetarjanz.

Astolowski tundis oma käsi külmaks minewat.

„Ma kuulsin, siin räägiti habemest," ütles armeenlane ja astus otse laua ette — sinna kohale, kus enne Sõn-Kalagujewski seisis.

Tema nägu oli külm ja walge nagu marmorlaud.

Silmapilkne waikus.

„Loodus on mõnele inimesele annud toreda näokatte," hakkas Ter-Vegetarjanz rääkima, sealjuures oma suurte mustjas-pruunide silmadega Astolowski otsa waadates. „Näete seda meest siin? Habe katab ta näo täiesti kinni; meie näeme ainult tema silmi ja ninaselga. Nägu on inimese mõtete ja tundmuste peegel: aus mõte ja alatu mõte, rõõm, kurbus, wiha, kadedus — kõik peegeldub inimese näol. Aga selle mehe näol ei wõi teie midagi lugeda: habe katab ta täiesti kinni. Selle habeme taga wõib mees waletada, teist inimest laimata, naistega ümber ajada, leski meelitada, tüdrukuid petta — habe katab kõik kinni. Meie näeme ainult tema ilusaid silmi: need on nii ilmsüütud, nagu oleks ema ta alles eile ilmale toonud."

Ter-Vegetarjanz jäi wait.

Astolowski tundis, et weri tema soontes seisma jäi. Ta astus Lilipetrowile weel lähemale, nõnda et habe teise paremat käewart puutus. Silmi üles tõstes nägi ta armeenlast külma ja kalgi pilguga enda peale waatawat, kuna Sapiro näole oli ilmunud pilkaw naeratas. Ta wiskas nõutu ja kohmetu pilgu koosolejate peale ja tormas siis uksest wälja.

„Millal teie ära sõidate, Aršak Wartanowič?" küsis Lilipetrow.

„Warsti," oli wastus.

„Õnnelik inimene!" ohkas Raabe. „Sõidate ära — suure kihawasse Türgi pealinna; aga meie, waesed inimesed, peame siin Neewa ääres külmetama ja Eltzburgi ja teiste ülemate tujude järele tantsima."

„Onu on mind juba ammu kutsunud," rääkis Ter-Vegetarjanz. „Rumal olin, et siin nii kaua istusin. Aga pole wiga: jatkub aega weel Türgimaalgi elamiseks. Kahju ainult headest sõpradest, keda siia pean maha jätma."

„Saatke meile sealt häid Türgi sigareid," ütles Doinikow.

„Toon ühes, kui Peterburisse teid waatama tulen," wastas armeenlane.

„Kus kohal teie seal saate elama, Aršak Wartanowič?" päris Sapiro. „Kas onu juures? Onul on wist sultani palees korter."

„Ei tea weel praegu ütelda. Eks näe, kui sinna jõuan.“

„Ma sõidan teile warsti järele!“ rääkis Sõn-Kalagujewski. „Toimetage, et onu mulle sultanilt nõutaks abiraha: ma jään Konstantinoopolisse elama ja hakkan uurima Türgi majandust.“

„Mispärast peab siis onu seda tegema?“ lausus Ter-Vegetarjanz. „Wõiksite ju ise sultaniga rääkida.“

Ter-Vegetarjanz oli asja pärast Lilipetrowi juure tulnud: tal oli keemilise analüüsi tabelit waja. Ta sai selle, wõttis Sõn-Kalagujewski toosist sigari, süütas põlema ja läks uksest wälja.

Lilipetrowi juurest wälja tulles oli Astolowski otsekui halwatud ja ei märganud midagi, mis temaga sündis. Jalad kandsid ta kabinetti, kus ta enda automaatlikult laskis toolile.

„Teie näite haige olewat, Platon Kristoforowič?“ küsis Šagrinowič murelikult.

Ta ärkas jälle ellu.

„Ma ei ole tõesti terwe,“ wastas ta.

Sisse astus Feodor ja palus oma harilikul meelitawal toonil Salomon Isakowičile mustade terade tuulamise kalkulatsiooni. See töö oli Šagrinowičil juba walmis. Feodor sai paberi kätte, kumardas ja läks.

Sisse astusid kaks wäikest ametnikku, et järele kuulata, kas on juba „Häda- ja abikassa“ juhatus neile laenu lubanud. Juhatuse koosolek oli alles pidamata. Ta raputas nende kätt soojalt, rääkis wäga armuliselt ja awaldas kindlat lootust, et nende palwe leiab täitmist. Sügawa kumarduse ja õrna tundmusega hinges läksid mõlemad wäikesed ametnikud wälja.

Sisse astus Natalia Tarassowna Ossienko. See oli kahekümnenelja-aastane sihwakas Ukraina piiga, lumiwalge wäsinud näo, mustade juuste ja suurte mustade silmadega. Ta teenis Lilipetrowi osakonnas.

„Tere, Platon Kristoforowič! Me ei ole täna üksteist weel näinud.“

„Tere, Natalia Tarassowna! Wististi ei ole näinud.“

„Platon Kristoforowič! ma tahtsin teile üht asja rääkida.“

„Olge lahke, Natalia Tarassowna! Missugune see asi peaks olema? Istuge!“

„Täditütar kutsub mind pühadeks enda juure Moskvasse. Ta mees teenib Sawwa Morosowi juures. Ma ei tea, kas pean sõitma wõi mitte?“

„Mispärast mitte, Moskwas wõite pühad wäga lõbusasti mööda saata.“

„Sõit wõtab kulu, aga mina olen oma raha juba kõik ära raisanud. Mamma saadab wäga wähe järele. Eile ostsin endale Serowi juurest uue kübara ja maksin nelikümmend kaks rubla. Kas teie ei wõiks minule kassast laenu anda?“

„Andke palwekiri sisse!... Nõnda olete siis endale, Natalia Tarassowna, uue kübara ostnud?“

„Ta ei meeldi mulle mitte põrmugi, ma tahan ta homme ümber wahetada. Ilm on praegu nii hirmus. Ma olen enda wist ära külmetanud.“

„Külmetamine on hädaohtlik asi, Natalia Tarassowna! Heitke woodisse, olge mõni päew sooja waiba all pikali ja jooge kuuma köömneteed. Wõiks natuke konjakitki juure lisada.“

„Kas see aitab? Ega teie ei tea, Platon Kristoforowič, mis mängitakse täna Maria teatris?“

„Mitte ei tea. Ei ole seal enam kaua käinud.“

„Praegu on igalpool nõnda igaw, ei tahagi kuski käia. Platon Kristoforowič, mispärast teie nõnda halb olete?“

„Kuidas nõnda, Natalia Tarassowna?“

„Muidugi olete halb! Teiega ei saa iial mõistlikku sõna rääkida: alati olete oma ameti küljes kinni. Kuidas tunneb ennast teie abikaasa?“

„Ta on terwe... Teie ütlesite, Natalia Tarassowna, et mina halb olen.“

„Teie ei kõlba mitte kuhugi! Õde kirjutas mulle Poltawast, et ta tahab astuda Kiiewi kõrgematele kursustele.“

„Wõi kursustele, Natalia Tarassowna! Kas on õde teist wanem wõi on noorem?“

„Ta on minust noorem... Teie ei ole wist iialgi elus habet ajanud, Platon Kristoforowič?“

„Kui alles koolis käisin, siis ajasin, Natalia Tarassowna! Seal ei tohtinud habet kanda.“

„Mõned käiwad noorpõlwes palja lõuaga, aga kui wanemaks saawad, siis lasewad endale habeme kaswada. Niisugustel ei kaswa enam iialgi ilusat pehmet habet: nende habemekarwad on otsekui jõhwikawarred.“

„Kas teile siis niisugune habe ei meeldi, Natalia Tarassowna?“

„Kuidas wõib niisugune hirmus habe meeldida? Meesterahwad on kõik egoistid ja mõtlewad ainult iseenese peale.“

„Siis peate teie mindki egoistiks, Natalia Tarassowna?“

„Muidugi olete! Teenistus on meil äris nii igaw ja üksluine!“...

Ossienko istus weel pool tundi ja läks siis ära.

Ta sai käsu ilmuda äri wanema rewidendi Salkindi juure.

Wiimane waatas läbi Krasnokutski abitalituse aruande ja tema pidi talle sealjuures seletusi andma. Salkind laskis ta alles siis lahti, kui juba läks widewikuks ja silm enam ei seletanud.

Salkind oli selge peaga, wäga nõudlik ja kare mees. Juhatajad, abikontorite, abitalituste ja agentuuride aruannete läbiwaatamise juures seletusi andes, olid tema juures otsekui pihtil. Eltz-

burg ei wõinud Salkindi silma otsas sallida, olgugi, et ta oli juut. Ta oli temast targem ja sealt see wiha tuligi.

Kolmetunniline seletuste andmine wäsitas teda täiesti ära. Kui ta Salkindi kabinetist wälja astus, olid kõik ametnikud juba koju läinud. Ta koristas paberid oma laualt sahtlisse ja hakkas ka koju minema.

Uulitsal sammudes tundis ta, kuidas üks koht ihus walutas — seesama, kuhu armeenlane oli pistnud. Päewane juhtumine Lilipetrowi kabinetis kerkis selge pildina tema waimusilma ette. Tal oli niisugune tundmus, nagu oleks armeenlane ta alasti kiskunud: tal ei ole enam mütsi, riideid, saapaid, waid kõnnib ihualasti Peterburi uulitsal. Ja weel rohkem: tal ei ole enam habetki!

Ta käed libisesid automaatiliselt üle habeme. Mõttekujutus, et ta on alasti, kadus ja healmeelel nägi ta, et tal kõik weel on alles.

Haaw hakkas ikka rohkem walutama.

Armeenlane on teda ise näinud ja peale selle teistelegi näidanud, just nagu mõnd imelooma. Tal on küll riided seljas ja suur tore habe ees, aga armeenlase ees on ta alasti. See näeb ta läbi otsekui oleks ta klaasist. Nüüd hakkawad teisedki teda nägema — niisugusena, nagu ta on tõesti. Ta kaotas naisterahwaste, wäikeste ametnikkude ja alamate äriteenijate silmas lugupidamise. Kuidas peab ta siis weel elama?

Niisuguste kibedate mõtetega jõudis ta koju. Mõne minuti pärast oli söök laual. Fjokla, Astolowski perekonna teenija, oli keetnud peedisuppi, Ukraina moodi, hästi raswaselt. Niisugune supp oli Astolowski maiusroog. Ta sõi neli wäikese kausi täit suppi ja tüki raswast sealiha ja jõi kaks kruusi teed peale. Kõht oli täis.

„Täna tulite tükk aega hiljem koju kui muidu,“ ütles Wassa Leonidowna, kes alati walwas toas, kui mees sõi — et tal midagi ei puuduks.

„Mul oli täna palju tööd,“ wastas Astolowski — toonil, mis tuletas meele, nagu oleks haawleid wastu seina wisatud. „Wõi arwad sa, et amet iseenesest ülewal seisab wõi muidu palka makstakse? Nüüd olen wäsinud ja tahan puhata. Waata, et need põrnikad mind ei tülita!“

Ta tõusis laua tagant üles ja astus magamistuppa. Peeglist paistis talle wastu sama kuju, mis ta oli alati harjunud nägema. Habe ehtis ta rinda oma täies ilus. Ei olnud iialgi niisugust juhtumist olnud, et keegi oleks ta habeme kohta ütelnud midagi halba. Aga nüüd oli armeenlane seda habet awalikult julgenud teotada ja ütelda, et ta ei ole mehe au, waid looduse poolt antud näokate tõelise iseloomu warjamiseks.

Ta awas nööbid, tõmbas saapad jalast ja heitis selili woodi peale. Minewik ta waimusilma ees läks elawaks.

Habe oli tema eluuhkus. Maailma ajalugu ei tunne kuningat,

kes oma riigi peale oleks olnud nii uhke nagu Astolowski oma habeme peale.

Nooruses oli ta lihawa näo ja paksude põskedega poiss. Otsaesine oli tal madal, põseluud laiad, nina tömp ja suu suur. Hambad olid lühikesed, laiad ja tugewad. Kui ta suu awas, paistsid nad õige palju wälja. Juba kümneaastaselt hakkasid temale kaswama wurrud. Tolleaegne rahwawalgustuse minister oli annud käsu, et ükski koolipoiss ei tohi kanda habet, ja seepärast pidi ta nina all tärkawa orase hoolega ära koristama. Kui ta seda mitte poleks teinud, oleks ta koolist wälja wisatud. Järgmisel aastal hakkas oras juba põskedegi peal tärkama ja selle peale — lõua otsas. Esiotsa lõikas ta oma habet kääridega, aga siis sai ta onult wana habemenoa ja hakkas sellega oma ninaalust ja põskesid kaapima. Heameelega oleks ta endale lasknud kaswada pikad wurrud, sest ta teadis, kuidas kooliplikad niisugustest koolipoistest lugu pidasid, aga see oli keeldud. Ta südames lõkendas wihatuli ministri ja koolijuhataja wastu ja ta ei jõudnud ära oodata aega, millal saab koolist lahti. Kui ta wanemaks sai, märkas kohe, et habe poisile mitte ainult kooliplikade, waid ka meeste seas annab tähtsuse. See äratundmine tegi ta julgeks ja iseteadlikuks.

Kaks nädalat enne kooli lõpetamist jättis ta habemeajamise järele. Akti ajal oli ta ninaalune, lõug ja põsed juba täiesti mustad ja oras umbes tolli pikkune.

„Kui meheks saad, Plato, siis tuleb sul suur habe,“ ütles Ladina keele õpetaja.

„Teile tuleb haruldane habe,“ ütles loodusloo õpetaja, näpuga tema lõuga ja põski katsudes.

„Teist saab soliidne meesterahwas,“ ütles koolijuhataja.

Kõik need inimesed olid rääkinud prohweti wiisil. Astolowski astus kõrgemasse kooli, millele minister mingisuguseid eeskirju ei olnud annud õpilaste habemete kohta ja kus igaüks wõis lasta endale kaswada nii suure habeme nagu ta aga iganes soowis. Juba mõne kuu pärast lokkas nina all, põskedel ja lõua otsas, pikk, sätendaw habe. Habeme idud naha all otsisid üles iga augukese, kust aga wõimalik oli pead wälja pista. Habemekarwad sirgusid ikka pikemaks ja habeme ulatus suuremaks kõigis kolmes mõõdus.

„Ka minul on mehine habe, aga poja wastu ma ei saa,“ ütles ükskord ta isa ja ohkas.

Nüüd sai ta tunda, kui suurt kasu wõib tuua habe. Ta oli alles kõrgema kooli õpilane, aga juba peeti teda igalpool meheks ja wanad, tüsedad ja täied mehed ei pannud iialgi pahaks, kui ta ilmus nende seltsi. Naisterahwad armastasid teda hullupööra, iseäranis wanemad naisterahwad ja lesed. Kui ta, kõrgema kooli õpilase wormis, oma ruuge lokkawa habemega ilmus pidusaali, siis pöörsid ta poole sajad mustad, hallid, sinised ja rohekad silmad ja wiibisid ta peal seni, kuni pidu lõppis.

Kõike seda nägi ta ja tundis oma habeme üle ela-

wat rõõmu. Ta müüs oma wana habemenoa täiturul ära, sest mis mõte oli tal pidada niisuguseid asju, mida tal sugugi tarwis ei olnud. Habe kattis kinni ta laiad põseluud, suure suu, laiad tugewad hambad ja wärwita-walged põsed. Nii oli tal habemest ka weel see kasu, et tegi ta ilusamaks.

Elu ja armastust ohtral mõõdul maitstes lõpetas ta kõrgema kooli Moskwas ja hakkas kohta otsima. Ta teenis esiti ühes riigiasutuses, läks aga sealt warsti ära. Siis astus ta omawalitsuse ametnikuks ja läks sealt warsti ühte teise omawalitsusse kõrgemale kohale. Ajajooksul unustas ta täiesti ära, mis nägu ta oli olnud nooruses. Kõik ta elu ja olemine oli täiesti ühte kasvanud habemega. Ta nägi ennast habemega, tundis ennast habemega ja ei suutnud ennast habemeta enam ette kujutada ega aru saada, kuidas ta wõib elada ilma habemeta. Ta ei oleks ühtki karwa oma habemest ära annud, ka siis, kui talle iga karwa eest oleks pakutud tuhat rubla. Habemes peitus wägew nõiasaladus. Ta oli julge, et kui ta üksipäini rändaks kaljumägestikus, ükski rööwel teda ei tohi puutuda. Kui teda sõja ajal panna kindluse walli peale, siis teeb üksainus waade ta habeme peale waenlase täiesti wõimetuks: ükski waenlase soldat ei julge enam püssi lasta ega kindluse peale tormi joosta.

Ta käis tihti suurest aiast mööda, mille peremees kaswatas palju herneid. Mees oli hädas, sest warblased ja teised linnud tahtsid wägisi herneid ära süüa. Wiimaks tegi ta herne juure kuju: lõi teiba maa sisse, sidus teise risti, pani õlgi ümber, ajas ristile wana kuue selga, pani laiaäärega kaabu pähe ja andis kepi kätte. Paar päewa ei nähtud aias ühtki warblast, aga siis harjusid linnud kujuga ja sõid herneid endist wiisi.

Ta waatas seda nalja pealt ja naeris oma habemesse.

„Kui mina siia herne juure ise wahiks tuleksin, lai kaabu peas ja kepp käes, ei julgeks siia enam ükski wares ega warblane oma nokka pista.“

Linna aiawahiks oli õige wana ja kõhetu mees, kes käis alati suure kepiga. Ilma wahita aga läbi ei saadud, sest tuli ette, et inimesed päise päewa ajal tegid põõsaalused märjaks.

„Wanamees on wilets,“ mõtles ta: „siin peaks olema mingisugune mees.“

Ta kujutas endale ette seda toredust, kui ta on linna aiawaht ja oma habemega, lai kuub seljas ja jäme kepp käes, põõsaste wahel kõnnib . . .

Nüüd aga tuleb see häbematu armeenlane ja annab sellele habemele koguni teise tähenduse. Habe katab kinni tema kired ja mõtted . . . On ta siis tõesti midagi näinud? Või teab ta midagi? Wõib olla, ehk on ta temast tõesti aru saanud?

Ta tõusis woodist, waatas abitult toas ringi ja astus paar sammu. Siis istus ta toolile.

Mitte asjata ei olnud ta kartnud armeenlase mustjas-pruune silmi. Armeenlane nägi teda, nagu ta tõesti oli. Tema ees seisis

ta täiesti alasti. Tal oli seni olnud hooletu tegutseda, sest et habe ta mõtted tõesti kinni kattis ja tema näos keegi midagi lugeda ei wõinud. Seni ei olnud keegi märganud, et habe on kõlwatu loomuse warjamise maskiks, aga nüüd teawad seda kõik, sest Sapiro, Doinikow ja Lipkin ei jäta seda teistele ametnikkudele rääkimata. Lipkin — niisugune harakas!

Ter-Vegetarjanzi pilt kerkis Astolowski waimusilma ette ja ühes sellega tõusis temas kange wiha ja kadedus. Oma lõpmatuks imestuseks kuulis ta Lilipetrowi juures, et Ter-Vegetarjanz sõidab Konstantinoopolisse, kus ta onu on Türgi sultani kassahoidja. See teade ajas ta sapi keema.

Tema waimusilma ette kerkis Konstantinoopol. Lõunamaa linn... Kuld Sarw... Selle kaldal asub walgest marmorist palee, kus sultan elab. Sellessamas palees elab ka Ter-Vegetarjanzi onu. Sealsamas saab arwatawasti elama ka Ter-Vegetarjanz. Missugune elu! Konstantinoopolis on naisterahwaid Kaukasusest, Persiast, Araabiast — wali, keda tahad! Ja siis Türgi naisterahwad — tüsedad, walge priske näo, suurte pruunide silmade ja pehme waatega. Nad peawad küll näokatet kandma, aga sellest pole wiga: küll nad ta mõnikord ka eest ära wõtawad!

Tema meel muutus rõõmsamaks.

Palee juures on ka sultani haarem, millest ta juba enne on palju kuulnud. Haarem olewat wäga tore ehitus, määratu suure aia ja hulga purskkaewudega. Sultanil on mitusada naist ja nad olewat pärit kõigist maailma jagudest ja rahwustest. Haaremis teeniwad ainult kohitsetud mehed, — kedagi teist sinna ligi ei lasta. Aga Ter-Vegetarjanz — niisugune saab iga asjaga walmis, ronib sisse igalt poolt...

Astolowski silmad läksid kitsamaks ja kaks habemesalka kummalgi pool ta suu kõrwal pöörsid endid wiltu. Nõnda istus ta liikumata mitu minutit.

Korraga tuksatas ta keha, justkui oleks sealt elektrisäde läbi lennanud.

„Aga kui sultan ta kätte saab?“

Tema silmad läksid jälle laiaks ja wiltupöörnud habemesalgad wõtsid oma endise kuju. Ta tõusis toolilt ja hakkas käsi hõõruma, kuna silmade kitsastesse nurkadesse ilmusid wäikesed sopid.

„Aga kui sultan ta kätte saab, mis siis?“

Astolowski waimusilma ette kerkis pilt, kuidas Türgi sultan oma poistega Ter-Vegetarjanzi haaremis kinni tabab ja sealsamas ta üle kohut mõistab.

Ta sattus nii rõõmsasse tujusse, et oma lühikestel jalgadel hakkas keksima.

Uks awanes ja sisse tormasid lapsed, kes silmapilguks ema walwe alt pääsnud: kõige ees Fimja ja Fedja, siis Nataša ja wiimaks Antoša ja Platoša. Oma isa keksimas nähes hakkasid kõik wiis mudilastki oma pisikestel jalgadel keksima...

öösel nägi Astolowski unes: ta istub kõrgel mäetipul, habe põlwedel — just nagu wana Jumal, kes walwab oma riiki. Korraga ronib kalju prao wahelt wälja suur must sisalik, suurte punnis silmadega; ajab enda tagumistele jalgadele nagu mees püsti, aga esimeste käppadega haarab kinni ta habemest, kisub selle ära ja pistab jooksma. Ta tõstab koleda kisa ja hakkab sisalikule järele jooksma, aga see on tulisem ja kaob ühes habemega tihnikusse. Nüüd ei ole tal enam habet: sisalik on selle ära wiinud. Harjunud kombe järele tõstab ta käed üles, et habet silitada, aga midagi ei hakka näppu: mis ära, see ära!

Ta ärkas üles, külm higi otsa peal.

„Teie rabelete ja ägate kogu öö: kas teil mitte mõni tõbi kallal ei ole?“ küsis Wassa Leonidowna murelikult.

„Kirbud söövad,“ wastas Astolowski.

Teisel hommikul tõustes ei tunnud Astolowski kuski walu, aga teel linaseemneärisse hakkas haaw õngama. Walu juure isikliku alandamise pärast sigis weel kartus: kuidas waadatakse nüüd ta peale äris?

Äri esikojas wõttis ta kiiresti palitu seljast ja sammus trepist üles, ilma et oleks ümber waadanud. Kabinetis leidis ta juba Šagrinowiči ees.

„Jowian Naumowič,“ ütles ta wähe aega peale teretamist: „andke mulle head nõu: kas ma pean sellele — krantsile andma mööda kõrwu?“

„Te mõtlete wist Ter-Vegetarjanzi?“ wastas Šagrinowič. „Ei maksa, Platon Kristoforowič! Kõik armeenlased on niisugused. Nad on üldse halwa iseloomuga rahwas. Nagu näha, ihub ta teie wastu miski asja pärast hammast. Teie ärge pange tähele, mis ta räägib. Pealegi sõidab ta meilt warsti ära.“

Šagrinowiči sõnad olid Astolowski haigele südamele nagu balsam. Kuldne poiss see Šagrinowič! Aupaklik ja ikka truu.

Ta istus natuke aega; siis tõusis ta üles ja läks Doinikowi juure.

„Tere hommikust, Jewsignei Wassiljewič!“

„Tere, Platon Kristoforowič! Kuidas on teie tervis?“

Astolowski südamesse asus kahtlus, kas ta teda mitte ei pilka.

„Tänan küsimast,“ wastas ta silmapilgu pärast: „mu terwisel pole wiga midagi. Mis te arwate, Jewsignei Wassiljewič: kas ma pean sellele krantsile andma mööda kõrwu? Te kuulsite, mis ta eile rääkis.“

Astolowski tahtis ennast näidata tubli mehena, kuna ta wäga hästi teadis, et tal iialgi ei jätku julgust Ter-Vegetarjanzi lööma minna.

Doinikow seisatas paar silmapilku.

„Jätke see, Platon Kristoforowič!“ ütles ta lepitawalt ja lõi käega õhku.

„See häbematu krants ihub minu peale hammast ja püüab mind igalpool teotada. Armeenlased on oma halwa iseloomu poolest üldiselt tuntud.“

„Rääkigu ta, mis tahab — mis see teile teeb?“ wastas Doinikow. „Pealegi sõidab ta warsti ära.“

Doinikowi näoilme ja häälekõla olid täiesti heatahtlikud.

Esiruumist läbi minnes, mis oli ka teenrite, käskjalgade ja jooksupoiste asukohaks, silmas ta Nowaja Derewnja majamehe Iwan Wassiljewiči poega, kes jooksupoisi Borjaga juttu ajas.

„Kes teab,“ mõtles Astolowski: „ehk on Ter-Vegetarjanzi kõne ka juba tema kõrwu ulatanud?“

„Tere hommikust, Sokrat Iwanowič!“ ütles ta, noormehe ligi astudes ja ta kätt raputades. „Kuidas elate? Kuidas on isa terwis?“

„Tere, Platon Kristoforowič!“ wastas noormees, Astolowski lahkusest sügawasti liigutatud. „Elame wana wiisi. Isa on ka terwe ja kaubitseb endiselt.“

„Ta ei tea midagi,“ otsustas Astolowski.

Ta rääkis noormehega weel mõne sõna ja jättis ta niisama armuliselt ja lahkesti jumalaga, nagu ta teda oli teretanud.

Suure saali ukse ees, kus kolmkümmend lauda sees oli, waldas teda kartus: kes wõib selle eest seista, et need kolmkümmend inimest ei ole kuulnud. Ta seisatas paar silmapilku ja kogus julgust, siis wõttis ukse lahti ja astus saali.

Silmapilk waatasid kõik kolmkümmend silma tema peale.

„Nad on truud nagu ennegi!“ hõiskas ta iseeneses ja hakkas ametnikke otsast peale teretama.

Ta teretas kõik kolmkümmend inimest oma harilikul wiisil läbi ja püüdis iseäranis lahke olla. Kui kõik olid läbi teretatud, läks ta jälle saalist wälja.

Ta oli rahuldatud. Hommikul ärisse tulles oli ta kartnud, et igast nurgast pilkawad ja irwitawad näod talle wastu wahiwad, aga nüüd oli selge, et asi sugugi nii hull pole: wähemad ametnikud, naisterahwad, teenrid ja jooksupoisid ei teadnud asjast midagi.

Aga wõib olla, ehk tuleb edaspidi midagi? Kes juuresolijatest wõiks seda wälja rääkida, mis Ter-Vegetarjanz tema habeme kohta ütles? Ter-Vegetarjanz ise oma sõnu teistele enam kordama ei lähe — see oli kindel. Kasearu? Kui räägib, siis ainult mõnele omasugusele. Sõn-Kalagujewski? Ei oskagi niisugust juttu rääkida. Sapiro? Sellest wõib kõike oodata. Niisugune määrakoer! Jääb järele Lipkin, see harakas, kes alati suuremate meeste selja taga tolgendab...

Lipkin istus suure saali tagumises seinas akna all. Akna laua peal seisid suured wirnad žurnaale, mida ta tellijatele kordamööda andis lugeda.

„Nikolai Anikejewič!" hõikas Astolowski saali ust lahti wõttes ja pahema käe wäikest sõrme üles tõstes.

Silmapilk tõusis Lipkin oma laua tagant ja ruttas Astolowski juure.

„Nikolai Anikejewič!" algas ta: „ma arwan, teil ei maksaks mitte iga wiimast sõna wälja rääkida, mida kuulete."

„Mina ei ole midagi rääkinud, Platon Kristoforowič!" ajas Lipkin wastu, sealjuures hirmunud nägu tehes.

„Mina seda ei ütlegi. Aga ma arwan, et teil ei tarwitse igale noorele ametnikule kõike wälja rääkida, mis teie kuulete. Ma pidin juba täna hommikul armeenlasele andma mööda kõrwu."

„See oleks talle ära kulunud, Platon Kristoforowič! Niisugune! Ma arwan, see on kõik luiskamine, mis ta Konstantinoopolist räägib. Kui oleks tema onu tõesti Türgi sultani kassahoidja, siis oleks ta juba ammugi sinna sõitnud. Te wõite tõesti julge olla, Platon Kristoforowič: mina olen wait nagu haud! Ma arwan, tal pole Konstantinoopolis mingit hakkamist, waid sõidab ära ainult seepärast, et siin enam midagi teha pole. Olge rahul, Platon Kristoforowič: mina ei räägi midagi!"

Astolowski jättis Lipkini koridori ja läks edasi, seades sammud Lilipetrowi poole.

Lilipetrow oli kabinetis üksi, Ditkowski tool seisis tühi. Ta wiskas Astolowski peale lühikese, rõhutud pilgu ja jatkas poolelijäänud paberi lugemist.

Astolowski istus.

Lilipetrowi nägu oli tume.

„Mis te arwate, Aleksander Kimonowič," algas ta natukese aja pärast: „kas ma pean sellele krantsile andma mööda kõrwu? Te mäletate, mis ta siinsamas paigas eile rääkis."

„Jätke see!" ütles Lilipetrow kõlatu häälega. „Ta sõidab pealegi warsti ära."

Lilipetrow hakkas waatama üht aruannet, kus oli palju numbreid, ja tõmbas mõnele nendest punase pliiatsiga kriipsu alla.

„Kuidas on lood?" küsis Astolowski minutilise waikimise järele.

„Wõib olla, et hakkame warsti kolima," wastas Lilipetrow kuiwalt ja luges aruannet edasi.

„Jowian Naumowič," ütles Astolowski oma kabinetti tagasi tulles: „ega teie ei tea, mis Eltzburgile on juhtunud? Räägitakse, ta olewat Merluškini wõi Wanka-Iwanowi käest tublisti sõimata saanud."

Ter-Vegetarjanz oli Astolowski meelest ununenud ja tema meeles seisis Eltzburg.

Niisugune k . . . rautsikas! Kas ta wähe on teda alandanud? Nagu näha, hakkab ta ükskord ise ka saama!

„Mina ka pikemalt ei tea," wastas Šagrinowič: „aga on kindel, et midagi on juhtunud: ma nägin teda täna wäga rõhutud olekus. Kuulda on, et Wanka-Iwanow tahab temast hoopis lahti saada. Tema asemele paneb muidugi mõne wenelase."

Astolowskil tuli meele, et tarwis on tööle asuda. Ta istus laua taha ja hakkas ühes Šagrinowičiga asju arutama. See kestis kuni töötundide lõpuni; siis lahkusid nad Šagrinowičiga üheskoos kabinetist, et koju minna.

All esikojas silmitses ta teraselt uksehoidjat Karrot. Wanamees oli samasugune nagu ikka.

„Ta ei tea midagi," otsustas ta ja astus uulitsale.

Õhtul tulid Astolowskile külalised: Nikolai Dormidontowič Kurski ühes naisega. Kurski oli kuuenda osakonna juhataja Raabe abiline ja sai selle käest tihti sõimata, ilma et selleks igakord oleks olnud põhjust. Naine oli tal hambaarst. Juttu ajades ja teed juues läks õhtu peagi mööda. Kui külalised ära läksid, heitis Astolowski, kes läinud öö oli rahutult mööda saatnud, kohe woodisse ja uinus magama.

Kui ta teisel hommikul woodist wälja tuli ja peegli ette astus, et oma habet waadata, tuli talle jälle üleeilne juhtumine Lilipetrowi kabinetis meele.

Loodus on temale annud toreda maski... Jah, armeenlasel on õigus!.. Tal on ka põhjust teda teotada, sest oma pealekaebamisega on ta temale tõesti suurt kurja teinud. Aga sellegipärast, kuidas wihkab ta Ter-Vegetarjanzi! Niisugune sisalik!

„Kes wõis temale aga selle kõik ära rääkida?" pani ta endale uuesti küsimuse ette: „Nad olid ju Eltzburgiga nelja silma all?"

„Eltzburg on ta ära annud ja ei keegi muu," otsustas ta. „Nüüd kihutab Wanka-Iwanow ta enda minema. Paras talle, niisugune k... rautsikas!"

Ärisse jõudes astus Astolowski trepist üles, teretas wastutulijaid, rääkis teenrite, käskjalgade ja jooksupoistega, otsis asja ühe wõi teise kõrgema ametniku juure ja wõis lõpuks rahulolemisega tunnistada, et äris midagi ei ole muutunud.

Tema waimusilma ette kerkis Eltzburgi pilt, keda Wanka-Iwanow sõimab. Täna on ettekande päew: ta saab näha, kui pikk ja kongis on Eltzburgi nina!

Kui määratud tund kätte jõudis, läks ta Eltzburgi juure ja leidis ta laua taga istuwat. Ukse juurest waadates paistis, nagu oleks ta kogu jäänud hoopis wäikeseks ja kõhnaks. Nina näis olewat iseäranis pikk ja kongis.

„Paras, paras!" rõõmustas Astolowski iseeneses.

Eltzburg pani töö kõrwale ja Astolowski hakkas asju ette kandma. See kestis umbes tunni.

Eltzburg oli umbne ja sõnaaher.

„Läheb tarwis!" rõõmustas Astolowski kabinetist lahkudes. „Mina olen küllalt saanud: nüüd saad ka sina."

Kohe peale Wanka-Iwanowi ametisse astumist hakkasid jutud ringi käima, et ta kõigepealt tahab piiri panna juutide ülewõimule ja kõigile tähtsamatele kohtadele oma mehed nimetada. Ta tõi endaga kaasa abilise Merluškini ja seadis direktorid Klopowi, Curlandi ja Eltzburgi tema alla. Wiimased tundsid endid wäga walusasti puudutatud olewat, aga parata ei olnud midagi: neile anti mõista, et kellelgi pole keeldud enesele teist kohta otsida. Kuid ära ei läinud keegi ja kõik kolm jäid oma kohtadele edasi.

Kõiki neid jutte kuulis ka Astolowski. Ta ei teadnud, mis Wanka-Iwanowi ja Eltzburgi wahel on juhtunud, aga wiimase rõhutud olek, Sapiro turtsumine ja Raabe kurblik toon ja järsud liigutused ei jätnud mingisugust kahtlust selles, et Eltzburgi tallaalused tõesti on tulised.

„Kuidas wõis Wanka-Iwanow siin talitada?" pani ta endale küsimuse ette. „Wististi ei milgi muul wiisil kui hakkas Eltzburgiga nagu koeraga ümber käima, sellega mõista andes, et ta ennast linaseemneärist koristaks."

Eltzburg läheb — see on kindel. Kuidas mõjub see tema teenistuse peale?

Kuus aastat tagasi, kui Astolowski omawalitsuses teenis, juhtus tal äpardus: ta pidi sealt lahkuma. Ta tuli linaseemneärisse ja palus kohta, üteldes, et ta on mõisniku seisusest. „Ka mõisnik peab tööd tegema!" ütles tolleaegne peadirektor Barssukow ja andis talle õige wäikese koha. Warsti suri Barssukow ja tema asemele sai Habladurow. Sel ajal oli ta habe juba täies õies. Wõimatu oli niisuguse soliidse wälimusega meest pidada kaua wäikese koha peal, kes pealegi oli mõisniku seisusest. Astolowski hakkas teenistuses kiiresti tõusma ja sai wiimaks osakonna juhataja abiliseks. Seal istus ta kaks aastat. Asutati juure uus, seitsmes osakond ja Habladurow küsis Eltzburgilt, kas mitte wõimalik ei oleks Astolowskit määrata juhatajaks. Eltzburg ütles, et see inimene, oma soliidse wälimuse peale waatamata, on kaunis tuhmi mõistusega, aga kui talle kõik hästi kätte näidata, siis tööd ta ikka natuke teeb. Osakonna juhatajale on seda aga wähe: see peab olema wilunud ja selge peaga mees. Teisel päewal laskis Habladurow Eltzburgi uuesti kutsuda ja ütles, et tema arwamise järele osakonna juhatajal mitte Jumal teab kui suurt tarkust waja ei ole. Eltzburg, kes sel ajal weel abidirektor oli ja tahtis direktoriks saada, ei söandanud peadirektorile wastu waielda ja nii saigi Astolowski seitsmenda osakonna juhatajaks. Kerge Eltzburgil temaga ei olnud, sest ta pidi talle iga wiimase a ja o kätte näitama; aga Astolowski oli wäga alandlik ja sõnakuulelik, kandis nurisemata kõik jalahoobid ja sõimu — ja see lepitas kõik. Teiseks oli Eltzburgil hingeline tarwidus ka mõnd niisugust isikut oma lähedal pidada, keda ta wõis alandada ja kellele jalahoopegi jagada.

Paljugi jäi Astolowskile sellest teadmata, kuidas ta sai osa-

konna juhatajaks. Niisama ei teadnud ta ka kindlasti, mis Eltzburg temast arwas ja mispärast ta teda sallis. Kuni Habladurow weel elas, tundis ta enese kaunis tugewa olewat, kui aga wiimane enese üles poos, lõi ta kartma. Ta hakkas enesele tuge otsima ja leidis seda Lilipetrowis. „Seni kui Lilipetrow mind kaitseb, lepib minuga ka Eltzburg,“ otsustas ta, püüdes alati olla sõnakuulelik ja kõik ära kannatada.

Ta kõndis kabinetis edasi-tagasi. Ta oli üksi: Šagrinowič oli wälja läinud.

Eltzburg läheb minema. Wõib minna! Wist tunneb ka Lilipetrow oma tallaalused tulised olewat, sest mis tähendab muidu ta murelik nägu? Kahju, kui Lilipetrow ära läheb: temast on palju kasu! Aga las' läheb: saab ka ilma temata läbi! Nüüd elab ta nagu mõni krahw ja kõik peawad teda kummardama ja austama. Las' saab ka õpetust!

Ta wõttis laua sahtlist peegli, seadis selle enese ette lauale ja hakkas ennast waatlema. Iga asi oli oma koha peal ja kõige paremas korras: üle pealae soetud hallid juuksed, lauk pahema silma kohal, hallid süütud silmad ja habe, millest ühtki karwa ei puudunud.

Habe, rääkigu see sisalik mis tahes, on igatahes suurepärane ja aukartust äratаw ja waewalt on Wanka-Iwanowil julgust teda puutuda. Ja pealegi ei ole armeenlase sõnad tema kõrwu ulatanud, sest kes talle niisugust asja rääkis? Kõik wõiwad linaseemneärist lahkuda, aga tema jääb.

Koridorist kuuldus samme. Astolowski peitis ruttu peegli ja hakkas tööle.

Tunni pärast kutsuti ta köögikomisjoni koosolekule, mis kaunis kaua wältas. Enne töötundide lõppu tuli ta weel kabinetti tagasi, andis Šagrinowičile juhatusi, kirjutas mõnele paberile nime alla ja läks koju.

Ta sõi kõhu täis ja heitis siis, oma hariliku kombe järele, woodi peale pikali. Poolteise tunni pärast tõusis ta ja läks wälja jalutama.

Wanka-Iwanow on juba kaks kuud ametis olnud, aga seni on ta teda ainult eemalt näinud. Kui tal ometi korda läheks tema silma alla sattuda! Ta wõidaks, wõidaks kahtlemata. Wanka-Iwanow saaks temast mulje kui wäga arukast ja auwäärsest isikust

Ta astub oma kabinetist wälja, paberid kaenla all, ja läheb mingi asja pärast kantseleisse. Sel ajal, kui tema Konstantin Mihailowičiga räägib, ilmub kantseleisse Wanka-Iwanow ja näeb teda. Ta kumardab sügawasti. Wanka-Iwanow astub ta juure ja annab kätt. Pärast küsib ta sekretärilt: „Kes on see soliidne ja auwäärse moega härra ja kus ta teenib?“ „See on meie äri seitsmenda osakonna juhataja Astolowski, Platon Kristoforowič,“ wastab sekretär, ilma et ta sigarit suust wõtaks. Wanka-Iwanow

ei küsi enam muud midagi, waid mõtleb iseeneses: „Näib wäga arukas ja asjalik inimene olewat. Ja missugune tore habe! Tarwis temaga ligemalt tuttawaks saada.“

Ta astub suurt marmortreppi mööda alla, paberid kaenla all. Tulewad wastu Wanka-Iwanow ja Curland. Ta jääb seisma, annab aupaklikult teed ja kumardab wiisakalt. Tulijad wõtawad teretuse wastu, ilma et nad kätt annaksid (neil on kiire!) ja lähewad edasi. Ülemise trepi lagedale jõudes ütleb Wanka-Iwanow: „See oli wist seitsmenda osakonna juhataja Astolowski? Missugune tore habe!“ Ja Wanka-Iwanow näitab kätega tema habeme pikkust ja laiust, heatahtlik naeratus näol...

Astolowski käed ronisid automaatlikult taskust wälja, tõusid üles habeme juure ja hakkasid teda silitama.

Wanka-Iwanow, Konstantin Mihailowičiga kõneldes, on huwitatud, kas äris on ka mõned organisatsioonid. „Neid on siin mitu,“ wastab Konstantin Mihailowič ja loeb üles kõik seltsid, kassad ja komisjonid. „Kes on need organisatsioonid asutanud ja kes neid juhib?“ pärib Wanka-Iwanow. „Astolowski,“ wastab Konstantin Mihailowič. „Tema on nad enamasti asutanud ja on igalpool kas esimees wõi juhatuse liige. Kui koosolekuid peetakse, walitakse ta alati juhatajaks, sest keegi ei oska nii hästi koosolekut juhatada kui tema.“ „Peab wist küll wäga tark ja arukas inimene olema,“ mõtleb Wanka-Iwanow: „sest ega kaasteenijad temast muidu nii suurt lugu peaks.“

Paari päewa pärast laseb Wanka-Iwanow ta enda juure kutsuda. Kui ta ilmub, pakub Wanka-Iwanow temale tooli ja küsib pikalt ja laialt teenistuse üle järele. Siis hakkab ta juttu ajama äriasjadest: küsib, missugused organisatsioonid on teenijatel ja kuidas nad töötawad. Ta annab laialt kõige üle seletust. Kui jutt otsas, ütleb Wanka-Iwanow, et ta wäga rõõmus on temaga tuttawaks saades ja käsib, kui organisatsioonide asjus peaks midagi tarwis olema, otsekohe tema enese poole pöörda.

Nüüd on tal linaseemneäris juured nii sügawal, et teda ükski torm ei suuda kõigutada. Wanka-Iwanow laseb teda sagedasti kutsuda, et tema tarka juttu kuulda ja temaga tähtsamate asjade üle nõu pidada.

Küll ta mitmelegi mehele teeb tuule jalgade alla!

Ter-Vegetarjanzist on ta pea lahti. Niisugune sisalik! Lööb lärmi, et tema ema wend on Türgi sultani kassahoidja. Aga pole wiga! Kui ta hakkab haaremisse tikkuma, küll sultan ta kätte saab!...

Kasearu... Niisugune hunt! Ta ei suuda kannatada tema silmade waadet. Ta on küll pealtnäha wiisakas, aga ta ei pea temast lugu ja pilkab teda. Pole wiga, wõib olla, saab temastki lahti. Teenistuses ta igatahes kõrgemale ei pääse, ja kui talle ülendust ei anta, läheb ta ise ära.

Sapiro... Niisugune määrakoer! Ta teab, et Sapiro teda

ei salli. Sapiro on juut ja seisab Eltzburgile õige lähedal. Kuid Eltzburgi päewad on loetud ja kui tema ära on, pole ka Sapirost raske lahti saada.

Loginow — see pikk kolakas aktseptatsioonijaoskonnast. Niisugune eesel! Lorab talle igal koosolekul wastu ja mitte põrmugi austamist. Temaga saab ta walmis.

„Aeh, aeh!“ kostis korraga tema selja taga kaeblik naisterahwa alto. „Nüüd ta sõtkus minu jala ära! Aeh, aeh, aeh! К...... никъ какой! Aeh, aeh! Nagu näha, on inimesi maailmas, kellel põrmugi häbi ei ole. Aeh, aeh! Kuidas mu jalg ometi walutab!“

Astolowski waatas tagasi ja nägi õhtu pimeduses naisterahwa kogu, kes seisis ühe jala peal, kuna ta teist õhus hoidis ja raputas.

Silmapilk tõmbas ta taskust elektrilaterna wälja, süütas selle põlema ja juhtis walguse naisterahwa peale.

See oli umbes keskealine priske linnatädi. Ta kandis musta, pehmet, sulega kübarat ja weel pehmemat sametist jakki. Niipea, kui walgusekiir ta peale langes, kükitas ta maha ja hakkas käega oma haiget jalga triikima.

„Mina olin see, kes teie jala ära sõtkus, austatud proua wõi preili — ma ei tea, kuidas teid pean nimetama,“ ütles Astolowski, püüdes wõimalikult maheda ja pehme häälega rääkida. „See juhtus kogemata. Mina ei näinud tõesti mitte: mul oli oma mõtetega tegemist.“

„Peaks ometi ette waatama, aga jookseb nagu mõni...“ hädaldas naisterahwas, sealjuures jalga edasi triikides. „Aeh, kuidas ta ometi walutab! Aeh, aeh! Hirmus walu! Ma pean wist küll mitu kuud toas olema. Aeh, aeh!“

„Mina olen süüdlane ja olen walmis ennast igawiisi teie ees wabandama, proua,“ ütles jälle Astolowski ja kumardas sügawasti.

„Ta jäi seisma, pead natuke ettepoole hoides ja pahemat kätt kergesti habeme peale pannes. Laternawalgus langes nüüd tema näole ja habemele.

Naisterahwas tõstis pea ja nägi tema nägu ja walgustatud habet. Järgmisel silmapilgul tõusis ta püsti ja waatas talle otse näkku.

„Ma olen wäga õnnetu, proua,“ ütles Astolowski: „ja ei tea, kuidas ennast peaksin wabandama.“

„Ah, teie olite see!“ hüüdis naisterahwas temale otsa waadates. „Pole wiga, see on tühi asi! Oli küll natuke walus, aga juba läks mööda. Wabandage!“

Tema ümargusest priskest näost hakkas korraga päike paistma.

„Olen walmis igasugust karistust kandma, mis teie, armu-

line proua, heaks arwate minu peale panna," sõnas Astolowski ja kumardas wiisakasti.

„Pole wiga!" ütles naisterahwas julgustawalt. „Ma ei teadnud, kes see oli, sest kõiksugused inimesed käiwad uulitsa peal. Seepärast ei maksa teil muretseda: oli küll natuke walus, aga nüüd on kõik möödas. Wabandage, et tülitasin! Teie olete küll wist maalt sisse sõitnud mõisnik?"

„Mõisat mul just ei ole, aga muidu olen küll mõisniku seisusest," wastas Astolowski. „Ma elan alati Peterburis ja teenin siin ühe suurema koha peal. Kas teate, proua, jala pigistusel wõiwad mõnikord ka tagajärjed olla. Kui soowite, ma kutsun woorimehe ja sõidutan teid ambulatooriumi. Seal wõib saapa jalast ära tõmmata ja pigistatud kohta piiritusega hõõruda. Ma olen wäga kurb, et minu süü läbi juhtus niisugune suur õnnetus."

„Ma palun teid seda tühipaljast asja mitte südamesse wõtta," wastas naisterahwas lahkesti. „Pole tarwis woorimeest: mul kodu lähedal. Elan siinsamas uulitsas: suur, punane, neljakordne maja, kõige suurem sellel uulitsal. Wabandage weel kord, et teid tülitasin!"

Mõne silmapilgu jooksul wiibisid naisterahwa silmad Astolowskil lõpmatu helluse ja õrnusega; siis kumardas ta kergesti peaga ja astus edasi.

„Siin ta on!" muheles Astolowski, laternat tasku pistes. „Esiti turtsus nagu kärp kanapesas, aga niipea kui habet nägi, kadus kõik wiha kui waht."

Ta käed ronisid habeme juure ja hakkasid seda silitama.

Järgmisel silmapilgul pööris ta ümber ja läks naisterahwale silmnäol järele. See kadus ka tõesti suure, neljakordsesse, punasesse majasse. Enne kui ta uksest sisse läks, waatas ta kord tagasi.

Teisel hommikul, kui Astolowski astus linaseemneäri esikotta, nägi ta Ter-Vegetarjanzi trepist alla tulewat, wäike sumadan käe otsas.

„Korjab oma asju," mõtles Astolowski: wististi walmistab juba reisi wastu."

Armeenlane ajas palitu selga, wõttis warnast kübara ja läks uksest wälja, ilma et oleks Astolowski peale waadanud.

„Sellest olen warsti lahti," rõõmustas Astolowski. „Niisugune sisalik! Kui ta Konstantinoopolis hakkab oma tükke tegema, küll sultan talle näitab!"

Ta astus oma kabinetti, kus Šagrinowiči juba ees leidis.

„Mis kuulda, Jowian Naumowič?" küsis ta, Šagrinowičile sõbralikult kätt andes.

„Räägitakse, et meil äri koosseisus tulewat suuri muudatusi," wastas küsitaw. „Wanka-Iwanow tahtwat kõik juudid

wälja ajada ja oma mehed asemele panna, peaasjalikult wenelased."

Sisse astus Feodor, kumardas ja, pead poolwiltu hoides ja teda ühes rinnaga wähe ettepoole alla lastes, pajatas oma maheda häälega:

„Solomon Isakowič on täna haige ja tema asemel on direktor Klopow. Nad on juba siin. Praegu läksid nende juure Aleksander Kimonowič."

„Hea küll!" lausus Astolowski. „Kas teie ei tea, Feodor, mis haigus on Solomon Isakowičil?"

„Mitte ei tea, Platon Kristoforowič!" wastas teener pead raputades. „Nad on juba mitu päewa haiglased. Mitte ma ei tea."

Feodor läks.

„Wanka-Iwanow olewat teda sõimanud — nagu öeldakse, ei millegi eest," ütles Šagrinowič. „Kui Eltzburg ära läheb, siis pole kahtlust, et ka Lilipetrowi päewad on loetud."

„Kahju Aleksander Kimonowičist!" lausus Astolowski.

„Mina olen kindel," rääkis Šagrinowič natukese aja pärast, oma prillidega nina kõrgele tõstes: „et kui Lilipetrow peaks tõesti ära minema, siis keegi paremini tema asemele ei sünni kui teie."

„Ah, Jowian Naumowič," hüüdis Astolowski ja lõi käega: „kes nüüd mind näeb! Mina ei ole iialgi ette tükkinud. Wanka-Iwanowil on oma kandidaadid."

„Asjata arwate!" ajas Šagrinowič wastu. „Teie olete wenelane ja wenelasi ta armastab. Pealegi tunnete oma ametit wäga hästi ja uus inimene ei saaks iialgi teie wastu. Aga teadmata on, kuidas käib minu käsi: mina olen juut ja kui kõik juudid tahab wälja ajada, siis pean mina muidugi ka minema."

Astolowski tõusis laua tagant püsti.

„Jowian Naumowič!" rääkis ta teise juure astudes ja tema õla peale koputades: „seni, kui mina siin olen, olete siin ka teie. Kui sureme, siis sureme üheskoos."

„Wäga tänulik!" kogeldas Šagrinowič. (Tema suu oli lahti läinud ja sealt nähti kaht rida wiletsaid hambaid wälja paistwat.) „Teie hoolitsete minu eest nagu isa oma lapse eest. Aga kas teate, Platon Kristoforowič: Wanka-Iwanow on teid juba tähele pannud. Warsti peale ametisse astumist küsinud ta Merluškinilt: kes on see suure habemega soliidne härra. Merluškin pole teadnud ja küsinud Sapirolt."

„Mh!" muheles Astolowski. „Eks ta huwita ennast ka, kes siin teeniwad ja tööd teewad."

Ta istus weel wähe aega ja läks siis wälja, mõningaid pabereid ühes wõttes. Koridoris tuli talle Sapiro wastu.

„Nosson Benzionowič," küsis Astolowski: „Solomon Isakowič öeldakse haige olewat? Ega te ei tea, mis haigus tal on?"

„Ei tea! kust ma wõin direktori haigust teada?" sähwas Sapiro ja läks edasi.

Tema walged hambad wälkusid.

„Määrakoer!" urises Astolowski habemesse. „Kes teab, ehk on ka sinu päewad pea loetud!"

Kui Astolowski suurt treppi mööda alla astus, nägi ta Wanka-Iwanowit ja Merluškini üles tulewat. Astolowski kehast lendas otsekui elektrisäde läbi. Käes oligi see silmapilk, mida ta hiljuti ennustas.

Ta jäi juba siis seisma, kui ta tulejatest weel kaheksa astet kõrgemal oli, pööris enda fronti ja taganes paremale käele. Kui Wanka-Iwanow ja Merluškin temast kolm astet madalamal olid, pigistas ta paberid kindlamini pihku ja kumardas sügawasti.

Härrad wastasid sumardusele peanoogutamisega, andsid talle *kätt ja läksid edasi.*

Nad tundsid teda!

See oli peadirektor ühes oma abiga!

IV.

„Kui ta Merluškini juurest tuli, nägi ta wälja otsekui oleks talle puuga pähe löödud," rääkis Raabe, Lilipetrowi laua juures püsti seistes. „Mina waigistasin teda hulk aega: „Solomon Isakowič! ärge pange tähele, mis see wasikanahkade kaupmees räägib, Sülitage tema peale, sülitage Wanka-Iwanowi peale ja raputage linaseemneäri tolm oma jalgade pealt maha! Mina ise muretsen teile teise koha."

„Aga tema?" küsis Doinikow.

„Tema? (Raabe ajas käed laiali.) Tema ütleb: „Ma olen siin juba kaheksateistkümmend aastat teeninud." Mina wastu: „Mis siis, et olete kaheksateistkümmend aastat teeninud? Kas siis linaseemneäris kook tõesti kõige magusam on?" Mina muretsen talle kas wõi tänapäew koha. Peterburi ühendatud kohwipraadimis-, kompweki-, šokolaadi- ja kakaowabrikute aktsiaseltsi peadirektorit Brüginewiči tunnen ma juba sest ajast, kui alles Busulukis olin. Hiljuti oli üks närakas kaubandus- ja tööstusministrile kaewanud, et ta olewat lasknud šokolaadile ja kakaole kaerajahu juure panna ja sai selle eest noomituse. Aga ma usun kindlasti, see oli walekaebus. Brüginewič wõtab teda kahe käega wastu. Paar nädalat tagasi sai Brüginewič kõigi kaebuste peale waatamata kaubandusnõuniku aunime. Kes see pole häbematu, mis Wanka-Iwanow Eltzburgiga, Curlandiga ja Klopowiga teeb? Direktor ei tohi ilma lubaküsimata astuda üle peadirektori läwe. Direktor ei anna asjaajamisest aru peadirektorile ega saa juhatusi mitte peadirektorilt, waid kelleltki Merluškinilt, kes enne kaupies wasikanahkadega! Neil oleks tarwis olnud juba siis ära minna, kui Wanka-Iwanow oma draakonlikud määrused maksma pani, aga nemad istuwad ja lasewad enestega koera moodi ümber käia!"

Raabe sai lõpulikult wihaseks ja lõi käega.

„Ega teie täna ei käinud tema juures, Boris Wladimirowič?“ küsis Lilipetrow. „Mina käisin eile õhtul: siis oli juba kaunis rahulik.“

„Ma käisin hommikul, enne kui siia tulin,“ wastas Raabe. „Ega's tal midagi häda ei ole, aga ta on niisugune inimene, kes kõike südamesse wõtab. Mina waigistasin teda weel kord ja ütlesin, et kui ta tahab, siis lähen ma weel täna õhtul Brüginewiči juure. Selle peale ütles ta, et tahab weel weidi oodata.“

„Nagu näha, tahab Wanka-Iwanow temast tõesti lahti saada,“ ütles Sapiro, kes seisis teisel pool laua otsas. „Kui Solomon Isakowič ära läheb, kes teab, kui pikalt siis weel meidki siin on? Meie kohad kõlbawad wäga hästi Wanka-Iwanowi ja Merluškini ligematele tuttawatele. Kindel on, et ta juute ei salli ja et ta ainult juhust otsib neid wälja ajáda. Mina olen juut ja minu kihutab ta warsti minema.“

Sisse astus Sõn-Kalagujewski.

„Kuidas on Wenemaa majanduslikud wäljawaated?“ küsis Doinikow.

„Wenemaa majanduslikud wäljawaated on wäga head,“ wastas Sõn-Kalagujewski ja hakkas kohe edasi seletama. „Meie wabrikutööstus wõib suurel wiisil tõusta, sest kõik eeldused on olemas, et luua suurejoonelist tööstust: tooraine, küte ja odaw tööjõud. Ka asjatundjatest inseneridest pole wiimasel ajal enam puudust. Meil puudub ainult kapital, et ettewõtteid käima panna. Warsti tahan ma „Современникъ'us“ esineda pikema artikliga, kus ma ette panen hästi kõrgete protsentidega wälismaa laenu teha. Kõrge protsent ei kohuta mind mitte sugugi: tööstus tasub enda warsti ära. Muret teeb ainult Wenemaa geograafiline seisukoht: Lõuna-Wenemaa äriline elu oleneb Dardanellidest. Kui Dardanellid kinni pannakse, siis sureb Lõuna Wenemaa wälja.“

„Pidage, pidage!“ hüüdis Raabe wahele. „Mina ei ole majandusteadlane ja pole majanduse üle kirjutanud ühtki rida, aga ma näen, et teie rumalusi räägite. Teie ütlete, kui Dardanellid kinni pannakse, siis sureb Lõuna-Wenemaa wälja. Aga mina ütlen: kui Dardanellid kinni pannakse, siis Lõuna-Wenemaa õige elama hakkab. Nüüd weetakse Dardanellide kaudu wälja määratul arwul nisu, liha, suhkrut ja teisi produkte, kui aga Dardanellid kinni pannakse, siis jääb see kõik maale: söö kas wõi lõhki! Ja wabrikutööstusel on sellest ainult kasu: kui leib, liha ja suhkur odawad, siis ei tarwitse wabrikutel oma töölistele maksa kõrget palka ja nad wõiwad walmistada odawamalt masinaid ja kõiksugu muid tarbeasju. Pealegi teewad nad siis rohkem tööd, kui nad on hästi söönud.“

„Умный человѣкъ!“ hüüdis ägedasti Sõn-Kalagujewski, kellele suurt waewa maksis, et Raabe seletusi lõpuni kuulata. „Kui wili ja liha midagi ei maksa, kust saawad siis mõisnikud ja talu-

pojad raha, et masinaid ja wabrikusaadusi osta? Teiseks, siseturg ei suuda meie wabrikute produktsiooni ära tarwitada, waid meie peame ühe osa ka wälja wedama. Aga kuidas teie weate wälja, kui Dardanellid on kinni?"

„Ega teie ei tea, millal Ter-Vegetarjanz ära sõidab?" küsis Lilipetrow.

„Niipea kui oma asjadega toime saab," wastas Sõn-Kalagujewski.

„Waat', kus õnnelik inimene!" hüüdis Doinikow. „Meie siin peame oma kohtade pärast hirmul olema, aga tema lendab kui lind üle Musta Mere."

„Mina ei saa küll aru, mispärast ta siin niikaua wahtis," wõttis sõna Sõn-Kalagujewski. „Oleks minu onu Türgi sultani juures kassahoidja, ma poleks siin üht päewagi oodanud. Tore linn, see Konstantinoopol! Ma käisin igapäew kohwimajades: küll on seal hea istuda, musta kohwi juua ja sigarit suitsetada! Sestsaadik, kui ma Konstantinoopolist tagasi tulin, joon ma ainult musta kohwi ja suitsetan ainult Türgi sigareid. See siin on ka Türgi sigar. Ma sõidan Aršak Wartanowičile warsti järele, sest mis mõte mul on siin linaseemneäris wäikese koha peal istuda ja räpaseid pabereid katsuda, kui ma seal palju paremini wõin läbi saada. Ma jään Konstantinoopolisse elama ja hakkan Türgi majandust uurima. Arwan, et mul korda läheb sultanilt abiraha saada, ja kui mitte seda, siis wähemalt mõne hea koha."

Sisse astus Ter-Vegetarjanz.

„Aršak Wartanowič!" hüüdsid koosolijad ühest suust: „kas hakkate warsti ära sõitma?"

„Warsti, warsti!" ütles Ter-Vegetarjanz, wõttis karbist sigari, mida Sõn-Kalagujewski tema ees lahti hoidis, ja pani põlema.

„Õnnelik inimene!" ohkas Raabe. „Teie sõidate suure, uhkesse Türgi pealinna, kus teil ühestki asjast puudu ei ole ja kus keegi ei wõi teile käske anda; aga meie, waesed inimesed, peame siin endist wiisi kopitama ja küünte ja hammastega oma wiletsa leiwakanika küljest kinni hoidma. Ja saad weel sõimata pealegi! Teie onu käes ei ole wististi mitte üksi sultani raha, waid ka tema wäärtasjad ja kalliskiwid?"

„Kindlasti ma ei tea," wastas Ter-Vegetarjanz: „aga mina arwan, et tema käes on kõik."

„Siis peab sultanil tema wastu olema määratu usaldus," ütles jälle Raabe. „Türgi sultanil on kalliskiwe mitu wakatäit. Palju olewat seal ka neid, mis weel sultan Osman Kesk-Aasiast kaasa toonud, kui ta Türgi rahwaga Euroopasse tuli. Mõned kalliskiwid olewat tuimuna, teised koguni kanamuna suurused."

„Õnnelik inimene! õnnelik inimene!" hüüdis Doinikow. „Sõidate lõunamaa päikese alla, näete seal ilusaid lõunamaa neiusid. Kui sinna saate, mõtelge wahel ka meie peale. Meil oli

praegu Dardanellidest jutt: kui Konstantinoopolisse jõuate, waadake, et teie Dardanelle kinni ei pane!“

„Sest tunnist,“ wastas Ter-Vegetarjanz: „kui Wanka-Iwanow mulle ütelda laskis, et mul mitte ei tarwitse oma asjade pakkimisega waewa näha, ei riku Dardanellid mu und. Ma sõidan ära. Kas pole see mul ükskõik, mitu kümmend miljonit puuda linaseemneid Odessa elewaatoris ära hallitab wõi mitusada tuhat waati linaseemneõli Musta Mere sadamates haisema läheb?“

Sapiro silmad wälksatasid. Näis, nagu oleks elektrisäde tema kehast läbi käinud — jalakannast sisse läinud ja silmadest wälja tulnud.

Ma otsisin teid kabinetis, aga ei leidnud seal,“ pööris ennast Ter-Vegetarjanz tema poole. „Kas teil on uued hinnakirjad juba walmis? “

„Walmis!“ wastas Sapiro: „täna toodi trükikojast ära.“

Sapiro ja Ter-Vegetarjanz läksid üheskoos uksest wälja.

„Teie onul on wististi ka suur poliitiline mõju sultani peale?“ küsis Sapiro koridoris.

„Iseenesest mõista,“ wastas Ter-Vegetarjanz.

Lõõtsutades jõudis Sapiro trepist üles ja tõmbas kramplikult Eltzburgi korteri uksekella.

Ukse awas Eltzburg. Ta oli täiesti riides.

„Solomon Isakowič!“ hüüdis Sapiro sisse tormates: „ma tulen teie juure otsekohe teenistusest. Kas teate uudist: Ter-Vegetarjanz tahab Dardanellid kinni panna!“

„On see wõimalik?“ hüüdis Eltzburg, käsi kokku lüües.

Ta näolt wõis lugeda suurt hirmu ja pahameelt.

„See on täiesti wõimalik. Ta onu on ju Türgi sultani kassapidaja ja niipea, kui ta jõuab Konstantinoopolisse, saadab ta oma onu sultani juure ja laseb Dardanellid kinni panna.“

„Kust teie teate, et tal niisugune nõu on?“

„See on juba tema silmist näha. Uskuge mind, Solomon Isakowič, esimene asi, mis ta teeb, kui jõuab Konstantinoopoli, on Dardanellide sulgemine. Mis saab siis meie linaseemneärist, kui sultan enam Wene laewu läbi ei lase? Praegu ootab Musta Mere sadamates transporti mitukümmend miljonit puuda seemneid ja mitusada tuhat puuda õli. Kuid neid wälja wedada ei saa, lähewad seemned hallitama ja õli hakkab haisema. Meie äri jääb pankrotti.“

„Siis jääwad pankrotti ka kõik meie mehed Odessas, kes wälismaaga kauplewad!“

„Sedasama kardan ka mina. Meie mehed kaotawad palju raha ja jääwad pankrotti. Teiseks, kas Wanka-Iwanow wõtab süü enda peale, kui linaseemneäri jääb pankrotti? Ei iilagi! Ta lükkab süü teie peale — et teie ettepanekul on Ter-Vegetarjanz

Odessa abikontori direktori kohast ilma jäänud ja on kättemaksmise pärast Dardanellid kinni pannud. Kui niisugune katastroof tuleb, siis on tal kerge teid otsekohe ametist lahti lasta. Ja meie oma mehedki hakkawad teid põlgama."

Eltzburgi nina näis olewat pikk ja kongis.

„Kas Wanka-Iwanow teab, et Ter-Vegetarjanzil on nõu Dardanelle kinni panna?" küsis ta.

„Ma arwan, et ei tea," wastas Sapiro. „Kes talle seda ütles? Aga mina ütlen teile, Solomon Isakowič, kes on kõiges selles süüdi. Astolowski! Oli tal tarwis teile rääkima tulla, et Ter-Vegetarjanz on olnud wangiroodus? Niisugune libeda keelega inimene! Kas olete teda tähele pannud, Solomon Isakowič? Loodus on talle annud toreda maski: habe katab kogu ta näo kinni ja me ei näe muud kui ainult ta silmi. Need waatawad nii süütult, nagu oleks teda ema alles eile ilmale kannud. See inimene wõib warastada, waletada, keelt peksta, tüdrukutega ümber ajada, naiste järel joosta — midagi ei ole näha, sest habe katab kõik kinni. Ja peale selle on ta rumal inimene."

„Остолопъ!" sähwas Eltsburg. „Mina ei tahtnud teda üldse, aga Habladurow oli see, kes ta pani osakonna juhatajaks. Pole wiga, küll ma ta weel tantsima panen!"

„Niisugune on waja üldse wälja kihutada. Kahju ainult naisest ja lastest. Lapsemudilasi on tal wiis tükki. Naine on tal kõhn ja elutu, otsekui waim."

„Mis peame nüüd tegema?"

Eltzburg ajas oma pea õige Sapiro ligidale. Mustad silmad tema õhkukeses peas jooksid otsekui wäikesed hiired.

„Seisukord on wäga raske," ütles Sapiro asjaliku näoga: „Ter-Vegetarjanzi onu on Türgimaal suur mees. Kõik sultani sularaha, kuld, hõbe ja kalliskiwid on tema hoiu all. Kalliskiwe üksi on sultanil mitu wakka. Mõned neist on kanamunasuurused. Kalliskiwide seas on ka weel neid, mis sultan Osman on Kesk-Aasiast ligi toonud, kui ta Türgi rahwaga tuli. Peale sultani isikliku usalduse on Ter-Vegertarjanzi onul weel suur poliitilinegi mõju sultani peale. Dardanelle kinni panna on tal tühi asi."

Nosson Benzionowič! Ütelge, mis pean ma tegema?"

„Mina ei tea, Solomon Isakowič! Ma ei tea tõesti. Aga pidage nõu Saweli Haimowičiga: ehk teab tema nõu. Kuid seisukord on minu arwamise järele wäga tõsine. Meie mehed Odessas wõiwad selle läbi wäga palju raha kaotada. Kui linaseemneäri pankrotti kukub, ajab Wanka-Iwanow selle teie süüks ja siis on ka meie eneste laul lauldud."

Jutt kestis weel weerand tundi, siis hakkas Sapiro minema. Ta oli täna mehe eest wäljas olnud.

Kui Sapiro ära läks, istus Eltzburg laua taha ja, küünarnukke laua peale pannes ja pead käte wahele wõttes, jäi sügawasse mõttesse.

Kolm päewa tagasi laskis Merluškin ta enda juure kutsuda ja, ilma et oleks asja ees wõi teist taga, ütles temale niisuguseid sõnu, mis ta oma kaheksateistkümneaastase teenistuse keskes linaseemneäris weel iialgi ei olnud kuulnud. Ta ei pakkunud temale tooligi, waid laskis püsti jala peal seista, otsekui oleks ta mõni tilluke ametnik, teener wõi jooksupoiss. Kindel oli, et Wanka-Iwanow temast tahtis lahti saada ja selleks otstarbeks teda laskis sõimata.

Kes wõib selle eest hea seista, et seesama lugu teisel päewal ei kordu? Ja kui ta ära ei lähe, kes teab, ehk laseb Wanka-Iwanow ta otsekohe ametist lahti? Ta leiab mõne teise koha, aga kas saab ta uue koha peal läbi? Kui suur on seal sissetulek? Ja kui ta ära läheb, wõib Wanka-Iwanow jutu wälja teha, et Eltzburg ei oska äriasju ajada ja ta on tema seepärast lahti lasknud. See jutt läheb kahtlemata Rotschildi kõrwu; sellest saawad teada Mendelsohn, Bleichröder, Rathenau, Wertheim ja teised suured Saksamaa äri- ja rahamehed...

Eltzburg tõusis püsti ja hakkas toas ringi käima.

Ta ei lähe linaseemneärist ära. Ta jääb weel mõneks ajaks koju ja on haige — niikaua, kui asjaolud seda nõuawad. Wanka-Iwanow peab nägema, kelle sisse ta on pistnud. Kes juudist tahab lahti saada, on rumal mees. Juut wajutab nupule ja silmapilk hakkawad kõik kellad kogu Wenemaal helisema: waenlane on peale tungimas, Israeli mees — hädas! Siis saadab Jehoowa maawärisemise ja mäed Pargolowos ja Taitsis hakkawad tuld purskama. Wanka-Jwanow peab nägema, et ta ennemalt ise wõib kümme korda ära minna kui Saalomon Iisaku pojast Eltzburgist lahti saada.

Nosson Benzioni pojal on tuline õigus. Kui Türgi sultan Wene laewu Dardanellidest enam läbi ei lase, jääb linaseemneäri pankrotti. Kõik suured Lõuna-Wenemaa kaubaärid, kellest suurem osa oma meeste käes, jääwad samuti pankrotti. Kes on selle hirmsa katastroofi juures süüdlane? Saalomon Iisaku poeg Eltzburg. Rotschild ei kingi temale enam midagi ja ei küsigi tema järele. Mendelsohn, Bleichröder, Rathenau ja Wertheim ei kutsu teda enam enda juure lõunat sööma. Igal pool, kus Heebrea rahwas asub, laguneb jutt laiali: Saalomon Eltzburg on rumal mees, ei oska äri ajada; ei oska oma suguwendade kasusid kaitsta.

Eltzburg jäi seisma. Ta wäikesed mustad silmad õhukeses peas olid otsekui kiwistanud.

Uksekell kõlises.

Tulija oli Lilipetrow.

„Aleksander Kimonowič! mis peame nüüd peale hakkama?“ küsis Eltzburg.

Tal oli hirmunud nägu.

„Ei tea, Solomon Isakowič!“ wastas küsitaw: „aga kinni ta nad paneb. Tal on niisugune nägu peas.“

Nad sosistasid pool tundi, siis lahkus Lilipetrow.

Ka Eltzburg läks wälja: ta läks Curlandi juure.

Kui ta kella üheteistkümne paiku tagasi jõudis, silmas ta maja ees pimedas meest, kes teda näis ootawat. See oli Raabe.

„Ter-Vegetarjanz sõidab juba mõne päewa pärast ära,“ algas Raabe ilma eeskõneta. „Kahju pole niisugusest wist kellelgi. Ma ütlen teile, Solomon Isakowič: ärge wõtke südamesse, mis see wasikanahkade kaupmees räägib. Sülgage ta peale! Kui teie ära lähete, siis on ka meie jäämine linaseemneärisse küsitaw. Kes meid siis weel toetab? Kui teie aga temaga kuidagi hakkama ei saa, siis jääb nõnda, nagu ma ütlesin: ma räägin Brüginewičiga ja lähen kas wõi praegu tema juure. “

„Ei, ma jään!“ wastas Eltzburg lühidalt ja kindlalt.

„See on kõige parem, Solomon Isakowič!“ rõõmustas Raabe: „millal tulete teenistusse?“

„Homme. Ter-Vegetarjanz ähwardab Dardanellid kinni panna — kas teie pole sellest kuulnud?“

„Niisugusest wõib kõike uskuda! Muidu on meil äris kõik wana wiisi. Ametnikud ei tea midagi ja arwawad, et teie lihtsalt olete haigeks jäänud.“

„See on hea, Boris Wladimirowič! Juba homme tulen teenistusse. Tarwis on seisukorda päästa.“

„Mul on tõesti kahju, Aršak Wartanowič, et teie nimetamisest Odessa abikontori direktoriks mitte midagi wälja ei tulnud,“ ütles Eltzburg Ter-Vegetarjanzi kabinetti sisse astudes ja tema laua otsas olewa tooli peale istudes.

Tema näost paistis sügaw kurbus.

Ter-Vegetarjanz, kes parajasti kirjutas, tõstis pea. Eltzburgile näis, nagu oleks kaks sädet ta silmadest wälja karanud ja endid nina kohal ühendanud.

„Tühi asi, Solomon Isakowič!“ wastas ta. „Seepärast ei maksaks teil tõesti südamewalu tunda. Odessa on suur koht ja igatahes leiate teie õige pea sinna mehe, kes niihästi oma moraalsete kui praktilistegi omaduste pärast kõlbab rohkem kui mina.“

„Uskuge mind, Aršak Wartanowič: minul ei ole siin tõesti süüd! See kõik on Wanka-Iwanowi temp. Tema istub oma kabinetis ja usub kõik, mis talle iganes ette puhutakse. Sestsaadik, kui ta siia tuli ja oma Merluškini kaasa tõi, on meil, direktoritel, otse wõimatu teenida. Ei mingisugust süsteemi! Korraldused on tihti weidrad ja käiwad üksteise wastu: täna on nõnda ja homme teisiti. Kui pääseks tema enese juure, siis wõiks weel midagi

seletada, aga, nagu teate, ei pääse direktorid tema juure: meie üle on seatud Merluškin. Tee ja püüa, aga tänuks saad weel halbu sõnu. Teie ärge arwake, Aršak Wartanowič, et direktorite põli on kuldne. Kõige õigem oleks ka minul ära minna, aga kuhu sa lähed? Siin olen ma juba üle kaheksateistkümne aasta teeninud ja kus inimene on ära harjunud, sealt on tal raske lahkuda."

Eltzburg ohkas.

„Eks ta ole nõnda," tähendas Ter-Vegetarjanz.

„Aršak Wartanowič!" algas Eltzburg uuesti: „Odessasse ei ole seni weel kedagi nimetatud. Oli üks kandidaat, aga see oli juut ja Wanka-Iwanow, nagu ise teate, juute ei salli. Wiimaks jäi sellega, et Odessa abikontori direktoriks saab Kasimir Marianowič Dudko-Benewolenski Winnitsast, aga et see poolakas mitte midagi ei tea, siis tuleb temale ligi anda — abidirektoriks — tüse jõud Dawid Kleinermann, endine Kiiewi börsi suhkrumaakler. Aga juhatusele kinnituseks ette pandud ei ole seni weel kedagi ja Odessa koht on praegu weel waba. Aršak Wartanowič, ma tahaksin seda küsimust uuesti üles wõtta!"

„Jätke üles wõtmata, Solomon Isakowič! Ma olen nõuks wõtnud Wenemaalt hoopis ära sõita."

„Mulle rääkis Aleksander Kimonowič, et teie meid hoopis tahate maha jätta. Teie sõidate Konstantinoopolisse onu juure? Teie onu on Türgi sultani kassahoidja? Ma saan teist aru, Aršak Wartanowič! Teie onu on sultani juures suur mees ja wõib teile kõige parema koha muretseda. Aga Odessa abikontori direktori koht ei ole ka wäike. Ta on oma palga ja au poolest sedasama, mis direktori wõi juhatusliikme koht meie keskäris. Peale selle olete Odessas täiesti iseseisew: teil ei ole Merluškini wõi Wanka-Iwanowi kaela peal, nagu meil. Sealt wõite ka onu waatamas käia nii sagedasti nagu ise soowite: astuge õhtul laewale ja hommikul oletegi Konstantinoopolis."

„Tänan teid südamest, Solomon Isakowič, teie lõpmatu lahkuse eest. Kui teatawaks sai, et mina linaseemneärist lahkun, pakkus Latugini wasewalamiswabriku aktsiaselts Moskwas mulle kommerts-direktori kohta. Koha wastu ei ole iseenesest midagi ütelda, aga teda ei oleks wist kauaks olnud. Suurem osa aktsiaid läks hiljuti Itskowiči, Robinka ja Bimsteini kätte ja pole mingit kahtlust, et nad juba järgmisel aktsionäride koosolekul wabriku juhatamise ja ekspluateerimise wõtawad oma kätte. Siis pakuti mulle weel teist kohta: see oli juba hoopis kindlam — kuski suuremas wälismaa firmas. Ma ei wõtnud ka seda wastu, sest olen nõuks wõtnud Wenemaalt ära sõita ja selle juure ma jään."

Ter-Vegetarjanzi kõne ajal hakkasid Eltzburgi mustad silmad õhukeses peas jooksma nagu wäikesed hiired ja tema nina wajus kongi. Latugini wasewalamiswabrik oli kõigeparem Venemaal. Ta oli suurepärane oma sisseseade poolest ja maksis aktsionäridele wäga kõrget diwidendi. Seal suri wana peadirektor Ra-

sumowski ära. Waliti teine tema asemele, kes ka oli wäga tubli mees, aga imelisel wiisil hakkasid seltsi asjad tagurpidi minema. Wabrik ei saanud enam tellimisi, ehk ta küll wäga head tööd tegi. Tööliste seas tekkisid rahutused, ehk küll nende tasu põrmugi odawam ei olnud kui teistes wabrikutes, waid ennem weel kõrgem. Kõik seltsi wõlglased jäid pankrotti. Aktsiad börsi peal kukkusid ja neid ostis üles Rahasajew. Ta ei ostnud neid aga mitte endale, waid oli Itskowiči, Bobinka ja Bimsteini salaagent ja töötas tasu eest.

Kust wõis Ter-Vegetarjanz seda kõike teada?

Aga ta teadis ometi!

„Ma mõistan teid, Aršak Wartanowič," hakkas Eltzburg jälle rääkima. „Elu Konstantinoopolis, kus teile kõik teed lahti, on igatahes palju meelitawam kui Peterburis, Moskwas wõi Odessas. Aga meie ei taha, et teie meist meelepahaga lahkuksite. Kõik on Wanka-Iwanowi süü, ja õigemini mitte üksi tema süü, sest ega temagi Jumal ole ja wõi teada, kas inimene, kes tema juure tuleb, õigust räägib wõi mitte. Kas arwate, et ta teiega üksi niisugust tempu tegi? Nõnda teeb ta alati! Täna teeb ta niisuguse korralduse ja homme — teistsuguse. Tihti näib, et ta isegi aru ei saa, mis ta tahab. Minul oleks tõesti wäga kahju, kui niisugune tüse jõud, nagu teie, meilt ära läheb. Teenige weel kolm aastatki ja sõitke siis onu juure."

„Ma olen teie lahkusest wäga liigutatud, Solomon Isakowič," wastas Ter-Vegetarjanz: „aga ma palun teid weel kord: ärge ennast asjata waewake."

„Aršak Wartanowič!" ütles Eltzburg kindla häälega, toolilt tõustes: „Teie ei lähe meilt ära. Ma räägin weel tänapäew Merluškiniga ja Wanka-Iwanowiga. Niisugusest anderikkast ja osawast mehest oleks meie äril tõesti kahju. Oli wäike pahandus, aga see on mööda. Ärge wõtke seda südamesse. Weel täna räägin ma Wanka-Iwanowiga."

Eltzburg andis Ter-Vegetarjanzile kätt ja ilma, et oleks oma wiimaste sõnade peale wastust oodanud, läks kabinetist wälja.

Wanka-Iwanow oli halwas tujus.

Umbes kuu aega peale ametisse astumist sai ta oma sõbralt Jermolai Jermolaewič Masloboinikowilt Armawiri linnast kirja.

Ühel ilusal päewal sõitis Jermolai Jermolajewič ameti asjus Stawroopolisse. Wagunis, otse tema wastu, istus Doni-Kaspia naeriküpsetamisäri agent Bilbakow ühe Armawiri kaupmehega ja ajas temaga juttu. Bilbakow tähendas: „Kõige imelisem on, et nad Wanka-Iwanowi walisid peadirektoriks. See pole kellegi ärimees! Küll te näete, ta ajab äri warsti pankrotti." Neid sõnu kuulis pealt tema ja peale selle kuulsid seda weel mitmed, kes selles wagunis istusid.

Nõnda kirjutas Jermolai Jermolaewič.

Kohe saatis Wanka-Iwanow Doni-Kaspia naeriküpsetamisäri peadirektorile kirja, kus ta awaldas imestust, et seal Bilbakowi taolisi mehi üldse teenistuses peetakse, ja palus jutuajamise kohta wagunis walju uurimist ette wõtta. Nelja nädala pärast sai ta wiimaks wastuse. Doni-Kaspia naeriküpsetamisäri sekretär teatas, et nende äri on Bilbakowilt seletust nõudnud; seletus on nüüd kätte jõudnud ja ta saadab selle Wanka-Jwanowile teadmiseks. Kaasa oli pandud Bilbakowi kiri, kus seisis: „Kas linaseemneäri peadirektoril Wanka-Iwanowil tõesti muud midagi teha ei ole kui jutte taga ajada, mida üks wõi teine tema tuttawatest nurga taga juhtub kuulma? Wäga wõimalik, et ma raudteewagunis need sõnad ütlesin, mis ta mulle, nagu näha, wäga pahaks paneb, aga kas siis Wanka-Iwanow tõesti on nõnda kõhn, et iga sõna, mis ta kohta öeldakse, ta rahu wõib rikkuda? Wanka-Iwanow on linaseemneäri aktsiaseltsi peadirektor, kus mitmekümne tuhande Wene kodaniku warandus on kokku kantud, ja seepärast, arwan ma, ei wõi ta kellelgi keelda oma isikut ja tööd arwustada."

Bilbakowi kiri tegi Wanka-Iwanowi pööraseks. Esimese wihaga wiskas ta tema põrandale ja astus saapaga peale, aga warsti tõstis ta kirja sealt jälle üles ja pühkis ninarätikuga puhtaks.

See inimene näis talle lihtsalt häbematu olewat. Wanka-Iwanow ei ole kellegi ärimees! Wanka-Iwanow ajab linaseemneäri pankrotti! Aga just temast loodetakse, et ta linaseemneäri asjad jälle korda seab. Tema on suurtes ametites olnud; tal on suur aunimi ja kõrged autähed, mõned neist koguni wälismaalt — Serbiast ja Montenegrost. Ta saab keisrikoja kammerhärraks; ta on suurte meestega sõber. Nüüd tuleb üks wäikene, tühipaljas mehike, naeriküpsetamisäri agent Bilbakow, ja ütleb, et tema kuhugi ei kõlba! Kui need jutud, mida ta ajab, ainult rahwa sekka jääksid, siis poleks weel suurt häda, aga nad wõiwad ulatada kõrgemate ringkondade põrwu...

Sisse astus ak-Urin ja teatas, et direktor Eltzburg ekstsellentsiga üliwäga tähtsa ja rutulise asja pärast soowib rääkida.

Wanka-Iwanow peitis Bilbakowi kirja sahtlisse, pööris selle lukku ja käskis Eltzburgi sisse lasta.

„Ekstsellents!" algas Eltzburg, sügawasti kumardades: „siin on praegu üks rutuline ja hädaline asi. Klawdi Pafnutjewič ei ole praegu kabinetis ja seepärast tulengi otsekohe ekstsellentsi juure. Meil on tõsised põhjused karta, et Dardanellid ligemal ajal kinni pannakse."

„Te olite haige? Kas olete juba teenistuses?" küsis Wanka-Iwanow.

„Teenistuses, ekstsellents. Eile õhtul sain terweks."

„Te ütlesite, et Dardanellid kinni pannakse. Kust teie seda teate?"

„Ma pean, ekstsellents, seda asja natukene laiemalt seletama. Nagu ekstsellents mäletab, ei wõinud äri juhatus Ter-Vegetarjanzi Odessa abikontori direktoriks kinnitada, sest tuli ilmsiks, et ta on weksli wõltsinud ja selle eest wangiroodu mõistetud. Nüüd sõidab ta Konstantinoopolisse onu juure, kes on Türgi sultani kassahoidja. Ei ole mingit kahtlust, et ta, niipea kui jõuab kohale, oma onu sultani juure saadab ja laseb Dardanellid kinni panna."

„On see wõimalik!" hüüdis Wanka-Iwanow ja waatas läbi ümarguste prilliklaaside Eltzburgi otsa.

„See on täiesti wõimalik. Ta onu on suur mees sultani juures. Tema käes ei ole mitte üksi sultani sularaha, waid ka kõik wäärtasjad ja kalliskiwid. Kalliskiwe on sultanil mitu wakka. Ühed neist on tuimuna, teised — kanamuna suurused. Kiwide seas on palju neid, mis weel sultan Osman Kesk-Aasiast ligi tõi, kui ta Türgi rahwaga tuli."

„See on wäga paha lugu! Siis peame kõigile oma abikontoritele ja abitalitustele saatma salatelegrammi: Neewa jõgi on kõwaks külmanud, see tähendab: Türgi sultan on Dardanellid kinni pannud."

„Just nõnda, ekstsellents! Aga mis saab siis meie ärist? Praegu on Musta Mere sadamatesse kokku weetud mitukümmend miljonit puuda linaseemneid ja mitusada tuhat waati linaseemneõli ja kui neid ei saa wälja wedada, siis lähewad seemned hallitama ja õli hakkab haisma. Kõige selle tagajärjel wõib meie äri koguni — pankrotti jääda!"

„Te ütlesite: pankrotti jääda?"

„Ma kardan seda, ekstsellents!"

„Aga teised riigid ei lase Dardanelle kinni panna."

„Kõige suurem mõju Konstantinoopolis on Inglismaal. Nagu ekstsellents teab, on Inglismaa alati olnud Wenemaa waenlane: ta kardab, et Wene läheb India kallale. Igatahes tunneb ta rõõmu, kui Dardanellid kinni pannakse, mille tagajärjel Lõuna-Wenemaa kaubandus ja tööstus wälja surewad. Siis jääwad ka kõik suured Lõuna-Wenemaa ärimehed pankrotti ja see oleks otse hirmus! Ma mõtlesin selle asja üle kaua järele ja mul tuli üks nõu meele, mida ma kohe tahan ekstsellentsile ette panna. Ma arwan, meil tuleks Ter-Vegetarjanz tagasi paluda. Selles arwamises on ka direktor Curland."

„Kas teie siis arvate, et Ter-Vegetarjanz Odessa koha wastu wõtab, kui me seda talle uuesti pakume?"

„Ma usun, et wõtab, kui ekstsellents temaga ise kõneleb. Et ta on wangiroodus olnud, ei tähenda mitte midagi: inimesele wõib eius mõndki juhtuda. Oleks ta sel ajal ütelnud, et ta onu on Türgi sultani kassahoidja, kui tema nimetamine käsil oli, muidugi mõista, ei oleks seda pahandust tulnud."

Wanka-Iwanow noogutas peaga.

„Teile rääkis weksli wõltsimisest Astolowski?“

„Astolowski.“

„Kas ta ise ka midagi wäärt on? Tal on määratu suur habe.“

„Ta on koguni tühipaljas mehike, ekstsellents! Osakonna juhatajaks sai ta Habladurowi ajal. Ma olen temaga nii hädas, et ei tea, mis pean peale hakkama. Tassib oma määratut habet mööda tubasid, aga ise ei saa ühestki asjast aru. Täiesti rumal inimene! Loodus on mõnele inimesele küll wäga toreda näokatte annud, nagu näiteks sellele Astolowskile. Kas ekstsellents pole teda tähele pannud? Habe katab kogu ta näo kinni. Me näeme ainult halle silmi ja need on nii süütud, nagu oleks ema ta alles eile ilmale kannud. Selle habeme taga wõib warastada, waletada, abielu rikkuda — kõik teha, mis iganes tahad, aga midagi ei ole näha. Kui ta minu juure tuli ja rääkis, et Ter-Vegetarjanz on weksli wõltsinud, ega mina ei wõinud teada, kas ta waletab wõi räägib tõtt, sest habe kattis ta näo täiesti kinni.“

Wanka-Iwanow hakkas närwiliselt oma paremat kätt raputama.

„Mina süüdistan teid selles, et teie tema juttu uskusite,“ hakkas ta waljul toonil rääkima. „Te ütlete, et ta on weksli wõltsinud. Mis sest, et ta on weksli wõltsinud? Mis läheb see meile korda? Aga nüüd näete, mis ta teeb: paneb Dardanellid kinni ja meie äri jääb pankrotti! Siis wõib iga hilpharakas ütelda: Wanka-Iwanow on äri pankrotti ajanud! Wanka-Iwanow ei tunne äri-asju!... Mis mõeldakse minust siis ministeeriumis? Mis mõeldaks minust kõrgemates ringkondades?“

Eltzburg laskis pea kartlikult longu ja ei wastanud midagi.

„Mina ütlen teile, Eltzburg, uuesti: teie olete selles kõige rohkem süüdi, et Ter-Vegetarjanz Dardanellid kinni paneb ja meie äri pankrotti jääb. Kui peaks tõesti õnnetus tulema, siis peate teie selle eest wastutama. Nüüd on meie jutt otsas: mul ei ole enam aega teiega rääkida. Te olete igas asjas süüdlane.“

Teisel hommikul kell kümme ilmus Ter-Vegetarjanzi kabinetti ak-Urin ja palus teda peadirektori juure.

„Kuulen sõna!“ wastas Ter-Vegetarjanz.

Kui ta kahe minuti pärast astus peadirektori kabinetti, tõusis wiimane laua tagant ja tuli temale wastu.

„Tere hommikust, Aršak Wartanowič! Olge lahke ja wõtke istet! Kas suitsetate?“

„Tänan!“ wastas Ter-Vegetarjanz; istus leentooli ja wõttis sigari hõbedasest toosist, mida peadirektor ta ees lahti hoidis.

„Kuidas te käsi käib, Aršak Wartanowič? Millal hakkate Odessasse sõitma?“

„Warsti, Wladimir Aleksejewič! Nüüd sõidan aga Odessasse selleks, et sealt jälle edasi sõita."

„Kuidas edasi sõita? Kuhu edasi sõita? Te olete ju määratud meie Odessa abikontori direktoriks?"

Wanka-Iwanow waatas küsiwalt Ter-Vegetarjanzi otsa.

„Ma ei taha teist täna hästi aru saada, Wladimir Aleksejewič," ütles Ter-Vegetarjanz naeratades: „olite ju teie see, kes mulle Konstantin Mihailowiči suu läbi laskis ütelda, et mul ei tarwitse oma asjade sissepakkimisega waewa näha."

„Mis te räägite, Aršak Wartanowič? Nüüd ei saa mina jälle teist aru. Millal olen ma seda ütelnud? Millal see oli? Kas Konstantin Mihailowič tõesti seda ütles?"

„Tõesti, Wladimir Aleksejewič! Ta tuli minu juure ja ütles: peadirektor laseb teile ütelda, et teil ei tarwitse oma asjade sissepakkimisega waewa näha."

Wanka-Iwanow lahutas käsi.

„Kust on Konstantin Mihailowič selle wälja wõtnud? Siis ei ole ta minust lihtsalt aru saanud. Mina olewat lasknud teile nõnda ütelda! Sekretär luuletab. Ta segab mu käsud tihti ära. Hea küll, ma tahan teda selle eksituse eest karistada. Ma ütlen teile, Aršak Wartanowic: mina määrasin teid Odessa abikontori direktori kandidaadiks. Minu sõna on kui aamen kirikus. Et teid ametisse ei ole kinnitatud, tuleb sellest, et ma juhatust kuidagi kokku ei saa. Homme katsun juhatuse kokku saada ja lasen teid kinnitada. Siis olete teie Odessa abikontori direktor."

„Tänan teid weel kord, Wladimir Aleksejewič, teie tähelepanu ja lahkuse eest, aga nüüd on se juba hilja. Arwan, et teil ei ole põhjust seda kahetseda, sest warsti leiate teise, kes niihästi oma kombelise elu kui waimuannetegi ja osawuse poolest selle wastutusrikka koha peale rohkem kõlbab kui mina."

„Lubage, lubage, Aršak Wartanowič! Te olete wäga osaw ja anderikas inimene. Te räägite komblusest. Mis on komblus? Ega te ometi ei ole läinud külamehe wankri tagant hobust warastama? Meil oleks tõesti kahju, kui niisugune mees, keda meie austame ja kellest suurt lugu peame, meilt ära läheb. Odessa koht on teie päralt ja ma palun teid nii lahke olla ja see wastu wõtta."

„Tänan, Wladimir Aleksejewič, aga minust küll ei saa! Ma olen nõuks wõtnud Wenemaalt hoopis lahkuda: ma asun Türgimaale elama."

„Teie, Aršak Wartanowič, tahate Türgimaale elama asuda? Wõi Türgimaale! Mispärast just Türgimaale?"

„Minu onu elab Konstantinoopolis, ma sõidan tema juure. Ta on Türgi sultani kassahoidja."

„Teie onu Türgi keisri kassahoidja! Siis on ta wäga suur

mees. Wõi teie tahate onu juure sõita? Aga mispärast ei ole teie, Aršak Wartanowič, meile sellest iialgi rääkinud? Teie onu on sultani kassahoidja ja meie ei tea sellest midagi!"

„Mis ma sellest mõistsin rääkida?"

„Aga niisuguseid asju peaks ometi rääkima! Teie onu on peale selle wist ka sultani isiklik sõber ja usaldusmees?"

„Usaldust näib sultanil onu wastu olewat, sest kõik sultani kallimad warandused on tema käes hoida. Onu teenib selles ametis juba kakskümmend aastat."

„Kas temal peale selle ka suur poliitiline mõju on sultani peale?"

„Minul onul on põhimõte ennast poliitikasse mitte segada ja see on üks põhjus, mispärast tema sultanile meeldib. Peale selle ei tüüta ta sultanit iialgi erapalwetega. Ainult harukordadel pöörab ta sultani poole ja pole weel juhtumist olnud, et sultan talle midagi oleks keelnud."

„Siis on teie onu Türgimaal wäga suur mees. Kas teie ka sultani juure koha saate?"

„Ei tea praegu ütelda. Elama saan ma esialgu onu juures: tal on sultani palees korter."

Wanka-Iwanow mõtles silmapilgu.

„Aršak Wartanowič! ma saan teist aru. Teie onu on Türgimaal suur mees ja kutsub teid enda juure. Aga seegipärast oleksin teid palunud Odessa abikontori direktori kohta wastu wõtta. See on ka suur koht. Teie olete Odessas samasugune direktor nagu mina siin keskäris. Meie linaseemneäris olete au poolest kohe minu järgmine: esiti mina ja siis teie."

„Ma ei wõi tõesti mitte, Wladimir Aleksejewič!"

„Mispärast mitte, Aršak Wartanowič? Mispärast? Odessa on niisama lõunamaa linn nagu Konstantinoopol. Tahate minna onu waatama: olge head! Õhtul istute laewale ja hommikul olete juba Konstantinoopolis."

„Wäga kahju, Wladimir Aleksejewič, aga ma ei saa oma otsust enam muuta."

„Mispärast mitte, Aršak Wartanowič? Mõtelge ometi järele! Teie asute linaseemneäri abikontori direktorina Odessasse. Teie onu on Konstantinoopolis — sultani isiklik sõber ja usaldusmees. Teil oleks wäga kerge meie linaseemnetele ja linaseemneõlile Türgimaal turgu muretseda. Meie kaup läheks. Teie saate suured protsendid ja lähete püstijalu rikkaks. Edasi. Teie onul on sultani peale suur mõju ja seepärast ei oleks teil raske Dardanelle meie eksport-laewade jaoks alaliselt lahti hoida. Praegu on Dardanellidega igawene häda, sest kui mõni wäike pilwerünk Balkani poliitika-taewas üles tõuseb, kohe suletakse Dardanellid ja tee siis, mis tahad. Niisugustel kordadel ei jää meile muud järele kui oma abikontoritele, abitalitustele, agentidele ja komisjonä-

ridele saata salatelegramm: Neewa jõgi on kõwaks külmanud. See tähendab: Türgi sultan on Dardanellid kinni pannud."

„See on kõik wäga ilus, Wladimir Aleksejewič, aga nüüd on juba hilja. Onu saatis mulle telegrammi, et ta mind ootab. Ma sõidan. See on mu kindel otsus."

Wanka-Iwanow waatas nõutult õhku.

„Nii siis lahkute teie meie juurest," ütles ta natukese aja pärast. „Kahju, wäga kahju! Aga ma loodan, Aršak Wartanowič, et teie wihaga ei lahku, sest nagu nüüd ise näete, soowin mina teile kõigest südamest head."

Ta waatas Ter-Vegetarjanzi otsa.

„Mispärast siis wihaga, Wladimir Aleksejewič?" wastas Ter-Vegetarjanz. „Mul on siin äris mõnigi hea sõber ja mitugi inimest, kellest lugu pean."

„Ma loodan," lõpetas Wanka-Iwanow; „et meie enne, kui teie ära sõidate, weel üksteisega kokku saame. Olen rõõmus teid igal ajal näha."

Wanka-Iwanow saatis Ter-Vegetarjanzi ukseni.

Eltzburg, Curland ja Klopow seisid peadirektori ees. Kell lõi kaksteistkümmend.

„Kui palju on meil linaseemneid ja linaseemneõli Musta Mere sadamasse kokku weetud?" küsis Wanka-Iwanow.

„Kolmkümmend miljonit puuda seemneid ja kakssada wiiskümmend tuhat waati õli, ekstsellents!" wastas Curland.

„Kolmkümmend miljonit puuda seemneid ja kakssada wiiskümmend tuhat waati õli," kordas Wanka-Iwanow. „See on suur hulk. Aga mis siis, kui Dardanellid kinni pannakse ja meie seda kaupa ei saa wälja wedada?"

„Siis oleks meie lugu halb, ekstsellents!" wastas Klopow. „Kui seemned pikemat aega seisma jääwad, siis lähewad nad hallitama ja õli hakkab haisma, nii et temaga muud teha ei ole kui kallata Musta Merre."

„Aga mis tuleb selle järele, kui hallitamaläinud seemned põllule weame ja haismaläinud õli kallame Musta Merre?" küsis Wanka-Iwanow, pead tugitoolis selga ajades ja paremat kätt üles tõstes. „Wastake, mis tuleb selle järele?"

Keegi ei wastanud.

„Siis jääb meie linaseemneäri pankrotti," ütles Wanka-Iwanow rõhuga ja laskis ülestõstetud käe langeda. „Ja kelle peale langeb siis wastutus? Ütelge mulle, kes wastutab selle eest?"

Direktorid seisid frondis ja ei lausunud musta ega walget.

„Mina wastutan," rõhutas peadirektor: „wastutab Wanka-Iwanow!"

„Oli teil õige tarwis mulle rääkida, Eltzburg, et Ter-Vegetarjanz on weksli wõltsinud?" pööris ennast Wanka-Iwanow natu-

kese aja pärast Eltzburgi poole: „Mis siis, et on weksli wõltsinud? Mis see meile korda läheb? Nüüd sõidab ta Konstantinoopolisse. Ta onu on seal suur mees ja kes teab, ehk saadab juba teisel päewal ta sultani juure ja laseb Dardanellid kinni panna? Kui see sünnib, jääb meie äri pankrotti. Siis wõib iga hilpharakas ja tilluke agent ütelda: Wanka-Iwanow ei oska äri juhtida; Wanka-Iwanow ajas äri pankrotti. Mis mõtleb siis minust kaubandus- ja tööstusminister? Mis mõeldakse siis minust kõrgemates ringkondades?“

Wanka-Iwanow peatus ja ootas wastust, aga Eltzburg ei saanud sõna suust wälja. Ta seisis, silmad maha löödud.

„Mispärast teie ei rääkinud minule seda ennemalt, et Ter-Vegetarjanzi onu on Türgi sultani kassahoidja?“ küsis Wanka-Iwanow natukese aja pärast.

„Me ei teadnud seda,“ wastas Klopow.

„Te ei teadnud seda!“ ütles Wanka-Iwanow sarkastiliselt. „Mispärast te seda ei teadnud? Ma ütlen teile, palun tähele panna ja juhtnööriks wõtta: te peate minule teada andma, kas on meil weel niisuguseid ametnikke, kellel on onu mõne kõrgema koha peal. Kui niisuguseid on, siis tuleb neil esimeses järjekorras palk tõsta ja paremad kohad anda. Ja kui nad seda on saanud, tuleb nende käest küsida, kas nad on rahul.“

„Kuuleme sõna, ekstsellents!“ wastasid kolm dirktorit kooris.

„Kas on meie ametnikkude seas praegu niisuguseid, kelle isa, onu wõi mõni muu sugulane on kõrge koha peal?“ küsis Wanka-Iwanow.

„Meil teenib siin osakonna juhatajana Iwan Walerianowič Kasearu,“ wastas Curland: „tema on kuulsa miljonäri Gagarowi ristipoeg.“

„Gagarowi ristipoeg!“ hüüdis Wanka-Iwanow. „Mispärast ei ole te mulle sellest ennemalt rääkinud? Kuidas on ta nimi? Iwan Walerianowič Kasearu?“

„Just nõnda, ekstsellents!“ wastas Curland.

„Millal kõrgendati Kasearu wiimast korda ametis?“ küsis Wanka-Iwanow.

„Aasta tagasi nimetati ta osakonna juhatajaks,“ wastas Curland.

„Kasearu tuleb esimese wõimaluse juures nimetada mõne suurema koha peale,“ ütles Wanka-Iwanow käskiwalt. „Palun seda mitte unustada.“

„Ta on anderikas inimene,“ hakkas Klopow rääkima: „ja teda wõib nimetada iga koha peale. Aga ta ei wõta kohta wastu. Läinud suwel, kui ta oli Kislowodskis puhkusel, saanud ta Astrahani miljonäri ja kalakaupleja Ščukini tütrega tuttawaks ja hakanud teda armastama. Wana Ščukin olewat aga ütelnud, et ta oma ainukest tütart, keda ta armastab nagu silmatera, ei lase ene-

sest eemale wiia ja kui keegi teda wõtta tahab, asugu Astrahani elama. Nüüd ootab Kasearu, millal meie Astrahani awame abitalituse. Ta loodab sinna juhatajaks saada, et siis oma pruudiga abielusse astuda."

Wanka-Iwanow kõlistas ja kui ak-Urin sisse astus, käskis ta teda sekretäri kutsuda.

„Konstantin Mihailowič!" ütles Wanka-Iwanow, kui wiimane ilmus: „weel tänapäew kirjutage palwekiri ministrile, et meile luba antaks Astrahanis abitalitust awada. Ma wiin ta homme ise ministeeriumi."

„Kuulen sõna!" wastas sekretär ja läks.

„Me oleme praegu sattunud wäga halba seisukorda," algas Wanka-Iwanow, kui sekretär oli wälja läinud: „ja teistkorda seda ette tulla ei tohi. Dardanellide kinnipanekul wõiwad ka weel wäga suured poliitilised järeldused olla. Waba läbipääsemine Dardanellidest on Wenemaale esimese järgu tähtsusega küsimus. Kui sultan Dardanellid tõesti kinni paneb ja neid lahti ei taha wõtta, siis peab meie keiser Türgimaale sõja kuulutama. Türgile läheb appi Inglismaa — samuti nagu aastal 1878—79, sest ta ei salli, et meie oma wõimu Balkanil suurendame. Tuleb sõda Dardanellide pärast, ja kes on selles süüdi? Wanka-Iwanow! Kuidas waadatakse siis minu peale kõrgemates ringkondades? Kuidas waadatakse keisrikojas?"

Wanka-Iwanow pööris oma tugitooli wastu lauda, pani küünarnukid laua peale ja wõttis pea käte wahele.

„Teie ütlesite, et weksli wõltsimisest rääkis teile keegi Astolowski?" ütles ta natukese aja pärast, ennast Eltzburgi poole pöördes.

„Just nõnda, ekstsellents!" wastas küsitaw.

„Kes on see Astolowski?" päris Wanka-Iwanow edasi.

„Ta on meie seitsmenda osakonna juhataja, ekstsellents!"

„Osakonna juhataja ja kannab niisuguseid jutte laiali, mis meile kõigile wõiwad suurt kahju teha, äri pankrotti ajada ja sõja kaela tuua!" hüüdis Wanka-Iwanow.

„Ta on wäga ennetu isik," wõttis Eltzburg sõna. „Tema nimetas osakonna juhatajaks õnnis Habladurow ja mina ei wõinud sinna midagi parata. Tassib oma suurt habet mööda tubasid, aga mõistust ei ole tal kopika eestki. Ta on iseäraline isik — ma rääkisin sellest juba kord ekstsellentsile. Loodus on annud talle suurepärase maski: see on ta habe. Habe katab kogu ta näo kinni. Meie näeme ainult tema ilusaid halle silmi ja need on nii süütud nagu oleks ema ta alles eile ilmale kannud. Selle habeme taga wõib warastada, waletada, keelt peksa, tüdrukuid awatleda: midagi ei ole näha. Ekstsellents on minule wäga pahane ja seda õigusega, aga ma palun alandlikult uskuda: mina ei teadnud, et ta waletas, kui ta tuli Ter-Vegetarjanzi peale kaebama, sest habe kattis kõik ta nurjatuse kinni."

Wanka-Iwanow waikis mõne silmapilgu.

„Mispärast ei rääkinud teie minule seda enne, et meil äris on niisugune inimene?“ küsis ta waljusti.

Keegi ei wastanud.

Wanka-Jwanow mõtles natuke aega ja lõi siis käega.

Direktorid said aru, et jutt on otsas ja nad wõiwad minna.

Teisel hommikul kell kümme ilmus Astolowski juure ak-Urin ja ütles:

„Peadirektor Wanka-Iwanow käsib Platon Kristoforowiči kell üksteistkümmend tulla enese juure.“

Rõõmuwärin käis Astolowski kehast läbi: ükskord ometi saab ta Wanka-Iwanowi ette!

„Kuulen sõna!“ wastas ta kähku.

Ak-Urin lahkus.

Astolowski oli kabinetis üksi: Šagrinowič oli wälja läinud. Ta wõttis lauasahtlist peegi ja pani enese ette lauale. Iga habemekarw oli oma kohal. Ta silitas habet, mõõtis silmadega tema pikkust ja laiust ja oli kindel, et ta Wanka-Iwanowi peale peab awaldama määratut mõju. Hallide silmade waade oli sama rahulik ja süütu nagu ikka, ja Astolowski uskus, et kui Wanka-Iwanow neid silmi näeb, siis peab ta temast mulje saama kui kõige ausamast ja puhtamast inimesest, kelle pähe iialgi ei tule kõlwatut mõtet. Peaaegu hallid, kaunis pikad juuksed olid üle pealae paremale poole soetud ja andsid talle wäga auwäärilise kuju.

Ta peitis peegli ära, proowis weel oma pea hoidu ja kõnnakut ja jäi enesega täiesti rahule. Wiis minutit enne ühtteistkümmet ilmus ta ak-Urini juure, kes oma pikerguse, sileda näo ja pügatud peaga otsekui wahwa sõjamees seisis Wanka-Iwanowi ukse ees.

„Natuke wara,“ ütles ak-Urin oma hõbe-taskukella waadates.

Wiis minutit läksid peagi mööda. Kui suur kell lööma hakkas, wõttis ak-Urin ukse lahti ja laskis Astolowski sisse.

Astolowski jäi ukse alla seisma ja kumardas sügawasti.

Wanka-Iwanow istus laua taga, selg tema poole, ja soris pabereid ja telegramme, mis hunnikus tema ees laual seisid. Näis, nagu ei paneks ta tulijat tähelegi.

Astolowski ligines lauale kolme sammu kaugusele, kumardas weel kord ja ütles alandlikult:

„Ekstsellents laskis mind kutsuda...“

Wanka-Iwanow ei pannud tulijat weelgi tähele. Ta soris paberite hulgas, luges läbi telegrammi ja wäikese kirja. Siis alles lükkas ta paberid pahema käega enesest eemale, pööris enda ühes tugitooliga Astolowski poole ja laskis pilgu tema üle käia.

Astolowski kumardas kolmandat korda.

„Teie nimi on Ostolowski?“

„Astolowski, ekstsellents!"

„Kus teenisite enne?"

„Ma teenisin linna omawalitsuses ühe suurema koha peal, ekstsellents!"

„Teie teenisite linna omawalitsuses ühe suurema koha peal. Mispärast teie sealt ära läksite?"

„Seal, ekstsellents... wähendati koosseisu."

„Seal wähendati koosseisu. Ja lahkuma pidite just teie?"

Waikus.

„Kui kaua teenite linaseemneäris?"

„Kuus aastat, ekstsellents!"

„Kuus aastat. Mis on teie amet?"

„Olen seitsmenda osakonna juhataja, ekstsellents!"

„Teie olete seitsmenda osakonna juhataja. Mulle kanti ette, et see osakond meil töötab kõige halwemini. Mis teie selle kohta ütlete?"

Waikus.

Wanka-Iwanow oli lühikese kaswu ja laiade õlgadega mees. Nägu oli tal ümmargune ja silmade ees kandis ta suuri, ümmarguste, õigete klaasidega prille. Nina alt läksid mõlemale poole peenikesed wurrud, otsekui putuka katsumissarwed.

„Sitikas!" käis Astolowski peast läbi.

„Teie ei ütle midagi," algas Wanka-Iwanow minutilise waikuse järele. „Ütelge mulle nüüd: kes wastutab, kui linaseemneäri jääb pankrotti?"

Waikus.

„Wastutab peadirektor Wanka-Iwanow! Näete, kes wastutab. Ja kui see tõesti peaks sündima, siis wõib iga hilpharakas ütelda: Wanka-Iwanow on rumal! Wanka-Iwanow ei oska äri juhatada! Wanka-Iwanow ajab äri pankrotti! Mis ütlete teie selle peale?"

Waikus.

„Teie ei wasta midagi. Selle asemel, et oma tööd teha, kannate äris tühje jutte laiali ja sünnitate segadusi! Mitmel, pealt näha wäikestel asjadel, wõiwad aga olla wäga suured tagajärjed ja nad wõiwad koguni sõja tuua. Teie ei wastuta millegi eest, aga mina wastutan kõige eest. Kes on süüdi, kui sõda tuleb? Wanka-Iwanow. Wanka-Iwanowil ei ole takti! Wanka-Iwanow laseb teenijaid lahti, kes kohe teise riiki sõidawad ja waenulikku agitatsiooni Wenemaa wastu algawad. Mis mõeldakse siis minust kõrgemates ringkondades? Mis mõeldakse siis minust keisrikojas?"

Waikus.

„Seni olen ma olnud liig pehme ja järeleandlik, aga edaspidi tahan wali olla, sest ma näen nüüd selgesti, et minu pehmus ja headus meie ärile, Wene riigile ja kõige wiimaks minule enesele, ainult kahju toob. Ma tahtsin teid hoiatada, et te endid paran-

daksite. Ma laseksin teid tänapäev lahti, aga te olete mõisniku seisusest. Nüüd wõite minna!“

Wankuwal sammul tuli Astolowski peadirektori kabinetist wälja. Tal oli tundmus, nagu oleks teda taewast maha wisatud. Selle asemel, et teda ülistada ja temaga sõprussidemeid sõlmida, laskis Wanka-Iwanow teda kutsuda ja pragas läbi otsekui poisikese.

Kuidas wihkas ta sel silmapilgul Wanka-Iwanowit!

„Sitikas!“ lendas mõte läbi ta pea.

Kui heameelega oleks ta tema oma saapakontsaga puruks tallanud!

Ta läks oma kabinetti ja langes toolile. Õnneks ei olnud seal kedagi.

Tema osakond kõige halwem... Mispoolest on ta halwem kui teised, näiteks Raabe osakond? Asjal peab olema teine põhjus. Pole kahtlust, et keegi on käinud ta peale kaebamas. Tema kannab tühje jutte laiali... Missuguseid jutte? Kas ei mõtelnud Wanka-Iwanow tema kaebust Ter-Vegetarjanzi peale?

Ta tõstis silmad ja hakkas waatama joont, kus sein ja lagi kokku jooksid.

Wäga wõimalik, et Wanka-Iwanow otse seda mõtles. Arusaadaw, sest nüüd on asjaolud muutunud: Ter-Vegetarjanz on suur mees ja sõidab onu juure, kes on Türgi sultani kassahoidja. Enne tõukasid nad teda jalaninaga, aga nüüd kükitawad nad ta ees tagumistel käppadel. Aga kes wõis selle jutu ära rääkida Wanka-Iwanowile?.. Ei keegi muu kui Eltzburg, sest keegi teine teda ei kuulnud. Muidugi rääkis Eltzburg ja ei saanudki teisiti teha, sest tema poolt ettetoodud faktid olid ainuke süüdistusmaterjal Ter-Vegetarjanzi wastu, mis ta Wanka-Iwanowile ette pani. Aga kas ta siis tõesti nii nurjatu oli, et tema nime nimetas?

Kaks wäikest habemesalka, teine teine pool Astolowski suud, pöörsid endid wiltu.

Wanka-Iwanowil ja Eltzburgil ei ole nähtawasti mingisuguseid andmeid selle kohta, et temast ettetoodud faktid on waled. Enne wõeti ta jutt tänuwa wastu, aga nüüd, kus seisukord on muutunud, pöördakse wahe ots tema poole...

„Sitikas!“

„K... rautsikas!“

Wõib olla, ehk on nad sellegipärast teada saanud, et tema on kübekese tõele wakatäie walet juure pannud? Ehk annawad nad ta ka weel armeenlasele söödaks wälja? Kes teab, mis see weel ära ei tee, enne kui jõuab Konstantinoopolisse?

Ta hakkas kangesti kartma.

Wanka-Iwanow ütles, et ta teda seekord weel lahti ei lase, sest ta on mõisniku seisusest. Oh, kui hea, et ta on mõisniku seisusest! Aga kes teab, mis mõtted tulewad Wanka-Iwanowil edas-

pidi? Kui äris puhastus algab, wast tehakse temale kõigeenne tuul jalgade alla? Tema tugi on seni olnud Lilipetrow, aga kui kauaks on teda ennastki äris? Nähtawasti on ka temal juba tallaalused tulised.

Ta tundis enese olewat pilliroo, mida tuulest kõigutatakse.

Peal kõrgema kooli lõpetamist astus ta riigiteenistusse. Siis oli ta weel noor, wärske ja lokkawa habemega. Seal tal ei läinud. Ta astus linna omawalitsuse teenistusse ja mõne aasta järele sai ühte rikkamasse kubermangulinna kaunis tähtsa koha peale. Kuid aru said!... Sellepeale wõttis Barssukow ta linaseemneärisse wäikese koha ja palga peale. Habladurowi läbi sai ta wiimaks osakonna juhatajaks. Missugust alandust ei ole talle see teenistus maksnud! Aga nüüd?

Üks asi sai talle selgeks: keegi oli tema peale kaebamas käinud.

Kui päewatöö oli lõpukorral, läks ta Lilipetrowi juure. Aleksander Kimonowič oli üksi.

Ta jutustas oma loo ära.

„Wist on keegi minu peale kaewanud,“ ütles ta kibedusega.

„Minagi arwan sedasama,“ wastas Lilipetrow.

„Kes seda ometi wõis teha? Kas mitte Eltzburg?“

„Wõib olla, et Eltzburg. Aga ta on ju teie ülem ja wõib teie üle anda niisuguse otsuse, nagu ise heaks arwab.“

„Ma kardan, Wanka-Iwanow wõib mind teenistusest lahti lasta. Mul on suur pere. Kuhu ma siis lähen?“

„Teie seisukord oleneb peaasjaliselt Eltzburgist. Ma näen, te kardate liig palju.“

„Aga te teate ju, Aleksander Kimonowič, et Wanka-Iwanow tahab ka Eltzburgist lahti saada.“

„See pole nii kerge nagu teie arwate,“ wastas Lilipetrow. „Enne, kui Eltzburg läheb, wõib linaseemneäriga sündida weel sada imet.“

Lilipetrow hakkas pabereid laua sahtlisse korjama.

Omaabi mõte oli linaseemneäri ametnikkude seas juba warsti peale tema asutamist maad leidnud. Kõige enne asutati „Häda- ja abikassa“, mille eesmärk oli laenude ja abi andmine ametnikkudele puuduse, häda ja õnnetuse korral. Laenu ja abi tahtsid saada peaaegu kõik ametnikud, aga töötegemine kassas ei huwitanud kedagi, ja kui tuli juhatuse walimine, siis ei tahtnud ükski end walida lasta. Astolowski asus kohe peale teenistusse astumist kassa lähedale. Tulid walimised: ta waliti juhatuse liikmeks. Aasta pärast pani kassa esimees Salkind töörohkuse ja waese terwise tagajärjel ameti maha: tema asemele waliti Astolowski.

„Platon Kristoforowič!“ ütles Maria Nikolajewna Belassowa: „Teie olete nüüd direktor.“

Belassowa oli noorewõitu, priske, walgetwerd proua. Suus oli tal kaks kuldhammast. Tema mees teenis kuski riigiasutuses. Lapsi neil ei olnud.

„Teie naljatate, Maria Nikolaewna!“ wastas Astolowski pehmelt. „Mis direktor nüüd mina olen! Klopow on direktor, Curland ja Eltzburg on direktorid, aga mina ei ole midagi. Direktoriks saab kahtlemata ka Aleksander Kimonowič, aga mind ei oota see au wist nii ruttu.“

„Muidugi olete direktor!“ ajas Belassowa. „Teie olete meie kassa direktor.“

„Ma tänan kõigest südamest teid ja kõiki neid ametnikke, kes mulle lasksid selle suure au osaks saada,“ wastas Astolowski: „aga ma ei tea, kas suudan oma raskeid kohuseid nii täita, et kõik rahule jääwad?“

„Kui teie ei saa, siis ei saa keegi,“ wastas Belassowa kindlasti.

Missugune tubli naisterahwas see Belassowa! Ja peale selle niisugune walge, ümmargune ja priske! Aga tema Wassa kuiwab iga päewaga ikka enam kokku ja praegu paistab ta just nagu waim...

Silmapilk, kus Belassowa teda awalikult kõikide ees direktoriks nimetas, oli üks ilusamatest tema elus ja selle silmapilgu meeletuletamine täitis teda igakord õndsusega. Kassa esimehe amet, mida ta sest ajast pidama hakkas, tõi talle palju au ja walmistas nii mõnegi magusa silmapilgu. Kes aitab, kui raha on otsas? Platon Kristoforowič. Kes aitab, kui õnnetus kaela tuli wõi suure perega muidu kuidagi läbi ei saa? Platon Kristoforowič. Missugune armas inimene see Astolowski!

Waene ametnik, kellel suur pere ja kes kuidagi ei jõua oma lapsi kooli panna, annab ärijuhatusele palwekirja sisse, et talle antaks abiraha ehk wähemalt pikaajalist laenu.

„Aga meil on ju kassa, mispärast ei pööra teie sinna? Kes on „Häda- ja abikassa“ esimees?“

„Platon Kristoforowič Astolowski.“

„Ah jah, Astolowski! Andke see palwekiri temale ja kui kassa teile enam tõesti midagi anda ei wõi — ei abi ega laenu, siis paluge teda siia palwekirjale teha sellekohane märkus.“

Warsti asutas Astolowski ühes Šagrinowičiga linaseemneäris uue kassa: see oli „Pensionikassa“. Idee oli küll Šagrinowiči oma, aga nad töötasid üheskoos ja seepärast arwasid kõik, et nad uue kassa ka üheskoos on wälja mõtelnud. Nad käisid üheskoos nõukogu esimehe juures, siis — juhatuse esimehe juures (sel ajal elas weel Habladurow) ja wiimaks — peadirektori Boni juures. Kõrged härrad mõtlesid kaua, aga ütlesid wiimaks, et niisugune kassa on üsna hea ja kasulik asi ja lubasid diwidendi jagamise juures tingimata ka uut kassat meeles pidada.

„Missugune tark ja arukas inimene see Astolowski!“ pidid Habladurow ja Bon küll mõtlema.

„Pensionikassa“ põhikiri kinnitati kaubandusministri noorema abi poolt ja kassa wõis oma tegewust alata. Asutajate liikmete koosolekul waliti Astolowski esimeheks ja Šagrinowič — esimehe abiks. Pikk Loginow tahtis ka saada juhatuse liikmeks, aga kukkus hääletamisel läbi.

„Jowian Naumowič!“ ütles Astolowski peale walimisi: „ma arwan, me asjad lähewad hästi.“

„Muidugi mõista!“ wastas Šagrinowić. „Kui teie, Platon Kristoforowič, seisate eesotsas, siis peawad nad hästi minema.“

Uue kassa liikmeteks astus wõrdlemisi wähene arw ametnikke ja alamaid äriteenijaid, aga nad olid ausad inimesed ja maksid oma maksud korralikult. Kõrged härrad ei unustanud oma lubamist ja diwidendi jagamise juures määrasid kassale ka tõesti wäikese summakese toetuseks, nõnda et kassal warsti tillukene fond kogus, mida hoolega riigipangas hoiti.

Kuue kuu pärast suri teener Semjonow. Põhikirja järele oleks tema lesel ja lastel „Pensionikassast“ olnud saada nelisada kaheksakümmend rubla, kuid naine, kellega ta ühes elas, ei olnud temaga laulatatud ja lapsi ei olnud neil ka. Tõusis küsimus, kas faktilisel abikaasal on õigus raha saada wõi mitte. Põhikirja mõtte järele tal seda õigust ei olnud, aga Astolowski ja Šagrinowič seletasid, et kirjutatud täht ei maksa midagi, waid et waim see on, mis teeb elawaks, ja maksid Semjonowi faktilisele abikaasale kassast nelisada kaheksakümmend rubla. See oli kadunud Semjonowi kahe aasta palk.

„Missugune kuldne inimene see Astolowski!“ ütlesid mitmed, keda see tegu oli liigutanud.

Umbes kuu aega peale Semjonowi surma suri kontoriametnik Asarenko. Ta oli juba wanem mees, aga äris teenis ta wäikese ameti peal. Tema poolõde, kes teda haiguse ajal rawitses ja ta pärast maha mattis, sai kassast tuhat wiissada rubla. See oli Asarenko kahe ja poole aasta palk.

„Platon Kristoforowič!“ ütles wanaldane naisametnik Pawla Matwejewna, tilluke, lühikese kaswuga lesk: „Teie olete meile kõigile isaks.“

„Asjata tänate teie mind,“ wastas Astolowski. „Kassa maksab, aga mitte mina.“

Tal oli wäga hea meel, et Pawla Matwejewna teda mitme inimese juuresolekul kiitis, aga talle ei meeldinud mitte põrmugi, et ta teda isaks nimetas: wana ei tahtnud ta olla.

Siis oli linaseemneäris weel „Peegliselts“. Tema liikmeks wõisid astuda ainult naisterahwad. Esimeheks oli Maria Nikolajewna Belassowa, sekretäriks — Natalia Tarrasowna Ossienko. Astolowski waliti ühel häälel nõuandjaks ja kirjawahetajaks liikmeks. Ilma temata ei wõetud midagi tähtsat ette.

„Keegi ei tea seltsi asju paremini kui Platon Kristoforowič,“ ütles Belassowa.

Kui üldine koosolek tuli, siis paluti Astolowski alati juhatajaks.

„Keegi ei oska nii hästi koosolekut juhatada kui Platon Kristoforowič,“ ütles mehest lahus elaw, kolletanud näoga kindraliproua Aleksandra Ljubimowna Kosmodemjanskaja, ise kuiwetanud ja pikk nagu taputeiwas. Suust käis tal tihti halb hais wälja.

Sedasama ütles ükskord ka wiienda osakonna wanem ametnik Bonč-Brujewič.

Hiljemini asutati linaseemneäris „Köögikomisjon“. Mõtte üleswõtja oli jällegi Šagrinowič, kes sellest Astolowskile rääkis. Nad pidasid tingimata tarwiliseks, et teenijate ühistegewus laieneks ka köögi peale. Et Astolowski juba kahes kassas oli esimeheks ja Šagrinowiči kui juudi kandidatuur iseenesest ära langes (ta ei kannatanud sealiha), siis waliti komisjoni esimeheks Bubjonkin, aga Astolowski ja Šagrinowič — liikmeteks.

Kõige wiimaks oli äris weel „Lugemisringkond“. Eestseisust seal ei olnud, aga juhtiwat osa etendasid Astolowski ja Šagrinowič. Telliti pildilehte „Нива“, siis „Міръ Божій“, „Современникъ“, „Русское Богатство“ ja palju teisi kõhukaid ajakirju. Nende hoidja ja laialikandja oli Lipkin.

Mis Astolowskil awalikus elus korda ei läinud, näis tal korda minewat linaseemneäri kitsamas ringkonnas. Ta tahtis saada seltskonnategelaseks, lootis tõusta koguni Moskwa linnapeaks, aga, raiped, aru said . . . Äris oli tal aga suur kogu waimustatud austajaid. Kõik wäikesed ametnikud ja äri teenijad olid talle täiesti truud ja nende üle walitses ta nagu würst. Naiste ringis tundis ta enda olewat kuningas Saalomoni.

Päew peale peapesu Wanka-Iwanowi juures ilmusid Astolowski kabinetti Maria Nikolajewna Belassowa ja Natalia Tarassowna Ossienko ja palusid teda „Peegliseltsi“ koosolekut juhatama, mis kella neljaks oli kokku kutsutud.

„Mina nüüd!“ tõrjus ta wastu.

„Tulge ometi, Platon Kristoforowič!“ palusid mõlemad naised ühest suust.

„Juhatage ise, Maria Nikolajewna!“ ütles Astolowski: „Teie olete tark naisterahwas ja ma arwan, et teie koosoleku juhatamisega wäga hästi toime saate.“

„Mina ei oska nõnda juhatada nagu teie,“ wastas Belassowa kindlasti. „Teie olete kõige parem koosolekujuhataja meie linaseemneäris.“

„Tulge ometi, Platon Kristoforowič!“ palus Ossienko; „ilma teieta jääme meie jänni.“

„Eks ma siis pea tulema, kui see teie soow on,“ andis Astolowski wiimaks järele.

Kell neli läks ta koosolekule.

Ilmunud olid kõik äris teeniwad naised ja neiud. Pealt kuulama oli tulnud kaunike kogu meesterahwaid. Astolowski seisis kõrgel kohal kogu oma armsuses ja hiilguses. Ta rinda ja kõhtu ehtis suur, üiitore habe. Temast paremal pool toolil istus seltsi esimees Belassowa ja hoidis walget paberilehte ja pliiatsit põlwel. Pahemal pool istus seltsi sekretär Ossienko wäikese laua taga ja kirjutas protokolli.

Üks sõna tema suust: kõik tõstawad käed üles. Wäike liigutus pooleni ülestõstetud parema käe wäikese sõrmega: kõik lasewad käed langeda. Iga tema sõna on kui püha ewangeelium. Siin walitseb tema! Siin on tema kuningas!...

Päewakord oli läbi wõetud. Astolowski pidas lõpukõne, millele järgnes tormiline käteplagin. Siis andis ta teada, et koosolek on lõpetatud, ja kumardas sügawasti koosolijate poole. Koosolijad wastasid weel sügawama kumardusega.

Tõusis üles oma istmelt seltsi esimees Maria Nikolajewna Belassowa ja pani ette Platon Kristoforowičile tõesti erapooletu ja eeskujuliku juhatamise eest awaldada tänu.

Wastuseks oli tormiline käteplagin.

Kui mesilaste pere piirasid naised ja neiud ta ümber: igaüks tahtis temaga rääkida. Wiimaks sai ta wabaks. Ta jättis Belassowa, Ossienko ja kõik, kes ta ümber olid kogunud, jumalaga ja lahkus saalist.

See oli ometi päew!

Teel kodu poole pöörsid ta mõtted jälle Wanka-Iwanowi juure tagasi. Kaks asja oli talle wastuwaidlemata selgeks saanud: esiteks, ülemuse olek Ter-Vegertarjanzi wastu oli diametraalselt muutunud ja teiseks, saladuse wäljaandja ei olnud keegi muu kui Eltzburg. Wanka-Iwanow ei olnud peasüüdlane, aga ta leidis, et see on otse häbematu temaga nõnda ümber käia. Kibedusega nägi ta, et tema soliidne wälimus Wanka-Iwanowile sugugi ei imponeerinud. Ta pidas lugu mõisniku seisusest, aga mitte ta habemest!

„Sitikas!“ sähwas ta südametäiega.

Wanka-Iwanow ütles, et tema tühje jutte laiali kannab ja tööd ei tee. Seda on Eltzburg temale kaewanud. Wanka-Iwanow ütles, et tema osakond on kõige halwem. Ka seda on Eltzburg waletanud. Tema mõistusest ei lausunud ta sõnagi, — ei ütelnud, et tema on rumal mees ja et tal — on nüri mõistus... Ja tema habeme kohta — ka mitte üht sõna...

Kas wõib niisugune lugu tõesti ette tulla, et tema ametist lahti lastakse?

Lilipetrow andis selgesti mõista, et Eltzburg ära ei lähe ja seni, kuni ta teenib, wõib lahtilaskmise ettepanek tulla ainult

tema poolt. Eltzburg ei lase teda aga lahti, sest Aleksander Kimonowič kaitseb teda.

Astolowski mõtles selle küsimuse üle weel tükk aega järele ja tuli wiimaks otsusele, et wähemalt praegusel silmapilgul tal lahtilaskmist karta ei ole.

Tal on oma riik, kus ta walitseb nagu kuningas. Kui peaks see õnnetu päew tõesti tulema, et ta ametist lahti lastakse, siis laguneb see teade äris kulutulena laiali. Platon Kristoforowič läheb ära, — tema ja Wanka-Iwanowi wahel olewat midagi juhtunud! Kas on üldse wõimalik niisuguse inimese all teenida nagu Wanka-Iwanow? Kahju Platon Kristoforowičist: niisugune armas inimene! Kes hakkab nüüd kassasid, seltse ja komisjone juhatama? Kõik organisatsioonid langewad kokku. Keegi ei taha linaseemneäris enam teenida....

Nüüd alles näeb Wanka-Iwanow, kelle sisse ta on pistnud. Kes teab, ehk ilmub ta juba teisel päewal tema juure ja palub teda tagasi? See oleks ometi number!

Oli sügis, aga ilm oli weel õige soe. Päike oli juba wajunud majade taha.

„Piu... piu... piu..." helises Astolowski kõrwus.

„See on sääsk," mõtles ta. „Niisugune — (ta ei leidnud parajat wõrdlust). Õhk on soe: mis tal wiga elada! Lendab siia, lendab sinna; istub siia, istub sinna. Siin imeb werd, seal imeb werd. Proowib enne, kellel kõige õrnem nahk ja rõõsakoorelisem weri, ja alles siis imeb kõhu täis."

Astolowskile näis nagu oleks ta habe wõtnud tuule alla ja teda õhku tõstnud, olgugi et ilm oli täiesti waga.

Ta on suur sääsk ja hõljub õhumeres. Maa peal roomab sitikas ja ronib k . . . rautsikas. Kui wiletsad ja wõimetud on nad tema kõrwal! Ta lendab siia, lendab sinna; proowib, kellel kõige magusam liha ja rõõsakoorelisem weri, ja imeb slle põse pealt kõhu täis. Ta tõuseb kõrgele, kõrgele — üle linna majade ja tornide. Sitikas ja k . . . rautsikas kaowad tema silmist....

Piu... piu... piu... Maailmas peab walitsema ainult sääse mõistus!

V.

Wäga lugupeetud mees linaseemneäris oli pearaamatupidaja Sergei Sergejewič Agafonow. Ta soowis kõigile head, ei kõnelnud iialgi kellestki halba, oli alati rahulik ja igaühe wastu wiisakas. Igapäew kell kaksteist ilmus ta oma wisiitülikonnas söögisaali pruukostile ja wõttis akna all, suure laua otsas istet. Tema kõrwal istusid tema abid Bespalow'ja Prokofjew. Kõik ametnikud tahtsid pruukosti ajal heameelega wiibida Agafonowi lähedal. Tihti seltsisid nimetatud kolme juure Kasearu, Ter-Vegetarjanz,

Sõn-Kalagujewski, kolmanda osakonna juhataja Polner, operatsioonisaali wanem rewident Walujew ja teised. Kui Ter-Vegetarjanzi näha ei olnud, puges tasahiljukesi nende juure ka Astolowski, kes Agafonowi lähedust armastas niisama, nagu uss inimese sooja. Lilipetrow ja Ditkowski, kui direktori isklikud sõbrad, käisid restoraanis pruukosti söömas, mis ärist kaugel ei olnud. Sapiro pidas pruukosti söömist liig kulukaks: ta tõi endale kodust worstiga wõileiba kaasa ja nosis seda paberi seest. Doinikow jõi keskpäewa ajal klaasi teed, sõi sinna juure ühe kopikalise saia ja kinnitas, et sellest temale küll saab.

Täna istus suure laua ääres arwurikas seltskond: Agafonow oma kahe abiga, Kasearu, Sõn-Kalagujewski, Polner, Walujew ja Astolowski. Teisel pool laua otsas istus Ossienko. Teise laua ääres istusid Belassowa, noor preili, Konstantin Mihailowiči naise kaugelt sugulane, pikk Loginow ja Konstantin Mihailowič ühes teise noore preili — Mercedes Almavivaga, kes töötas operatsioonisaalis. Kolmanda laua ääres istusid mõned wähema tähtsusega ametnikud. Söögid olid ülemkokal täna iseäranis hästi õnnestunud. Sparglisupp oli suurepärane. Selle järele tuli metskitsepraad Prantsuse soustiga, mis keele wiis suust alla. Lõpuks oli kohw õunakookidega, milledest paremaid maailmas enam olla ei wõinud.

Söögisaalis walitses waikne ja armas kodune olek.

Bespalow jatkas oma juttu, mis metskitseprae laualetoomisel oli pooleli jäänud. Ta elab kogu aasta Udelnajas. Kaunis koht see Udelnaja! Õhk on kuiw, rohelist palju ja tolmu ainult Wiiburi maantee ümbruses. Käe-jala juures on Benois' farm, kust igal ajal saab wärsket ja wõltsimata piima. Hiljuti asutati Udelnajasse ka spordiplats, aga jalgpallimängijate triibulised ja lapilised särgid ei meeldi talle. Wist ei ole kaugel seegi aeg, kus Peterburi loomaaed üle tuuakse Udelnaja parki.

„See on teil wäga õige mõte, Andrei Iwanowič!" ütles Astolowski, kes juba ammugi oma metskitseportsjoniga walmis oli ja kõnelemiseks juhust ootas. „Sellest on juba mitu korda kirjutatud, et loomaaed tuleks linna keskelt ära wiia wabasse loodusse, ja linnawolikoguski on see asi ees olnud. Loomad on näljas ja wirtsa sees. Kui uus linnapea Ilja Iwanowič Glasunov ametisse astus, pööris ta kohe tähelepanu sellele ebanormaalsele seisukorrale. Ta oli sõitnud ise loomaaeda waatama ja näinud, et rentnik loomi tõesti wäga halwasti peab ja neile mitte sugugi süüa ei anna. Üht nälginud tiigrit waadates hakanud Glasunowil hale meel, ta lasknud poest tuua tüki wärsket liha, lõiganud selle ise tükkideks ja söötnud oma sõrmede wahelt tiigrile. Ja tiiger ei olewat ta sõrmi mitte ära hammustanud! Sellest sündmusest kirjutasid kõik ajalehed. Mina olen alati selle eest seisnud, et linn peaks loomaaia wõtma enda kätte, aga mitte rendile andma."

„Platon Kristoforowičil on alati head plaanid," tähendas

Agafonow õunakooki hammustades ja klaasist pruun-kollakat kohwi peale rüübates.

„Loomad peaks linnast ära wiidama — Udelnaja parki," rääkis Astolowski edasi, head meelt tundes, et teda kiidetakse. „Metsas oleks loomadel igatahes kodusem ja nende meel oleks rõõmsam. Terwe Udelnaja park tuleks wõtta loomaaia alla ja temale okastraadist aed ümber teha. Igale loomale peaks wõimalikult suur puur tehtama, kus ta wõiks ümber joosta, sest kui loomal on wabadust, siis on ka ta meel rõõmus. Siis peaks sinna kogutama kõik loomad, kes iganes siin maa peal liiguwad. Kui meil oleks niisugune täieline ja eeskujuliselt sisseseatud loomaaed, siis wõiks igaüks seal mööda saata oma wabad tunnid — jalutada ja loomakesi waadelda."

„Ärge aga unustage ka iseenese jaoks sinna kongi ehitamast!" kõlas korraga terasheliga mehehääl sekka. „Teie olete haruldane zooloogia eksemplar."

Hääl tuli Ter-Vegetarjanzi kurgust, kes wahepeal saali pahempoolsest uksest oli sisse astunud ja Konstantin Mihailowiči naise sugulase — noore preili Mercedes Almaviva kõrwal aset wõtnud.

„Sisalik!" ümises Astolowski iseeneses.

Näolapp, mis tal sile oli, läks walgeks nagu lubjatud sein.

Sõn-Kalagujewski näole ilmus naeratus, mis aga warsti kadus. Kõigi teiste näod olid tõsised. Belassowa waatas kurjalt armeenlase otsa. Ossienko, kes istus selg tema poole, pööris oma palge tema poole ja saatis talle niisuguse pilgu, mis teda ähwardas maa pealt ära pühkida. Armeenlane ise istus külma rahuga noore preili kõrwal ja tellis endale kohwi ja wõileiba juustuga. Ta nägu oli külm ja walge nagu marmor.

„Aršak Wartanowič," lõpetas Agafonow minutilise waikuse: „mispärast te nõnda ägedasti kipute Platon Kristoforowičile kallale?"

„Безобразіе!" hüüdis Belassowa, ja kaks kuldhammast tema suus wälkusid.

„Какое нахальство!" hüüdis Ossienko.

Ta pööris oma selja weel rohkem armeenlase poole.

„Tänan!" ütles Agafonow püsti tõustes ja lauasistujate poole kummardades.

Ta oli pruukosti lõpetanud ja läks jäle oma tööle.

„Aršak Wartanowič!" hüüdis Belassowa, armeenlasele waljusti otsa waadates: „mis teie ometi Platon Kristoforowičilt tahate? Jätke ta ometi ükskord rahule!"

„Ja ise tahab weel Türgimaale sõita!" hüüdis Ossienko, ilma et ta oleks Ter-Vegetarjanzi peale waadanud.

Sisse astus Kosmodemjanskaja ja istus Belassowa kõrwale laua äärde. Ta tellis endale woblasuppi ja riisikotlette seenesoustiga.

„Mispärast teie arwate, et Platon Kristoforowič on zooloogia eksemplar?" küsis Sõn-Kalagujewski, sigarit põlema süüdates.

„Ta mõtleb sellega wist isand Astolowski habet, mis kogu ta näo kinni katab," ütles pikk Loginow, kes küll oma pruukosti oli lõpetanud, aga minekuga sugugi ei näinud ruttawat.

„Aršak Wartanowič!" hüüdis Belassowa: teie olete hirmus inimene! Kuidas wõib ometi teist inimest nõnda teotada? Platon Kristoforowič on meie kassa direktor ja kõik teenijad peawad temast suurt lugu. Olete teie millalgi näinud, et mõnd inimest looma kongis kinni peetakse?"

„Maria Nikolajewna!" ütles Ter-Vegetarjanz kohwi rüübates ja juustuga wõileiba kõrwale hammustades: „on inimesi, kelle koht tingimata peaks olema loomaaias."

Ta nägu oli külm ja rahulik nagu marmortahwel.

„Don Quijote laskis enda härjakongis koju tuua," ütles preili Almaviva (ta oli sündimiselt hispaanlane), „aga tema oli ju peast loll."

„Teie ka!" hüüdis Ossienko ägedasti ja kargas tooli pealt üles. „Mis puutub see teisse? Ütelge, mis on teil sellega tegemist?"

Hispaania preili punastas ja ei lausunud enam midagi.

„Aršak Wartanowič!" järjestas Ossienko sellesama ägedusega armeenlase juure astudes: „teie olete kole inimene! Kuidas wõite te ometi Platon Kristoforowiči kohta hulga inimeste ees ütelda nõnda rumalasti? Mis on Platon Kristoforowič teile kurja teinud, et teie teda alati kiusate? Mis on teil tema habemega tegemist? Platon Kristoforowič on mees, et tal on niisugune habe, teil aga ei ole midagi. Mina tunnen peale teie ka weel palju teisi armeenelasi, aga ühelgi neist ei ole mina õiget habet näinud. Kui teil Platon Kristoforowiči habe meele järele ei ole, siis peate wait olema, aga awalikult teotada ei tohi teie teda!"

Wiimaseid sõnu rääkides hoidis Ossienko kaks parema käe sõrme püsti. Kui kõne otsas, istus ta jälle oma toolile ja jäi, pea püsti, wahtima.

„Aršak Wartanowič, mis te Platon Kristoforowičist ometi tahate?" hakkas Kosmodemjanskaja oma peenikese häälega rääkima, sealjuures woblasaba lutsutades. „Teie olete muidu nii delikaatne, aga Platon Kristoforowiči wastu näib teil wiha olewat. Platon Kristoforowič on lõpmata hea inimene ja on paljudele meist head teinud. Tema poole wõib alati igaüks pöörda, otsekui oma lihase isa poole. Teile ei ole aga Platon Kristoforowič meele järele ja seepärast hakkate teie tema habet teotama. Keegi ei ole seni wõinud Platon Kristoforowiči habeme kohta midagi halba ütelda, aga teie oma peas mõtlete selle habeme üle kõiksuguseid asju wälja, et teda halwaks teha. Mispärast teie ometi nõnda teete?"

Kasearu ja Prokofjew olid kohwijoomise lõpetanud. Nad tõusid lauast üles ja läksid wälja. Ka Bespalow oli oma pruukos-

tiga walmis, aga ta pani paberossi suhu ja jäi istuma. Pikk Loginow istus endist wiisi oma toolil, sarkastiline ilme näol.

„Mina arwan, et kui Platon Kristoforowič mägedesse läheks, kaswaks tal habe kuni jalakannani,“ arwas Sõn-Kalagujewski.

„Ka teid on siia weel tarwis!“ hüüdis Belassowa wihaselt. „Kes on seda enne näinud, et keegi inimest oleks habeme pärast loomaaeda paigutatud? Ainult Aršak Wartanowič wõib niisuguseid inetuid asju wälja mõtelda.“

„Kas näete, Platon Kristoforowič, kui palju teie habemel on kaitsjaid,“ ütles Bespalow, paberossisuitsu suust wälja puhudes.

„Wait olge teie!“ põrutas Ossienko. „Mis teil sellega asja on?... Teie, Aršak Wartanowič, ei näi põrmugi häbi tundwat. Ja ise tahate weel Konstantinoopolisse sõita! Türgi sultanil on ka habe, mida ta Muhamedi eeskujul rohekaks wärwib, aga kui teie tema habet naerma hakkate, waadake, mis siis saate!“

Astolowski oli kogu aja istunud nagu süte peal. Ta wõttis kõik oma jõu kokku, et kindlaks jääda. Nüüd ei jõudnud ta enam wälja kannatada: ta kargas püsti ja jooksis söögisaalist wälja, ilma et oleks kellegi peale waadanud.

Astolowski ruttas oma kabinetti — nii kiiresti nagu ta lühikesed jalad seda lubasid.

Teotus oli hirmus: armeenlane wõrdles teda loomaga. Ta peab teda loomaks ja tahaks teda heameelega puuris näha. Wõib olla, ehk ta kujutabki endale ette, kuidas ta on loomaaias puuris ja käib neljakäpakil? Seda kõike rääkis ta hulga inimeste ees. Aeg ja koht olid tal meelega walitud.

Mis mõtlewad temast nüüd need inimesed, kes seda kuulsid? Paari tunni pärast teab sellest juhtumusest terwe linaseemneäri. Tema — haruldane zooloogia eksemplar! Nüüd hakkawad kõik teda teraselt silmitsema, et aru saada, mispärast tema on zooloogia eksemplar...

Astolowski tundis, et kogu ta keha walutas. Tal oli tundmus, nagu oleks armeenlane ta sisikonna pöörnud pahupidi. Nõnda istus ta toolil, käed solgus, ja wahtis õhku. Wäikene lahk habeme sees ja mõnede karwade liikumine tunnistasid, et ta suu oli lahti. Niisuguses olekus leidis teda Šagrinowič.

„Kas te haige olete, Platon Kristoforowič?“ küsis Šagrinowič mureliselt.

Astolowski ei wastanud kohe.

„See äraneetud sisalik mängis mulle praegu söögitoas hirmsa skandaali,“ ütles ta waluga. „Ta maksab mulle kätte.“

„Ta olewat teie kohta midagi halwasti ütelnud,“ rääkis Šagrinowič. „Ärge pange tema sõnu tähele: tema on halb inimene. Armeenlased on kõik niisugused. Ta sõidab meilt warsti ära.“

„Ta walis niisuguse silmapilgu, kus hulk inimesi koos oli," ütles Astolowski kibedusega. „Teotas mind kõikide ees. Kes teab, mis ta weel lahti laseb, enne kui ära sõidab?"

„Platon Kristoforowič!" trööstis Šagrinowič: „teie suur wiga on, et teie kõik, mis iial räägitakse, südamesse wõtate. Ärge kartke, et kaasteenijad teist seepärast hakkawad halba mõtlema. Teist peawad kõik suurt lugu."

„Raibe!" sähwas Astolowski ja läks kabinetist wälja.

Ta wõttis nõuks Lilipetrowi juure minna. Wiimase kabineti ust lahti tehes nägi ta seal Eltzburki ja üht wäga heas riides härrat. Lilipetrow ja Ditkowski istusid kumbki oma kohal, wõõras härra istus Lilipetrowi paremal käel ja Eltzburg — pahemal pool laua otsas, jalg üle põlwe. Kõigil olid naeratawad näod. Astolowski nägi, et tema siin on liigne, ja tõmbas ukse jälle kinni.

Mõne minuti järele astus tema kabinetti Raabe.

„Mina tulin haismaläinud linaseemneõli pärast," hakkas ta rääkima (ta nägu ja hääl olid, nagu ikka, wäga tõsised ja asjalikud). „Eltzburg tahab seda õli Mowša Saigonskile maha müüa... Mulle räägiti, et armeenlane olevat söögisaalis teid jälle läbi sõimanud. Балбесъ! Te oleksite wõinud talle otsekohe näkku sülitada. Mis ta siin weel tolgndab? Sõitku ometi ükskord ära oma Konstantinoopolisse!... Eile oli mul waja minna Solomon Isakowiči juure. Ta tuli mulle aga uksel wastu ja ütles, et ta läheb weerandtunniks alla kaubandusosakonda, Silbersteini juure. Kas ma pidin selle weerandtunni pärast jälle ära minema? Mina seisan paberid kaenla all ja ootan, kuni Solomon Isakowič tagasi tuleb. Seal tuleb trepist üles see чухна. „Boris Wladimirowič! Teile on waja püssi kätte." „Mis ma sellega pean tegema?" „Teie seisate ju wahi peal!" Inimene, kes iseennast peab geeniuseks, aga kõiki teisi lollideks. Kus on su suur tarkus? Ole sa küll Gagarowi ristipoeg ja Ščukini tulewane wäimees, aga taewasse sa ikka ei lenda. Nagu kuulda, on laulatus lihawõtteks kindlaks määratud. Kohe peale seda sõitwat noorpaar Konstantinoopolisse pulmareisile. Seal wõtab neid muidugi Ter-Vegetarjanz sultani palees wastu... Sultan on kolerikas, temast rikkam on ainult Austria keiser. Sultani warakambris on briljandid, mis on kanamuna suurused. Üks osa kalliskiwe on weel sultan Osmani poolt Aasiast ligi toodud... Ta ütleb mulle: „Boris Wladimirowič, teile on waja püssi kätte!" Rumal inimene! Ta tahtis ütelda, et mina Solomon Isakowiči ukse ees soldati wiisil tunni peal seisan. Pole wiga! Ole sa küll Gagarowi ristipoeg, ole sa Ščukini wäimees, olgu sul eestkostja kas wõi Türgi sultani enese juures, aga tuleb sellegipärast aeg, kus sa ka Saalomoni ukse ees seisad wahi peal... Platon Kristoforowič! Teie laske meie laboratooriumis teha haismaläinud õli analüüs ja seda õige pea, sest Saalomon ei tea muidu, missugust hinda küsida. Saigonski ostab ära kõik kolmtuhat waati, sest tänawu kewadel on ta Tartus wanade pastaldega hästi teeninud... Oli tal waja seda kõikide kuuldes ütelda, et teie koht on loomaaia kongis?

Täna näeb ta sitikaid, homme parme, aga ülehomme hakkab ta wist hunte nägema. Elame — näeme, kui hästi su käsi Konstantinoopolis käib. Minul on ka habe, aga kes mind seepärast puuri paneb?"

Raabe ketras weel wiis minutit ja läks siis ära.

Astolowski pidi töö ette wõtma.

Kui päew otsas, pani ta paberid kokku ja läks Lilipetrowi juure.

„Praegu ei ole mul aega," ütles see, oma lauda koristades: „sest ma tõttan rongi peale. Ma sõidan Witebskisse oma ämma pulma. Ta saab noorele tohtrile. Umbes nädala pärast olen jälle tagasi."

„Kui wana on teie ämm?" küsis Astolowski.

„Wiiskümmend aastat," wastas Lilipetrow.

Astolowski soowis Lilipetrowile head teed ja hakkas koju minema.

Laual auras rammus kapsasupp, mida Wassa Leonidowna ja Fjokla täna iseäralise hoolega olid keetnud. Astolowski sõi kõhu täis, heitis woodi peale ja jäi kohe magama. Kahe tunni pärast lõi ta silmad lahti ja tõusis üles. Ta oleks tahtnud jalutama minna, aga tundis enese nõnda unise ja wõimetu olewat, et nõuks wõttis riidest lahti wõtta ja hoopis magama heita.

Teisel hommikul tõusis ta warakult. Eilne sündmus söögisaalis tuli talle elawalt meele. Keha hakkas uuesti walutama.

Armeenlane ütles, ta peaks laskma endale kongi teha Udelnaja parki, kui loomaaed sinna wiiakse. See oli teotus ja pealegi hulga inimeste ees. Armeenlane teab kõik: Eltzburg on teda wälja annud. Kui waja oli armeenlasest lahti saada, et juutide mõju Odessas maksma panna, siis kuulati tema kõnet heameelega aga nüüd, kus olud muutunud, saab ta hoobi jalaga ja teda antakse armeenlasele söödaks!

Astolowski astus peegli ette, et ennast waadelda. Mees, kes talle wastu paistis, oli ta ise: ilusad hallid süütud silmad, juuksed, habe.

Paljugi, mis keegi teeb kõlwatuid tegusid, aga kes teda seepärast loomadega wõrdleb? Keda seepärast kongi kinni pannakse? Aga tal on kerge teda loomadega wõrrelda, sest et tal suur habe on — nii suur, nagu seda kellelgi ei ole. Teotuse wõiks ära kannatada, alla neelda, aga häbi? Seda kuulsid pealt Agafonow, Bespalow, Kasearu, Polner, Walujew, pikk Loginow, Belaslowa, Ossienko ja weel mitu wähemat ametnikku. Kui ta teenistusse läheb, on juba kõigil teada, et Ter-Vegetarjanz on teda nimetanud haruldaseks zooloogia eksemplariks. Kõik hakkawad teda silmitsema. Asi poleks sugugi nii hulluks läinud, kui naised ei oleks kisa tõstnud. Armeenlane ütles rumala sõna. Las' ütelda!

Asi oleks nõnda jäänud, aga Belassowa ja Ossienko hakkasid kaagutama, tõstsid kära ja pool tundi räägiti ainult temast ja tema habemest. Üks kaitsis, teine — irwitas. Oli tal neid naisadwokaate waja? Maria Nikolajewna — niisugune walge emapart! Natalia Tarasowna — niisugune terawa nokaga lind!"

Kui tee joodud, surus ta wäikese Nataša, kes tema põlwedele oli roninud, weel kord oma habeme wastu ja hakkas siis teenistusse minema. Esikotta saatis teda Wassa Leonidowna ja andis, nagu ikka, tema käele suud.

Mida ligemale ta linaseemneärile jõudis, seda suuremaks läks ta ärewus. Missuguste silmadega waatawad tema peale nüüd kaasteenijad?

Kohe peale seda, kui ta oli oma kabinetti jõudnud ja Šagrinowiči teretanud, astus sisse laboratooriumi wanem asjaajaja Fenelonow. Temaga maksis juttu ajada: ta oli endine riigipanga ametnik ja austas teda. Fenelonow palus „Häda- ja abikassast" laenu. Peale palwekirja äraandmist ütles ta weel tasakesti suusõnal, et Krimmis praegu on wiinamarjalõikuse aeg: tema naine tahtwat sinna sõita, aga neil ei olewat kopikatki raha.

Astolowski tunnistas salamahti Fenelonowi, aga selle näos ei olnud midagi iseäralikku märgata.

„Ta ei tea midagi," mõtles ta.

Ta püüdis olla wäga armastuswäärne ja lubas Fenelonowile igal tingimusel laenu muretseda.

Sellepeale tuli Feodor ja kutsus teda Eltzburgi juure.

Seal leidis ta eest Mowša Saigonski, kes oli Tartust sõitnud ja Eltzburgiga haismaläinud linaseemneõli pärast kauples. Kabinetis tundus kanget küüslaugu lõhna.

„Aga mis siis teie selle haismaläinud õliga tegema hakkate?" küsis Eltzburg.

Tartu juut hakkas suure häälega naerma.

„Direktor Saalomon," wastas ta, „unustab nähtawasti ära, et mina Eestis elan. Seal wõib juut igasugusest halwast kraamist lahti saada. Mis kuhugi enam ei kõlba, ostetakse ära Eestis."

Eltzburg küsis Astolowskilt, kas õli analüüs on walmis. Analüüs ei olnud aga weel walmis, waid pidi walmis saama alles teisel hommikul. Eltzburg ütles, et selle asjaga ruttama peab ja laskis Astolowski ära. Tema näos ei olnud midagi iseäralist märgata.

„Wist ta ei tea," mõtles Astolowski.

Eltzburgi kabinetist wälja tulles nägi ta direktor Curlandi trepist üles tulewat. Astolowski wõttis endale auwäärse seisaku ja kumardas. Curland ei waadanudki ta peale ja ruttas Eltzburgi kabinetti. Wist oli ka temal waja Saigonskiga mingi asja pärast rääkida.

Astolowski ihust käis külm hoog läbi, justkui oleks ta piparmünti sisse wõtnud. Ta teadis, mis see tähendab, kui Curland terwist wastu ei wõta.

„Tõuk! Kollane tõuk!“ sähwas ta.

Oleks see tõuk tema jalgade ees maas, ta pigistaks tema lõhki oma saapaninaga....

Läbikäigutoas tulid talle wastu Belassowa ja Pawla Matwejewna.

„Tere, Maria Nikolajewna! Tere, Pawla Matwejewna!“

Astolowski kumardas oma harilikul wiisil kumbagi kaks korda: esiteks keha ja habemega ja siis, peale käepigistamist — pea ja habemega.

„Tere, Platon Kristoforowič!“ wastasid naised lahke häälega, temale ühekorraga kätt andes.

Läbikäigutoas ei olnud inimese hinge.

„Maria Nikolajewna!“ ütles Astolowski: „mis teie arwate: kas ma pean sellele krantsile andma mööda kõrwu?“

„Te mõtlete wist Aršak Wartanowiči?“ küsis Belassowa. „Tema on muidu alati wäga wiisakas, aga ei tea, mis tal mõnikord meele tuleb. Eile pidas ta ennast teie wastu tõesti häbemata wiisil üles. Ja seda juba kolmandat korda!“

„Platon Kristoforowič!“ ütles Pawla Matwejewna: „teie olete meile kõigile isa eest; kõik teenijad austawad teid ja peawad teist lugu.“

„Ma annan talle tänapäew mööda kõrwu, nõnda et tal kauaks ajaks mäletada saab,“ ütles Astolowski wäga mehiselt.

„See kuluks talle ära,“ lausus Belassowa. „Aga mis teie sellest saate? Armeenlased on kange südamega: kes teab, ehk hakkab teid peksma. Parem laske olla.“

„Laske olla, Platon Kristoforowič!“ palus Pawla Matwejewna. „Ta sõidab warsti Türgimaale ja türklased annawad talle muidugi. Teie olete meie kõikide heategija, hoolekandja ja isa.“

„Nõnda siis arwate, et lüüa ei maksa,“ küsis Astolowski.

„Ei maksa!“ wastasid mõlemad naised ühekorraga.

„Kui ta wihaseks saab,“ järjestas Belassowa, „ siis wõib ta teie habemest mõne tüki wälja kiskuda.“

Astolowski jättis naised jumalaga ja läks Kasearu juure.

„Tere, Iwan Walerianowič!“ ütles ta, tema kabineti uksest sisse astudes. „Kuidas elate?“

„Üsna hästi,“ wastas Kasearu. „Kuidas teie elate, Platon Kristoforowič?“

„Ta pilkab mind!“ mõtles Astolowski. „Niisugune hunt!“

„Teie olete tark inimene, Iwan Walerianowič!“ hakkas Astolowski rääkima: „Ütelge, mis pean ma ometi tegema: see krants teotab mind iga sammu peal?“

„Ta ei ole krants,“ wastas Kasearu.

„Ta teab kõik!“ mõtles Astolowski.

Mõne silmapilgu pärast lisas ta juure:

„Teie olite eile söögisaalis ja kuulsite ise pealt, kuidas ta

mind teotas. Wist küll habeme pärast. Aga kas minul üksi habe on?"

„Platon Kristoforowič!" ütles Kasearu waljult, Astolowskile terawasti otsa waadates: „mispärast teise peale kaebama minna? Oli teil seda tarwis teha?"

Astolowski lõi silmad maha.

„Kust teie seda teate?" küsis ta lühikese waikimise järele.

„Seintel on kõrwad."

Tuli wäike waheaeg.

Astolowski tõstis silmad jälle üles.

„Iwan Walerianowič!" hakkas ta rääkima: „see asi on natuke teistmoodi kui teie seda teate. Eltzburg oli kellegi käest kuulnud, et Ter-Vegetarjanz on Tiflisis weksli wõltsimise pärast wangis istunud ja küsis minult, kas see õige on. Mina ütlesin, et ka mina olen seda juttu kuulnud ja rääkisin ära, mis ma teadsin. Eltzburgile oli see õnneks, sest nagu teie teate, et tahtnud meie juudid Odessasse mitte sugugi armeenlast, waid tahtsid mõnd juuti. Selle jutu tagajärjel jäeti Ter-Vegetarjanz Odessa kohale kinnitamata ja sinna määrati poolakas Dudko-Benewolenski. Temale abiks pandi juut Kleinermann. Benewolenski linaseemnetega kauplemisest mitte midagi ei tea; abikontori asju oleks hakanud juhtima Dawid Kleinermann ja nõnda oleksid juudid ikkagi jämeda otsa oma kätte saanud. Uskuge mind, Iwan Walerianowič, mina ei tahtnud Ter-Vegetarjanzile paha teha!"

„Platon Kristoforowič!" wastas Kasearu: „mina ei ole kohtumõistja."

„Ükskõik, Iwan Walerianowič!" rääkis Astolowski. „Mina tahan, et teie teaksite selle asja õiget põhja. Armeenlased on hirmus kange wihaga inimesed: kes teab, mis Ter-Vegetarjanz weel teeb, enne kui ta ära sõidab?"

„Teeb, mis ta teeb," wastas Kasearu naeratades: „ega mina midagi parata saa."

Astolowski waatas kartlikult ümber.

„Kas ta warsti ära sõidab?"

„Umbes nädala pärast."

Poole minuti jooksul ei rääkinud kumbki sõna.

Astolowski lõpetas waikuse.

„Kust teie teate, Iwan Walerianowič, et mina olewat, nagu teie ütlete, Ter-Vegetarjanzi peale kaebamas käinud? Nagu ma juba ütlesin, ei ole see õige."

„Minule rääkis Ter-Vegetarjanz ise."

„Kust tema seda teab?" päris Astolowski.

Temas tärkasid hirm ja uudishimu. Sile rõngas tema silmade ümber näis olewat punakas: mees punastas habeme all.

„Teie küsite!" wastas Kasearu naeratades. „Meil linaseemneäris saab ka see teatawaks, kui keegi pimedas kohas nina nuuskab."

„Seepärast ta mind nüüd kiusab!“ sõnas Astolowski kibedusega, sealjuures peaga kõngutades.

Kaks wäikest habemesalka kahelpool suud pöörsid endid wiltu.

„Asi söögitoas,“ hakkas Kasearu rääkima: „ei olekski nõnda hulluks läinud, kui mitte naised ei oleks kisa tõstnud. Ta ütles teie kohta küll wäga halwasti, aga neil sõnadel poleks mingisugust kaja olnud, kui mitte need naisadwokaadid poleks teie habet hakanud kaitsma. Nüüd aga tuli nõnda wälja, nagu oleks teis ja teie habemes tõesti midagi iseäralist.“

Astolowski ei wastanud midagi. Tema pilk uitis toas ümber.

Kasearu laua nurgal seisis paks raamat.

„Teie loete?“ küsis ta. „Kas lubate waadata?“

„Olge lahke!“

Ta wõttis raamatu kätte. See oli Prantsuse keeli ja kandis pealkirja: „J. H. Fabre. Souvenirs Entomologiques. Etudes sur l'instinct et les mores des insectes“. Kaanele oli maalitud rohutirtsu taoline putukas.

„See raamat,“ hakkas Kasearu seletama, „räägib putukatest ja tema autor on kuulus Prantsuse õpetlane Fabre. Kogu oma eluaja on see mees putukaid uurinud. Kui ta oma esimese raamatu wälja andis, peeti teda poolearuga inimeseks; aga warsti selgus, et ta tööl on määratu teaduslik wäärtus. Seda raamatut wõib lugeda, nagu mõnd põnewat romaani: nii huwitaw on ta.“

„Ilus mardikas!“ ütles Astolowski healmeelel putukat silmitsedes. „Iwan Walerianowič, — mina armastan wäga teadust uurida ja loen oma wabadel tundidel alati teaduslikku kirjandust: kas teie ei annaks seda raamatut minule lugeda?“

„Heameelega, Platon Kristoforowič!“ wastas Kasearu. „Wõtke ja pidage tema oma käes nii kaua nagu ise tahate.“

Astolowski tõusis toolilt, kuid ei hakanud minema.

„Kas teie wõite ütelda, Iwan Walerianowič,“ küsis ta natukese aja pärast, „mis tahab Ter-Vegetarjanz weel teha, enne kui ta ära sõidab?“

Kaks habemesalka tema suu kõrwal olid endid wiltu pöörnud.

„Te küsite juba teist korda,“ wastas Kasearu, „aga kust mina seda tean?“

„Iwan Walerianowič!“ ütles Astolowski, kui ta jälle oli natuke aega waikinud, „teie ütlesite, et seintel olid kõrwad. Kas äri ametnikud ja teenijad teawad ka sellest loost?“

„Kas nad kõik teawad, ei wõi ma ütelda,“ wastas Kasearu, „aga suurem hulk teab, et teie olete kaebamas käinud. Oleksite teie Eltzburgile seekord tõtt rääkinud, ei oleks keegi wõinud seda pahaks panna, aga teie läksite teise peale waletama. Oma witsad peksawad!“

Astolowski ei wastanud midagi.

Ta seisis natuke aega ja läks siis kabinetist wälja.

Tal oli tundmus, nagu oleks ta rind Kasearu ees lahti — kuni südame põhjani.

Kuidas wihkas ta Kasearu sel silmapilgul!

Kõik ametnikud ja teenijad teawad, et Platon Kristoforowič on alatu teo korda saatnud. Seni pidasid nad teda wäga armsaks inimeseks, aga nüüd hakkawad nad tema peale teiste silmadega waatama. Nüüd hakkab juba igaüks tema habeme alt midagi otsima. Seni on nad tema soliidset kogu ja suurepärast habet imetlenud ja teda aukartusega waadelnud, aga kes wõib nüüd selle eest hea seista, et nad teda tõesti mõne loomaga wõrdlema ei hakka?...

Pühapäewa hommikul, kui tee joodud, hakkas Astolowski waatama raamatut, mis ta Kasearult saanud. Ta ise ei osanud sõnagi Prantsuse keelt, küll oskas aga seda keelt Wassa Leonidowna, kes oli Smolnõi instituudis õppinud.

„Wassa!" hüüdis Astolowski.

Naine ilmus silmapilk.

„Kas näed seda putukat siin raamatu kaane peal?" küsis ta. „Niisugune — sirtsukene! Sina otsi tekstist see koht wälja, kus sellest sirtsukesest räägitakse, ja tõlgi mulle ümber."

Nõutud kohta üles leida ei olnud raske, sest teksti keskel oli putuka wärwipilt.

Wassa Leonidowna tõlkis, et putukat nimetatakse jumalapalujaks — mantis religiosa, ordo orthoptera, subordo cursoria. Ta on sugulane rohutirtsudega, kes sünnitawad subordo saltaria.

„Tema pikad, õrn-rohekat wärwi tiiwad, mis otsekui suured liinikud, tema taewa poole tõstetud pea ja rinna peale waheldi pandud esimesed jalakesed annawad temale inimese näo, kes usulises ekstaasis palwetab. Kuid see on — kõige kalgim elajas ja armastab werd."

„Oma pooleldi lahtilastud tiibade äkilise kahinaga, mis konwulsiiwse sirgeksajamise sarnane, wõib jumalapaluja tulijaid kuni tarretuseni ära ehmatada, kes siis hirmu pärast wõiwad seisma jääda."

Wassa andis raamatu jälle mehe kätte.

„Kas sa näe!" imestas Astolowski, „pealt näha ilus waikne tirtsuke, aga missugused kombed!"

Ta waatas putukat weel natuke aega ja pani siis raamatu käest.

Tuli wäike waheaeg.

„Wassa!" algas Astolowski, „meil äris oli hiljuti waielus inimeste ja loomade üle. Üks tõendas, et igal inimesel olewat sarnasust mõne loomaga. Mis sa arwad: missuguse loomaga on minul sarnasust?"

„Kust mina seda tean?" wastas naine.

„Kas ma olen lõwi moodi?"

„Lõwil on suur lakk, aga teil ei ole."

„Lakk ei tähenda midagi. Oota, Wassa, nõnda ei saa aru. Waata nüüd!"

Mees laskis enese neljakäpakile.

„Kas mul pole rind, nagu lõwil? Nina tuleb juuste ja habeme wahelt wälja ja on otse lõwi nina moodi. Lakka küll ei ole, aga selle asemel on mul juuksed."

Naine ei wastanud midagi.

„Kui ma esimeste käppade peal seisan, tagumised jalad natuke madalamal, habe ees — kas pole minu kuju majesteetlik?"

Naine tunnistas asjatundja pilguga.

„Eespoolt nagu oleks lõwi moodi, aga teil puudub saba. Kui teil ka wäike saba oleks!"

„Nüüd ma raputan pead... Kas pole otsekui lõwi raputaks oma lakka?"

Selle küsimuse peale ei saanud naine wastata, sest abielupaari wiis last olid nägemata tuppa tulnud ja kui nad isa neljakäpakil nägid, lasksid nad endid ka wiibimata neljakäpakile.

„Teie risud, mis teie teete!?" kurjustas Wassa Leonidowna. Ta kahmas ühe käega wäikese Platoša sülle, aga teisega haaras Fedja kraest kinni ja tõstis ta üles.

Astolowski, kui oma wõsukesi neljakäpakil nägi, tõusis püsti.

„Teie põrnikad!" käratas ta, „mis teie roomate neljakäpakil ja teete oma riided hukka! Katsuge, et wälja saate!"

Wassa wiis lapsed toast wälja.

Astolowski astus peegli ette, laskis oma habeme paar korda läbi pihu, silitas teda ja astus siis esikotta.

Ta pani palitu selga, lakkadega kalewist mütsi pähe ja läks zooloogia-muuseumi.

Muuseumi hoone kõrges ja awaras esikojas seisis suur walge jääkaru tagumistel käppadel.

„Tubli loom," mõtles Astolowski. „Tal on karwane pea ja teraw nina: waewalt on minul temaga sarnasust."

Ta käed tõusid automaatlikult üles ja silitasid habet.

Ta astus laiast walgest marmortrepist üles ja jõudis suure saali. Ukse juures seisis hiiglamammuti luukere, mis kustki Siberist oli wälja kaewatud.

„Elasid ennewanasti maa peal ikka loomad!" imestas ta ja astus edasi.

Saal, mis wähemalt pool wakamaad oma alla wõttis, oli otsast otsani täistopitud loomadega täidetud. Wäiksemad loomad olid paigutatud kappidesse, aga suuremad — wabalt wälja pandud. Siin olid elewant, hunt, sisalik, jaanalind, skorpion, kukk, lõwi, orangutang, gorilla, ööbik, sitikas, polüüp, delfiin, uss, lutikas,

kirp, boamadu, koer, liblikas, tiiger — ühe sõnaga, iga seltsi loomad, keda maakeral iganes leida wõib. Neid kõiki paari tunniga läbi waadata ei olnud wõimalik. Astolowski mõtles natuke ja otsis siis lõwi üles.

Seal ta seisis, loomade kuningas ja kõrbe walitseja, uhke ja majesteetlik, rind wälja sirutatud ja turja peal tore lakk. Saba — kaunis peenike, aga ometi lööb ta sellega suure elaja maha. Kui ta metsas röögib — jääwad kõik loomad wait.

Astolowski hakkas looma ligemalt waatama. Lõwi keha on tagantpoolt peenike — selle poolest läheb ta temast lahku. Lõwil on saba, aga temal puudub see täiesti. (Seda märkas juba Wassa Leonidowna.) Lõwil on kollakad silmad, kõrbeliiwa karwa, aga tema silmad on hallid, allikawee karwa. Lõwil on suurepärane lakk — temal lakka ei ole, aga selle eest on tal jälle habe, mida lõwil ei ole. Kui eespoolt waadata, siis peaks ka temast ometi mulje saadama kui mingisugusest lõwisarnasest majesteetlikust loomast.

Ta pani pahema käe lõwi selga, wõttis paremaga tema sabast kinni ja jäi mõttesse. Ta on Aafrika metsas. Wastu tuleb Ter-Vegetarjanz, küti ülikonnas, püss käes. Metsast tormab wastu lõwi ja lööb korra sabaga. Kohe on armeenlane kadunud ja tema asemel nähakse suurt sisaliku kere maas wingerdawat. Metsast jookseb wälja hunt ja hakkab sisalikku nuusutama. Lõwi äigab käpaga. Kisa ja hulumisega jookseb hunt metsa tagasi...

„Härra!“ kuuldus hääl Astolowski selja tagant, „siin on kõwasti keeldud loomi käega katsuda.“

Ütleja oli muuseumi teener, kes tasahiljukesi ligidale oli tulnud.

Astolowski ärkas oma mõtetest, laskis kähku lõwi saba lahti ja wõttis käe tema selja pealt ära. Siis andis ta teenrile kakskümmend kopikat ja läks edasi.

Keda weel waadata? Loomi oli nii palju.

Kui Ter-Vegetarjanz teda lõwina mõtles, siis ta temast päris halwasti ei mõtelnudki. Lõwi olla ei ole häbi. Aga wõib olla, et ta teda lõwina ei mõelnud, waid mõne teise loomana?

Seal seisis ahwide rohkearwuline pere. Nad kõik olid inetud, iseäranis mõned nende kehaosad, mis olid mitmewärwilised. Astolowski peletas enesest mõtte, et temal ahwidega wõib sarnasust olla.

Natuke eemal seisid sisaliku seltsi loomad, kõige esimesel kohal Niiluse krokodill. Tal olid suured lõuad, punnis silmad ja selg soomusega kaetud.

„Siin sa, armeenlane, oledki!“ rõõmustas Astolowski. „Mind tahad looma kongi kinni panna, aga mis sa ise oled? Mina olen lõwi, aga sina — kõhu peal roomaja Niiluse krokodill. Pole wiga: kui sa Konstantinoopolis hakkad oma tempe tegema, küll sultan su kätte saab!“

Keskmises reas silmas Astolowski kärpi — wäikest, siledat looma, terawate hammastega.

„See on Lilipetrow," mõtles Astolowski.

Sealsamas, natuke eemal, nägi ta tõhku.

„See on Ditkowski," otsustas ta.

Ta oli õnnelik, et oli Lilipetrowile ja Ditkowskile leidnud kohased wõrdkujud.

Pahemal pool seina ääres seisid kitsed. Siin oli kodune kits ühes sokuga, siis mitmesugused mets- ja kaljukitse tõud ja kitsetalled. Korraga jäi ta kui nõiutud ühe helehalli kitsekese ees seisma.

„Nikolajewa! Nikolajewa!" hõiskas ta.

Loom oli kerge ja kärmas, peenikeste luudega ja peenikeste, otsekui treitud jalgadega. Tal oli õhukene pea ja wäikene walge nina.

„Tema ta on! tema ta on!" rõõmustas Astolowski. „Leidsin ka tema wiimaks üles!"

Ta silmitses looma weel tüki aega ja läks siis edasi.

Keda weel waadata? Loomi oli arutu hulk. Oleks armeenlane ometi ütelnud, missuguse looma sarnaseks ta teda peab?

Nõnda uitas ta ilma sihita muuseumi saalis. Enamasti iga loom oli millegi poolest talle huwitaw, aga kellega tal kõige rohkem sarnasust oleks — sellele otsusele ei jõudnud ta.

Kell kõlises. See tähendas, et muuseum wiie minuti pärast kinni pannakse ja rahwal aeg on koju minna.

Astolowski pööris kähku ümber, patsutas weel kord lõwi selga ja laskis tema saba läbi peo, silitas helehalli metskitse nina, silmitses kaugelt krokodilli ja lahkus siis muuseumist.

„Aga jumalapaluja?" tuli tal ukse peal meele.

Kuid ei olnud enam aega, sest teenril oli juba wõtmekimp käes ja ajas rahwast wälja.

„Tere, Platon Kristoforowič!" hüüdis Lilipetrow, Astolowski kabineti uksest sisse astudes. „Kuidas elate?"

„Olete juba tagasi jõudnud?" rõõmustas Astolowski, tooli pealt püsti tõustes ja kätt wälja sirutades.

„Tulin eile õhtul," rääkis Lilipetrow, laua otsa püsti seisma jäädes. „Pulmas sai hirmsasti lakutud, nõnda et pea praegu alles walutab. Peigmees oli wäga õnnelik: noored tohtrid armastawad kangesti wanu naisi. Kuidas elate? Mulle räägiti, et armeenlane olewat teid söögisaalis jälle teotanud; olewat teie habet naernud ja ütelnud, et teie rohkem loomaaeda sünniksite kui inimeste sekka."

„Raibe!" sähwas Astolowski. „Ta maksab mulle kätte. Kes teab, mis ta weel ei tee, enne kui ära sõidab."

„See kõik on arusaadaw," rääkis Lilipetrow. „Eltzburg ei

waata praegu teie peale mitte just hea silmaga, niisama ka Wanka-Iwanow. Nad kardawad armeenlast. Kui nad kuulda said, et tema onu Türgi sultani kassahoidja on ja kõigi tema warakambrite ülem, siis tõusis neil kange kartus, kas ta mitte Dardanelle kinni ei pane, kui Konstantinoopolisse jõuab. Praegu püüawad nad temaga kangesti head olla. Wanka-Iwanow laskis teda nädalapäewad tagasi enda juure kutsuda ja pakkus talle uuesti Odessa abikontori direktori kohta, aga ta ei wõtnud wastu ja sõidab wist warsti ära. Armeenlased on salalikud: keegi ei wõi selle eest hea seista, mis ta ette wõtab, kui Konstantinoopolisse jõuab. Dardanellide sulgemine oleks linaseemneärile sedasama, mis köis kurjategija kaelas.

„Istuge ometi, Aleksander Kimonowič!" palus Astolowski, madala, haiglase häälega. „Kas teate, Eltzburg ise tahab, et talle kõik ette räägitaks. Kas olen mina selles süüdi, et temale ära rääkisin, mis ma klientide käest kuulsin?"

„Teie panite wist omast käest juure," wastas Lilipetrow, ilma et oleks istet wõtnud. „Kui weel midagi ette tuleb, ei tea, kas minagi jõuan teie eest seista. Mulle räägiti, naised olewat söögisaalis hirmust kära tõstnud ja teie habet hakanud kaitsma. Teie habe on tõesti liig suur ja lohmakas. Selle habemega näete teie wälja, otsekui mõni barbaar. Kui teie teda wähendada ei taha, siis katsuge teda ometi kuidagi teistwiisi sugeda. Wõiks näiteks poolitada. Kaheharuline habe läheks teile wäga hästi. Siis ei ole enam kellelgi ütelda, et habe kõik teie olemise kinni katab. Katsuge kord, waat nõnda!"

Lilipetrow näitas kahe käega oma rinna peal, kuidas habet poolitada.

Sõnakuulelikult pistis Astolowski sõrmed habemesse, mõõtis ta pooleks ja lahutas siis mõlemad pooled ettewaatlikult üksteisest ära. Kui ta sellega walmis oli, tõmbas ta ühe poole paremale ja teise pahemale käele.

„Kas nõnda?" küsis ta, poolitatud habet Lilipetrowile näidates.

„Nii, nii!" kiitis Lilipetrow. „Nüüd on teil hoopis kultuurilisem wälimus. Aga teil on kõriauk paljas: Teie peate endale tingimata lipsi ostma."

„Mul ei olnud teda seni sugugi tarwis," kogeles Astolowski.

„Tehke siis nõnda!" lõpetas Lilipetrow. „Kodus waadake weel paremini järele, kuidas ta kõige ilusam on."

Lilipetrow läks.

Astolowski otsis lauasahtlist peegli üles, seadis enda ette laua peale ja hakkas habet waatlema. Ta unustas aga ukse lukku keerata, mida ta alati tegi, kui ennast peeglis waatas. Ei läinud minutitki mööda, kui teener Wlas sisse astus.

„Direktor Klopow käsiwad teid enda juure tulla ja õige ruttu," ütles ta ja läks jälle wälja.

Astolowski kohmetas kangesti, sest ta ei tahtnud, et teener

teda nägi habet waatlemas. Sõnalausumata peitis ta peegli lauasahtlisse, kargas tooli pealt üles ja läks Klopowi juure. Habe jäigi kahte harusse.

Alles tagasi tulles märkas ta, et ta oli unustanud habet endisesse seisukorda seada ja et habeme lahu wahelt paljas kõriauk wastu paistis. Ta sai nüüd aru, miks Klopow tema peale nii weidra pilguga waatas.

Hea see ei olnud, aga uus habe oli ristitud.

Lõuna oli Astolowskil halb. Wassa Leonidowna ja Fjokla ei olnud täna jõudnud tema tarwis teist rooga walmistada ja andsid talle woblasuppi, mida nad eneste jaoks keetnud. Teiseks olid riisikotletid seenesoustiga.

Astolowski sõi, aga ei saanud kõhtu täis. Selle tagajärjel ei heitnudki ta puhkama, nagu see peale teenistusest kojutulekut tema harjunud wiis oli, waid astus kohe peegli ette.

Tema ees seisis tema habe. Ta liigutas habet: ka peeglis liikus habe. Ta katsus habet käega: ka peeglis katsus keegi habet käega. Ei olnud kahtlust, et mees, kes peeglis seisis, keegi muu ei olnud, kui tema ise.

Wiimasel ajal hakkas ta tundma, et linaseemneäris midagi on muutunud. Wäljaspidi ei olnud küll midagi märgata: iga sein, uks ja aken olid oma koha peal. Oma kohtade peal olid ka wana uksehoidja Wassili Karro, direktor Curland ja tema. Wäiksemate ametnikkude, naisterahwaste, teenrite, käskjalgade ja jooksupoiste juures ei olnud midagi märagata, kuid tundus, et õhk on teine. Tema habe oli endisel kohal ja hiilgas endises suuruses, kuid armeenlase kõned ja Wanka-Iwanowi metsik ümberkäimine alandasid tema isikut nõnda, et ta endast palju soliidsuse ja auwäärilikkuse waimu pidi wälja heitma. Selle tagajärjel jäi ta kõhnemaks. Ta ei julgenud kaasteenijaid enam endist wiisi teretada ja pidi oma teretamisekombe palju lihtsamaks tegema: nüüd kumardas ta ainult üks kord ja õige lihtsalt; ei raputanud enam teretatawa kätt ja ei lasknud teda sealjuures oma lihawa ümmarguse käe soojust tunda, nagu enne, waid surus pakutud kätt ainult üks kord ja laskis ta siis kohe lahti. Peaga kumardamise ja silmawaatamise peale teretamist jättis ta hoopis ära. Kaasteenijad ei teadnud, mis see tähendab, ja uskusid, et ta on halwas tujus.

Jutuajamisest Kasearuga ja Lilipetrowiga sai talle selgeks, et asi, mida ta arwas kõige suurema saladuse katte alla jääwat, enam kellegi saladus ei ole: kõik teadsid, et tema on Ter-Vegetarjanzi peale kaebamas käinud ja sellel Odessa koha nahka pannud. Ta ei saanud aru, kuidas wõisid ometi kõik detailid awalikuks tulla? Aga ometi näis kaasteenijatel kõik teada olewat. Tal oli päewaselge, et Eltzburg kõik on ära rääkinud. Kui hea-

meelega oleks ta teda selle eest karistanud, aga mis wõis ta temale teha? See oli alatu tegu, et ta armeenlase peale kaebama läks ja nüüd nägi ta, et ta kõigepealt ise selle teo all kannatab.

Ta istus tooli peale ja hakkas enda ette wahtima.

Nüüd näeb äris igaüks, et Platon Kristoforowič sugugi nii püha mees ei ole, kui ta end teeb, waid et ta ka alatu teoga wõib toime saada. Pagana teraw tähelepanemine sel krokodillil: ta ütleb, et habe kõik tema mõtted kinni katab! Tal on õigus. Nüüd hakkawad ka teised ametikud sedasama märkama ja hakkawad omakorda tema habeme alla waatama. Siis ütles see krokodill, et teda oleks waja loomaaeda kinni panna. Mis tahtis ta sellega õige ütelda? Wõib ka olla, et ta teda ei lõwi ega ka ühegi teise loomaga ei wõrdle, waid teda ennast, tema wälimust ja loomust silmast pidades, mingisuguseks omapäraseks elajaks peab?

Kui Lilipetrow tema juure tuli habeme pärast nõu andma, siis ei olnud see asjata. Aleksander Kimonowič ei räägi midagi ilmaaegu. Kui ta ütles, et habet on tarwis poolitada, siis peab seda tegema.

Astolowski tõusis toolilt üles ja astus jälle peegli ette. Ta pigistas esiti silmad kinni; siis pistis sõrmed habemesse, jagas ta pooleks ja lükkas ühe poole pahemale ja teise paremale käele.

Kui ta silmad jälle awas, seisis peeglis wanapoolne härra kaheharulise habemega. Kadunud oli auwääriline Platon Kristoforowič, kadunud oli püha mees ja tema asemele oli ilmunud koguni teine kuju.

Ta waatas seda uut meest tükk aega ja leidis, et ta on wäga soliid.

„Kelle nägu ma praegu olen?“ pani ta endale küsimise ette.

Ta mõtles kaua, aga ei jõudnud otsusele.

Korraga kerkis tema waimusilma ette Wene Berliini saadiku pilt, mida ta «Нива's» näinud. See oli wana, laia otsaesisega mees, paljaksaetud lõua ja suurte põskhabemetega.

„Diplomaat, diplomaat!“ hõiskas ta. „Wassa! Wassa! Wassa Leonidowna!“

Silmapilk ilmus naine uksele.

„Kas näed, Wassa, mis mul on?“

Astolowski pööris enda naise poole ja näitas oma kaheharulist habet.

„Teil on habe,“ wastas naine.

„Ah, sina walgepeaga kass, ei saa ka midagi aru!“ wihastas Astolowski. ‚Kas sa ei näe, kui tore ma nüüd olen? Mina olen nüüd diplomaat.“

Astolowski ajas rinna ette, tõstis pea kõrgele ja laskis käed üle mõlema habemepoole käia.

„Kas teie siis enam linaseemneäris ei teeni?“ küsis naine.

„Wassa, sa oled rumal! sa ei saa midagi aru!“ kurjustas Astolowski. „Kas sa siis weelgi ei näe, et mul habe uut moodi on?“

Naine astus mehe juure, silitas oma pahema käega esiteks üht, siis teist habemepoolt ja ütles:

„Oleks ikka mõnusam, kui teie habe endist wiisi üheskoos oleks. Mis see nüüd olgu: habe keskelt lõhki aetud ja kumbki salk läheb ise rada!"

„Wassa! sina oled rumal ja ei tea midagi!" hüüdis Astolowski ägedasti ja lõi käega õhku. „Nõnda on mul hoopis kultuurilisem wälimus, kui enne. Habe on mul suurem kui ühelgi teisel, ja kui ma teda ühes puhmas kannan, siis näen wälja, otsekui mõni barbaar. Aga niisuguse habemega olen ma diplomaat. Waata aga hästi, Wassa! Ma näen wälja nagu mõni wälismaa saadik."

Naine, kes wahe peal jälle oli ukse peale tagasi läinud, pani käed kõhu peal kokku ja ütles:

„Kes teab, ehk saategi kuhugi saadikuks."

Astolowski heitis naise peale pilgu täis õrnust ja hellust. Siis läksid ta silmad suureks. Weel silmapilk, ja ta astus naise juure.

„Sina, sina, minu wäikene walge peaga kassikene!" lausus ta, tema pead ja põski silitades. „Sina, sina, minu wäikene walge peaga kassikene!"

Wassa Leonidowna silmad lõid särama ja tema luitunud põskedele ilmus puna.

„Teie olete tark inimene ja teate ise, mis teete," ütles ta.

Astolowski astus peegli ette, ajas lõua kohta laugu, silitas habeme pooli alt ja ülewalt, proowis oma pea seisakut ja liikumisi, kuni ta kõigega täiesti rahule jäi ja leidis, et enam midagi ei ole korda seada.

Weel selsamal õhtul ostis ta poest kirju lipsi, et kõriauk paljas ei oleks.

VI.

„Ohoo, Platon Kristoforowič, teil täna uutmoodi habe! Soowin õnne!" hüüdis wana põline linaseemneäri uksehoidja Wassili Karro, kui Astolowski sisse astus.

„Ega's alati wõi ühtwiisi kanda," wastas Astolowski. „Habemetega on lugu niisama nagu riietega: täna on üks *façon* homme — teine."

Ta oli palitu juba maha wõtnud.

„Kuidas meeldib, Wassili?" küsis ta, ennast Karro ette seades.

Karro ajas enda sirgeks ja silmitses uut habet asjatundja pilguga. Tema kummalegi käele asusid teener Porfiri ja jooksupoiss Saša.

„Üsna kena!" kiitis Karro. „Kas teate, Platon Kristoforowič, selle habemega tuletate teie mulle meele üht wana tuttawat,

kes nüüd juba on surnud. Ta oli wenelane ja teenis krahw Stroganowi juures kutsarina. Temal oli ka niisugune kaheharuline habe nagu teil, aga hulga wäiksem."

Astolowski pööris enda järsku ümber ja hakkas kiiresti trepist üles minema. Teise korra trepi lagedal tuli talle Kosmodemjanskaja wastu.

„Platon Kristoforowič, teie olete täna koguni uut moodi," hüüdis mehest lahku läinud kindraliproua.

„Tarwis ka wahel uut moodi olla, Aleksandra Ljubimowna," wastas Astolowski, talle kätt andes. „Habet alati üht moodi kanda läheb wiimaks igawaks."

„Endist wiisi oleks ikka nagu parem," ütles Kosmodemjanskaja, habet silmitsedes. „Selle habemega, Platon Kristoforowič, tuletate mulle meele üht minu mehe kaasteenijat — kindral-major Beresnikowi: temal oli ka niisugune kaheharuline habe. Aga tema habe ei olnud nii tihe kui teil ja oli palju wäiksem. Kui meie weel mehega koos elasime, käis ta tihti meil. Nüüd elab ta Irkutskis ja saab paiukit."

Ülemise korra trepi peal tuli Astolowskile wastu Maria Nikolajewna Belassowa, kellel kaasas oli Selma Iwanowna Nabegowa, kontoripreili aktseptatsiooni-jaoskonnast.

„Platon Kristoforowič, teie täna uue habemega!" hüüdsid mõlemad naisterahwad ühest suust, Astolowskile teed eest kinni pannes.

„Kuidas meeldib teile minu uus habe, Maria Nikolajewna?" küsis Astolowski, pead püsti ajades ja habet näidates.

„Wäga hästi meeldib," wastas Belassowa. „Selle habemega olete täiesti direktor."

„Ja teile, Selma Iwanowna?" küsis Astolowski Nabegowa poole pöördes.

„Pole wiga," wastas preili Selma. „Kui ma aga õigust ütlen, minule kaheharuline habe ei meeldi. Kui teie oma endise habeme oleksite natuke wäiksemaks teinud, siis oleks ilus olnud."

Kabinetis wõttis Astolowski wastu Šagrinowič.

„Platon Kristoforowič täna uut moodi habemega! Soowin õnne!" hüüdis ta, laua tagant püsti tõustes.

„Tarwis ka wahel uut moodi olla," wastas Astolowski. „Mina, Jumal tänatud, pole weel nii wana, et moelehele näkku sülitada."

Ta oli kindel, et Šagrinowič uue habeme kohta ütleb wäga hea sõna.

„Ilus habe!" kiitis Šagrinowič, sealjuures oma suud lahti ajades, kust mustad wiletsad hambad wastu paistsid. „Ilus habe! Soliidne habe! Wäga kena!"

„Kelle nägu ma nüüd olen, Jowian Naumowič?" küsis Astolowski, ikka weel Šagrinowiči ees seistes ja temale silma waadates.

„Ma ei tea praegu ütelda," wastas Šagrinowič wähese waikimise järele. „See habe annab teile aga koguni teise iseloomu.

Teie nagu ei olekski enam endine Platon Kristoforowič: selle habemega näete wälja nagu mõni riigikantsler."

Astolowskil tuli suu sülge täis. Tubli poiss see Šagrinowič! Ustaw ja truu igawesti!

„Kas tõesti würst Gorčakow?" küsis ta.

„Karwapealt würst Gorčakow!" kiitis Šagrinowič, ikka weel habet silmitsedes. „Niisugune habe on otse suurepärane."

„See on hea, see on hea!" sõnas Astolowski healmeelel ja hakkas tööle.

Wiie minuti pärast läks kabineti uks lahti ja sisse astus Raabe.

„Tere hommikut, Platon Kristoforowič!" hüüdis ta. „Ma tulin teie uut habet waatama. Näidake siia!"

Raabe tunnistas Astolowski uut kaheharulist habet esiti eest poolt, siis pahemalt ja lõpuks paremalt poolt.

„Selle habemega näete wäga tore wälja," ütles ta asjatundlikult. „Aga üht asja peate tähele panema: lauk ei ole küllalt sirge ja puhas. Katsuge ilusam lauk sisse ajada — lõua otsast peale kuni alumise mokani. Siis on kenam."

„Ma wõtsin nõuks," ütles Astolowski, „habet ühe aasta jooksul nõnda kanda — kahes harus. Alati ühtwiisi kanda läheb igawaks."

„Te wõite teda kuni surmatunnini nõnda kanda," wastas Raabe, toolile istudes. „Kõik suured riigi aukandjad ja kindralid kannawad habet nõnda nagu teie praegu. Selle habemega, Platon Kristoforowič, tuletate mulle meele kaupmees Moškini, kes nüüd juba neli ja pool aastat surnud on. Temal oli ka karwapealt samasugune habe, aga hulga wäiksem. Peale selle oli tal otsaesine kõrgem ja ninaots laiem. Imeline mees oli see Moškin. Ajas endale määratu waranduse kokku, aga ise kirjatähte ei osanud: kõik pidas meeles. Imekspandaw oli selle inimese mälu! Läks keegi tema käest raha laenama, siis sähwas alati näkku: „Millal sa oled mulle annud?" Aga selle peale waatamata olla ta mõnikord inimesi aidanud. Wõlguantawaid summasid ei lasknud iialgi üles kirjutada: kõik pidas meeles. Iialgi ei wõtnud ta oma wõlgniku käest wekslit: „Mina kirja ei tunne ja seepärast pole mul ka sinu kirjakesi tarwis. Kui sa aus oled, maksad muidugi ära, kui mitte, siis ei jää sul karistus tulemata." Wiinatilka ta suhu ei wõtnud — jõi harilikult teed ja sõi soolarääbuseid. Aga naisi ta armastas. Neid pidas ta endal mitu tükki ja kui keegi juhtus nende peale waatama, siis sai wanamees wihaseks nagu tiiger. Pärast, kui ta juba wanaks jäi, pidas neid ikka edasi ja kandis kõik nende ülalpidamiskulud. Mistarwis ta neid pidas — Jumal seda teab! Wiimaks suri ta ära, — kukkus jala pealt maha ja suri oma enese poes. Kogu waranduse jättis oma poegadele, aga oma liignaistele ei jätnud midagi. Kirju Wene särk, pikkade hõlmadega kuub, wärwitud Wene kasukas, pikkade säärtega saa-

pad — see oli tema riie. Imeline mees oli see Moškin, aga ära suri!“

Raabel oli wähe aega: ta tõusis kähku toolilt ja läks.

Astolowski istus umbes tunni aega laua taga; siis läks ta teistesse tubadesse, kus wähemad teenijad istusid, sest ta ei olnud neid täna weel teretanud.

Ta algas teretamist saali tagumisest otsast.

Keskmise akna all istus Jakow Gurjewič Bubjonkin, kelle hooleks oli kõigi linaseemneäri päralt olewate hoonete järele walwamine.

„Jakow Gurjewič!“ ütles Astolowski tema juure astudes (ta tegi niisuguse näo, nagu tuleks ta asja pärast), „meie tahame Tambowisse juhtida suurema hulga linaseemneid ja tulin kuulama, kas sealsed aidad ka rotte peawad?“

„Sinna wõite saata kas wõi kümme miljonit puuda,“ wastas Bubjonkin. „Aidad on nii kindlad, et nad ühtki rotti läbi ei lase.“

„Wäga hea, Jakow Gurjewič!“ kiitis Astolowski. „Kohe teatan ma sellest Eltzburgile.

Astolowski tahtis edasi minna, aga Bubjonkin hoidis teda tagasi.

„Platon Kristoforowič!“ ütles ta, teisele terawalt otsa waadates, „teie olete täna koguni uut moodi.“

„Jah,“ ütles Astolowski, habet ette ajades: „ega's alati wõi ühtwiisi olla; wahel peab ka teistwiisi olema.“

Ta jäi ootama, mis Bubjonkin tema habemest arwab.

„Wäga soliidne!“ kiitis Bubjonkin. „Niisuguse habemega olete just nagu minu wana onu.“

Astolowski läks teretamise järjega edasi.

Sisse astus Ossienko ja tõttas kohe tema juure.

„Näidake oma uut moodi habet!“ ütles ta ja jäi Astolowski otsa wahtima.

„Безобразіе!“ hüüdis ta natukese aja pärast, mokki kipra tõmmates. „Enne oli teil ilus suur habe, aga nüüd olete ta pooleks ajanud. Mis see nüüd olgu! Habeme asemel lõua otsas kaks suurt tolka.“

„See habe rikub kogu teie näo ära,“ ütles Jewgraf Nikanorowič Kusmin, kes wahepeal oli nende juure astunud ja nüüd Astolowskile naljakalt hakkas otsa wahtima.

Kusmin oli juba wana mees. Kord oli ta wäga rikas olnud, aga nüüd ei olnud tal enam midagi. Ta oli linaseemneäris lihtsamate kirjalikkude tööde peal. Kandis alati pikka kuube ja tumedate klaasidega prille, mis ta ainult siis eest ära wõttis, kui kellegagi rääkis.

„Teie näete nüüd lõpmata inetu wälja, Platon Kristoforowič!“ hüüdis Ossienko trotsiwalt. „Mina ei taha teid enam näha.“

Ossienko pööris Astolowskile demonstratiiwselt selja, kuid ei läinud ära.

„Selle habemega tuletate meele mõnd kõrtsimeest wõi trahteripidajat," wenitas Kusmin.

„Kas see pole ükskõik!" sähwas Astolowski ja astus edasi.

„Tulge ligemale, tulge ligemale!" näitas sõrmega wana põline linaseemneäri ametnik Besjulkin.

Kui Astolowski tema juure jõudis, astus ta oma laua tagant wälja ja pani kaks kätt puusa.

Waat' see on alles habe!" kiitis Besjulkin. „Alles niisuguse habemega, Platon Kristoforowič, annate plaani täiesti wälja. Senati president, wõta wõi jäta!"

„Ah, jätke oma naljatamine, Agesilai Spiridonowič," ütles Astolowski naeratades, sealjuures Besjulkini õla peale koputades, „kus meiesugune nüüd senati presidendiks saab?"

„Ilma naljata, Platon Kristoforowič!" kinnitas Besjulkin. „Briljant habe! Niisugust habet ei ole ka kõige ausamal senaatoril."

Teretamine oli möödas. Astolowski lahkus ust oma järel kinni pannes ja hakkas koridoris edasi-tagasi jalutama.

Uut habet on juba enamasti kõik kaasteenijad näinud, aga keegi ei ole temast halba ütelnud, peale Kusmini, kes alati oma juttudega kaunis weider on. Wõib olla, ehk ta pilkab teda, aga wõib olla, et ta ei pilka ja on lihtsalt peast ogar. Sureb tühi muidugi warsti ära. Mõned wõrdlewad teda isikutega, kelle sarnane ta olla ei tahaks, aga nad teewad seda oma meelelihtsuses, ilma paha tahtmata. Siis Ossienko.... Ta teab, kuidas see tüdruk tema järel jookseb — just kui kärbes lendab meepoti järel. Temale ei meeldi uut moodi habe. Mispärast ei meeldi? Oota, oota!

Nad ei lase küll midagi märgata, aga kes teab, ehk mõtlewad nad oma südames koguni teist? Kas ei hakka nad arwama, et ta armeenlase pärast oma habeme pooleks ajas?... Õhk ei ole enam see, mis enne, aga mis wõib ta sinna parata!

Tema juure astus wälismaa osakonna ametnik Girša Leibowič Nahmanson ja palus sada rubla abiraha oma haige kõhu rawitsemiseks. Ta oli Curlandi täditütre mehe õepoeg.

Astolowski wõttis palwekirja wastu ja andis lootust, et „Häda- ja abikassa" tema palwet täidab. Kuigi ei saa terwet summat, poole saab ikka.

Juut läks tänades minema.

Astolowski astus oma kabinetti ja wõttis töö ette. Kell kaks kutsuti teda Eltzburgi juure.

Eltzburg rääkis mitmesugustest äriasjadest. Näis, nagu ei paneks ta tema uutmoodi habet tähele.

„Tal oli juba enne teada," mõtles Astolowski.

Warsti oli õhtu käes ja ta hakkas koju minema.

Kuidas waatab tema uue habeme peale Wanka-Iwanow? Ta on toores, metsik inimene ja egoist kuni kontide üdini. Aga ometi

rehkendab ta temaga, sest muidu oleks ta tema juba minewal korral lahti lasknud. Ta ütles: põhjuseks, et ta teda lahti ei lase, on tema mõisniku seisus. Mine tea, kas on nimelt see põhjus? Ta ei salli seda sitikat silma otsas, aga ometi tahaks ta korra oma uue habemega tema nina alla sattuda....

Järgmine päew algas Astolowskil hästi. Teel sai ta kokku Iwan Wassiljewiči pojaga, kes isa juures Nowaja Derewnjas elas ja nüüd teenistusse sõitis.

„Platon Kristoforowič," hüüdis noormees, kui nad tänawraudtee wagunist wälja astusid ja üksteise kõrwal uulitsal edasi läksid, „teie olete hakanud oma habet koguni uutmoodi kandma."

„Alati ühtwiisi kanda läheb igawaks," wastas Astolowski. „Meeldib teile minu uus habe?"

„Wäga tore!" kiitis poiss. „Selle habemega näete wälja justkui kindral Skobelew."

Pagana tore poiss see Iwan Wassiljewiči poeg!

„Mina ei ole ju sõjawäelane," ütles Astolowski ja wõttis noormehel käe alt kinni. „Aga teil, Sokrat Iwanowič, wõib õigus olla: hobusewäe kindralile sünniks niisugune habe küll."

„Lennuwäe kindralile sünniks weel rohkem," kinnitas Sokrat Iwanowič.

„Nõnda, Sokrat Iwanowič, arwate teie, et ma olen Skobelewi moodi."

„Karwapealt kindral Skobelew."

Äri esikotta astudes nägi Astolowski direktor Curlandi, kes parajasti palitut maha wõttis. Ta ei julgenud tema juure minna, waid teretas teda wiie sammu kauguselt sügawa, aupakliku kumardusega. Curland wõttis teretuse wastu kerge peanoogutamisega. Kui ta oma habeme ja juuksed oli korda seadnud (ta ei teinud seda peegli ees), astus ta Astolowski juure ja andis talle kätt.

Muidugi nägi ta tema kaheharulist habet! Aga mis ta sealjuures mõtles?

Ta läks oma kabinetti, rääkis natuke aega Šagrinowičiga ja hakkas siis tööle.

Wiie minuti pärast awanes uks ja sisse astusid Sapiro, Doinikow, Sõn-Kalagujewski ja äri ülemeksekuutor Pawel Assikritowič Wetlugin. Nende kannul poetas ennast sisse ka Lipkin, pentsiknaerulise näoga.

Astolowskit täitis halb tundmus: Wetlugin oli talle wastumeelt.

„Tere, Platon Kristoforowič, kuidas elate? Tulime teie uut habet waatama! Näidake meile oma uutmoodi habet!" hüüdsid härrad läbisegi.

Astolowski tõusis toolilt, et tulejaid teretada.

„Näidake siia," hüüdis Doinikow ette astudes, „meie takseerime kohe ära... Soliidne habe! Suurepärane habe! Esimene sellesarnane maailmas!"

„Selle habemega on Platon Kristoforowičil koguni teine jume," sõnas Sapiro, astudes ligidale, harilik sarkastiline ilme näol.

„Ta pilkab mind! Määrakoer!" käis Astolowskil mõte läbi pea.

„Teie näete wälja otsekui mõni maamõisnik," ütles Wetlugin habet silmitsedes.

„Ta pilkab mind, niisugune . . . .!" mõtles Astolowski.

„Bulgaarias on palju habemeid, aga niisugust ei ole," ütles Sõn-Kalagujewski sigarit suitsetades.

Lipkin seisis teiste selja taga ja nõjatas seina najale.

„Teie lähete päew-päewalt ikka huwitawamaks, Platon Kristoforowič," rääkis Sapiro. „Pidage, härrad! Mis ma näen? Platon Kristoforowičil on lips kaelas! Ja weel missugune kirju!"

Ta sihtis parma käe esimese sõrmega otse Astolowski kõrisõlme kohta, mida aga krae ja lips üsna hästi ära warjasid.

Kõik härrad hakkasid habeme prao wahelt sisse wahtima.

„Platon Kristoforowič läheb mida wanemaks, seda jumekamaks," ütles Wetlugin. „Kas sa näe! Hakkab weel wanas eas uhkust taga ajama."

Doinikow, kes silmapilgu aega Astolowskit õige terawalt oli silmitsenud, astus korraga tema juure ja wõttis tema kuue krae pealt midagi.

„Waata mul wanameest!" hüüdis ta, pikka walkjat juuksekarwa kahe näpu wahel hoides. „Tund on weel warane, aga tema on juba naisi kaelustanud."

Härrad hakkasid kooris naerma.

„Kas sa näe! Kes oleks wõinud seda uskuda? Wõi tema juba naisi kaelustanud! Ei tea, kelle juuksekarw see peaks olema?" hüüdsid härrad läbisegamini.

„Mis te hirnute?" kurjustas Astolowski ja püüdis wihast nägu näidata. „See on habemekarw, aga mitte juuksekarw."

„Waatame kohe järele," ütles Doinikow ja pani karwa laua peale.

Härrad astusid laua juure ja hakkasid karwa tunnistama.

„Maria Nikolajewna juus, wõta wõi jäta," ütles Wetlugin.

„Kes oleks wõinud seda uskuda!" hüüdis Sapiro. „Pealt näha niisugune püha mees, aga mäherdused tembud!"

„Maiasmokk!" hüüdis Doinikow, sõrmega ähwardades.

„Mis tal wiga naisi armastada: esiteks, habe tõmbab nad tema ligi kui magneet ja, teiseks, habeme alla ei ole wõimalik waadata," sõnas Sõn-Kalagujewski.

„Jätke, härrad, ükskord oma naljad!" ütles Astolowski pahaselt. „Las' olla juuksekarw, aga mis siis? Kodus on naistel niisugune rumal mood, et nad riideharjaga pead soewad. See

juuksekarw on riideharja seest tulnud, kui teenija hommikul kuube puhastas."

„Ärge tehke Platon Kristoforowičile liiga!" lausus Sapiro. „See juuksekarw on Platon Kristoforowiči armsa abikaasa Wassa Leonidowna oma."

„Meie teeme ju ainult nalja," ütles Doinikow leplikult ja koputas Astolowskile õla peale.

„Meie tunneme Platon Kristoforowiči juba ammugi ja teame, et ta meile seda nalja pahaks ei pane," rääkis Wetlugin. „Nüüd oleme tema uue habeme ära waadanud ja aeg on jälle tööle minna."

„Elage hästi, Platon Kristoforowič! Kõige paremat õnne uue habemega! See ei ole mitte kuldne, waid on diamanthabe! Niisuguse habemega wõib elus kaugele jõuda."

Härrad lahkusid.

Kibe tundmus täitis Astolowskit.

Armeenlase kõned, nagu näha, on juba operatsioonisaali ulatanud. Teda hakatakse kahtlustama. See õnnetu juuksekarw oli kahtlemata Wassa Leonidowna oma, kellel rumal mood on mõnikord riideharjaga pead siluda. Ja mis tal õige siluda on? Juukseid on tal ainult wäikene nutikene kukla taga. Niisugune walgepeaga kass! Kui ta täna koju läheb, wõtab ta Wassa ette. Ja Fjokla ka, selle emahani. Tõeliselt on see nõnda, aga kas kaasteenijad seda usuwad? Head on nad kõik! Üles puua see neljameheline kompanii, kes praegu wälja läks! Kes teab, mis nad w e e l mõtlewad? Wõib olla, et nad teawad k õ i k. Aga mis siis tuleb, kui k õ i k teatawaks saab?....

Astolowski sattus kangesse ärewusse. Kaks wäikest habemesalka kahelpool suud pöörsid endid wiltu.

Sisse astus Ter-Vegetarjanz.

„Ma palun teateid Lebedinski kaupmehe Kutusowi üle, kellel meie äris suur arwe on," ütles ta. „Kuidas on tema waranduslik seisukord? Kui palju wõib temale weel wõlgu anda? Lebedinski käib teie osakonna alla ja need teated peaksid teil olema."

Ta tunnistas Astolowskit külma, terawa pilguga. Tema näo peal ei olnud midagi märgata: see oli walge ja külm, nagu marmorilaud.

Astolowski sees kihwatas.

„Ta pilkab mind!" käis tal mõte läbi pea. „Ta naerab minu uut habet! Ta teab wäga hästi, et mina teda kardan, ja rõõmustab selle üle! Krokodil! Niiluse krokodil!"

„Ma ootan," lausus Ter-Vegetarjanz. „Aeg on kallis."

Astolowski kargas tooli pealt üles.

„Mina ei anna teile mingisuguseid teateid!" karjus ta. „Kasige silmapilk wälja!"

„Isand Astolowski!" ütles Ter-Vegetarjanz rahulikult: „ärge

ennast unustage. Mina tulin teie juure ametiasjus, räägin täiesti wiisakalt ja nõuan teilt ka sedasama."

„Teie ei ole inimene, teie olete sisalik! Niiluse krokodil!" karjus Astolowski. „Wälja minu kabinetist!"

Ta haaras laua pealt kirjapressi pihku ja tõstis selle kõrgele, nagu tahaks ta armeenlast wisata.

Ter-Vegetarjanzi näo pealt wõis ilmet märgata, mis tiigrit meele tuletab, kui ennast walmistab saagi peale kargama. Näis, kui oleks tema silmadest kaks sädet wälja tulnud ja endid nina kohal ühendanud.

See kestis ainult ühe silmapilgu: siis kadus tiigriilme tema näolt ja selle asemele ilmus sinna naeratus.

„Ta pilkab mind!" käis Astolowskil mõte läbi pea.

Silmapilk laskis ta käe, mis kirjapressi hoidis, langeda, kargas armeenlase peale, otsekui määratu nahkhiir, haaras tema paremast õlast hammastega kinni ja hakkas seda närima.

Armeenlane ei kaotanud rahu. Ta wõttis oma mõlema käega Astolowski õlgadest kinni otsekui teraspihtidega, ja tõukas teda enesest eemale. Siis laskis ta õlad jälle lahti, haaras tüki habet pihku, lõi selle ümber käe, wirutas mehe esiteks paremale, siis pahemale poole ja wiskas ta wiimaks akna alla nurka — niisuguse hooga, et mees istukile kukkus.

Sellepeale jäi ta silmapilguks seisatama. Siis heitis ta nurgas istuja peale weel ühe pilgu ja läks toast wälja.

Hirmus wiha, erutus ja walu, mida habetpidi tuuseldamine sünnitas, riisusid Astolowskilt wiimase wõimu, nõnda et ta ei jaksanud nurgast üles tõusta. Niisuguses seisukorras leidis teda Šagrinowič.

„Platon Kristoforowič!" hüüdis ta imestusega: „mispärast olete teie nurka maha istunud? Mis teil wiga on?"

Astolowskil tuli elu tagasi.

„Ma olen haige," wastas ta waewalt kuuldawa häälega: „mul — käib tõbi peale."

„Minge kohe koju, Platon Kristoforowič!" ütles Šagrinowič murelikult. „Nõnda wõite teie tõesti otsa saada."

Astolowski ei wastanud midagi. Tasahiljukesi ajas ta ennast nurgast üles ja istus laua ääre tooli peale. Ta habe oli sasis, silmalaud kõrgele tõstetud, kuna kaks habemesalka kahelpool suud endid olid wiltu pöörnud. Niisugust häbi ei olnud ta weel ialgi näinud. Olgugi, et wiimasel ajal mõned kaasteenijad tema habeme peale hakkasid kriitiliselt waatama ja tema üle nalja heitma, aga ometi jäi habe habemeks — niisuguseks asjaks tema elus ja olemises, ilma milleta ta ennast kuidagi ei suutnud ette kujutada. Nüüd tuli see inimene, keda ta maailmas kõige rohkem wihkas, ja tuuseldas teda habetpidi, otsekui oleks see taku-

koonal. Ja keda? Platon Kristoforowiči, keda kõik wäiksemad ja nooremad ametnikud ja naisterahwad äris kumardawad! Ta tundis, et kõik au ja uhkus, mida ta seni enese sees alal hoidis, täiesti kadunud on. Ta tundis enese täiesti häwitatud ja maani maha rõhutud olewat.

„Äraneetud sisalik! Niiluse krokodil! Oleks ta tema käes, ta wõtaks jämeda puu, purustaks tema soomuse ja tambiks tal kõik hambad kurku!

Šagrinowič, kes wahepeal oli wälja läinud, tuli klaasitäie külma weega tagasi.

„Rüübake külma wett, Platon Kristoforowič!“ ütles ta südamlikult, „see karastab teid.“

Astolowski wõttis weeklaasi ja jõi selle tühjaks.

Tal oli raske.

Kella üheks oli talle ettekanne määratud Eltzburgi juures ja selleks ajaks oli waja ennast koguda.

Ta tuletas meele, et tal maailmas paremat sõpra ei ole kui Šagrinowič. See inimene austas teda ja oli talle täiesti truu.

Nõnda jutustas ta, kuidas Ter-Vegetarjanz tema kabinetti tulnud ja ennast wäga häbematult ülewal pidanud. Wiimaks läinud see äraneetud Niiluse krokodil nõnda jultunuks, et ta temale mööda kõrwu annud. Armeenlane saanud wihaseks kui tiiger, haarnud äkitselt tema habemest kinni ja wisanud teda niisuguse jõuga nurka, et ta maha kukkunud...

„Platon Kristoforowič,“ trööstis Šagrinowič, „teie ärge pange tähele, mis see inimene teeb wõi mis ta ütleb. Teie olete wäga tark ja wäga hea inimene. Meie äris peawad teist kõik suurt lugu ja usuwad teid. Mis läheb tema teile korda? Pealegi olete temast warsti lahti: tal on juba pilet walmis wõetud ja kahe päewa pärast sõidab ta Konstantinoopolisse.“

Šagrinowiči sõnad olid Astolowskile nagu kosutaw balsam walutawale haawale. Warsti jäi ta rahulikuks. Ükski kaasteenijatest ei näinud, mis täna tema kabinetis nelja seina wahel juhtus, ja ta oli julge, et Ter-Vegetarjanz ise seda kellelegi ei lähe rääkima.

Kui päew otsas oli, sõitis ta woorimehega koju. Seal sõi ta peedisuppi, mis seekord hästi raswane ja maitsew oli, ja peale selle peenikesi praetud worste. Siis heitis ta puhkama.

Tunni aja pärast tõusis ta üles, astus peegli ette ja hakkas oma habet korda seadma. Ta wõttis lauanoa ja ajas moka pealt ilusa sirge laugu alla, nagu Raabe õpetanud. Kui ta sellega walmis oli, laskis ta mõlemad habemepooled mõne korra läbi peo, et karwad rohkem kokku hoiaksid ja habemepooled lohmakad wälja ei näeks. Kui ta arwas soowitawa tagajärje kätte saanud olewat, waatas ta habeme weel kord üle ja jäi temaga rahule.

See on habe, millega weelgi wõib maailmas suuri asju korda

saata! Armeenlane sõidab kahe päewa pärast ära ja arwatawasti lõpeb siis ka nookamine tema habeme üle. Kes wõiks siis tema habemes weel midagi leida? Kasearu? Ta on tagasihoidlik ja kuigi midagi oma kaasteenijatest märkab, ei ütle seda wälja. Sapiro ja Doinikow — määrakoer ja ilwes? Nad oskawad trotsida ja mõnikord sündmatut nalja teha, aga niisuguseid asju üles leida, nagu armeenlane leidis, ei oska nad mitte. Kusmin? Mis niisugusest haledast waimust rääkida!

Ta pani enese riide ja läks restoraani.

Restoraan oli tühi, ainult kaks wäga heas riides isandat istusid nurgas wäikese laua taga. Üks nendest oli wäheldane mees, musta pea ja musta nüri habemega: see oli põllutööministeeriumi kõrgem ametnik. Teine oli pikk, tugew mees, pikkade heledate wurrudega: see oli Pihkwa kubermangu mõisnik. Ta oli nõuks wõtnud oma mõisas, Pihkwa kubermangus, siidiusside kaswatust sisse seada ja palus selleks walitsuselt kontsessiooni ja kaks miljonit rubla abiraha.

Astolowski istus kesk saali laua ääre ja tellis endale pudeli odawat Krimmi wiina.

„Kelleks peawad mind need kaks isandat?“ pani ta enesele küsimuse ette.

Šagrinowič nimetas teda riigikantsleriks, Kosmodemjanskaja — kindraliks, Iwan Wassiljewiči poeg Nowaja Derewnjast — Skobelewiks, Raabe — wanaks Moškiniks. Diplomaadiga wõiks tal küll sarnasust olla ja ka Wassa arwas, et ta wäga hästi wõiks olla wälismaa saadik. Riigikantsleriks ta praegu ei sünni, sest mis tuleb riigikantsler restoraani istuma? Kindraliks — jah, aga kindral peab ju hobuse seljas istuma, ka siis, kui ta lennuwäe kindral on... Kõige rohkem sünnib ta ikkagi diplomaadiks.

Platon Kristoforowič diplomaat — see on ju ülitore! Ta on tõesti diplomaat. Ta tuli eile wälismaalt, oma ametikohalt. Nüüd istub ta restoraanis ja joob punast Krimmi wiina...

Ta waatas kahe isanda poole nurgas ja nägi omaks heameeleks, et need teda tähele panewad.

„Küllap ka nemadki peawad mind diplomaadiks wõi kui mitte selleks, siis wähemalt mõneks suureks mõisnikuks,“ mõtles ta ja rüüpas punast wiina.

Ta on diplomaat, aga missuguses riigis? Saksamaal?... Austrias?... Ka keiser Franz Josefil oli kaheharuline habe, aga nüüd on ta mees surnud... On ka weel teisi riike, kuhu wõiks saadikuks minna, näiteks Bulgaariasse, Persiasse, Türgimaale...

Hurrah! Türgimaale! Ta läheb saadikuks Türgimaale. Missugune tore idee!

Ta on Wene keiserliku majesteedi erakorraline saadik ja täiswolituslik minister Türgi sultani juures. Mis on armeenlase

onu tema kõrwal? Armeenlase onu laseb Dardanellid kinni panna. Tema paneb enese ametiriide, kohendab habeme üles, läheb sultani juure, ütleb paar kõwa sõna, põrutab korra rusikaga wastu lauda ja silmapilk tehakse Dardanellid jälle lahti...

Siis nõuab ta, et sultan armeenlase onu minema kihutaks. Kohe wõtab sultan oma warakambrite wõtmed tema käest ära ja käsib teda kõigi oma koludega paleest wälja, uulitsale, wisata...

Tuleb ilmsiks, et armeenlase onu on sultani raha üle löönud. Sultan käsib palee ette wõllasamba ehitada ja ta üles puua.

Tema kõrwale puuakse üles ka armeenlane, kes onul rahawarguse juures abiks olnud...

Neid mõtteid mõlgutades sattus Astolowski niisugusesse meeleolusse, et hakkas weidraid liigutusi tegema. Isandad nurgas jätsid jutu pooleli ja pöörsid silmad tema poole.

Sisse astus kaks uut wõõrast. Need olid adwokaadid ühest wäikesest riigist Läänemere mailt, üks natukene pikem ja peenem, teine — natukene lühem ja jämedam. Üleminekul ajajärgul olid nad hästi teeninud, kuid ühes sellega said nad ka weidrad haigused: ühel ei seisnud enam jalakannad maas ja teine ei näinud enam oma nina peas. Mehed sõitsid Peterburisse terwist parandama. Tulnud trahterisse, istusid nad akna alla laua ääre, tellisid endile õlut ja wähki ja hakkasid sööma ja jooma.

Rahul ei saanud kumbki istuda. Niipea kui mees, kes oli natuke pikem ja peenem, oma jalakannad maha wajutas, hakkasid nad warsti kerkima ja ta pidi iga kahe minuti pärast püsti tõusma ja nad jälle maha wajutama. Sel, kes oli natukene lühem ja jämedam, juhtis oma ninaotsa wastu taewast. Aga niipea, kui ta oma pilgu seina peale juhtis, hakkas ta pea kohe wajuma, nõnda, et ta pidi iga kahe minuti pärast oma ninaotsa uuesti wastu taewast juhtima.

Astolowski waatas kaua weidraid wõõraid. Heamelega oleks ta tahtnud nendega tuttawaks saada.

„Kelleks nemad mind peawad?“ pani ta enesele küsimuse ette.

„Wist mõneks suureks loomakauplejaks,“ otsustas ta.

Igatahes olid nad talle wäga meele järele...

Tema mõtted pöörsid tagasi riigikantsleri juure.

Ta on riigikantsler. Missugune tore idee! Riigikantsler ja diplomaat sobiwad teineteisega wäga hästi. Würst Gorsčakow oli diplomaat, oli wälimiste asjade minister, aga tõusis keiser Aleksander II ees niisugusesse ausse, et see teda riigikantsleriks tõstis. Oota, oota, Wanka-Iwanow! Ehk tuleb aeg, kus sa Platon Kristoforowiči ees weel masurkat tantsid!

Pihkwa kubermangu mõisnik, kes tahtis Wenemaal hakata siidiusse kaswatama, et enam tarwis ei oleks wälismaalt siidi sisse wedada ja selle peale kallist waluutat raisata, kõlistas kelneri ja maksis arwe kinni. Kohe sellepeale tõusid nad ühes ministeeriumi härraga laua tagant üles ja läksid wälja.

Kaks adwokaati ühest wäikesest riigist Läänemere mailt waatasid üksteisele silma ja tõusid ka üles. Pikem hakkas oma jalakandu maha wajutama ja lühem — oma nina wahtima. Kui nad tüki aega olid jannanud, panid nad raha kokku, tasusid arwe ja läksid wälja.

Astolowski jäi üksi. Kell puhweti kohal näitas kaunis hilist tundi. Talle tuli meele, et on waja koju minna.

Wäljas wõttis teda wastu märg sügisene Peterburi ilm. Kui ta niiske udu sees edasi sammus, kadusid kõik tema illusioonid riigikantslerist ja wälismaa saadikust.

Saadik peab kõigepealt Prantsuse keelt oskama, aga tema ei oska sõnagi. Ia millal õpib ta weel Prantsuse keele selgeks? Ei iialgi. Ta ei ole riigikantsler, ei ole Wene keisri saadik Türgi sultani juures, waid on linaseemneäri seitsmenda osakonna juhataja Astolowski, kes peab iga sammu peal tillukese kõwera juudi Saalomon Eltzburgi pilli järele tantsima...

Ta jõudis kaanali ääre ja waatas üle raudwõre wette. Gaasilaterna walgusel nägi ta kaanaliwee ühetasast musta pinda. Tal tuli ette, kui seisaks ta Egiptuses, Niiluse kaldal ja näeks jões määratut krokodilli ujuwat, soomustatud selja, kolelaiade lõugade ja tugewate hammastega.

Ta pööris kähku ümber ja hakkas jälle minema.

„Pole wiga!" ümises ta iseeneses. „Tingimata hakkab armeenlane haaremisse tikkuma — sultani naiste juure. Küll sultan ta sealt kätte saab!"

VII.

Moskwa-Windawi raudtee waksal Peterburis oli kihamas: sõitis ära Ter-Vegetarjanz.

Waksalihoone säras mitmewärwilistes ilutuledes. Paraadiruumid olid lahti tehtud ja ilupuudega ehitud. Juba päew enne oli tema jaoks wälja otsitud kõigeparem salongwagun. Waksalisse oli tellitud ka muusikakoor.

Kõiki neid korraldusi näis juhtiwat üks härra, kes kahtlemata oli mõni kõrgem ministeeriumi ametnik. Ta kandis musta palitut ja ümmargust kõwa kübarat, aga palitu alt paistis wälja mundri kullatud krae.

Juba kaua aega enne rongi minekut hakkasid saatjad endid paraadiruumidesse koguma. Pool tundi enne ärasõitu jõudis Ter-Vegetarjanz ise waksalisse Sõn-Kalagujewski saatel. Muusikakoor mängis Peeter Suure marssi. Paraadiruumides ootasid teda: linaseemneäri nõukogu — in corpore, esimehe Rahasajewiga eesotsas; juhatus — in corpore, esimehe, peadirektor Wanka-Iwanowiga eesotsas; rewisjonikomisjon — in corpore, esimehe Käsnakowiga eesotsas; direktorid Klopow, Curland ja Eltzburg, Lili-

petrow, Ditkowski, Raabe, Polner, Kasearu, Konstantin Mihailowič, Sapiro, Doinikow, Wetlugin, Agafonow, Prokofjew, Bespalow ja teised. Teiste seljataga nähti ka Lipkini. Oli ilmunud palju äris teenijaid prouasid ja preilisid, nende seas ka Belassowa ja Ossienko. Peale nende oli Ter-Vegetarjanzi saatma tulnud palju tema isiklikke tuttawaid Peterburi seltskonnast, nende seas ka mitu Armeenia miljonäri.

Esimese kõne pidas nõukogu esimees Rahasajew, kes Aršak Wartanowiči teeneid linaseemneäris wäga kõrgelt hindas ja teada andis, et nõukogu on otsustanud üles panna tema pildi istumisesaali ja tema nime kuldtähtedega marmortahwlisse raiuda. Sellepeale andis ta Ter-Vegetarjanzile tänuaadressi.

Teise kõne pidas peadirektor Wanka-Iwanow, kes toonitas, et linaseemneäri Aršak Wartanowičiga kaotab kõige ausama, eeskujulikuma ja anderikkama ametniku. Ta awaldas lootust, et Aršak Wartanowič mingisugust wiha ei kanna selle asutuse peale, mille teenistusest ta lahkub, ja riigi peale, mis talle on seni isamaaks olnud. Tal ei peaks selleks ka põhjust olema, sest praegusel silmapilgul wõib ta oma silmaga näha, kuidas kõik teda austawad.

Peale selle kõnelsid weel mitmed teised. Belassowa kõneles „Peegli Seltsi“ esitajana ja awaldas Aršak Wartanowičile tänu, et ta naisterahwaste wastu ikka on olnud wiisakas ja tähelepanelik.

Kui kõned lõppenud, anti Ter-Vegetarjanzile kingitused kätte. Wanka-Iwanow kinkis hõbedast sigaritoosi, kuldmonogrammiga, Eltzburg — portselaanist kohwikannu, Curland — kaks hõbelusikat. Naisterahwad annetasid lilli.

Ter-Vegetarjanz tänas kõiki liigutawalt. Ta ütles, et tal raske on Wenemaalt lahkuda, sest et tal palju häid sõpru siia maha jääb. Ta ütles, et ta kõiki, kes teda saatma tulnud, oma sõpradeks peab, ja palus igaüht, kes neist Konstantinoopolisse juhtub tulema, enda juure sisse astuda. Kui tal muud neile pakkuda ei ole, siis tass musta Türgi kohwi ja hea Türgi sigar on tal ikka. Tema korter on onu juures, sultani palees, Kuld Sarwe ääres.

Kõne järele mängis mängukoor tuschi.

Härra kuldkraega mundris ei seganud ennast saatjate hulka, waid käis kaudu, pidas silmad lahti, et kõik korras oleks, ja wahetas ainult Wanka-Iwanowiga aegajalt mõne sõna.

Nõukogu esimees Rahasajew wõttis sõna ja pani ette Aršak Wartanowiči elada lasta.

Peadirektor Wanka-Iwanow tegi naeratawa näo, tõstis parema käe kolm sõrme püsti, lõi peaga ja ütles:

„Elagu!“

Selle järele kõlas paraadiruumides kolmekordne mürisew „hurra!“

Ter-Vegetarjanz tänas weel kord, pigistas kõigil saatjatel kätt, suudles oma ligemaid sõpru põsenuki otsa ja astus siis salongwagunisse, mis teda pidi Odessasse wiima. Sinna oli juba sõjalaew ette saadetud, kes teda pidi üle Musta Mere Konstantinoopolisse sõidutama.

Muusikakoor mängis Türgi marssi, raketid lendasid õhku, kübarad kerkisid, taskurätikud lehwisid ja rong, mis juba tund aega oli hiljaks jäänud, kadus ööpimedusse.

Teisel hommikul, kui Astolowski Lilipetrowi kabinetti astus, leidis ta sealt rohkearwulise improwiseeritud koosoleku eest.

„Platon Kristoforowič!" hüüdis Sapiro talle wastu: „kas nüüd olete armeenlasest lahti?"

„Minul ükskõik!" wastas Astolowski, koosolejaid kättpidi teretades.

„Päris ükskõik ta just ei ole," irises Ditkowski: „ta käis teile ju wiimasel ajal tugewasti kaela peale."

„Paar päewa enne ärasõitu andsin mina temale oma kabinetis mööda kõrwu."

Lilipetrow ja Sapiro naeratasid.

„Või nii julge mees olete teie," lausus Konstantin Mihailowič, sigarit tõmmates.

„Platon Kristoforowič!" ütles Bespalow: „teie olete oma uutmoodi habemega kangesti plaanis. Nüüd on naisterahwad teie ümber otsekui kärbsed meepoti ümber."

„Kelle pärast see siis kõik on?" ütles Doinikow, kuna tema mokad endid isukalt torusse tõmbasid. „Imelik magneet see habe! Minul pole habet ja sellepärast ei waata minu peale ka keegi. Waadake, tal on jälle uus lips!"

Doinikow pani Astolowskile parema käe ümber piha ja pööris teda pool ringi ümber, nõnda et kõik koosolejad läbi habemeprao tema sinist, walgete täppidega lipsi wõisid näha.

„Eile," rääkis Bespalow, tooli peale istudes ja paberossi põlema süüdates: „ei saanud mina ühes Sergei Sergejewičiga pruukostile minna ja läksin natuke pärastpoole. Suur laud oli juba ära wõetud ja sellepärast istusin wäikese laua ääre. Minu kõrwal, teise wäikese laua ääres istusid Olga Tarassowna Ossienko ja Petin — teate, see pikk noorhärra Kasearu osakonnast, kes alati kõrget kraed kannab. Suure laua ääres istus Platon Kristoforowič. Warsti lõpetas ta söömise, tõusis üles ja läks wälja. Seal ütleb Ossienko Petinile: „Ära läks!" Petin wastab: „Jah, ära läks." Ossienko küsib: „Kuidas meeldib teile Platon Kristoforowič?" Teine waikib natukene aega ja ütleb: „Ei midagi iseäralist." „Ta on kangesti ilus meesterahwas," ütleb Ossienko. „Pole wiga," wastab Petin: „aga iseäralist ei näe ma tema juures sellegipärast midagi. Mis leiate siis teie tema juures?" „Ta on

wäga ilus," ütleb Ossienko: „nägu walge, silmad hallid ja habe! .. Silmad ja habe on täiesti kokkukõlas tema walge näoga. Tal on kangesti ilusad silmad. Ja habe!.. Niisugust habet ei ole kellelgi meesterahwal. Ennemalt ei olnud tema habe weel nii ilus, aga nüüd on tal halle karwu juba sees ja hallid karwad teewad ruuge habeme kangesti ilusaks. Minule meeldib Platon Kristoforowič wäga. Peale selle on ta wäga armas inimene, nii pehme ja wiisakas."

Härrad hakkasid kooris naerma.

„Kas näete nüüd, Platon Kristoforowič, missugune kompwekk teie olete!" hüüdis Lilipetrow.

„Nüüd pole midagi imestada," ütles Doinikow naeru pärast kõhtu kinni hoides: „et Platon Kristoforowiči kuuekrae naisterahwa juukseid täis on."

„See juuksekarw, mida Jewsignei Wassiljewič mõne päewa eest Platon Kristoforowiči kuuekrae pealt kinni püüdis, oli walkjas, aga Ossienko juuksed on mustjaspruunid!" hüüdis Sõn-Kalagujewski.

„Naljakas inimene!" hüüdis Wetlugin: „kas Natalia Tarassowna üksi Platon Kristoforowiči kumardab? Kõik meie äris teenijad neiud ja prouad on tema austajad. Maa wäriseb, kui ta kustki läbi läheb."

„Mina seda juuksekarwa ei näinud," sõnas Bespalow rahulikult, endist wiisi tooli peal istudes ja paberossi suitsetades: „aga kui ta walkjas oli, siis wõis ta ka wäga hästi Belassowa wõi wäikese walge Nikolajewa oma olla."

„Missugune mees pealtnäha!" hüüdis Sapiro. „Kes oleks seda ometi wõinud uskuda?"

„Kompwekk, kompwekk!" hüüdis Doinikow ja maitsis oma huuli.

„Härrad!" hüüdis Raabe: „küllalt saab juba Platon Kristoforowičist rääkida: räägime wahel millestki muust."

„Õige!" ütles Lilipetrow, pabereid ette wõttes: „Tarwis on tööle hakata: muidu saame warsti Wanka-Iwanowi kantsikut maitsta."

Koosolejad lahkusid.

Astolowski sammus oma kabinetti. Tal oli wäga halb. Wiimase kahe nädala jooksul oli tal otse pöörane elu olnud: üks häbi järgnes teisele, üks alandus tuli teise peale. Habe, tema kilp ja uhkus, oli naljade ja pistete märgilauaks saanud. Nagu ta nüüd näha wõis, oli tema habe niisuguseks asjaks muutunud, millest igaüks wõis igal ajal ja juhtumisel kinni haarda. Ta nägi selgesti, et kõrgemad äriteenijad tema peale juba kahtlaselt waatawad ja et tema oma habemega mitte enam see püha mees ei ole, kelle külge ükski ei tohi puutuda.

Nagu näha, hakkawad nad teda kahtlustama naiste järel jooksmises. Kust wõiwad nad seda ometi teada? Bespalow nimetas Nikolajewat? Kas ta tõi ta lihtsalt näiteks kui tüd-

ruku, kellel walkjad juuksed on, wõi on ta tõesti midagi märganud?

Tema süda läks külmaks.

Mis saab siis, kui see asi teatawaks saab?...

Õhtul läks Astolowski Kurskite perekonda aega wiitma. Ta sõi nende juures õhtust, püüdis iseäranis armastuswääriline olla ja pani oma heameeleks tähele, et wiimaste nädalate sündmused teda Kurskite silmis milgi wiisil ei olnud alandanud.

Teisel hommikul läks ta, nagu ikka, teenistusse. Waewalt oli ta weerand tundi oma kabinetis istunud, kui uks lahti läks ja Raabe sisse astus.

„Что за безобразіе!“ hüüdis ta täie suuga. „Ma käisin praegu ülewal, wiiendal korral, teatawas kohas. Sinna on üks балбесъ teid tõrwaga seina peale maalinud! Pole mingisugust kahtlust, et ta on tahtnud teid maalida ja ei kedagi muud: niisugune kitsas, madal otsaesine, nagu teil, ja määratu suur kaheharuline habe. Мерзавцы!“

Astolowski silmad läksid laiaks.

„Nagu näha,“ ütles ta, pead kõngutades: „on mõned isikud mind lausa kiusama hakanud, näiteks Doinikow, Bespalow ja Sapiro.“

„Ah, Platon Kristoforowič!“ hüüdis Raabe: „selles asjas kahtlustate neid asjata. Nad pilkawad teid mõnikord küll ja peale selle ei waata Sapiro mitte just hea silmaga teie peale, aga nad on ikka mehed ja niisugust poisikese tempu nad tegema ei lähe. Mis see nüüd olgu? Terwe sein on tõrwaga ära rikutud! See pidi igatahes hea maalija olema, sest teie habe ja otsaesine on wäga hästi korda läinud — nõnda, et teid igaüks wõib ära tunda. Ma ei saa tõesti aru, mis neil teise habemega asja on?... Aga ilmas on ju igasugust risu olemas. Näiteks Kasearu. Ta ütleb mulle: „Boris Wladimirowič! Teile on waja püssi kätte.“ Pole wiga, küll sa seisad weel püssiga Eltzburgi ukse ees! Küll sa tantsid weel Wanka-Iwanowi ees masurkat!... Teie habemest on wiimastel nädalatel üldse wäga palju juttu olnud. Peab ütlema, et teie ise ka selles süüdi olete. Sest saadik, kui teie habe kahes harus, on teil palju kultuurilisem wälimus, kui enne. Teie tuletate mulle wana Moškinit meele. Ah, temast ma juba rääkisin! Aga sellegipärast on teie habe minu aru järele liig suur. Kui habe kahes harus, siis ei tohi ta liig lohmakas olla. Teie wõiksite ta põskede pealt lasta lühemaks lõigata. Mina arwan, et wõiks lasta ka alt natukene lühemaks teha. Waadake, nõnda!“

Raabe wõttis Astolowski habemest kinni ja näitas, kui palju ta soowiks teda kitsamaks ja lühemaks teha.

„Tänan teid, Boris Wladimirowič!“ ütles Astolowski, „Küll ma waatan kodus järele.“

Kaks habemesalka kahel pool suud olid endid wiltu pöörnud.

„Mis teie arwate," küsis ta: „kes wõis selle seina ära rikkuda?"

„Ei tea!" wastas Raabe: „aga see on tõesti häbemata tegu. Kui ma teaksin, kes niisugune nurjatu oli, ma ütleksin kohe Saalomonile ja laseksin jalamaid ärist wälja kihutada. Mul on õige wähe aega. Tulge üles, ma näitan teile!"

Nad läksid üheskoos wiiendale korrale, teatawasse kohta, mis sel silmapilgul õnneks waba oli.

„Waadake, Platon Kristoforowič!" ütles Raabe, tõrwaga pintseldatud kuju seina peal näidates: „kas ma ei rääkinud tõtt? See on ju teie otsaesine ja teie kaheharuline habe. See pidi osaw maalija olema, sest wäheste pintslijoontega on ta teid nõnda hästi tabanud, et igaüks wõib ära tunda. Безобразіе! Igaüks, kes nüüd siia paika tuleb, näeb teie pilti seina peal. Minge kohe ak-Urini juure ja laske kõik maha kraapida. Jah, nõnda tehke! Mul on wäga wähe aega: ma pean kohe Solomon Isakowiči juure minema."

„Boris Wladimirowič!" ütles Astolowski tasakesi, teda kuue hõlmast tagasi hoides: „ärge aga sellest temale midagi rääkige."

„Olge mureta, Platon Kristoforowič!" wastas Raabe: „sellest ei lausu ma sõnagi. Mul on üks teine asi."

Astolowski jäi üksi. Ei olnud mingit kahtlust, et see tema näopilt oli. Pikemaks waatamiseks ei olnud enam aega, sest all trepi peal kuuldi sammusid: uued wõõrad tulid. Ei olnud ka tarwis rohkem waadata: ta oli juba küllalt näinud.

Kibeda tundmusega jäi ta trepi lagedale seisma ja mõtles, kes talle selle tüki on mänginud. Wõib olla, et Kirilin? Wõib olla, et pikk Loginow? Wõib ka olla, et Kotelkow? Midagi ei teadnud ta kindlasti ütelda. Ta seisis mõne minuti, siis läks ta alla teisele korrale ak-Urini juure. Tatarlane seisis Wanka-Iwanowi kabineti ees, kui wahwa sõjamees.

„Kas teie, ak-Urin, olete täna kõik kohad hoolega järele waadanud?" küsis ta.

Jah!" wastas tatarlane ja kõngutas pead.

„Ülewal, wiiendal korral, teatawas kohas on üks nurjatu isik seina ära määrinud."

„Jah!"

„Kuulge, ak-Urin, teie laske see pilt seina pealt maha kraapida! Ei ole ilus, kui sein määritud on."

„Jah!"

„Ega teie ei tea, ak-Urin, kes niisugune nurjatu on?"

„See on Platon Kristoforowič."

„Ma ei küsi mitte, ak-Urin, kelle pilt see on: ma küsin, kes ta sinna maalis."

„Ei tea."
„Kas lasete, ak-Urin, kohe maha kraapida?"
„Jah!"

Matwei Danilowič Konsübinski tuli Astolowskit waatama. Nad on wanad tuttawad, teeniwad ühes ja sellessamas majas, aga saawad wäga harwa kokku. Platon Kristoforowič on talle palju head teinud: tema läbi sai ta „Häda- ja abikassast" abiraha terwise parandamiseks; kui naine ära suri — anti talle sealtsamast laenu. Ta elab waikist üksildase elu. Naine on surnud, mõlemad tütred — mehel: ei ole, kes koristaks wõi kohendaks. Raske on üksipäini elada, aga mis sinna parata! Mõned wõtawad weel wanas eas naised. Oleks ka temalgi mõni tuleja, aga ta ei tahaks seda teha: on kahju esimesest naisest. Aga raske on ilma naiseta läbi saada ja wõib olla, et wiimaks ometi wõtab. (Matwei Danilowič ohkas). Teenistus on ikka ühesugune. Aktseptatsioonijaoskonna juhataja Nikolski on wäga weider inimene ja kangesti iseennast täis. Nikolski tahaks temast heameelega lahti saada, aga see ei ole nii kerge, sest Saweli Haimowič teab teda juba sest ajast, kui tema onupoeg Raspopow, kellel Rjasani kubermangus wäike mõisa oli, Liwšitzile metsa müüs. Nad olid mõlemad kaubategemise juures. Teenistus iseenesest just raske ei ole, aga Nikolski on iseenese peale wäga uhke ja ei pea teiste tööst midagi. Ta ei teeniks, aga maatükk läks käest ära ja kapitali pole ka: peab hädapärast teenima ja niisuguseid jämedaid ja hööweldamata inimesi enese ülematena kannatama, nagu Nikolski. Inimesed linaseemneäris on üldse wäga halwad: üks kangutab üht ja teine teist. Üks armastab ennast teise asjade sekka segada, ehk tal nendega küll midagi tegemist ei peaks olema. Eile seisis mitu inimest tema laua ümber. Seal ütles üks noorematest ametnikkudest, nimega Gulkin: „Kas teate, Platon Kristoforowič Astolowski on hakanud oma habet uutmoodi kandma; nüüd on tema habe kahes harus. Nikolski waatab natukene aega ja ütleb (Matwei Danilowič hakkas õige tasa rääkima): kaheharuline habe on waleliku inimese tunnusmärk. Jumala eest, ta ei waleta! Nikolski ütles, et kaheharuline habe on waleliku inimese tunnusmärk... Küll oleks hea, kui niisugune ära läheks: saaksid ometi teised inimesed rahu. Mis on temal teiste inimeste habemetega asja? Kui Jumal on lasknud kellelegi habeme kaswada, siis wõib ta teda ka kanda, nagu ise tahab. Ja temal ei ole sugugi häbi teiste ees ütelda, et kui Platon Kristoforowič habeme kahte harusse ajab, siis on ta walsk inimene! On kõiksuguseid inimesi maailmas ja igaühe sõnu ei maksa tähele panna. Ainult see on paha, et neid sõnu mitu inimest pealt kuulis... Kuidas elab Platon Kristoforowič?

Platon Kristoforowič on rõõmus hulga aja pärast Matwei Danilowiči näha ja temaga mõne sõna juttu ajada. Nad teeniwad

mõlemad ühes ja sellessamas äris, aga maja on wiiekordne ja sellepärast pole imeks panna, et mõnd kaasteenijat ainult korra wõi kaks aastas näha saab. Oli aeg, kus tema onupojal Rjasani kubermangus karjamõisa oli, aga selle müüs ta warsti ära. Kodus on kõik terwed, ainult Wassa on wäga lahjaks jäänud. Wäikesed poisid hakkawad juba aabitsat õppima. Tööd on wäga palju, kuid kahjuks pole omal ei mõisat ega walda: peab teenima, kui pere järel on. Palju aega nõuab mitmesugustes organisatsioonides töötamine, aga mis sinna parata! Peab koormat wedama, sest ligimest aidata on meie püha kohus. Oli kord karta, et Wanka-Iwanow kõik wanad teenijad lahti laseb ja oma onupojad asemele paneb, aga nüüd, nagu näha, on ta selle mõtte katki jätnud. Wanka-Iwanow ei ole mitte kõige parem inimene: ta on wäga halb ja toores. Aga tal on wõim käes ja mis sa talle ikka ära teed? Oli osakonna juhataja — armeenlane Ter-Vegetarjanz. See oli igawene kelm: ta oli Tiflisis kaks aastat wangiroodus istunud, weksli wõltsimise pärast. Ter-Vegetarjanzil oli teada, et ka tema sellest loost teab ja sellepärast hakkas ta tema peale wiha kandma. Kord läks Ter-Vegetarjanz juba nõnda häbematuks, et ta sunnitud oli temale mööda kõrwu andma. Selle kõrwalopsuga sõitiski ta Konstantinoopolisse. Ta ei usu, et sel nadikaelal seal hästi läheb, olgugi, et tema onu sultani kassapidaja on. Ta on kange naisteküt ja hakkab kahtlemata sultani haaremisse tikkuma. Seal on aga walwe õige kange. Sultan saab ta tingimata kätte ja küll ta talle siis näitab!... Ta hakkas tõepoolest habet teist wiisi kandma, kuid ainult sellepärast, et ta juba kakskümmend aastat on teda ühes puhmas kannud ja habet alati ühtwiisi kanda läheb läilaks. Mis mõni Nikolski taoline hundi poolwenda ütleb, see on temal ükspuhas. Kaheharuline habe oli ometi Skobelewil. Kaheharuline habe oli ka Wene saadikul Berliinis (Matwei Danilowič ehk on isegi tema pilti „Нива'"s näinud?). On ka weel palju teisi diplomaate, kes habet kahes harus kannawad, aga kas diplomaadid on walelikud inimesed?... Ta on wäga, wäga rõõmus, et Matwei Danilowič teda waatama tuli ja palub seda ka edespidi teha.

Pikk, soe käepigistus ja Konsübinski lahkus. Ta kandis musta, pikka kuube ja walget püstkraet, nagu ikka. Lõug oli tal hooiega puhtaks aetud.

Kui Astolowski koju jõudis ja kõhu kapsasuppi täis sõi, ei heitnud ta puhkama, nagu see tema harilik wiis oli, waid astus peegli ette. See, mida ta Konsübinski käest kuulis, rikkus tema rahu täiesti.

Kaheharuline habe waleliku inimese tundemärk? Temal on nüüd kaheharuline habe ja igatahes peab Nikolski ka teda walelikuks inimeseks. Aga kes teab, ehk peab ta teda weel rohkem,

kui walelikuks: peab teda wõltsiks ja kahekeelseks? Niisugune hundi poolwenda! Kui ta tal käes oleks, lööks ta tema ninaluu katki. Ehk wõtaks hea malga ja annaks talle niisuguse keretäie, et tal enam ükski küljekont terweks ei jää. Tema tohib niisugust asja ütelda kuue inimese ees!

Asi läheb iga päewaga hullemaks. Ikka rohkem ja rohkem kooritakse teda paljaks. Sapiro, Doinikow ja Bespalow peawad teda naisteküttiks. Nüüd on see hundi poolwenda aru kätte saanud, et tema peale selle ka weel walsk inimene on. Nagu näha, hakkawad nad aru saama...

Äraneetud armeenlane! Et teda haikalad Marmori meres ära sööksid! Kõik see algas sest silmapilgust, kui ta Lilipetrowi kabinetis oma esimese kõne pidas ja tähelepanu asja peale juhtis, mis enne linaseemneäris seni kellelegi pähe ei tulnud: et habe temale kilbiks on antud, mis kõik tema mõtted ja sõnad ja kired kinni katab. Sellest ajast peale hakkasid karjakrantsid, nagu Sapiro, Doinikow ja Bespalow ja osalt ka Kasearu tema habeme alla waatama. Nüüd, nagu näha, leiab selle habeme alt igaüks midagi....

Enne kandis habe teda: ta sõi tema eest, kõndis, rääkis, naeris, hirmutas. Nüüd, kus habe pooleks jagatud, kus tal wagu sees, ei kanna habe teda enam, waid tema peab habet kandma. Enne oli habe kerge, kui udusulg, aga nüüd kipub ta raskeks minema just kui oleks ta tina täis. Habe ei ole mitte enam wall, mis teda kaitseb, waid tema peab habet kaitsma.

Boris Wladimirowič tunneb teda, tunneb kõik tema halwad küljed, aga selle peale waatamata on ta tema wastu alati heatahtlik olnud. Maljuta Skuratow!... Tal on kaks tuge: Raabe ja Lilipetrow. Kui Raabe ütleb, et on waja habe wäiksemaks teha, et ta mitte enam lohmakas ei oleks, siis peab seda käsku täitma.

Ta otsis naise wäikesed käärid üles, astus uuesti peegli ette ja hakkas mõõtma, kui palju wõiks maha wõtta. Niipea, kui käärid habemekarwade külge puutusid, läks tal süda pahaks ja käärid kukkusid parinal maha.

Ta wajus rammestunult tooli peale.

Poole tunni pärast tõusis ta uuesti püsti.

Tühi kõik! Ta näitab, et ta mees on, kellel julge süda rinnus. Panteleimonskaja peal elab juut Dawid Wassiljewič, kes ajalehtedes kuulutab, et ta Pariisis kõige kuulsamate meistrite juures on õppinud ja kõige peenemad moed tunneb. Ta näitab, kui palju maha lõigata, ja et süda pööritama ei hakkaks, laseb silmad kinni siduda.

Ka juukseid hakkab ta teistwiisi kandma, nimelt püsti, et Sapirol, sel määrakoeral, enam põhjust ei oleks teda wanameheks nimetada. Ta muudab enese täiesti uueks inimeseks.

Astolowski jõudis alles hilja koju, sest peale selle kui ta juut Dawidi juurest ära tuli, käis ta ühe tuttawa naisterahwa juures sees, kus tal aega läks.

Korter oli juba pime: Wassa ja lapsed magasid. Ta heitis diiwani peale magama, ilma et oleks tuld üles wõtnud.

Hommikul tahtis ta Wassat oma uute moodidega üllatada. Ta pani enese riide ja astus söögituppa.

„Tere, Wassa! tere, mu wäikesed sipsukesed!"

Wassa saatis lapsed isa käele suud andma, aga ise jäi istuma ja waatas pärani silmadega mehe otsa.

„Mis sa näed, Wassa?" küsis Astolowski healmeelel.

„Ma näen, et teie jälle koguni uut moodi olete," wastas Wassa Leonidowna; „juuksed on püsti ja ka habe nagu oleks teil öösel kahanenud."

„Kalla mulle teed kruusi, Wassa, ja ulata rääbused siia!" käskis Astolowski. „Ma hakkan nüüd juukseid püsti kandma. Raske töö äris on mind wanaks teinud, aga ma tean, et naised wana meest ei armasta ja sellepärast tegin enese nooremaks. Habe ei ole mitte öösel kahanenud, ega pole teda ka rotid söönud, waid ma lasksin teda eile õhtul juut Dawid Wassiljewiči juures wäiksemaks teha. Seda oli hädasti tarwis, sest karwu oli liig palju ja habemepooled olid wäga lohmakad. Wassa, kuidas meeldin ma sulle nüüd?"

„Teie olete mulle alati meeldinud," wastas Wassa, kuna tema põsenukid punetama lõid.

„Wassa! sa oled tark naine ja saad aru," kiitis Astolowski. „Nüüd on minul täiesti kultuuriline wälimus ja euroopalik habe. Selle habemega wõib minupärast kas Persia riigi ära wõita."

„Kui teie mõni kindral oleksite, wõib olla ehk wõidaksite ka," wastas Wassa Leonidowa. „Küllap wõidate, kui sõdima hakkate."

„Muidugi wõidan. Kas tead, Wassa, ma olengi kindral: ma olen Skobelew!"

„Olete küll Skobelewi moodi."

„Ei, Wassa. Siia sinu mõistus weel ei ulata! Kindral peab hobuse seljas istuma. Aga mina olen diplomaat. Esiteks olen wäljamaa saadikuks ja pärast saan riigikantsleriks."

„Wõite muidugi saada."

„Tule siia, Wassa! Sa oled mul kuldawäärt naine. Wäikene, walgepeaga kass! Las' ma wajutan sind õige korra oma rinna ja uue habeme wastu."

Astolowski otsis oma suu üles, tegi sinna kohta habeme sisse augu, laotas käed laiali, tõmbas Wassa Leonidowna oma rinnale ja andis talle kaks korda musu.

Wassa, mehe kaisust wabanedes, ajas korraga silmad pärani. Järgmisel silmapilgul wõttis ta tema kuue lakast mõlema käega kinni, ajas nina juure ja nuusutas paar korda.

„Teil on Prantsuse lõhnaõli lõhn juures," lausus ta, mehele terawasti otsa waadates. „Minul niisugust lõhnaõli ei ole."

„Ära tunneb, risu!" mõtles Astolowski.

„Siin pole midagi imestada," sõnas ta järgmisel silmapilgul. „Nagu sa ise tead, käisin ma eile õhtul habemeajaja juures ja tema pritsis mulle Prantsuse lõhnaõli peale. Seepärast see lõhn."

„Eks te' teate ise," wabandas ennast Wassa Leonidowna.

„See ei ole juut Dawidi, waid Praskowja Nilowna lõhnaõli," muigas Astolowski iseeneses. „Nina on Wassal küll oma koha peal, aga muidu on ta rumal kui lammas."

„Kas näete: papal on täna uus habe," ütles ta natukese aja pärast laste poole pöördes.

„Jah, näeme! sul on kaheharuline wäike habe!" hüüdsid kõik wiis mudilast kooris.

Wäike, kolmeaastane Nataša hakkas isa põlwe peale tikkuma, sealjuures oma käekestega mõlemast habemepoolest kinni wõttes.

„Sina rott!" tõreles Astolowski. „Ära sikuta papat habemest, papal on walus! Wassa, kutsu Fjokla siia!"

Mõne silmapilgu pärast ilmus Fjokla, juba wanapoolne naisterahwas, keda oli alles paari aasta eest Wene külast Peterburisse toodud.

„Fjokla!" pööras härra teenija poole, kuna ta ise kruusist teed rüüpas: „mis sina minust nüüd pead? Näed sa, mul on juuksed lühikeseks lõigatud ja püsti aetud; habe on wäiksemaks tehtud ja kahes harus."

„Eks te' ole, баринъ, ka nõnda uhke küll," wastas teenija, kui oli natukene aega waadanud. „Meil oli külawanemaks Kusma Petrowič. Tema maja on meie külas kolmas tagumisest otsast, pahemat kätt, roheliste aknaluukidega. Temal oli ka niisugune kaheharuline habe, nagu teil, баринъ, praegu on. Ostis üles sigu, oinaid, kukkesid, õunu ja sibulaid ja wedas Moskwasse. Muidu oli ta wäga kange südamega ja kui purjus oli, siis peksis naist Arina Rodionownat ja kakles terwe külaga."

„Sina ei tea midagi, Fjokla!" hüüdis Astolowski pahaselt. „Käi tagasi kööki! Õige mul tarwis sinu Kusma Petrowiči ja Arina Rodionownat teada!"

Fjokla pühkis põllenurgaga suud ja kadus.

Astolowski waatas kella: aeg oli teenistusesse minna. Ta astus eeskotta ja pani enese riide. Wassa Leonidowna tuli teda saatma ja andis tema käele suud, nagu ta seda ikka tegi, kui mees wälja läks.

Teisel hommikul, kui Astolowski ärisse jõudis, otsis ta asja kõige ülemisele korrale. Ak-Urin oli sõna pidanud: teatawas kohas oli sein walgeks lubjatud ja tõrwapütt wälja wiidud.

Astolowski läks oma kabinetti ja hakkas tööle. Ta ei saanud poolt tundigi istuda, kui Kasearu sisse astus.

„Tere hommikut, Platon Kristoforowič!" ütles ta kätt andes. „Täna hommikul teenistusesse tulles leidsin mina oma laua pealt kirja, mis kohalist postitemplit kannab, ja kui ma ta lahti tegin, leidsin sealt päewapildi, millel teiega just mitte wähe sarnadust ei ole."

Nende sõnadega ulatas ta Astolowskile walge kirjaümbriku ühes päewapildiga.

Astolowski wõttis pildi kätte, aga niipea, kui ta teda oli waadanud, kadus weri tema näost ja kätest. Kaks wäikest habemesalka teine teispool suud pöörsid endid wiltu. Pildi ülewal nurgas oli tema ise oma suure, laia habemega. Habeme tagant, temast natuke allpool, waatas wälja kontoripreili Nikolajewa wäike walge näokene.

„Keegi heidab teiega paha nalja," ütles Kasearu. „Niisugune raibe oleks tarwis kohtu kätte anda."

Kasearu lahkus.

Mõne minuti pärast astusid sisse Sapiro ja Doinikow, niisamasuguseid walgeid ümbrikke käes hoides.

Astolowski peitis kiiresti päewapildi, mille Kasearu toonud, paberite alla.

„Tere hommikut, Platon Kristoforowič! Kuidas elate?" hüüdsid mõlemad ühekorraga.

„Waadake, Nosson Benzionowič!" hüüdis Doinikow, Astolowskile ligemale astudes: „Juuksed lühikeseks lõigatud ja püsti aetud ja habe!... Nosson Benzionowič, see ei ole enam endine habe! Platon Kristoforowič, kuhu olete oma poole habet pannud? Nosson Benzionowič! See on koguni uus Platon Kristoforowič!"

„Ah, kui tore! kui suurepärane!" hüüdis Sapiro, ka ligemale astudes ja oma walgeid hambaid näidates. „Platon Kristoforowič on ennast wähemalt kümme aastat nooremaks teinud. Juuksed lühikesed, moodne kaheharuline habe. Nõnda pole sugugi imeks panna, et neiud ja naised teie järele õhkawad."

„Härrad, teie tulete jälle pilkama!" ütles Astolowski, kes esimesest ehmatusest toibunud, pahaselt.

„Platon Kristoforowič!" rääkis Doinikow isalikult, kätt kergelt teise piha ümber pannes: „meie oleme ju wanad igawesed tuttawad ja sellepärast ei maksaks teil pahaks panna, kui meie mõnikord ka naljatame. Meie tulime praegu koguni teise asja pärast. Waadake seda siin!...

Doinikow ja Sapiro wõtsid ühekorraga pildid ümbrikkude seest wälja ja panid Astolowski ette laua peale.

„Raiped!" sähwas Astolowski wihaselt. „Ei tea, kes niisugust häbemata tempu on teinud? See plika ei teeni mitte minu, waid teenib kolmandas osakonnas ja minul ei ole temaga midagi tegemist. Niipalju kui mina tean, sõbrustab ta kontoriametnik Kotelkowiga."

„Ega meie seda ei tea," wastas Sapiro. „Meie näeme ai-

nult, et teie siin kahekesi peal olete. Kui mina selle pildi sain, oli mu esimene mõte, et teie tahate lasta ennast Wassa Leonidownast lahutada ja uuesti abielusse astuda ja sellepärast ütlesin Jewsignei Wassiljewičile: „Oleks waja Platon Kristoforowičile õnne soowida." Näe, kui ilusasti on wäike Nikolajewa teie habeme alla pugenud! "

„Määrakoer!" ümises Astolowski iseeneses.

„Platon Kristoforowič!" ütles Doinikow südamlikult: „mina sain kohe aru, et siin on tahetud nalja heita. Aga see on üks inetu nali. Teie ärge pange seda tähele!"

Sapiro ja Doinikow läksid.

Waewalt oli uks nende järel kinni läinud, kui Raabe sisse tormas.

„Waadake," hüüdis ta, niisamasugust walget ümbrikku Astolowski ette laua peale wisates: „siia on nad teid üles wõtnud ühes Nikolajewaga! Teie olete naisemees, teil on oma Wassa Leonidowna: mis on teil selle plikaga tegemist?"

„Minul ei ole temaga midagi tegemist," wastas Astolowski murtud häälel. „Seda on jälle mõni wihamees teinud, ma arwan Ter-Vegetarjanz."

„Jätke ükskord Ter-Vegetarjanz rahule!" ütles Raabe. „Tema hakkab juba Konstantinoopolisse saama. Oli ta muidu mis ta oli, aga niisugust tükki ta tegema ei läinud. Seda head on teile keegi teine teinud. Näha on, et teil wihameestest puudu ei ole. Aga mis teist nõnda wiimaks saab? Waadake (ta näitas oma wäikese sõrmega pildi peale): pilt on kaunis tume ja see asjaolu laseb arwata, et näod on kahe teise päewapildi järele tehtud! Ta wõis, näituseks, teie ja Nikolajewa uulitsal wäikese aparaadiga üles wõtta ja kui tal need päewapildid käes olid, siis kombineeris ta teid kokku. Kas teil selle plikaga tegemist on wõi mitte — mina seda ei tea; aga niisugune pilt ei ole hea asi."

Raabe kõngutas pead.

Uks awanes jälle ja sisse astus Nikolski. Ta teretas mõlemaid mehi kättpidi. Käes oli tal walge ümbrik.

„See on minule postiga kätte saadetud ja mina ei tea, mis ta tähendab," rääkis ta. „Kui see teie kihlakaart on, siis tulin teid tänama ja teile õnne soowima."

„Mis kihlakaart, Pawel Larionowič!" hüüdis Raabe. „Üks häbemata krants heidab temaga halba nalja ja teie arwate, et pulmakaart. Tema on juba kuus aastat naisemees ja tal on wiis last. Kuhu ta need paneb?"

„Kui lugu nõnda, siis jätke ta omale, sest mis mina temaga teen?" ütles Nikolski ja pani pildi Astolowski ette laua peale. „Mina ei saa aru, mispärast ta mulle on saadetud? Mis on minul teie isiklikkude asjadega tegemist?"

Nikolski läks wälja, ilma et oleks pikemalt juttu teinud.

„Niisuguse päewapildi on saanud ka Solomon Isakowič ja

Aleksander Kimowič," hakkas Raabe rääkima. „Teie teate Saalomoni: kui ta alles poissmees oli, siis oli ta suur tüdrukutekütt; aga sestsaadik, kui ta naise wõttis, ei wõi ta niisugust asja silma otsas kannatada. Ärge lootke, et ta nüüd teiega weel heaks saab!... Habeme oletegi wäiksemaks teinud. Waat', nõnda on hea! Ka juuksed olete lühikeseks lõiganud ja püsti sugenud. Ka see on hea! Nüüd näete hoopis noorem wälja."

Astolowski ei wastanud midagi, waid waatas nõutult oma ette laua peale.

„Rumal temp!" lõpetas Raabe jutu ja tõusis püsti. „Балбесы! Niisugune tuleks otsekohe laternaposti otsa üles puua. Aga teie ise olete ka süüdi. Ma pean minema, sest kell kaksteistkümmend on mul tarwis Eltzburgi juure minna. Sülitage kõige selle peale ja ärge seda juhtumist wäga südamesse wõtke. Ma pean minema."

Raabe läks. Tema nägu, mis esiti tume, oli jälle tõsineasjalik.

Mõne minuti pärast ilmus Feodor ja kutsus Astolowski Eltzburgi juure.

Astolowski Eltzburgi kabineti poole sammudes tundis, kuidas wõim tema jalust kaob.

Eltzburg istus oma laua ääres ja luges paberit. Ta tegi, kui ei paneks ta Astolowskit tähele. Wiimaks pani ta paberi kõrwale, wõttis laua pealt walge ümbriku ühes päewapildiga ja waatas alles nüüd esimest korda tema otsa.

„See on mulle postiga kätte saadetud, aga ma ei tea, mis põhjusel," ütles ta, pilti Astolowskile andes.

Astolowski ei teadnud, kuidas jalad weel teda kannawad.

„Ärge uskuge, Solomon Isakowič!" sai ta wiimaks sõna suust. „See kõik on kiusu pärast tehtud, et mind kõrge ülemuse ja kaasteenijate silmas mustaks määrida."

„Jätke ta oma kätte!" ütles Eltzburg, ilma et oleks Astolowski sõnade peale wastanud.

Ta wõttis endise paberi kätte ja jatkas lugemist.

Astolowski seisis natukese aega ja ei teadnud, mis teha. Kui ta nägi, et Eltzburg enam midagi ei ütle, pööris ta ümber ja läks wälja.

Oma kabinetti astudes leidis ta Sõn-Kalagujewski Schagrinowiči tooli peal istumast ja sigarit suitsetamast.

„Siin olete teie wäikese Nikolajewaga," ütles ta, taskust päewapilti wälja wõttes. „Waadake, kui kenasti ta teie habeme tagant wälja waatab!"

Astolowski silmad läksid suureks ja tema käed hakkasid wärisema.

„Kasige, kus k... t!" karjus ta. „Õige mul tarwis teie pilte näha! Mis on mul nendega tegemist? Teie olete nad ise teinud!"

„Ärge ärritage ennast, Platon Kristoforowič!" ütles Sõn-Ka-

lagujewski püsti tõustes. „Mis on mul teie asjadega tegemist? Mina sõidan ka ise warsti ära — Türgimaale. Ma tahtsin teile ainult näidata, sest pilt on mulle postiga kätte saadetud. Peale minu on niisuguse pildi weel mitmed saanud.“

Ta pani sigari jälle suhu ja läks naeratawa näoga toast wälja.

Astolowski jäi üksi.

Käes oli see, mida ta oli kartnud: tema wahekord Nikolajewaga oli awalikuks saanud. Kõik oli tehtud, mis wõimalik, et seda asja kõige sügawama saladuse katte all hoida, aga ometi...

Kolmandas osakonnas, ühes Nikolajewaga, teenis endine telegrafist, nimega Kotelkow. See oli tüseda kehaga poiss, paksu näo ja wäikeste, mustade ja wiletsate hammastega. Nikolajewa oli wäike, kõhn tüdruk, lumiwalge näo ja kaelaga, õhukese terawa nina ja walkjas-tuhakarwa juustega, mille otsad olid kollakad. Warsti peale teenistusesse astumist sai ta Kotelkowi omaks ja nende ühendus kestis mitu kuud. Siis jäi aga Nikolajewa oma armastaja wastu täiesti külmaks ja ei tahtnud kõigist pealekäimistest hoolimata temaga midagi tegemist teha. Põhjus oli lihtne: teda oli ära wõitnud mees, kelle wastu Kotelkow ei saanud: see oli Platon Kristoforowič Astolowski.

„See on Kotelkowi tegu,“ otsustas Astolowski. „Ta ei tea midagi, aga ta aimab. Niisugune karjapeni!“

Astolowski süda sai nõnda täis, et oleks heameelega wõtnud wembla ja karjapeni naha täis sugenud.

Mõtted tõusid karjudes ja kisendades, otsekui must kaarnate parw.

Mis peab ta nüüd tegema?

Sapiro ja Doinikow, nagu näha, aimasid juba enne midagi, aga nüüd on neil otsekohene tõendus käes, et see tõesti nõnda on. Ja kas see kirjukoera paar kellelegi midagi rääkimata jätab, kui asi temasse puutub? Ei iialgi. Eltzburg teab juba, et Astolowski, ehk küll ise naisemees ja wiie lapse isa, omale kõrwalt lõbu otsib ja abielu rikub. Warsti kantakse see ka Wanka-Iwanowi ette. Mitte hiljem, kui töötundide lõpuks teawad seda ka kõik äris teeniwad naisterahwad, nooremad ametnikud, teenrid, käskjalad, jooksupoisid. Seni on nad teda eeskujulikuks ja pühaks meheks pidanud, aga kuidas waatawad nad nüüd tema peale? Ta ei tohi enam silmigi üles tõsta, sest nüüd wõib igaüks ütelda, et tema ilmasüüta hallid silmad waletawad.

Astolowski peast wilksatas läbi mõte, mis talle seni weel iialgi ei olnud pähe tulnud: ta peaks omale teise koha otsima.

See oli kurb mõte. Seni oli ta enesele ilusaid pilte ette kujutanud, kuidas ta linaseemneäris wanaks saab ja siis waikses rahus siit maailmast lahkub, kõikidest tagaleinatud. Tema matusepäewal on linaseemneäri kinni ja hoone peal lehwib leinalipp. Kõik direktorid, ametnikud ja alamad teenijad käiwad tema puusärgi

järel, mis pärgade ja lillede sisse upub. Nüüd, kus ta ennast häbistatud ja rõhutud tundis olewat, sai talle selgeks, et need mõttekujutused ainult illusioonid olid ja muud midagi.

Enne kojuminekut oleks ta heameelega näha tahtnud, kuidas päewapildi lugu kaasteenijate peale on mõjunud, aga tal ei olnud julgust kellelegi otsa waadata, weel wähem teiste seas liikuda. Eeskojas silmas ta Nikolajewat, kes palitut selga ajas. Tüdruku nägu oli weel walgem, kui enne, ja tal näis waewalt hing sees olewat. Heameelega oleks ta teda oma habeme wastu surunud ja teda trööstinud, aga see ei olnud teiste ees wõimalik. Niipea, kui Karro talle mütsi ja palitu kätte andis, puges ta uksest wälja.

Oli niiske, sügisene Peterburi ilm. Paks udu kattis maad, nõnda et kolme sammu peale näha ei wõinud.

„Aga ehk on ka Wassa niisuguse päewapildi saanud?“ tuli tal mõttesse.

Tema süda sees lõi külmaks.

Mida ligemale ta oma korterile jõudis, seda kindlamaks sai temas arwamine, et Kotelkow ka Wassale on päewapildi saatnud ja et Wassa temalt kahtlemata aru nõuab. Ta oskab juba Wassaga rääkida ja teda meelitada, aga halb on see siiski. Seni on Wassa aukartus tema wastu piiritu olnud, aga nüüd on tema waenlased seda kätte saanud, et tal enam oma kodus rahu ei ole ja ka naine juba kahtlaselt tema peale waatab.

Ust ei awanud Wassa, nagu harilikult, waid awas Fjokla. See oli halb ettetähendus. Fjokla, niipea, kui ta ukse oli lahti teinud, kadus jälle ja Astolowski leidis enese täiesti üksi olewat. Ta astus söögituppa, aga oma imestuseks nägi ta, et ka see täiesti tühi oli ja laud katmata. Magamistoas kuuldi suminat. Ta tahtis sisse astuda, aga uks oli seestpoolt lukku pandud.

„Wassa!“ hüüdis ta, ukse käerauda logistades: „kas sa sees oled? Mispärast oled sa ukse kinni pannud?“

Ei häält ega wastust.

„Wassa!“ hüüdis ta uuesti: „mis sul on? Kas sa haige oled? Tee ometi uks lahti! Sa ei ole mulle lasknud sööki laua peale panna.“

Ei häält ega wastust.

Ta astus kööki.

„Fjokla! kus on барыня ja lapsed?“ küsis ta.

„Aga, баринъ!“ wastas teenija: „nad läksid magamistuppa ja panid ukse eest kinni.“

„Mispärast nad seda tegid?“ päris Astolowski edasi.

„Aga ei tea, баринъ,“ kostis teenija ja pühkis põllenurgaga suud.

„Anna mulle, Fjokla, siis ometi süüa!“

„Барыня ei käskinud süüa anda.“

Astolowski mõtles natuke aega ja läks siis nõutult köögist wälja. Tal ei olnud enam mingit kahtlust, et ka Wassa on päewapildi saanud ja kõik teab.

Teisel hommikul ilmus linaseemneärisse Wassa Leonidowna. Ilma et ta oleks oma siledat musta palitut ja sametist kübaralutti maha wõtnud, tuli ta trepist otsejoont üles neljandale korrale, läks osakondade juhatajate kabinettide wahel olewast koridorist läbi ja astus suure saali, kus umbes kolmkümmend inimest istus. Ukse all jäi ta silmapilguks seisatama ja laskis silmad üle saali käia; siis hakkas ta kõiki saalis istuwaid nooremaid naisterahwaid läbi käima ja neid tunnistama, sealjuures aegajalt pihus olewa päewapildi peale waadates.

Saalis tõusis tasane kahin.

„Kes on see naine?“ küsiti tasakesi.

„See on Platon Kristoforowiči abikaasa,“ kuuldi wastatawat.

„Platon Kristoforowič ise on wäga ilus mees, aga naine — just kui waim,“ ütles Ossienko.

„Mis ta ometi peaks tahtma?“

„Tal on päewapilt pihus: otsib wist Nikolajewat.“

„Asi kipub huwitawaks minema.“

Kõik nooremad naisterahwad olid läbi tunnistatud ja Wassa tahtis juba teise tuppa minna, kui korraga Nikolajewa, kes saali taga olewas wäiksemas toas istus, sisse astus. Wassa Leonidowna mõõtis teda esiti terawa pilguga; siis astus ta tema ette ja hakkas teda tunnistama, sealjuures wahetewahel pildi peale waadates.

„Hiir on lõksus!“ sosistas keegi teisele kõrwa sisse.

„Nikolajewal läheb täna nähtawasti halwasti,“ ütles keegi kaunis waljusti.

Nikolajewa läks näost punaseks nagu keedetud wähk ja tahtis edasi minna, aga Wassa Leonidowna pani tee eest kinni.

„Kas sina see oled?“ küsis ta käredasti, pahema käega teisele pilti ette hoides ja parema käe esimese sõrmega pildi peal olewa naisterahwa näo peale näidates.

Nikolajewa ei wastanud midagi ja püüdis ära põgeneda, kuid Wassa Leonidowna pani tal teist korda tee kinni.

„Kas sina see oled?“ kordas Wassa, aga seekord juba hoopis käredamalt.

Wastust ei tulnud.

Wassa Leonidowna waatas weel korra pildi, siis Nikolajewa peale. Sellepeale pistis ta pildi palitutaskusse ja hakkas mõlema käega tüdruku karwust kinni.

„Sina häbematu plika!“ karjus ta, „wõi teiste meestega ümber ajama! Wõi naiste käest mehi ära petma! Sina nurjatu plika! Sina kõlwatu plika! Laseb ennast minu wanamehega

ühele pildile üles wõtta! Kas arwad teda endale saawat? Ise weel üsna noor, aga waata, missugused tembud! Oota, küll ma sulle näitan!"

Ta sakitses Nikolajewat juustest ja peksis teda wastu nägu.

Nikolajewa püüdis wastu panna ja Wassat kriimustada, kuid asjata. Wassa Leonidowna, kes oli agaram, kiskus teda juustest ja peksis wastu nägu, kuna sõnad jõena ta suust woolasid.

„Astolowski naised kisuwad!" hirwitas Kotelkow.

Uks läks lahti ja sisse astus Astolowski ise, pabereid käes hoides. Esimesel silmapilgul jäi ta seisma kui soolasammas, siis tõusid ta silmalaud kõrgele ja otsaesine, silmade alune ja ninaselg läksid walgeks, kuna paberid, mida ta käes hoidis, maha kukkusid. Mõne astega oli ta kaklejate naiste juures ja, ilma et oleks sõnagi rääkinud, hakkas neid lahutama, püüdes Nikolajewat oma naise wiha eest warjata.

„Ah, see oled sina!" hüüdis Wassa Leonidowna peenikese ja heleda häälega. „Tuleb oma armukest kaitsma! Oma naisest ei pea midagi, aga ajab selle nurjatu plikaga ümber! Endal kodus naine ja wiis last, aga seljataga peab tüdrukuid!"

Wassa Leonidowna leidis weel korra wõimaluse Nikolajewat karwust sikutada ja teda wastu nägu lüüa; siis pidi ta peksmise järele jätma.

Nikolajewa, niipea kui sai wabaks, lipsas minema ja mees ja naine jäid silm silma wastu.

„Las' ma nüüd õige waatan, mis nägu sa oled," hakkas Wassa oma peenikese häälega rääkima. „Omal naine ja wiis last kodus, aga ajab ümber selle nurjatu plikaga! Oh sina!... Juuksed lühikeseks lõigatud, habe kahte harusse aetud... Nüüd alles saan ma aru, kelle jaoks sa ennast klanid! Oh sa häbematu inimene! Oh sina wana......!"

Korraga sasis ta mehe habemest kinni ja hakkas teda sikutama.

„Ai, ai, Wassa! mis sa teed?" karjus Astolowski.

„Wõi tema tarwis sa ennast klanidki, wana raibe!" tänitas Wassa Leonidowna. „Mitte oma naise, waid selle nurjatu plika tarwis! Wõi plikale appi tulema! Oma naisest ei ole kahju, aga tüdrukust on kahju!"

Ossienko wiskas sule laua peale ja tõttas abielupaari juure.

„Naisterahwas!" hüüdis ta wihast wälkuwail silmil, „jätke ometi ükskord järele! Mis te Platon Kristoforowiči habemest tahate?"

Wassa Leonidowna laskis silmapilk mehe habeme lahti ja hakkas Ossienkole otsa wahtima.

„Siin on wist jälle üks?" lausus ta oma peenikese häälega.

Ossienko läks näost punaseks.

„Minul ei ole teiega midagi tegemist," ütles ta ennast kogudes, „aga teie, madam, peate ennast siin lubamatult üles."

Ta läks jälle oma kohale, kuid ei istunud maha, waid jäi laua taga püsti seisma.

„Kasi minema!" karjus Astolowski, kellel wiimastel silmapilkudel oli korda läinud ennast koguda.

Ta tahtis naise käest kinni wõtta ja teda wälja wiia, aga Wassa Leonidowna tõmbas järsult oma käe ära.

„Wõi tema mind wälja ajama!" kaasitas ta. „Kas sul pole häbi inimeste seas liikuda: endal kodus laulatatud abikaasa ja wiis last, aga peab armukesi! Endal juba pea ja habe hallid, aga ajab ümber plikadega! Oh sina...! Oh sina...!"

Ukse all seisis Raabe, sirge nagu post, käed kõrwal. Ta oli kohe Astolowski järel sisse tulnud ja kõike, mis sündis, oma silmadega näinud. Nüüd, kus Wassa Leonidowna oma meest sõnadega tublisti kostitama hakkas, ei jõudnud ta ennast enam pidada ja astus wahele.

„Wassa Leonidowna!" ütles ta, tülitsewa abielupaari juure astudes, „aitab juba. Ma palun teid, minge ära koju. Kas lubate, et ma teid saadan?"

„Kas see muidu on, Boris Wladimirowič?" hüüdis Wassa Leonidowna. „Teie teda ei tunne. Mina ei tunnud teda ka, aga nüüd alles hakkan ma teda nägema. See on niisugune häbemata, toores ja salalik inimene, nagu teist maailmas enam leida ei ole. Kas minu hing wõis seda arwata, et ta minu seljataga abielu rikub? Endal naine ja wiis last kodus, aga ajab tüdrukutega ümber!"

„Ma mõistan teie meeleolu, Wassa Leonidowna!" katkestas tema kõnet Raabe. „Teie saite ka wist pildi ja arwate kohe Jumal teab mis. Midagi ei olnud: see kõik on kiusu pärast tehtud. Rahustage endid ja minge koju!"

„Ärge kaitske teda, Boris Wladimirowič!" hüüdis Wassa Leonidowna ägedalt. „Teie teda ei tunne. Teie ütlete, et ei ole midagi olnud, aga mispärast see plika näost punaseks läks? Kuhu jäi see nurjatu plika?"

Wassa Leonidowna hakkas ümber waatama, aga Nikolajewat ei olnud enam näha.

„Wassa Leonidowna!" ütles Raabe tõsiselt, „siin on ametlik koht — linaseemneäri. Ma palun teid wäga: ärge rikkuge rahu. Kui teie siin weel edasi kisendate, tuleb meie wahimeeste pealik ak-Urin ja wiskab teid wälja. Minge ilusasti koju: teie olete oma seaduslikule mehele juba küllalt häbi teinud."

Ta wõttis Wassa Leonidowna käe alt kinni ja läks temaga wälja.

Astolowski seisis ja ei julgenud silmi üles tõsta.

Noor ametnik Bilibin korjas tema paberid üles ja tõi nad tema kätte.

Astolowski waatas wargselt Bilibini otsa, siis wõttis ta paberid wastu ja läks, silmad maas, tagumisest uksest wälja.

Häbi pärast otsekui halwatud, seisis ta mõned minutid tagumise trepi lagedal. Oli tarwis oodata, kuni Wassa ära läheb, sest temaga kokku puutuda ei tahtnud ta enam miski hinna eest.

Warsti kadus meeletuletus häbist ja selle asemele astus wiha — kange wiha oma naise wastu.

Wõi niisugune on Wassa! Kes oleks temast seda wõinud oodata? Alati alandlik ja just kui ilma hingeta, aga täna oli ta kui leopard. See pole enam kass, see on leopard. Ise kõhn nagu waim, aga kui häbematu! Olgugi, et tal õigus on, aga kuidas tohib ta nõnda teha? Küll ta talle näitab!

Habeme kitkumise tagajärjel walutas lõug hirmsasti. Walu sundis teda kõik teised mõtted unustama. Ta hakkas habet oma lõua wastu suruma, et walu wähendada.

Habe oli tema uhkus, aga seda habet kitkus Wassa nagu takukoonalt!

Astolowski sülitas.

Ta astus trepist alla, läks kolmanda korra pealt läbi, tuli suurest marmortrepist jälle üles neljandale korrale ja ruttas oma kabinetti.

Šagrinowič istus laua taga ja kirjutas. Kui Astolowski sisse astus, heitis ta tema peale pehme, kaastundliku pilgu, aga ei ütelnud midagi.

Sõnalausumata istus Astolowski oma toolile. Ta pilk eksis toas ümber ja habe oli korratus olekus.

Sisse astus Raabe.

„Ma sain teie abikaasa wiimaks wälja,“ ütles ta kõlatul häälel, laua otsas olewa tooli peale istudes. „See oli midagi, millel enam nime ei ole. Sestsaadik, kui need müürid seisawad, ei ole niisugust asja weel ette tulnud.“

Raabe jäi wait ja näis wastust ootawat, aga seda ei tulnud.

„Platon Kristoforowič,“ rääkis ta edasi, „teie lõikate seda, mida ise olete külwanud. Kas teil Nikolajewaga tõesti on midagi olnud wõi mitte — pole minu asi; aga ma arwan, et kus on suitsu, seal on ka tuld. Et see plika mehi armastab, pole kellegi saladus. Mina olen oma naisega, tänu Jumalale, juba kakskümmendkaks aastat, kuid midagi sellesarnast pole meil iial juhtunud. Aga pole minu asi teile etteheiteid teha. Olgu lugu kuidas on, praegu on mul teist kahju. Sellest tähtsast kaklemisest on waewalt weerand tundi mööda läinud, aga ma olen kindel, et praegu teab temast meie wiiekordses majas juba iga wiimane jooksupoiss. Eltzburg teie sõbraks iialgi ei saa, sest tema ei wõi neid silma otsas sallida, kes elawad liiderlikku elu. Wähemate ametnikkude seas ei ole teil ka enam palju lugupidamist. Teie katsuge endale teine koht otsida.“

Astolowski tõstis silmad üles, heitis Raabe peale argliku pilgu ja lõi siis silmad jälle maha.

„Ma läheksin siit heameelega ära,“ ütles ta kõlatul häälel, „aga kuhu? Uut kohta pole kustki wõtta.“

„Raske ta on," ütles Raabe, „aga siin edasi teenida on teil enesel raske. Wõib olla, ehk saate uue koha. Ma räägin õige kord Brüginewičiga: ehk leidub temal midagi."

„Olge nõnda hea, Boris Wladimirowič!" palus Astolowski. „Selle eest oleksin teile tänulik surmatunnini. Uskuge mind, Boris Wladimirowič: mina olen täiesti süütu. Teie ei tunne Wassat: ta on hirmus kange südamega ja jonnakas. Ma olen kodus temaga tihti nõnda hädas, et nutan palawaid pisaraid. See krants, kes teistele päewapildid saatis, oli ka temale saatnud, aga ta ei saa sugugi aru, et see on kiusu pärast tehtud."

„Mina ütlesin teile juba," sõnas Raabe, „et mina teie isiklikkudesse asjadesse ennast segada ei taha. Naisterahwas on wäeti ja nõrk ja ei jõua ennast taltsutada. Kui teil aga mõni koht juhtub saada olema, minge ära. Ma tean wäga hästi, et ka Wanka-Iwanow teie peale hea silmaga ei waata. Ta saatis küll Ter-Vegetarjanzi suure ilu ja auga ära Konstantinoopolisse, aga tal on weel praegu kange hirm, et armeenlane ühel ilusal päewal Dardanellid kinni paneb. Poleks teie mõisniku seisusest ja poleks teil suurt habet, siis oleks ta teid juba ammugi minema kihutanud. Teie olete täna äritatud ja seepärast andke asjad Jowian Naumowiči kätte, aga ise minge koju. Ma ütlen Eltzburgile, et teie haige olete."

Raabe tõusis üles, et minema hakata.

Astolowski tõusis ka üles ja ohkas. Siis wõttis ta Raabe käe ja surus seda tugewasti.

„Olge päris rahulik, Platon Kristoforowič," trööstis Raabe, „maailmas tuleb weel palju hullemaid asju ette. Ükski ei wõi ütelda, mis tast saab wõi kuhu ta jääb. Maailm õpetab, wasikanahk noomib.... Näiteks see чухна. „Boris Wladimirowič, teil on waja püssi kätte!" Pole wiga, enne surma wõib sulle weel mõndki juhtuda!.... Nõnda siis, Platon Kristoforowič, minge koju ja püüdke ennast rahustada!"

Raabe läks.

Astolowski astus linaseemneäri uksest wälja, aga ei teadnud, kuhu minna. Raabe käskis koju minna, kuid ta arwas, et teda seal saun ootab. Ta seadis sammud Suweaeda.

Esiwärawast sisse minnes ja pikuti aeda Neewa poole sammudes jõudis ta Krõlowi ausamba juure. Ta jäi seisma ja hakkas samba tahwlitel kujutatud loomi wahtima. Siin olid ahw, jänes, ööbik, ninasarwik, luik, elewant, purikas ja weel palju teisi. Ahw seisis keskpaigas, nähtawal kohal, ja mängis wiiulit.

„Waat' kus lurjus," mõtles Astolowski: „Ta arwab wist, et tema on noor kunstnik."

Ta hakkas jälle minema. Uitis esiti aias ja pärast uulitsal kaua aega ilma sihita. Wiimaks astus ta ühte woorimeeste trahterisse ja tellis endale peedisuppi ja walget sealiha. Ta oli kin-

del, et Wassa kodus süüa ei anna ja seepärast tahtis ta natuke keha kinnitada.

Söömise ajal tuli tal meele, kuidas ta nädalapäewad tagasi oma tuliuue habemega istus pisut paremas restoraanis ja unistas diplomaadi karjäärist. Aga kohe peletas ta selle pildi ära: diplomaat ei istu woorimeeste trahteris!

Kell näitas tundi, mil linaseemneäris töö lõpeb. Sel tunnil läks ta alati koju, aga kuhu minna täna? Kodus Wassa talle armu ei anna.

Kuidas ta teda ometi kardab!

Ta wõiks kas hotellis wõi mõne tuttawa juures ööd olla, aga siis läheb jutt laiali, et Platon Kristoforowič on naise juurest ära joosnud. . . .

Ta tõusis üles, maksis arwe ja hakkas kodu poole sammuma.

Ukse awas Wassa Leonidowna.

„Perekonna isa ka koju tulnud,“ ütles ta peenikese, heleda häälega, käsi kõhu peal kokku pannes.

Astolowski ei lausunud midagi ja hakkas palitut maha wõtma. Ta ei julgenud naise otsa waadata.

„Miks sa koju tulid? Kes sind siin ootab?“ rääkis Wassa selsamal toonil edasi. Eks sa läinud tema juure! Ehk kas see sul ainuke on: sul wõib neid mitu olla.“

„Wassa,“ ütles Astolowski, „kui sa nõnda räägid, siis lähen ma hoopis ära. Mina ei jõua seda elu wälja kannatada.“

„Eks sa wõi minna!“ lausus Wassa Leonidowna ühetooniliselt.

„Wassa! Mina ei suuda niisugust põrgut wälja kannatada,“ ütles Astolowski ja waatas naisele otsa.

Wassa Leonidowna wõttis käed kõhu pealt ja ajas pea püsti.

„Wõi põrgut, ütled sa!“ hüüdis ta pilgates. „Kes on siis kurat — kas mina wõi sina? Mina olen sind orjanud kuus aastat, olen sulle wiis last ilmale toonud ja üles kaswatanud, olen sind söötnud ja jootnud. Aga mis oled sina minule teinud? Oled maganud, kõht õieli, ja peegli ees oma habet wahtinud, aga mind oled sa pidanud halwemaks kui mõnd köögitüdrukut. Seni ei ole ma sind näinud, aga nüüd hakkan ma sind alles nägema. Tuleb wälja, et selle habeme all üsna lihtne mees ei olegi, waid on peenike poiss, kes igasuguste asjadega walmis saab.“

Astolowski seisis naise ees, ilma et oleks end liigutanud.

„Wassa,“ ütles ta tasakesi, „sina ära usu, sest see kõik on wale. Selle päewapildi on teinud üks meie wäikestest ametnikkudest. Ta teenis enne minu osakonnas, aga oli nii laisk ja hukkaläinud poiss, et ma ta wälja wiskasin. Sellest ajast peale kannab ta minu peale wiha.“

„Wõi sa tuled jälle oma walega!“ hüüdis Wassa Leonidowna ägedasti. „Aga mispärast tüdruk punaseks läks? Ütle, mispärast läks tüdruk punaseks? Kas ma aru ei saanud! Wõi tuleb

uue walega! See nurjatu plika hakkas minu juustest kinni, aga kas sa tulid minule appi? Sa läksid temale appi. Sina häbematu mees!“

Naise wiimaste sõnade juures ajas Astolowski enese sirgeks.

„Pea suu!“ käratas ta. „Kes on peremees majas: kas mina wõi sina? See on minu maja ja minu korter. Kui sa mitte silmapilk wait ei jää, siis ma sulle näitan!“

Käsi poolrusikasse tõmmates astus Astolowski naisele sammu lähemale.

Wassa hakkas lõikawalt naerma.

„Wäeti mehikene!“ hüüdis ta. „Tema mõtleb mind hirmutada! Tule, kui tahad! Aga ma ütlen sulle, et sul siis enam ühtki karwa habemesse ei jää. Olen sind kuus aastat kartnud, aga nüüd on sinu kurjusel lõpp. Katsu mind puutuda!“

Astolowski laskis käed longu ja astus sammu tagasi.

Ukse peale ilmus wiis wäikest nina.

„Waadake, lapsed, siin on teie isa!“ rääkis Wassa Leonidowna. „Ei tea, kas neil weel palju õdesid ja wendi on?.... Miks te ei wasta?“

„Wassa, Jumala pärast, jäta ükskord järele!“ hüüdis Astolowski paluwa häälega.

„Ahah,“ hüüdis Wassa Leonidowna, „hakkab wiimaks nahast läbi tulema. Walus hakkab. Aga kas sina minu walu tunned? Ah, kas sa tunned minu walu?“

Astolowski ei wastanud.

„Ma olen kõige üle järele mõtlenud,“ hakkas Wassa Leonidowna mõne silmapilgu järele rahulise häälega rääkima. „Sinuga ma enam koos elada ei taha. Mina wõtan lapsed ligi ja sõidan Irboskasse onupoja juure. Täna hommikul kirjutasin talle kirja ja niipea kui saan wastuse, sõidan ära. Ela-siis, kuidas ise tahad, ja pea kas wõi kümme naist.“

Astolowski silmad paisusid suureks. Ta tõstis pea üles ja jäi tarretanult naise otsa wahtima.

Wassa Leonidowna seisis natuke aega rahuliselt, siis hakkas ta kõigest kehast wabisema. See kestis mõne silmapilgu. Sellepeale hakkas ta mõlema käega wehklema ja mõlema jala peal hüplema.

„Kasi minu silmist!“ karjus ta. „Sa oled mulle wastik! Ma ei wõi sind enam näha! Sa ei ole enam minu mees! Sa oled elajas! Sa käid neljakäpakil! Ma pole iialgi näinud, mis nägu sa oled! Kasi wälja, sa räpane inimeseloom!“

Astolowski taganes esikoja wiimasesse nurka. Niisuguse leopardina ei olnud ta Wassat weel iialgi näinud.

Wassa Leonidowna hingas paar korda raskesti, siis pööris ta mehele selja, wõttis wiis wäikest nina, kes ikka weel ukse peal seisid, endaga kaasa ja läks magamistuppa. Astolowski kuulis, kuidas wõti luku sees ringi käis.

VIII.

Jewsignei Wassiljewič Doinikow oli targa jutuga mees. Kui ta rääkima hakkas, siis ei murdnud ta otsekohe uksega sisse, waid käis enne tükk aega kaudu ja walmistas ette parajat silmapilku. Ta oskas wäga peenikeselt rääkida. Kui jutt joones oli, hakkas tööle ka tema pealmine mokk, mis puhumise tarwis otsekui loodud. Siis ei olnud tema jutt mitte ainult tark, waid oli ka wäga maitsew. Igaüks, kes Doinikowi kõnet kuulis, pidi tunnistama, et see on wäga mõnus ja arukas inimene.

Ta istus peadirektori kabinetis nahkses tugitoolis ja rääkis. Wanka-Iwanow istus oma kohal, suurte ümmarguste klaasidega prillid ees, ja kuulas.

Ajad on ärewad. Rahulolematuse batsill, mis seni wabrikutööliste seas oma häwitawat tööd teinud, hakkab ka äriteenijate seas laiali lagunema. Tosno-Liigowo pangas, mis kõige suurem Wenemaal, on ametnikud töö seisma pannud ja nõuawad inimlikku ümberkäimist, palga kõrgendust ja tööpäewa lühendamist. „Voss ja Rebane", kõige suurem kaubamaja Peterburis, kust saab osta kõiki asju, mis inimesel iganes waja, on juba kolm päewa kinni, sest et äriteenijad streigiwad. Kislowi silgusuitsetamis-äri — ettewõte, mille sarnast ka Tallinnas leida pole, on streikima hakanud. Iga tund toob uusi teateid, et streik ikka enam laiali laguneb. Linaseemneärisse, Jumal tänatud, ei ole rahulolematuse batsill seni weel ulatunud, kuid on asju, mis ka siin lasewad karta kõige pahemat.

Linaseemneäris ei ole ametnikkude ja alamate teenijate seisukord mitte halb: kõik saawad palka ja muidu ei teeni ükski. Peadirektorid on seni, taewale tänu, wäga humaansed olnud: keegi pole nende käest weel lüüa saanud ja ükski, kes on hädas käe wälja sirutanud, pole abita jäänud. Mistarwis on aga siin kõik need kassad ja komisjonid? „Häda- ja abikassa" asutati Barssukowi ajal. See on hea ja tarwiline kassa. Teda toetasid alati peadirektorid Barssukow ja Habladurow, kes nüüd juba mõlemad puhkawad maamullas. Siis asutas seitsmenda osakonna juhataja Astolowski „Pensionikassa" — keegi ei tea mistarwis! Peale selle on äris weel „Peegli Selts", lugemisring ja köögikomisjon. Just nagu ei oskaks teenijad ringisse koondumata raamatuid lugeda ja köögitüdruk ilma komisjonita suppi keeta!

Inimene on täitmatu loom ja ei ole iialgi rahul. Kui tal hea on, tahab ta weel paremat. Kui inimesele wabadust anda, siis hakkab ta teda kohe kurjasti tarwitama. Ei oleks tohtinud lubada mingisuguseid seltse, kassasid, ringe ja komisjone, sest seal õpiwad äriteenijad koos käima ja oma mõtteid wahetama. Üksikult on teenijad alati alandlikud, aga kui nad üheskoos on — lähewad nad häbematuks. Kes wõib selle eest hea seista, et linaseemneäri teenijad täna wõi homme ühiseks koosolekuks kokku ei astu ja

otsuseks ei tee teiste eeskuju järele ka streikima hakata? Mis saab siis linaseemneärist? Kuidas waadatakse siis kõrgemates ringkondades ülemuse peale, kes ju kõige eest wastutab?...

Sellejärele muutus Doinikowi jutt nõnda tasaseks, et kaugemal seisja midagi enam kuulda ei wõinud.

Näis, nagu oleks Wanka-Iwanowi peenikesed wurrud nina all liikunud nagu katsumissarwed sitikal. See oli aga ainult silmapettus: ükski ei saa ise oma ninahabet liigutada.

Wiimaks oli jutt otsas ja Doinikow läks. Ta oli juba wanapoolne mees, pikk, sirge, sileda näoga ja peaaegu ilma habemeta. Mõisnikuseisusest pärit, astus linaseemneäri teenistusse Habladurowi ajal. Hiljemalt eraldati osakondade asjaajamisest eel- ja järelmaksu toimetused ja asutati nende jaoks iseäraline büroo, mille ülemaks sai tema. Paar nädalat tagasi hakkasid äris jutud käima, et Wanka-Iwanow selle büroo jälle tahab ära kaotada.

„Mina lasksin teid kutsuda," algas peadirektor Wanka-Iwanow, oma toolis istudes, kuna direktorid Klopow, Curland ja Eltzburg tema ees frondis seisid, „selleks, et teile oma imestust awaldada. Ma ütlen: imestust. Mina olen ikka selles usus olnud, et mul on direktorid, kes hea korra eest hoolitsewad ja äri tulewikku südames kannawad, aga mis ma näen? Ma näen, et ma ennast olen petnud. Linaseemneäris walmistatakse streiki ette, aga teie ei tea sellest midagi!"

„Mina ei tea sellest tõesti midagi," wastas Klopow.

„Wäga kahju, et teie sellest midagi ei tea, direktor Klopow," rääkis Wanka-Iwanow peenikese irooniaga. „Wõib olla teie ei tea ka seda mitte, et meil on terwe tosin mitmesuguseid kassasid, seltse ja komisjone? Meil on „Häda- ja abikassa". Mistarwis? Kas on linaseemneäris seni keegi nälga surnud? Siis on meil „Pensionikassa", kuhu osanik on kohustatud iga kuu maksma. Mistarwis? Meil on ju riigi hoiukassad, kuhu raha wõib hoiule wiia, et wanaduspäewadel jälle wõtta oleks. Ja keiser, kõrgem riigiwalitsus ja rahaminister tahawad, et raha mujale ei wiidaks kui ainult riigi hoiukassadesse. Siis köögikomisjon... Just nagu ei oskaks köögitüdruk ilma komisjonita suppi keeta! Wiimaks olewat weel mingisugune lugemisring... Noh, sellest ei saa mina tõesti aru, sest tuleb wälja, nagu ei oskaks teenijad ilma ringita raamatut lugeda! Kes wõib selle eest hea seista, et seal mitte keeldud kirjandust ei loeta?"

Wanka-Iwanow peatus silmapilgu.

„Kas teie wõite selle eest hea seista?" pööris ta Curlandi poole.

„Ekstsellents, mina ei ole teda asutanud," wastas küsitaw.

„Teie ütlete, et ei ole teda asutanud," rääkis Wanka-Iwanow, „aga ometi teate teie, et ta on olemas? Teenijad on kõik organi-

seeritud ja on harjunud koos käima. Kes wõib selle eest hea seista, et organisatsioonid täna wõi homme ühiseks koosolekuks kokku ei astu ja streiki wälja ei kuuluta?“...

„Kas teie wõite selle eest hea seista?“ pööris Wanka-Iwanow mõne silmapilgu pärast Eltzburgi poole.

„Ma ei tea, ekstsellents!“ wastas küsitaw.

„Teie, Eltzburg, ei tea seda,“ sõnas Wanka-Iwanow: „aga kes peab siis teadma? Laiskusebatsill — ma pean seda arstiteaduslikku terminit tarwitama — on meie ajal wäga laiali lagunenud ja selle tagajärg on streigid. Praegu streigib Tosno-Liigowo pank, kaubamaja „Voss ja Rebane“, Kislowi silgukuiwatamisäri ja peale nende weel mitu teist asutust. Streigilaine wõib ka linaseemneärisse ulatuda. Korraga helistatakse kella. Teenijad wiskawad sulepead ja arwemasinad laua peale, jooksewad trepist üles suure saali, awawad koosoleku ja teewad otsuseks streikima hakata... Mis saab siis, kui linaseemneäri ametnikud ja alamad teenijad streikima hakkawad?“

Keegi ei wastanud.

„Streik tooks meie ärile määratut kahju,“ rääkis Wanka-Iwanow edasi. „Kõige enne kaotaksime meie oma krediidiusalduse ja renommée kõrge riigiwalitsuse ees. See ei ole aga mitte peaasi. Mina olen linaseemneäri peadirektor ja wastutaw isik. Kui äri kahju saab, siis wõib iga hilpharakas ütelda: Wanka-Iwanow on rumal! Wanka-Iwanow ei oska äriasju ajada! Wanka-Iwanow ajab äri pankrotti!... Kui streik lahti läheb, siis öeldakse sisemiste asjade ministeeriumis ja kaitsepolitseis: linaseemneäri on rewolutsiooni pesa. Mis mõeldakse minust siis kõrgemates ringkondades?“

Wanka-Iwanow pidas wahet ja waatas küsiwalt direktorite otsa.

Keegi ei wastanud.

„Teie ei räägi minule sellest midagi, mis äris tehakse,“ järjestas peadirektor, „aga mina tean kõik. Wanka-Iwanow teab kõik! Meil äris on üks wäga kahjulik isik, kelle süü pärast kõik need korratused on tulnud: see on Astolowski wõi Ostolowski — mina teda ei tunne. Tema on kõik need seltsid, kassad ja komisjonid asutanud ja tema on igalpool ninamees. Oma suure habemega tõmbab ta rahwast kokku ja sunnib neid enda järel jooksma. Iseäranis pöörased tema järel jooksma on naised — muidugi jälle tema suure habeme pärast. Mina oleksin tema juba ammugi lahti lasknud, aga et ta mõisniku seisusest on, siis ei taha mina temaga nii järsult ümber käia. See inimene tuleb aga kohe kahjutuks teha. Mina olen selles asjas juba määruse teinud ja lasen seda temale kohe teada anda.“

Wanka-Iwanow kõlistas ja kui ak-Urin ilmus, käskis ta sekretäri kutsuda.

„Konstantin Mihailowič,“ ütles Wanka-Iwanow, kui kutsu-

taw sisse astus, „teie minge kohe Ostolowski juure ja kuulutage temale minu määrus: kui tema linaseemneäris tahab edasi teenida, siis, esiteks, peab ta jalamaid kõikidest seltsidest, kassadest, komisjonidest ja ringidest wälja astuma ja ei tohi neist enam milgi wiisil osa wõtta, teiseks, ta peab silmapilk oma suure habeme maha ajama, sest see on kõige kurja juur."

Wanka-Iwanow jäi wait.

„Esimese osa teie käsust, härra peadirektor," wastas Konstantin Mihailowič rahulikult, „annan mina Astolowskile kohe teada. Mis puutub aga teise osasse — habeme mahaajamisesse, siis jääb see minu poolt temale kuulutamata. Härra peadirektor wõiks teda lasta enda juure kutsuda ja temale seda ise ütelda."

Wanka-Iwanow tõstis pea kõrgemale ja waatas läbi prillide sekretäri otsa.

„Hea küll!" ütles ta silmapilgu aja pärast ja andis mõista, et sekretär wõib minna.

Konstantin Mihailowič läks.

„Ma olen juba ammugi tahtnud sekretäri lahti lasta," algas Wanka-Iwanow direktorite poole pöördes, „aga ma ei ole seda ometi teinud, sest olen wäga hea ja kannatlik. Nüüd tahan ma seda tõesti teha. Mul on aega wähe, pean oma kõne lõpetama. Oma määruse kuulutamise panen mina, Eltzburg, teie peale. See остолопъ peab kohe kõikidest kassadest wälja astuma ja homme hommikul, kui ta teenistusse tuleb, ei tohi tal enam habet olla, sest see on kõige kurja juur. Ütelge talle, et kui ta minu määrust täita ei taha, siis wõib ta endale uue koha otsida. Kui ta aga täidab, siis andke minule raport sisse, et habe tõesti on maha aetud. Enne raporti kirjutamist peate teie aga näpuga katsuma, et tal habet lõua otsas tõesti enam ei ole ja et kogu see habeme mahawõtmine ei ole paljas silmapettus."

„Kuulen sõna, ekstsellents!" wastas Eltzburg alandlikult ja kumardas sügawasti.

Wanka-Iwanow andis mõista, et jutt on otsas.

Aupakliku kumardusega lahkusid direktorid kabinetist. Sinna jäid Wanka-Iwanow ja Merluškin. Wiimane oli kogu aja Wanka-Iwanowi laua otsas istunud, ilma et ta sõna oleks rääkinud.

Klopow ja Curland läksid igaüks oma poole, aga Eltzburg tippas Lilipetrowi juure.

Eltzburg ei olnud pahas tujus, kui ta weerandtunni pärast Astolowski wastu wõttis.

„Mind, Curlandi ja Klopowi laskis täna enda juure kutsuda Wanka-Iwanow," algas ta. „Meie seisime tema ees otsekui koolipoisid ja pidime tema pika kõne ära kuulama. Praegu on mitmes kohas streik lahti puhkenud ja ta kardab, et streigilaine ka meie ärisse wõib ulatuda. Teie peale on ta wäga pahane. Ta

ütles, et teie oma ametis olete rumal ja jõuetu, kuid tahate äri teenijate seas mängida ninameest. Ta süüdistab teid otsekohe, et teie teenijaid organiseerite ja streiki ette walmistate. Ta leiab, et kõik need kassad, seltsid ja komisjonid, mida teie olete asutanud, on täiesti kahjulikud ja et nad kõik tulewad kinni panna. Tema arwamise järele on kõige kurja juur teie habe: see tõmbawat ligi teenijaid, iseäranis naisterahwaid, ja andwat teile wõimaluse ninamehe osa mängida. Ta tegi mulle ülesandeks teile oma määrust kuulutada, ja see on järgmine: esiteks, teie peate wiibimata kõigi kassade, seltside ja komisjonide ja ringide juhtimisest tagasi astuma ja ei tohi neist enam milgi wiisil osa wõtta. Teiseks, teie peate juba täna oma habeme maha ajama. Kui teie homme hommikul weel habemega teenistusse ilmute, siis kaotate oma koha. See on kõik."

Eltzburg jäi wait.

Wiimastel nädalatel oli Astolowski kaela nii palju õnnetusi ja teotusi sadanud, et ta peaaegu juba arwama hakkas, nagu tahaks saatus teda nuhelda. Ta oli selle peale walmis, et teda weelgi mõni uus hoop wõiks tabada, kuid niisugust hoopi, nagu ta praegu sai, ei olnud ta oodanud. Tema habe on kõige kurja juur! Teda kästakse habe maha ajada! Teda kästakse seltside juhatusest tagasi astuda! Teda lubatakse ametist lahti lasta!

Tema mõtted läksid segamini. Kaks habemesalka kahelpool suud pöörsid endid põigiti.

„Wist on keegi minu peale kaebamas käinud," sai ta wiimaks sõna suust wälja.

„Wõib olla," wastas Eltzburg. „Waenlasi näib teil olewat." Ta andis märku, et jutt on lõpetatud.

Eltzburgi kabinetist wälja astudes jäi Astolowski koridoris silmapilguks seisatama. Ta tundis enese lõpmata nõrga, jõuetu ja abitu olewat. Ta teadis, et Eltzburg teda ei salli, aga tal oli kindel usk, et tema mõisniku seisus, suurepärane habe, teened seltside ja kassade organiseerimise ja juhtimise alal moodustawad igatahes niisuguse kalju, mille wastu kõik wihased lained puruks lähewad, ja et Wanka-Iwanow, kellel kõigis asjus wiimane sõna ütelda, iialgi ei söanda teda ametist lahti lasta. Nüüd nägi ta, et lained selle kalju on ära uhtunud ja et tema lootsik lainete turjal tantsib nagu pähklakoor.

Wanka-Iwanowil, nagu näha, on tema ees kõik aukartus kadunud ja waatab tema kui tühjapalja ja kahjuliku isiku peale, kellest tarwis lahti saada. Ta paneb temale kõige häbematumad tingimused ette ja sellega ühes ka ultimaatumi: täida wõi kasi minema!

„Platon Kristoforowič," küsis Šagrinowič murelikult, „teie olete täna wäga kahwatu — ega te ometi haige ole?"

Astolowski waikis silmapilgu.

„Mind kästi habe maha ajada," wastas ta wiimaks.

Ta püüdis neid sõnu ütelda hooletu-lõbusal toonil.

Šagrinowič waatas imestanult tema otsa.

„Kes wõib niisugust asja käskida?“ küsis ta.

„Wanka-Iwanow,“ wastas Astolowski endisel hooletu-lõbusal toonil.

„Temast wõib kõike oodata,“ lausus Šagrinowič: „aga mis on temal teie habemega tegemist?“

„Mine tea!“ wastas Astolowski. „Wist teeb ta seda kadeduse pärast. Temal endal habet ei ole, waid on paljalt wurrud nina all ja needki on peenikesed, justkui sitika katsumissarwed.“

„See wõib õige olla,“ hakkas Šagrinowič nõusse. „Teil, Platon Kristoforowič, on haruldane habe ja niisugust habet tahaks igaüks heameelega saada.“

Astolowski soris pabereid, aga tema mõtted olid koguni teisal.

„Jowian Naumowič,“ ütles ta natukese aja pärast, „teie olete minu sõber ja seepärast tahan ma teie wastu awalik olla. Mul on wiimastel nädalatel nõnda raske olnud, et ma praegu enam ei tea, mis inimene mina olen. Ma läheksin siit äraneetud linaseemneärist tänapäew minema, aga kuhu? Kust wõtta uut kohta?“

„Uut kohta on tõesti raske leida,“ ütles Šagrinowič kaastundlikult. „Aga asi ei ole ikka nõnda hull. Kannatage, Platon Kristoforowič, ja kõik läheb mööda.“

Astolowski ohkas.

Sisse astus teener ja tõi direktori käest pabereid. Tarwis oli tööle hakata.

Kui tunnid otsas olid, lõpetas Astolowski töö ja wõttis nõuks Lilipetrowi juure minna, aga pööris poolelt teelt tagasi. Asi oli juba Wanka-Iwanowi juure jõudnud ja ta arwas, et Lilipetrow siin enam midagi teha ei saa. Teiseks sai ta aru, et ta ka Lilipetrowile ja Eltzburgile oli palju halba teinud. Ta läks trepist alla, ilma et ta kellelegi oleks otsa waadanud, wõttis warnast palitu ja mütsi ja astus uulitsale.

Kuhu minna? Kas koju?

Aga kes teda seal ootab? Wassa talle lahket nägu ei näita ja süüa ei anna ta ka.

Ta wõttis nõuks tunni aega uulitsal jalutada ja siis kuhugi trahterisse sööma minna.

Ülewal pea kohal on hall taewas. Kahe rea kõrgete kiwimajade wahelt wiib kiwidega sillutatud rada läbi, mille peal woorimehed sõidawad ja jalainimesed liiguwad mõlemas sihis, ilma et nad üksteisega räägiksid. See kiwidega sillutatud rada on selleks ehitatud, et teda mööda inimesed wõiksid käia kodust teenistusse ja ärisse ja sealt jälle tagasi. Ka temal on kodu. Aga kui

Wanka-Iwanow tema lahti laseb, millega peab ta selle kodu ülewal? Siis jääb ta uulitsale, jääb tõesti uulitsale!

Homme hommikul, niipea kui ta linaseemneärisse jõuab, annab ta kõigile teenijate organisatsioonidele, kus ta tegew on, teada, et ta juhatusest tagasi astub. Kõik mitmeaastane töö ja waew on maha wisatud. Saab näha, kust wõetakse wälja see mees, kes nende peale weel tahab oma aega ja waewa kulutada? Ja kui Wanka-Jwanow nad wiimaks täiesti suleb, wäga wõimalik, et teenijate seas tõusewad segadused.

Habe on olnud seni tema ilu ja uhkus, aga nüüd ütleb see tilluke mehike, ümmarguse näo ja suurte ümmarguste klaasidega prillidega, et tema habe kõige kurja juur on. See on jälle teotus. Wanka-Iwanow tahab sellega wist ütelda, et tal edu ainult habeme pärast on, ja ta ise midagi ei maksa.

Wanka-Iwanow kardab, et ta teenijad streikima kihutab. Pea!

Astolowski jäi järsku seisma ja waatas üles hallide pilwede peale. Siis lõi ta pahema jalaga wastu maad ja parema käega õhku.

Wanka-Iwanow kardab teda — waat', milles asi seisab! Ta kardab tema isiku mõju. Kardab tema organiseerimiswõimet. Wanka-Iwanow on aru kätte saanud, et ta walitseb linaseemneäris wähemate teenijate ja naisterahwaste üle nagu kuningas. Streigi batsill on laiali lagunenud. Üksainus tema käeliigutus — ja terwe linaseemneäri hakkab streikima!

Ta ajas pea püsti, silitas uhkusega habet ja hakkas nii kiirete sammudega edasi minema, et wastutulijad imestusega tema peale waatasid. Nõnda jõudis ta selle woorimeeste trahteri juure, kus ta juba kord ennem oli lõunat söönud. Ta jäi silmapilguks seisma, waatas suurt punast, kullatud tähtedega silti ja astus siis sisse. Kõht oli tõesti tühi.

Oli paastupäew. Saada ei olnud muud kui seenesuppi, riisikotlette, ilma soustita, ja keedetud woblakala. Neid toite süües kahanes tal rõõmutuhin, mida oli tekitanud mõte, et temal tõesti wõimu on ja et Wanka-Iwanow teda kardab.

Rohkem kui kakskümmend aastat on ta oma habet kaswatanud (ta käed tõusid automaatlikult üles ja hakkasid habet silitama). Habe on tema ilu, rõõm, uhkus ja tugewus, aga nüüd nõutakse, et ta selle habeme maha ajaks, — muidu lastakse ta teenistusest lahti. Kuidas siis elada? Mis mõtlewad temast siis kaasteenijad? Mis mõtlewad naisterahwad?...

Lõuna oli otsas.

„Kas ei peaks homme hommikul Wanka-Iwanowi juure minema ja teda paluma, et ta habeme alles jätaks?“ pani ta enesele küsimuse ette.

Ta mõtles kaua ja tuli wiimaks otsusele, et see oleks asjatu.

Wanka-Iwanow wõiks weel wihaseks saada ja teda jalamaid wälja kihutada.

Ta astus uulitsale. Oli juba pimedaks läinud ja laternad põlesid. Ta kõndis umbes pool tundi sügawates mõtetes; siis tõstis ta pea üles ja hakkas Panteleimonskaja poole samumma. Seal elas juut Dawid Wassiljewič, kes igas ajalehes kuulutas, et ta on juukselõikamist ja habemeajamist kõige peenemate Pariisi meistrite juures õppinud ja et tema töötoas ei käi üksi kaupmehe sellid, waid ka keisrikoja liikmed.

Õhtul kell üheksa kõlises linaseemneäri seitsmenda osakonna juhataja Platon Kristoforowič Astolowski erakorteri ukse kell. Teenija Fjokla tuli köögist wälja ja ruttas ust lahti tegema.

Tulija oli keskealine mees, sileda näo, laiade põseluude ja suure suuga. Ta hoidis käes suurt paksu portfelli. Fjoklal tundus, nagu oleks ta seda inimest ennem kuskil näinud.

„Mis teie soowite?“ küsis Fjokla. „Баринъ ei ole täna weel koju tulnud.“

Wõõras kergitas kulme ja astus sisse, ilma et oleks teenija sõnu tähele pannud.

„Ma ütlesin teile: баринъ ei ole weel koju tulnud,“ ütles Fjokla, aga juba hästi käredamalt.

Wõõras ei wastanud ka selle peale midagi, waid hakkas ennast riidest lahti wõtma.

Korraga tardus Fjokla pilk tulejasse.

„Püha Jumala ema!“ hüüdis ta, käsi kokku lüües. „Баринъ, see olete teie! Kus teie habe on?“

„Mis sa, peletis, karjud!“ sähwas Astolowski pahal meelel. Ta oli juba palitu ja mütsi nagi otsa riputanud ja astus, portfell käes, suure tuppa.

Teenija tuli temale järele.

„Баринъ, Jumala pärast, kuhu olete ometi oma habeme pannud?“ hädaldas ta. „Teid ei wõi enam ära tunda.“

„Mis sa karjud,“ ütles Astolowski südametäiega, „mis puutub see sinusse?“

„Mul on nii kahju,“ hüüdis teenija naisterahwas haleda häälega, „teil oli nii suur ja ilus habe, aga nüüd ei ole enam. Oh sa püha Sarowi Serafim!“

Magamistoa uks pöördi lukust lahti ja ukse peale ilmus Wassa Leonidowna.

„Барыня,“ hädaldas Fjokla: „баринъ tuli praegu ilma habemeta koju. Ma ei tahtnud teda enam ära tunda. Püha Serafim, mis nüüd saab?“

Wassa Leonidowna waatas mehe otsa ja näis nagu kohmetawat. Järgmisel silmapilgul astus ta tuleja juure ja hakkas teda terawalt silmitsema.

Ei olnud mingisugust kahtlust: tuleja oli tõesti tema mees Platon Kristoforowič Astolowski, kuid — ilma habemeta.

Wassa Leonidowna pööris silmad mehe pealt ära ja hakkas lootuseta pilguga enda ümber wahtima. Näis, nagu oleksid tema meeled segi läinud. See kestis umbes kaks minutit; siis ajas ta oma kõhna keha sirgeks ja ta nägu omandas niisuguse ilme, mis leopardi meele tuletas, kui see oma saagi peale kargab.

„Ütle ruttu, kuhu oled sa oma habeme pannud?“ hüüdis ta käreda häälega, sealjuures mõlema käega mehe paremast õlast kinni haardes ja teda raputades. „Kus on su habe? Kuhu oled sa tema pannud?“

„Ma lasksin ta maha ajada — peadirektor käskis,“ wastas Astolowski.

Tema hääl ähwardas kurku kinni jääda.

„Ajasid maha, ilma et oleksid naiselt küsinud!“ mõnitas Wassa Leonidowna peenikese ja kõlawa häälega. „Kas niisugune asi on peadirektori käskida? Mis on temal sinu habemega tegemist? Peadirektor käskis habeme maha ajada ja sina ajasidki maha! Sa oleksid pidanud ka oma naise käest küsima, kas sa wõid teda maha ajada ja kas sa tohid teda maha ajada. Habe wõetakse maha, aga naisele ei lausta sellest sõnagi! Sina häbematu inimene! Kõlwatu inimene! Imeline inimene! Mis sa temast ometi maha ajasid? Kas ta sul ees oli? Wõi oli ta peadirektori ees? Sa kardad peadirektorit! Sa pole kellegi mees! Mis nägu sa nüüd oled? Laiad põseluud ja suur suu... Oh sina igawene narr! Sina kergepüks! Tühipaljas inimene! Mis hakkad sa nüüd tegema?“

Wassa Leonidowna laskis enda jõuetult toolile.

Fjokla seisis nurgas ja pühkis põllenurgaga silmi.

„Wassa Leonidowna!“ ütles wiimaks Astolowski selge ja kõwa häälega, ikka weel keset tuba seistes: „palju on sestsaadik aega mööda läinud, kui sa mulle ärisse järele tulid, mind kõikide nähes habemest kitkusid ja mind habetpidi tuuseldasid? Kaua on sellest aega mööda, kui sa mind siinsamas korteris sõimasid, et ma muud ei tee kui seisan peegli ees ja klanin oma habet? See on sula tõsi, mis ma ütlesin, et Wanka-Iwanow mind käskis habeme maha ajada. Ta tegi seda seepärast, et tahab linaseemneäris Euroopa kombeid sisse seada ja Euroopas suuri habemeid ei ole. Aga see ei olnud peapõhjus: mina ise, kuuled, mina ise tahtsin oma habet maha wõtta. Ma tahan näidata, et ma ka ilma habemeta mees olen.“

Astolowski ajas enese sirgeks ja seisis uhkesti naise ees.

„Kas see kitkumine ilmaaegu oli!“ hüüdis Wassa heleda häälega. „Ajad, raibe, tüdrukutega ümber, aga endal naine ja lapsed kodus. Mina olen sinu naine ja olen sinu truu abikaasa olnud kuus aastat. Sa ei oleks tohtinud oma habet maha wõtta ilma minult luba küsimata!“

„Teie ütlesite ju, Wassa Leonidowna,“ sõnas Astolowski kui-

walt, „et teie minuga enam ühes elada ei taha, et teie lapsed ühes wõtata ja Irboskasse sõidate — onupoja juure. Ka praegu elame meie juba üksteisest lahus. Mis lähen mina teile weel korda?“

Wassa kargas püsti.

„Ah, nüüd ma hakkan alles aru saama, mis mõtted sul on!“ karjus ta hüsteeriliselt: „sa tahad minust lahti saada, et jälle mõne plikaga wabasse abiellu astuda! Et ennast nooremaks teha, oled lasknud habeme maha ajada. Küllap sa seda ootad, et mina ära sõidaksin, aga nüüd ütlen ma sulle: seda sa ei näe! Ma olen kuus aastat sinu naine olnud. Sul on wiis last: kuhu tahad sa need panna? kas kerjama saata?“

„Wassa, jäta mind ometi ükskord rahule!“ hüüdis Astolowski ägedalt ja lõi rusikaga wastu lauda. „Ega sa ometi ei taha, et ma endale nööri kaela paneksin — nagu meie äri endine peadirektor Habladurow, kes enda pööningul üles poos.“

„Noh, seda sa juba ei tee,“ ütles Wassa kindlalt ja lõi käega. „Aga temp, mis sa täna tegid, on nii rumal, et ma enam ei oska ütelda. Astu korraks peegli ette ja waata, mis nägu sa oled!“

Lastetoa uks tehti seespoolt lahti ja ukse peale ilmus wiis wäikest nina. Lapsed olid üles ärganud ja tulid särgiwäel saali, kus isa ja ema habeme pärast riidlesid.

„Teie olete ka siia tulnud?“ ütles Wassa Leonidowna, laste poole pöördes: „waadake, lapsed, kas tunnete oma isa weel ära?“

Wäikene kihulaste parw, särgiwäel ja paljaste jalgadega, asus Astolowski ümber. Wiis wäikest nina tõusis üles ja hakkas talle otsa wahtima.

„Fjokla, wii need põrnikad ära!“ käskis Astolowski. „Aga sina, Wassa, jäta ometi ükskord järele!“

„Kuidas ma wõin järele jätta?“ rääkis Wassa Leonidowna (nüüd oli tema hääl kurb ja kaeblik). „Teie olete oma suure ja ilusa habeme maha ajanud. Ühelgi inimesel maailmas ei olnud niisugust habet, kui teil. Nüüd on kõik kadunud. Teist korda ei kaswa teile niisugust habet enam.“

Wassa istus tooli peale ja hakkas nutma.

„Rahusta ennast, Wassa!“ ütles Astolowski pehmelt. „Euroopa kombe järele ei tohi kellelgi suur habe olla. Suured habemed tulewad ainult barbarite ja poolharitud rahwaste juures ette. Kõik elawad ilma habemeteta; mispärast ei peaks mina ilma habemeta läbi saama? Ma tahan näidata, et ma ka ilma habemeta mees olen.“

„Wõib õige olla, mis sa räägid,“ nuuksus Wassa Leonidowna: „et Euroopas suurt habet ei sallita. Aga mina ei taha neid Euroopa kombeid. Teil oli suur, ilus ja pehme habe, aga nüüd pole enam muud midagi, kui paljas lõug.“

Wassa Leonidowna nuttis edasi.

Astolowski, kes kogu aja oli püsti seisnud, istus laua ääre tooli peale ja toetas pea käte najale.

„Kes sul habeme maha wõttis?“ küsis Wassa Leonidowna natukese aja pärast.

„Dawid Wassiljewič — Panteleimonskaja peal, — see, kes alati ajalehtedes kuulutab, et ta on Pariisis õppinud.“

„Kas habe sinna jäi?“ küsis naine.

„Ei jäänud,“ wastas mees: „ma tõin ta kaasa. Ta on minu portfellis. Juut tahtis teda minu käest ära osta ja pakkus mulle esiteks wiis rubla, siis kümme, siis kaksteistkümmend ja nõnda edasi — kuni kümnetuhande kuldrublani, aga mina ei annud.“

Astolowski awas portfelli ja wõttis sealt habeme wälja.

„Siin ta on!“ ütles Wassa Leonidowna kaeblikult, habet katsudes. „Missugune suur, ilus ja pehme habe, aga nüüd ei ehi ta enam sinu rinda!“

Wassa Leonidowna puhkes uuesti nutma. Kui ta mõne minuti oli nutnud, otsis ta teisest toast walge, puhta rätiku, sidus habeme sisse ja läks magamistuppa, habet enesega ühes wõttes.

Astolowski jäi üksi. Asi, mis enne ilmwõimata näis olewat, oli tõeks saanud: ta oli ilma habemeta.

Rohkem kui kakskümmend aastat oli ta habet kannud. Selle pika aja jooksul unustas ta täiesti ära, mis nägu ta noores põlwes oli. Kui ta ennast Dawid Wassiljewiči peeglis esimest korda ilma habemeta nägi, tuli ta ka iseenesele wõõras ette. Näojooned, mis talle peeglis wastu paistsid, olid jämedad ja lihtsad: niisugune nägu oli lihtne kirwetöö. Kohe hakkas tal kahju, et ta habeme oli lasknud maha ajada, kuid oli juba hilja.

Ta oleks ka praegu peegli ette astunud ja ennast waadelnud, kuid peegel oli magamistoas ja sinna ta ei julgenud minna. Ta waatas toas ümber, aga ei näinud muud midagi, kui ainult nelja seina. Ta tundis enese wäsinud olewat, wõttis riidest lahti ja heitis diiwani peale. Seal magas ta sestsaadik, kui nad Wassaga lahku läksid.

Uni oli wäga rahutu. Ta nägi igasugust kribu-krabu ja ärkas warsti üles. Harjunud kombe järele haaras ta habeme järele ja tahtis teda mõlema käega kaissu wõtta, kuid käte wahele ei jäänud midagi.

„Kus on mu habe?“ küsis ta ehmunult ja tõusis asemel istukile.

Juba järgmisel silmapilgul tuli talle meele, et tal habet enam ei ole: juut Panteleimonskaja peal wõttis habeme maha ja ta ise tõi tema portfelli sees koju.

Peale selle ta enam magama ei jäänud.

Tema waenlased on asja nii kaugele wiinud, et ta oma toreda habeme maha ajas — habeme, mille sarnast ka Türgi sultanil ei ole. Äraneetud armeenlane! Niiluse krokodill! Kas see talle Konstantinoopolis teadmatuks jääb, et Astolowski oma habeme

maha on ajanud — peadirektori määruse järele? Rõõmustab wist: nüüd ei ole Astolowskil enam habet ja ta ei saa enam oma hingeliigutusi ja kirgi warjata. Pagana teraw tähelepanemine!... Pole wiga! Niisugune hakkab tingimata haaremisse tikkuma — sultani naiste juure, ja küll sultan ta sealt kätte saab! Krokodill! Küll tuleb aeg, kus su Niiluse jõe ääres maha lüüakse.... Eltzburg — niisugune k...rautsikas! Tuleb aeg, kus mõni su noaga keskelt katki lõikab. See on kõik Eltzburgi töö, et Wanka-Iwanow teda wihkama hakkas.... Ja Wanka-Iwanow — see sitikas! On küll suur ja uhke, aga wõib olla, et sellegipärast tuleb tund, kus keegi ka tema saapakontsaga puruks tallab... Siis weel Sapiro — see määrakoer.....

Astolowski nägi, et tal weel pikk rida niisuguseid wastikuid isikuid ees seisab. Ta ei hakanud nende peale enam mõtlema ja pööris enese pahema külje peale.

Nõnda lamas ta kuni hommikuni. Kell seitse tõusis ta üles ja pani enese riidesse. Siis läks ta Fjokla juure kööki, jõi teed, sõi wasikalihast teeworsti ja suitsurääbuseid ja hakkas teenistusse minema. Kui ta palitut selga ajas, tuli ka Wassa Leonidowna eeskotta.

„Lähed jälle teenistusse?“ algas ta peenikese ja haiglase häälega. „Eks sa pea ju teenima, sest sul on wiis last. Mis nägu sa nüüd oled? Sind ei tunne enam ükski inimene ära. Ma nutsin kogu öö. Sul oli nii ilus habe, nagu seda kellelgi meesterahwal ei olnud, aga nüüd oled sa ta kergemeelselt maha ajanud. Sa ütled, et peadirektor käskis. Mis sellest, et ta käskis? Sa ei oleks pidanud tema käsku kuulama. Mis on peadirektoril teenijate habemetega asja? Sa oleksid pidanud teda, kui ta niisuguse määruse tegi, läbi haugutama ja mis ta sulle ikka oleks teinud? Muidu oled sa kodus kuri ja kange, aga ülemate ees ei ole seda kurjust ja kangust kuski. Kentsakas inimene! Naljakas inimene! Kergats, ja muud midagi!

„Wassa!“ wastas Astolowski, ust lahti wõttes: „nüüd on see kõik juba hilja. Olid ju sina ise see, kes minu habet kõige rohkem teotas. Selle eest, mis sa mulle äris tegid, oleksin ma sind pidanud oma majast wälja wiskama, aga ma ei teinud seda mitte, sest ma olen loomupoolest wäga hea inimene.“

„Eks ma maitse seda headust juba kuus aastat!“ ohkas Wassa Leonidowna. „Mis on minust weel järele jäänud? Ma olen kõhnaks jäänud ja ära lõppenud, kui waim. Ma ei tahaks kuidagi wiisi uskuda, et sa oma habeme peadirektori käsu peale maha ajasid: sul on linaseemneäris pruut ja tema tarwis sa ennast ehid. Aga üht asja ma ütlen sulle: kui mina lõpen, oma laste eest pead sa hoolt kandma!“

Astolowski waatas korra naise otsa ja läks wälja, ilma et ta midagi oleks wastanud.

Uulitsal edasi minnes kadusid tundmused, mida ta oli kodus läbi elanud, ja andsid mõtetele aset.

Kuus aastat on ta oma isikut linaseemneäris suure hoole ja waewaga üles ehitanud, aga nüüd on see ehitus rusudeks langenud. Ta ei ole enam Platon Kristoforowič, waid on ainult ilma habemeta Astolowski, igawesti teotatud ja häbistatud inimene. Kas Wanka-Iwanowi määrus teenijatele teadmatuks jäi? Nüüd teab igaüks, et niihästi Eltzburg, kui ka Wanka-Iwanow teda mitte ei salli ja et teda ainult sellepärast teenistuses peetakse, et ta mõisnikuseisusest on ja et tal naine ja wiis last on. Ükski ei pea temast midagi, ükski ei pane teda tähele, kuna teenistus ise juuksekarwa otsas ripub.

Enne kattis habe tema näo kinni ja warjas kõiki tema hingeliigutusi, halbu mõtteid ja kirgesid, aga nüüd on kõik näha kui peegli peal. Kuidas see äraneetud Niiluse krokodill ometi kõik õieti märkas! Mis ta ütles, see on täiesti õige. Ei aita muud, ta peab ennast püüdma taltsutada, et näo peal midagi ilmsiks ei tuleks.

Ta kaswatas oma habet üle kahekümne aasta. Selle aja jooksul kaswasid tema iseloom ja olemine habemega täiesti kokku. Kui ta wiimaks habeme kahte harusse ajas, pidi ta imeks pannes nägema, et ta enam see Astolowski ei ole, mis enne. Ta tundis, et kaheharuline habe kõik tema olemise teiseks muudab ja sellele uuele inimesele on tarwis uut stiili ja uusi kombeid leida. Ta leidis nad, aga see maksis tal paljugi waewa. Teine operatsioon, mis ta habeme kallal ette wõttis, oli selle wähendamine. See operatsioon ei muutnud tema wälimust, endisega wõrreldes, mitte palju, kuid imelikul wiisil tundis ta, et ta ikkagi peab oma kombeid ja stiili muutma. Nüüd on ta, peadirektori käsu järele, oma habeme täiesti maha ajanud. Kuidas nüüd olla ja elada?

Ta oli juba linaseemneäri ette jõudnud ja ei olnud enam aega edasi mõtelda. Ta tegi kiiresti otsuseks hästi waikne ja tasane olla ja mitte kellelegi otsa waadata, mõteldagu temast mis tahes.

Astolowski astus linaseemneäri eeskotta ja hakkas palitut maha wõtma. Wana, suure walge habemega uksehoidja Wassili Karro ei tulnud aga mitte palitut wastu wõtma, waid näitas kõrwalseiswa warna peale ja ütles kuiwalt:

„Riputage sinna! Seal on warnad wõõraste jaoks."

Astolowski ei wastanud midagi, waid riputas palitu ja mütsi oma hariliku koha peale.

Korraga hakkas wana uksehoidja tulijat teraselt tunnistama. Juba järgmisel silmapilgul lõi tema käed kokku ja hüüdis:

„Issand Kristus! See olete teie, Platon Kristoforowič! Kuhu olete teie oma habeme pannud?"

Astolowski ei wastanud jälle midagi, waid astus peegli ette, et oma juukseid kohendada.

Wana uksehoidja astus tema juure ja hüüdis kohkunud näoga:

„Platon Kristoforowič, kas teile tuli mõni tõbi peale, et teie oma habeme ära ajasite? Mis nüüd saab?"

„Mis leiate teie, Wassili, selles iseäralikku, et mina oma habeme maha ajasin?" sõnas Astolowski pahaselt. „Ma olen hulga aega habet kannud ja tahan ükskord ka ilma olla. Kõik maailm ajab habet, mispärast ei peaks mitte mina ajama?"

„Aga missugune suur habe teil oli!" ütles Wassili kaeblikult. „Niisugust habet ei saa raha eest näha."

Astolowski hakkas trepist üles astuma. Teisel korral, trepi lagedal tuli wastu Ossienko. Nagu näha, ei tunnud Ossienko teda mitte ära ja ruttas esimese waluga temast mööda. Waewalt oli ta aga paar astet allapoole jõudnud, kui ta ümber pööris ja tulijat tagant järele wahtima hakkas. Weel silmapilk ja ta oli jälle trepist ülewal, seisis Astolowski ees ja tunnistas teda terawa pilguga.

„Platon Kristoforowič, kas teie olete?" küsis ta kohmetanult ja puuris teist oma mustade silmadega.

„Mina, Natalia Tarassowna!" wastas Astolowski ja püüdis naeratada. „Ärge aga, Natalia Tarassowna, skandaali tehke!"

„Muidugi teen skandaali!" hüüdis Ossienko heleda häälega. „Mis olete teie ometi teinud? Teie olete oma habeme ära ajanud! Jumal, mis nüüd saab? Platon Kristoforowič, teie olete tõesti peast rumalaks läinud!"

Kolmanda korra trepist alla tulid Belassowa ja Kosmodemjanskaja.

„Hea oli, et tulite!" hüüdis Ossienko. „Näete, Platon Kristoforowič on oma habeme maha ajanud. Ta on tõesti lolliks läinud, sest terwe mõistusega inimene niisugust tempu ei tee. Mis nägu teie nüüd olete? Ja teil oli niisugune suur ja tore habe!"

Belassowa ja Kosmodemjanskaja tunnistasid Astolowskit imestunud pilguga.

„Что за безобразіе!" hüüdis Belassowa ja kaks kuldhammast tema suus wälkusid.

„Oh sa Jeesukene!" hüüdis Kosmodemjanskaja.

„Teie ei ole enam endine Platon Kristoforowič!"

„Mis hakkate teie nüüd tegema?"

„Teid ei wõi enam ära tunda!"

„Kuidas wõisite teie nii rumal olla! Teil oli nii ilus habe, aga nüüd pole muud järele jäänud, kui paljad lõualuud!"

„Niisugust habet ei kaswa teile enam! Kuidas wõisite ometi nii kergemeelne olla ja säherduse ilusa habeme maha ajada?"

Naised kaagutasid nõnda ruttu, et Astolowski midagi wastata ei saanud.

„Teie, Platon Kristoforowič, oleks pidanud ennast mehise-

malt ülal pidama ja ennast mitte Wanka-Iwanowi määruse alla heitma," ütles Ossienko tõsiselt.

„Mistarwis teie nii suurt kära teete?" sai Astolowski wiimaks sõna suhu. „Ega Wanka-Iwanowi määrus üksi põhjuseks ei olnud, et ma habeme maha ajasin: mina ise tahtsin temast juba ammugi lahti saada. Sestsaadik, kui minu naine mulle siin skandaali tegi, läks habe mulle koguni wastumeelseks."

„Sellegipärast tegite rumalasti," ütles Kosmodemjanskaja kurwalt: niisugust habet, kui teil, ei olnud kellelgi. Teil ei oleks tarwis olnud teiste naeru ja pilget tähele panna. Kuhu teie habeme karwad panite? Ega teie neid ometi ära ei wisanud?"

„Tema ei ole nüüd enam see inimene, mis enne," ütles Belassowa tõsiselt ja lõi käega.

„Mis seal ikka teha," ütles Astolowski ja hakkas minema. Ossienko tegi õige wingus näo ja andis minejale pahema käega wõmmu kuklasse:

„Minge!" hüüdis ta: „Teie ei ole enam midagi wäärt."

Kabinetis leidis Astolowski Šagrinowiči ees.

„Tere hommikust, Jowian Naumowič!" ütles ta sisse astudes.

Teretataw ajas oma jämeda, punase lihawa näo ja mustade juustega pea püsti ja waatas terawasti läbi kuldse raamiga näpitsprilli klaaside tulija otsa.

„Tere, Platon Kristoforowitč!" hüüdis ta lahke häälega, laua tagant üles tõustes ja Astolowskile kätt andes: „ma tunnen Teid ainult häälest ära. Teie olete nüüd koguni teist nägu."

„Kraaksusid juba mitu nädalat minu habeme kallal, kui waresed," sõnas Astolowski, oma tooli peale istudes: „ja sellepärast lasksin ta wiimaks maha wõtta. Ma tahan näidata, et ma ka ilma habemeta mees olen."

„Muidugi mõista," kiitis Šagrinowitč. „Teie wäärilisi inimesi ei ole maailmas palju."

„Jowian Naumowitč," küsis Astolowski natukese aja pärast Šagrinowitčile silma waadates: „kuidas meeldin ma teile ilma habemeta?"

„Wäga hästi!" kiitis Šagrinowitč. „Teie näete nüüd wälja nagu mõni inglane."

Astolowskil tuli suu sülge täis. Kuldne poiss see Šagrinowitč! Tal on alati midagi head ütelda.

„Teie näete nüüd wälja, nagu mõni Inglise kirikuõpetaja," lisas Šagrinowitč silmapilgu pärast juure.

Astolowski naeratas ja hakkas tööle.

„Jowian Naumowitč! ärge unustage, et meie nüüd oleme Wanka-Iwanowiga sõjajalal," ütles ta natukese aja pärast. „Tänasest päewast ei tohi meie jalg enam wääratada."

„Teie jalg, Platon Kristoforowitč, ei wäärata iialgi," wastas Šagrinowitč.

Uks läks lahti ja sisse tormasid Sapiro ja Doinikow.

„Platon Kristoforowitč!" hüüdis Doinikow: „mis hullu

tempu teie nüüd olete teinud? Teie olete oma habeme maha ajanud!“

„Mina ei julge enam äris käia,“ ütles Sapiro: „ma kardan, et meie wiiekordne maja kokku langeb ja me kõik oma rusude alla matab.“

Astolowski waatas tulijatele otsekohe silma ja ütles:

„Teie kraaksusite juba mitu nädalat minu habeme kallal nagu waresed. Nüüd olete wiimaks saanud, mida tahtsite.“

Sapiro näole ilmus sarkastiline naeratus, kuna Doinikow mõlemad käed üles tõstis ja südame peale pani. Ta tahtis midagi ütelda, aga Sapiro jõudis temast ette.

„Platon Kristoforowitč!“ ütles Sapiro, kuna tema walged hambad wälkusid: „teie panete minu sõnu pahaks, aga mina räägin ilma naljata. Teie habe oli see, mis seni linaseemneärile jume andis, aga nüüd on see jume kadunud. Mis meist nüüd saab? Meie läheme hukka!“

„Määrakoer!“ sähwas Astolowski iseeneses.

„Teie ärge meie peale pahandage, Platon Kristoforowitč!“ ütles Doinikow, ikka weel käsi südame peal hoides: „meie oleme ju teie wanad sõbrad ja soowime teile kõike head. Meie kuulsime, et teie olete lasknud oma habeme maha ajada ja tulime waatama, kuidas teie nüüd wälja näete.“

„Ilwes!“ sähwas Astolowski tasakesi.

Ta wõttis laua pealt paberi ja hakkas seda lugema.

„Ei oleks tarwis olnud Wanka-Iwanowi käsku kuulata!“ õpetas Sapiro.

„On sul tarwis seda ütelda?“ urises Astolowski iseeneses. „Niisugune määrakoer!“

Kohe selle peale ütles ta tõsiselt:

„Minu härrad! Teie wiidate minu aega. Mul on täna ettekandepäew.“

„Kui lugu nõnda, siis ei tohi meie teid tõesti mitte eksitada,“ ütles Doinikow. „Aga kas teate, Platon Kristoforowitč: ka ilma habemeta näete teie õige tore wälja. Päris kompwekk noortele leskedele.“

Sapiro seisis naeru näoga ja ei lausunud sõnagi.

Doinikow ütles weel mõne wiisaka sõna ja mõlemad mehed läksid wälja.

Poole tunni pärast tuli Raabe. Tal olid paberid käes ja nägu wäga asjalik, nagu alati.

„Ma tulin ainult silmapilguks — mul on täna wäga wähe aega,“ algas ta, Astolowskile teretamiseks kätt andes. „Saalomon istub kaela peal: tõmba ennast kas wõi lõhki. Ma tulin teie uut habet waatama, wõi õigemini ütelda, waatama, kuidas teie ilma habemeta wälja näete.

Ta silmitses laua taga istujat meest asjatundlikul pilgul.

„Muidugi mõista,“ hakkas ta rääkima: „niisugust soliidsust, nagu enne, ei ole teil enam. Nüüd on iga wäiksem karw

Teie näo ja lõua pealt ära pühitud ja linaseemneäri penidel ei ole enam mingit põhjust teie peale haukuda. On mis on, teha ei ole midagi ja peab rahul olema... Weider mees, see Wanka-Iwanow! Kui ta ütles, et teie oma habeme peate maha ajama, oleksite wõinud talle näkku sülitada. Ta arwab wist, et ta Wene keiser on. Mul ka mõni karw lõua otsas: kes teab, ehk antakse warsti ka käsk maha ajada. Niisugune tühipaljas! Ja kuidas ta waest Saalomoni taga kiusab! Pole wiga, Platon Kristoforowič! Kui Jumal aitab, saate ka ilma habemeta läbi. Warsti peale seda, kui Wanka-Iwanow siia sai, ütles mulle Brüginewič: „Boris Wladimirowic! ma ütlen teile salamahti: Teie ei tunne weel Wanka-Iwanowit. Las' ta saab teil paar kuud olnud, küll teie siis näete, mis mees ta on... Bimsteini rühm sai ometi wiimaks „Kiiguteli“ waguniwabriku enda kätte. Solomon Isakowič nägi palju waewa, enne kui see korda läks ja selle eest laskis Bimstein ta juhatuse liikmeks walida. Nüüd muretses ta minule ja Jewsignei Wassiljewičile selle eest, et meie talle abiks olime, „Kiiguteli“ rewidentide kohad. See on üsna ilus kõrwalteenistus. Aga nüüd ei ole enam tõesti aega. Pole wiga, Platon Kristoforowič, läheb ka ilma habemeta!“

Raabe lahkus.

Astolowski kirjutas iga organisatsiooni nime peale teadaande, et ta juhatusest wälja astub, ja saatis nad jooksupoisi Nikaga edasi. Kui kell üks sai, läks ta direktori juure asja ette kandma.

Eltzburg heitis tema peale terawa pilgu, aga ei muutnud oma näoilmet. Ettekanne kestis ligi tund aega ja kui see wiimaks lõppes, laskis ta Astolowskit minna, ilma ei oleks millestki muust asjast juttu teinud.

„Ta näeb küll, aga ei ütle midagi,“ mõtles Astolowski kibedusega. „Niisugune k . . . rautsikas! Nüüd on neil käes! Ei ole enam, mida pilgata ja mille kallal kraaksuda.“

Sel päewal käis teda mitu kõrgemat ja palju wähemaid mees- ja naisametnikke waatamas. Ta wõttis neid kõiki wäga külmalt wastu, ka naisterahwaid. Ja mistarwis oli sõbralik olla? Ta ei olnud ju enam endine Platon Kristoforowič.

Päew oli juba lõppemas, kui Kasearu sisse astus.

„Jowian Naumowič!“ ütles ta naeratades. „Teie olete omale uue ülemuse saanud? Platon Kristoforowiči koha peal istub keegi wõõras härra.“

„Waadake terasemalt, Iwan Walerianowič!“ käskis Šagrinowič.

„Platon Kristoforowič!“ ütles Kasearu, Astolowski poole pöördes: „mis tempu teie olete teinud? Teie olete oma suure ja toreda habeme sootuks ära häwitanud. Kelle nägu teie nüüd olete?“

„Hundi nägu,“ tuli Astolowskil läbi hammaste.

„Teie näete täna halwas tujus olewat, Platon Kristoforowič!“ lausus Kasearu.

„Platon Kristoforowič on Inglise kirikuõpetaja nägu!“ hüüdis Šagrinowič sekka.

„Mina olen Inglise piiskop,“ ütles Astolowski, paberit pliiatsi abil lugedes, ilma et oleks Kasearule otsa waadanud. „Räägitakse, teie olewat Ščulkini ainsa tütre peigmees. Kui tahate, wõin teid laulatada.“

„Mina oleksin palju rõõmsam olnud, kui teie oleksite oma suure ja uhke habemega minu pulma tulnud,“ wastas Kasearu. „Teist oleks tore isamees saanud ja pulmadel oleks ka oma jume olnud.“

Iwan Walerowič tuli asja pärast. Selle õiendas ta Šagrinowičiga ära ja siis lahkus ta.

Astolowski korjas paberid laua pealt sahtlisse ja hakkas alla minema. Ta ei waadanud kellegi otsa, kes talle wastu tulid ehk temast mööda läksid. Seda ei olnud ka tarwis: ta ei olnud enam endine Platon Kristoforowič, kes igaühega pidi lahke olema.

All kojas tulid talle wastu Rahasajew ja Wanka-Iwanow. Kibe tundmus täitis teda, aga ta suutis enese üle walitseda. Ta jäi seisma ja kumardas nõukogu esimehe ja peadirektori poole. Rahasajew wastas kumarduse peale kerge peanikutamisega, aga Wanka-Iwanow läks mööda ja tegi, kui ei paneks ta teda tähelegi.

„Ta nägi mind!“ mõtles Astolowski kibedusega. „Ta nägi mind ilma habemeta, aga ei teinud sellest midagi wälja. Niisugune sitikas! Nüüd on sul wist hea olla: oled kätte saanud, mida sa tahtsid! Kes teab, ehk tuleb aeg, kus mõni ka sind oma saapa all puruks tallab?“

Wäljas uulitsal hakkas Astolowski aru pidama, kuhu minna. Natukese mõtlemise järele tegi ta otsuseks, et ta nüüd koju läheb, aga õhtul läheb ta kedagi waatama.

Kui ta oma korteri juure oli jõudnud, kõlistas ta. Ukse awas Wassa Leonidowna.

„Oled koju jõudnud,“ ütles ta peenikese ja haiglase häälega. „Sind peab nüüd alati hulk aega tunnistama, enne kui ära tunned. Habet sul enam ei ole: kuhu sa nüüd siis ikka enam lähed? Söök on juba laua peal.“

Ta imestas, et talle täna, hulga aja järele, jälle süüa antakse.

Ta läks söögituppa, istus laua taha ja wõttis lõuna käsile. Wassa Leonidowna seisis natukene aega, siis ohkas ta ja läks kööki.

Astolowski jäi mõttesse.

Weider naisterahwas see Wassa. Kui ta teada sai, missugune wahekord tema ja Nikolajewa wahel walitseb, muutus ta leopardiks. Ükski inimene, peale armeenlase, ei ole teda nii hirm-

sasti teotanud, kui Wassa. Ta on kõhn kui waim, aga nagu näha, on ta kange peaga naisterahwas. Mis ta ometi ootab, et ta Irboskasse onupoja juure ei sõida?

„Wassa Leonidowna!" hüüdis ta, Wiini worsti hammustades. Kutsutaw ilmus.

„Kas laual midagi puudub?" küsis ta.

„Wassa!" ütles Astolowski: „sa ähwardasid kord ära sõita. Kas sa sõidad ikka ära?"

Wassa Leonidowna istus teispoole lauda tooli peale ja hakkas pärani silmadega mehe otsa wahtima.

„Seda sa wist küll ootad!" ütles ta trotsiwalt. „Siis on sul hea oma pruudiga elada, keegi ei eksita. See on kõik wale, mis sa rääkisid, et peadirektor sind käskis oma habeme maha ajada. Ükski täie aruga inimene ei anna niisugust käsku. Sa tahad minust lahti saada, et siis wõiksid teiste naisterahwastega ümber ajada ja see on kõik. Kes teab, ehk on sul jälle mõni uus pruut, niisugune, kes habet ei salli."

Astolowski ei wastanud midagi. Ta lõpetas söömise, pühkis taskurätikuga suu ja käed puhtaks ja tegi, nagu asutaks ta millegi wastu.

„Wassa!" algas ta: „sa oled tark naisterahwas. Pane tähele, mis ma sulle nüüd ütlen: kõik sinu kahtlustused on täiesti põhjuseta. Ma panen käe oma haige südame peale ja wannun Jumala nimel, et mul selle tüdrukuga mitte midagi ei ole olnud. Nagu kuulda, on ta kaunis hukkaläinud tüdruk. Ta käis enne läbi kontoriametniku Kotelkowiga. Mõne aja pärast läks Kotelkow talle nähtawasti wastikuks ja iseenesest mõista, et ta hakkas kedagi teist otsima. Ega mina selles süüdi pole, kui ta minu poole hakkas piiluma. Seda nägi muidugi Kotelkow ja sai armukadedaks. Nagu nüüd selgub, on tema need häbematud päewapildid teinud. Selle eest annan ma ta kohtu kätte. Minul selle plikaga midagi ei ole olnud ega taha ka edaspidi temaga midagi tegemist teha. See on nii tõsi, kui Jumal taewas püha on."

Wassa Leonidowna silmad olid pärani.

„Aga mispärast tüdruk punaseks läks, kui ta mind nägi?" hüüdis ta närwiliselt. „Ütle mulle, mispärast ta punastas?"

„Seda mina ei tea," wastas Astolowski ja waatas naisele otsekohe silmi. „Wäga wõimalik, et ta mind tõesti armastab, aga mina ei ole selles süüdi. Wõib olla, et minu wälimus, näiteks habe, temale meeldis, aga Jumal olgu mulle tunnistajaks, et mul selle nurjatu plikaga pole midagi tegemist."

„Ükskord haisesid sinu kuue lakad Prantsuse lõhnaõlist," usutas Wassa Leonidowna edasi. „Ütle ja ära waleta, kust sai see sinna?"

„Ma ütlesin sulle juba siis, Wassa, et ma habemeajaja juures käisin ja tema mulle lõhnaõli peale pritsis. Sa ei tea midagi, Wassa, aga kahtlustad mind iga sammu peal ja teed skandaali.

Niisugust hirmust häbi, kui sina mulle äris tegid, kus sa sisse tulid, teenijaid ratjama hakkasid ja mind ennast peksid ja habemest sikutasid — ei ole mulle keegi enne teinud. Mis ütled sa selle peale?"

Wassa waatas maha, aga juba järgmisel silmapilgul tõstis ta pea jälle üles.

„Mina· ei usu," rääkis ta: „et see kõik asjatu on. Kas ma sinu juures olen wähe kannatanud? Nüüd alles saan ma aru, kui halb sa kõik see aeg minu wastu oled olnud. Sa armastasid ainult iseennast ja oma habet, aga mina olin sinu ori. Mis on minust weel järele jäänud?... Nüüd oled sa õpetust saanud: ehk lähed wähe pehmemaks."

Wassa nägu oli kurb, tema hääl — kurb ja kaeblik.

„Onupoeg kirjutas mulle," lisas ta mõne silmapilgu pärast juure: „et ma weel paar nädalat ootaksin — kuni ta kambri walmis saab. Küllap ma ikka ära sõidan: mul on nii halb ja raske. Aga üht asja ma ütlen: oma laste eest pead sa muretsema!"

Wassa Leonidowna tõusis toolilt üles, ohkas ja läks magamistuppa, aga ei pöörnud ust enda järel lukku.

Astolowski jäi üksi. Ta tõusis laua tagant üles, astus suure tuppa ja heitis diiwani peale pikali.

Wassa on kahtlema hakanud, kas ära sõita wõi mitte. Nagu näha, wapustas teda habeme mahaajamine tugewasti, kuid imelikul wiisil on just sest asjast saadik Wassas jälle õrnemaid tundmusi tema wastu liikuma hakanud. Wassa armastas teda ja armastust ei saa mitte kergesti wälja kitkuda. Ta ei ole enam põrmugi huwitaw: ta on täiesti ilma wärwita ja kõhn, kui waim. Ehk oleks tõesti parem, kui ta mõneks ajaks ära sõidaks ja lapsed ühes wõtaks... Kuid mis ütlewad siis inimesed?

Ta lamas weel natukene aega diiwani peal, siis tõusis ta üles.

„Wassa!" hüüdis ta, magamistoa ukse peale koputades: „ma lähen Boris Wladimirowiči juure ja tulen mõne tunni pärast tagasi."

Praskowja Nilowna Swerewa oli polkowniku tütar ja oli Smolnõi instituudis kaswatuse saanud — sealsamas, kus Wassa Leonidowna. Kahekümne-aastaselt läks ta mehele ühele sõjaministeeriumi tsiwiilametnikule, kes temast hulga aastaid wanem oli. Kümne aasta pärast suri mees ära.

Praskowja Nilowna andis poja kadeti-korpusesse kaswatada ja jäi üksi wana emaga. Mees, kes oma terwe eluaja oli sõjaministeeriumis teeninud, jättis järele pensioni ja kena kapitali, mis talle wõimaluse andsid endist wiisi elada. Mehele minna ta enam ei tahtnud: siis oleks ta pensioni kaotanud. Astolowskiga sai ta Wassa läbi tuttawaks, kes tema kooliõde oli. Wiimasel ei tulnud aga uneski meele, et Paraša ja tema mehe wahel midagi olla wõib.

Tema ukse taga kõlistas Astolowski.

„Kas барыня kodus on?“ küsis ta teenijalt, kes ukse lahti tegi.

„Jah, on kodus,“ wastas teenija: „ma teatan kohe.“

Mõne silmapilgu pärast ilmus Praskowja Nilowna. Ta oli tugew, pika kaswuga naisterahwas, mustade juuste ja silmadega. Kandis musta seelikut ja sinist sametist jakki. Kõrwades rippusid suurte punaste kiwidega rõngad.

„Mis teie soowite?“ küsis Praskowja Nilowna tulejalt, kes tema ees seisis palitu seljas ja müts käes.

Oma häälega tuletas ta meele rohkem meeste- kui naisterahwast.

Wõõras ei wastanud midagi, ainult tema lai suu lõi naeratama.

„Mis teie soowite?“ küsis Praskowja Nilowna weel tugewama häälega.

„Meie olime üksteisega wist millalgi tuttawad,“ ütles wõõras.

Praskowja Nilowna astus talle korraga sammu lähemale ja hakkas teda teraselt tunnistama.

„Kus su habe on?“ hüüdis ta järgmisel silmapilgul wihaselt. „Kuhu oled sa oma habeme pannud? Oled wist ära ajanud? Wasta!“

„Muidugi lasksin ära ajada,“ wastas Astolowski. „Kuhu ta siis ikka sai? Ega rotid teda ära söönud!“

«Дуракъ! Болванъ!» hüüdis Praskowja Nilowna weel wihasemalt. „Sihukene habe wõetakse maha! Sul oli niisugune habe, nagu ühelgi teisel ei ole, aga nüüd oled sa ta maha ajanud ja ei ole enam ühtki karwa järele jätnud. Kergats! Mis sa nüüd oled? Just nagu mõni tööwoorimees.“

Astolowski ei lausunud midagi. Wahepeal oli ta palitu nagi otsa riputanud ja nüüd astus ta tuppa. Praskowja Nilowna tuli tema järele ja pani kõik uksed kinni.

„Kuidas tohtisid sa habeme ära ajada ilma minult luba küsimata?“ käratas ta, Astolowski ette seisma jäädes.

„Peadirektor käskis,“ wastas Astolowski alandlikult ja lõi silmad maha. „Keegi on kaebamas käinud, et mul suur habe on.“

Дуракъ! hüüdis Praskowja Nilowna. „Mis on habeme peale kaewata? Mis on peadirektoril sinu habemega asja? Mis sa nüüd oled?“

Astolowski istus diiwanile, kuna Praskowja Nilowna keset tuba seisma jäi.

„Paraša!“ ütles Astolowski lepitawalt: „ära mind nii palju sõima. Habemeid kantakse ainult mets- ja poolharitud rahwaste juures, aga Euroopa kombe järele aetakse habe ära. Mina tahtsin ka kord kultuur-inimeseks ja eurooplaseks saada.“

„Käi... oma kultuuriga ja Euroopa kommetega!“ hüüdis Praskowja Nilowna tigedalt. „Et sa nii loll oled, siis ei salli mina sind enam. Mine kuhu tahad!“

„Paraša!“ sõnas Astolowski pehmelt: „sa ärritad end rohkem kui waja. Waata teraselt minu otsa: kas ma pole Inglise kirikuõpetaja?“

Ta tõusis diiwanilt üles, lõi naisterahwale käe ümber piha ja tahtis teda oma kõrwale tõmmata.

Praskowja Nilowna wabastas enda kohe. Tal oli kuri waade.

„Käi minema ja lase mind rahul olla! Mina sind enam ei salli. Kasi minu silmist! Enesel suur, tore ja pehme habe, nagu ei ühelgi teisel inimesel maailmas, aga ajab kergemeelselt maha, ilma et luba küsiks. Mine oma Wassa juure: mina sind enam ei taha!“

„Paraša!“ ütles Astolowski, teisele silma waadates: „mõne päewa pärast sõidab Wassa ühes lastega Irboskasse ja siis olen ma poissmees.“

„Siis otsi endale paras, aga mina sind enam ei taha!“ käratas Swerewa. „Meie wahel on kõik lõpetatud. Kasi mu silmist!“

Ta andis Astolowskile wõmmu kuklasse ja tõukas ta esikotta.

„Waata, et sa oma nägu siin enam ei näita!“ hüüdis ta tagant järele ja kadus teise tuppa.

Järgmisel silmapilgul ilmus teenija, et wõõrast wälja saata.

„Waata närakat!“ pomises Astolowski. „Seni, kui mul habe oli, ajas mind igal pool taga, aga nüüd, kus mul pale ja lõug puhtad, ei kõlba ma enam kuhugi! Niisugune —“

Ta ei leidnud parajat looma, millega Swerewat wõrrelda.

Uulitsal edasi astudes hakkasid Astolowski mõtted liikuma.

Praskowja Nilowna oli tema küljes kinni nagu takjas hobuse lakas, aga nüüd alles selgub, et ta teda ainult tema suure, toreda habeme pärast armastas ja mitte tema enese pärast. Aga kas see pole ükskõik, mispärast naisterahwas meest armastab, kui ta aga armastab?

Pole wiga! Kui Wassa ära sõidab, läheb ta Paraša juure tagasi. Habe on küll ära, aga tal on weel silmad — ilusad, hallid, süütud silmad. Nende silmadega wõib weel palju ära teha. Pole kartust, küll Paraša alla annab!

Wiimasel ajal on tal palju õnnetusi ja äpardusi olnud, aga ta ei ole weel maha maetud ja saadab maailmas weel mõndki korda. Kõigepealt on tarwis enese jaoks uus stiil luua ja selle loob ta siis, kui Wassa ära sõidab: siis on korter waba ja suur peegel käepärast. Šagrinowič ütles, et ta nüüd, kus tal enam habet ei ole, Inglise kirikuõpetajat meele tuletab. Wõib olla, et tal õigus on, wõib olla ka mitte. Igatahes wõtab ta enda kokku ja paneb oma isiku weelgi maksma. Ja näitab, wõib olla, weel mitmele koerale....

Wassa saadab ta igatahes mõneks ajaks ära. Oma tuttawatele ütleb ta, et Wassa, kes wäga nõrk ja jõuetu, on Irboskasse terwisweele sõitnud. Wõib weel ütelda, et laps haige on, aga

Irboska lähedal olewas Petseri kloostris elab wanake Warsonofi, kes kõiksuguseid haigusi arstib. Siis jääb ta üksi ja hakkab poissmehepõlwe pidama.

Ta oli oma korteri juure jõudnud. Ukse awas Fjokla.

«Баринъ!» ütles teenija: „kui teie õhtul pimedas tulete, siis tehke häält, muidu mina ei tea, et see teie olete."

«Дура« sähwas Astolowski südametäiega ja hakkas palitut maha wõtma.

Ta heitis diiwanile magama ja kustutas tule ära.

Mõne minuti pärast ilmus Wassa Leonidowna, küünal käes ja suur rätik õlgadel. Ta pani küünla lauale, istus diiwani ette tooli peale ja pani käed kokku.

„Sa oled magama heitnud?" algas ta hädase häälega. „Ja mis siis muud ikka teha! Sa oled kõik need kuus aastat minu wastu lõpmatu halb olnud ja oled mind rüwetanud ja teotanud. Wannud küll, et sa selle nurjatu plika külge ei ole puutunud, aga kes seda teab! Ma lubasin küll ära sõita, aga nüüd ma ei tea isegi, mis ma pean tegema. Sinna wõib sõita kuuks wõi kaheks, aga mitte kauemaks. Kui kaua sa niisuguse lapsekarjaga ikka teise kaela peal istud? Nad ei ole kellegi teise, waid on sinu lapsed ja sina pead neile ülalpidamist muretsema. Sestsaadik, kui sa rumala ja kergemeelse tembu tegid ja oma habeme maha ajasid, olen ma päris haige. Rumal inimene! Niisugune suur, ilus habe ja tema ajab maha! Wist arwasid sa, et sa selle läbi mõne kuningriigi wõidad. Sa oleksid ometi pidanud enne naiselt küsima, kas sa wõid ja kas sa tohid oma habet ära ajada. Aga mis sinna nüüd enam parata: mis läinud, see läinud!"

Wassa jäi wait ja ohkas.

„Rahusta ennast, Wassa!" ütles Astolowski. „Sinu kurbus tuleb sellest, et sa mind ei ole harjunud ilma habemeta nägema. Kui sa ära harjud, näed warsti, et ma seesama olen, mis enne."

„Ei ole, ei ole!" õhkas Wassa Leonidowna kurwalt. „Ei ole enam see, mis enne. Mis läinud, see läinud!.... Mis ma siin ikka istun: sa tahad magada."

Wassa tõusis üles, wõttis küünla ja läks. Astolowski jäi magama.

Ta nägi ennast unes Šotimaal olewat. Jõe ääres aasa peal sööb suur Airshire'i tõugu kari, osalt punast-walget, osalt pruuniwalget kirja. Karja seas paistab kui kuu suur punane-walgekirju sõnn silma. Korraga ilmub ülewalt mägedelt Ter-Vegetarjanz, püss seljas ja koer järel. — Paneb püssi palge ja sihib otse härja peale. Korraga saab talle selgeks, et tema ise see härg ongi ja et armeenlane teda tahab maha lasta.

„Ära lase!" karjub ta: „minust liha ja nahka ei saa! Liha haiseb ja naha on tõugud auklikuks söönud."

Pauk käib. Härg langeb selili, kõht ja jalad õieli.

„Nüüd olen ma surnud!" ägab Astolowski.

Ta hirmub ära mõtte juures, et ta tõesti surnud on. Surma-

hirmus äigab ta habeme järele, aga talle ei puutu midagi pihku. Järgmisel silmapilgul ärkab ta üles, külm higi otsa peal.

„Kas sa haige oled?“ küsis Wassa Leonidowna ukse wahelt. „Sa karjatasid ja ägasid mitu korda.“

„Kirbud sööwad!“ wastas Astolowski ja pööris enda parema külje peale.

IX.

Kaks wõiku ruuna jäid linaseemneäri peaukse ees ähkides seisma: Wanka-Iwanow tuli peaministri juurest.

Hommikul kell seitse sai peaminister raadio, et Türgi sultan on Dardanellid kinni pannud. Kohe saatis ta oma kullerid jooksu ja käsutas enda juure kokku kõigi linaseemneäride, pankade ja wabrikute direktorid, et neile seda teada anda ja neid hoiatada.

„Nagu teie teate, minu härrad,“ rääkis peaminister, „on meie poliitika siht Konstantinoopoli ja Dardanellide waldamine ja India ärawõitmine. Kui see meil korda läheb, siis on maakera walitsus juba meie käes. Sellepeale ehitame endile suure õhulaewastiku ja hakkame kuud, Veenust ja Marssi ära wõitma. Inglismaa waatab juba ammugi suure ärewusega Wene wõimu kaswamist ja otsib juhust, et teda nõrgendada. Türgi sultan on Dardanellid kinni pannud. See ei ole tal esimene kord niisugust tükki teha, aga praegu, kui kõik märgid ei waleta, tähendab Dardanellide sulgemine midagi muud, ja nimelt sõja algust. Meie ei saa elada, kui Dardanellid kinni on, ja oleme sunnitud Türgile sõda kuulutama. Türgimaaga üksi saaksime meie kergesti walmis, aga pole mingit kahtlust, et talle silmapilk abiks tulewad Inglismaa, Austria, Rumeenia, Bulgaaria, Kreekamaa, Persia ja Monako. Kui kõik need riigid meie kallale tulewad, wõib meie käsi kaunis halwasti käia. Nõnda siis, minu härrad, Dardanellide sulgemine ei ole muud midagi kui inglaste urgitsemine. Keiser ütles: „Sõda tuleb, aga häda sellele, kelle läbi ta tuleb,“ — ja andis kohe käsu maa-, mere- ja lennuwäge mobiliseerida. Muud ei ole mul teile midagi ütelda. Teie peate wõtma kui tõsiasja, et Dardanellid tõesti kinni on ja et sealt ka mitte kärbes ei saa läbi lennata.“

Sellega lõpetas peaminister oma kõne ja härrad hakkasid laiali sõitma.

Wanka-Iwanow seisis peaministri kõne ajal nagu wälgust rabatud. Tema nägu oli walge nagu lubjatud sein ja otsaesisel ja prilliklaasidel särasid suured higitilgad. Ta läks ühes teistega wälja ja istus oma char à bancs'i, ilma et tal oleks meele tulnud palitut selga ja kübarat pähe panna, mis rippusid ministri esikojas nagi otsas. Need saadeti talle pärast linaseemneärisse järele.

Wana uksehoidja Wassili Karro imestas wäga, kui peadirektor ilma kübarata ja palituta uksest sisse tormas. Karro kui elu-

põline uksehoidja tundis kohe, et on midagi iseäralist juhtunud. Wanka-Iwanow keris laia marmortreppi mööda üles, otsekui ämblik, teisele korrale, kus ta kabinett oli. Ak-Urin, kui nägi kõrget ülemust tulewat, seadis enda fronti ja pani käe kõrwa ääre.

„Paluge minu juure Klawdi Pafnutjewič, kutsuge minu juure sekretär ja käskige minu juure tulla Klopow, Curland ja Eltzburg!" kamandas Wanka-Iwanow.

„Jah!" wastas tatarlane.

Ta wõttis käe kõrwa äärest ja läks täitma käsku.

Kui kutsutud ilmusid, leidsid nad peadirektori sügawas mõttes laua taga istumas, pea käte wahel. Merluškin istus kohe tema pahemale käele laua otsa, selg wastu akent, ja hakkas sõrmega urgitsema oma hamba-igemeid. Klopow, Curland ja Eltzburg seadsid endid peadirektori selja taha fronti. Konstantin Mihailowič jäi pahemal pool laua otsas seisma ja hoidis sõrmede wahel wägewa haisuga poolkustunud sigarit.

Wanka-Iwanow wõttis käed pea ümbert ära, pühkis prilliklaasid taskurätiku nurgaga puhtaks ja pööris enda ühes tugitooliga direktorite poole. Tema nägu oli kindel ja mehine.

„Peaministri härra," algas ta, iga sõna selgesti wälja rääkides: „laskis täna wara hommikul enda juure paluda mind ja ka weel mõnd teist kõige suurema ja tähtsama äri peadirektorit, et meid informeerida kõige kiiremas korras tähtsates maailmapoliitika sündmustes. Hommikul kell seitse tõi raadio kohutawa teate: Türgi sultan on Dardanellid kinni pannud!"

Direktorite front seisis liikumatult. Merluškin ajas jalad sirgu, Konstantin Mihailowič tõstis käe suule ligemale, otsekui tahaks ta sigarit suhu panna.

„Mis ütlete teie selle peale?" küsis Wanka-Iwanow tõsiselt ja laskis silmad käia üle koosolejate.

Waikus.

„Ma küsin: mis ütlete teie selle peale?" küsis Wanka-Iwanow waljumalt.

Waikus.

Merluškin liigutas end tooli peal. Curland tõmbas näpuga ninast. Klopow sügas salamahti kintsu. Eltzburg ajas kõrwad kikki ja tema silmad õhukese pea sees hakkasid jooksma sinnatänna, otsekui wäikesed hiired.

„Teie, minu härrad, ei wasta mulle midagi," lausus Wanka-Iwanow.

„Kõrge ekstsellents, härra peaminister, ütles," rääkis ta natukese aja pärast edasi: „et praegune Dardanellide sulgemine tähendab sõja algust. Dardanellid on meie hingekõri ja iseenesest mõista, kui Türgi sultan neid lahti ei wõta, oleme meie sunnitud temale sõja kuulutama. Sõda tuleb, aga kes on selleks põhjust annud? Wanka-Iwanow."

Toas walitses hauawaikus.

„Kust tuleb see,“ jatkas kõneleja: „et Türgi sultan korraga Wenemaa wastu nõnda ülbeks läks? Kõrge ekstsellents, härra peaminister, arwab, et siin on tegemist inglaste urgitsemisega: nad tahawad Wenemaad sundida sõda kuulutama, et siis ühes teiste riikidega tema kallale karata kui koertekari, ja ta läbi kolkida. See arwamine on aga ekslik, sest mis mõte on inglastel suure Wenemaaga sõdida? Kõrge ekstsellents on aga kahjuks eksiarwamisel: mitte inglased ei ässita sultanit Wenemaa wastu üles, waid seda teewad (Wanka-Iwanow tõstis parema käe üles) — meie endine ametnik Ter-Vegetarjanz ja tema onu! Teie, Eltzburg, jätsite ta Odessa abikontori direktori kohast ilma. Ma arwasin kohe, et sellest ei tule wälja midagi head, aga teie waletasite mulle nii palju ette, et ma pidin wiimaks järele andma. Ma püüdsin pärastpoole küll tema meelt heaks teha: kinkisin talle hõbedast sigarikarbi kuldmonogrammiga ja saatsin ta muusikaga, suure au ja iluga ära, aga ma panin tähele, tal oli niisugune nägu peas, et ta paneb Dardanellid kinni. Nüüd näen ma, et ma ei ole eksinud. Keisri-majesteet on ütelnud: sõda tuleb, aga häda sellele, kelle läbi ta tuleb! Iseenesest mõista, majesteedile ja kõrgematele ringkondadele ei jää kaua teadmatuks, et mitte inglased sultanit üles ei ässitanud ja meile sõja kaela ei toonud, waid linaseemneäri peadirektor Wladimir Aleksejewič Wanka-Iwanow ajas oma lühinägemise ja taktita teguwiisiga asja nõnda kaugele, et armeenlane ja tema onu hakkasid Türgi sultanit Wenemaa wastu üles ässitama, kuni ta wiimaks Dardanellid kinni pani.“

Wanka-Iwanow waikis. Tema pilk oli lootusetu.

„Waatamata selle määratu kahju peale,“ hakkas ta natukese aja pärast rääkima: „mis Dardanellide sulgemine minule isiklikult toob, mõjub ta otse katastroofiliselt meie äri peale. Meil on Musta Mere sadamatesse kokku weetud mitukümmend miljonit puuda linaseemneid: need lähewad hallitama. Meil seisab seal mitusada tuhat waati linaseemneõli: see hakkab haisema. Meie äri jääb pankrotti. Kes on selles süüdi? Wanka-Iwanow! Wanka-Iwanow on rumal! Wanka-Iwanow ei oska äri ajada! Wanka-Iwanow ajab äri pankrotti!... Mis ütlete teie selle peale?“

Surmawaikus.

Wanka-Iwanow pööris enese ühes tugitooliga wastu lauda, tõstis küünarnukid laua peale, toetas pea käte najale ja jäi sügawasse mõttesse.

Wiie minuti pärast pööris ta jälle koosolejate poole.

„Teie ei wastuta millegi eest, aga mina wastutan kõige eest,“ rääkis ta. „Mina olen seni liig hea, liig delikaat ja liig pehme olnud, aga tänasest päewast peab sellele lõpp tulema. Linaseemneäri on Wanka-Iwanowi kätte usaldatud ja Wanka-Iwanow tahab oma kohut lõpuni täita. Palun teid, minu härrad, püsti tõusta!“

Tõusis püsti ainult Merluškin, kuna teistel seda enam ei

olnud tarwis teha, sest et nad juba algusest saadik oma jalgadel seisid.

„Kõigepealt," rääkis Wanka-Iwanow mehiselt ja kindlalt: „ma kuulutan linaseemneäris sõjaseaduse wälja. Teid Klopow, Eltzburg ja Curland käsin mina kohe kõigile meie abikontoritele, abitalitustele, agentidele ja komisjonäridele salatelegrammi saata, nagu see meie seanaha sisse poogitud raamatus ette nähtud, ja nimelt: „Neewa jõgi on kõwaks külmanud." See tähendab: Türgi sultan on Dardanellid kinni pannud. Teie, Konstantin Mihailowič, saatke jooksupoistega kohe kõigile nõukogu- ja juhatuseliikmetele sõna, et nad wiibimata kokku tuleksid — erakorraliseks ühiskoosolekuks. Nõukogu esimehele Rahasajewile saatke kaks jooksupoissi järele, et ta seda kiiremini tuleks. Teie ülesandeks, Klawdi Pafnutjewič, on walwata selle järele, et kõik minu käsud, mida ma praegu annan, täpipealt täidetaks. Kõige wiimaks: wõimuga, mida põhikiri sõjaseaduse kestwuse ajal peadirektorile annab, lasen mina seitsmenda osakonna juhataja Astolowski ametist lahti ja käsin teda lahkuda linaseemneärist ühe tunni jooksul. Selle määruse kuulutamise panen, Eltzburg, teie peale, sest lõppude lõpuks ei ole Dardanellid millegi muu asja pärast kinni pandud, kui ainult tema habeme pärast. Teie kohta, direktor Eltzburg, esinen mina tänasel erakorralisel ühiskoosolekul kindla ettepanekuga ja usun kindlasti, et nüüd, kus Wene riigi tulewik kaalu peal seisab, Bimsteinid, Robinkad, Saigonskid ja Sahalinskid, kelle sabas teie sörgite, teid mitte enam kaitsta ei suuda. Mina olen lõpetanud."

Wanka-Iwanow lõi käega ja wõttis telefonitoru pihku.

Eltzburg istus kössis oma tugitoolis, kui Astolowski sisse astus. Tema kõrwad olid kikis, nägu tige ja nina paistis iseäranis pikk ja kongis olewat.

Astolowski ligines waewalt kuuldawate sammudega.

„Salomon Isakowič, teie lasksite mind kutsuda?" ütles ta aupaklikult.

Eltzburg ei wastanud midagi, waid kössitas tugitoolis edasi. Tema wäikesed mustad silmad õhukese pea sees jooksid edasitagasi kui wäikesed hiired.

Astolowski astus sammu tagasi, sest direktori nägu ei tõotanud midagi head.

Läks wiis minutit mööda. Eltzburg hakkas end tugitoolis liigutama.

„Wanka-Iwanow käskis teile teada anda," algas ta madala häälega, ilma et oleks Astolowskile otsa waadanud: „et ta teid ametist lahti laseb. Tunni aja sees peate teie majast wälja kolima. Muud ei ole mul teile midagi ütelda. Wõite minna! Pidage meeles, et teile on ainult tund aega antud."

See oli hoop! Astolowski tundis, et kõik tema keha külmaks

läheb. Ta ei tahtnud oma kõrwu uskuda. Tarretanult jäi ta Eltzburgi otsa wahtima.

„Kas peadirektor mind tõesti lahti laskis?" kogeles ta wiimaks. Wististi on jälle keegi minu peale kaewanud?"

Eltzburg kössitas natuke aega tugitoolis, siis pööris oma näo tema poole. Niisugust tigedat nägu ei olnud Astolowski temal weel iial näinud.

„Ma ütlen teile weel kord," kisendas ta, „teie olete ametist lahti lastud ja rohkem ei taha ma teiega rääkida! Teie olete meie kõikide teenistuse ära rikkunud! Kelle najal olete seni püsti seisnud? Minu najal. Ja lõpuks pean ma weel ise koha teie pärast kaotama. Остолопъ! Дубина! Развратникъ! Kasige mu silmist, ma ei taha teid enam näha!"

Astolowski kohkus kangesti, ta silmad läksid suureks ja käed hakkasid wärisema. Ta ei teadnud isegi, kuidas ta uksest wälja sai. Tuikudes sammus ta läbi koridori. Maja oli täiesti terwe, kõik laed olid peal, aga talle näis, kui kõnniks ta mingisuguste waremete keskel. Kabinetis laskis ta enda toolile ja hakkas sügawasti hinge tõmbama.

„Kas te haige olete, Platon Kristoforowič?" küsis Šagrinowič murelikult.

„Mind lasti ametist lahti!" ägas Astolowski.

Šagrinowič waatas hirmunult oma ülema otsa.

„Mis te räägite?" hüüdis ta püsti tõustes: „kas see on wõimalik?"

„Eltzburg andis mulle teada, et Wanka-Iwanow mind on ametist lahti lasknud ja sõimas mind omalt poolt weel hirmsasti läbi. Nii õelana ei ole mina teda weel iialgi näinud. Wist on keegi jälle minu peale kaebamas käinud."

„Muidugi on kaewatud," otsustas Šagrinowič. „Rahwas on siin õel ja kade. Oh, kui kahju, et teie ära lähete! Ei tea, kui kauaks mindki weel siin on?"

Ta pani sule nukralt laua peale.

„Wõib olla," ütles ta natukese aja pärast, „ehk on weel wõimalik seisukorda päästa? Rääkige Aleksander Kimonowičiga: tema wõib teile kõige paremat nõu anda."

Astolowski ei wastanud. Ta tõusis üles ja läks Lilipetrowi juure.

Lilipetrowi wäike kitsas nägu oli tume. Nähtawasti oli ta wäga ärritatud. Ta wõttis pakutud käe wastu, aga peale selle ei kinkinud ta tulejale enam mingisugust tähelepanu ja jatkas oma tööd.

„Aleksander Kimonowič!" algas Astolowski: „Solomon Isakowič andis minule praegu teada, et Wanka-Iwanow on mind ametist lahti lasknud. Mina ei tea, mis süüd wõi kurja ma olen teinud. Wist on jälle keegi minu peale kaebamas käinud."

„Mis läheb see minule korda?" hüüdis Lilipetrow südame-

täiega. „Endal üks skandaal lõpeb ja teine algab ja imestate weel, et teid ametist lahti lastakse!“

„Aleksander Kimonowič,“ ütles Astolowski paluwalt, „kas ma ei peaks mitte kord Wanka-Iwanowi poole pöörma?“

„See on teie asi,“ wastas Lilipetrow järsult.

Astolowski nägi selgesti, et Lilipetrow temaga ei taha rääkida.

„Mis hakkan ma nüüd tegema?“ rääkis ta hädase häälega. „Mul on suur pere.“

„Mis läheb see minule korda?“ kurjustas Lilipetrow. „Teie olete meile kõigile sauna palawaks kütnud. Wõib olla, et meie Solomon Isakowičiga mõlemad teie pärast ilma kohata jääme.“

Astolowski ei teadnud enam, mis rääkida. Ta seisis natuke aega ja läks siis kabinetist wälja.

Wäljas koridoris wõttis ta südame rindu: ta tahtis Wanka-Iwanowi enese käest lahtilaskmise põhjusi järele küsida.

Wanka-Iwanowi kabineti ees seisis nagu ikka ak-Urin.

„Ak-Urin!“ ütles ta tasase häälega. „Teatage ekstsellentsile, et mina wäga palun tema jutule saada.“

Tatarlane astus temale tee peale ette.

„Kästi Platon Kristoforowiči mitte sisse lasta,“ ütles ta.

Astolowski waatas tema peale suurte silmadega, siis pööris ta ümber ja läks tagasi oma kabinetti.

„Lilipetrow ei taha minuga rääkida,“ kaebas ta. „Tahtsin Wanka-Iwanowi enese juure minna, aga ka tema ei wõta mind jutule.“

„Mina ei saa aru, kuidas see kõik nii järsku tuli,“ imestas Šagrinowič.

„Kõik on minu wastaste tegu!“ ütles Astolowski ja waatas nurka.

Sisse astus Raabe ja tema selja taga Lipkin.

„Tere, Platon Kristoforowič!“ algas Raabe. „Wanka-Iwanow on jälle ühe uue wägitükiga walmis saanud: ta on teid ametist lahti lasknud. Kurb lugu, aga parata ei ole midagi! Ärge seepärast weel meelt heitke: ega kook linaseemneäris kõige magusam polegi.“

Raabe oli alles rääkimas, kui uks awanes ja Sapiro ja Doinikow sisse tormasid.

„Platon Kristoforowič!“ hüüdsid nad ühest suust: „meie kuulsime, et Wanka-Iwanow on teiega wäga halwasti ümber käinud. Teid lahti lasta ei ole sugugi ilus. Kahju, et me teist peame ilma jääma!“

Waewalt olid Sapiro ja Doinikow lõpetanud, kui Belassowa, Ossienko ja Kosmodemjanskaja kabinetti tormasid.

„Platon Kristoforowič!“ hüüdis Maria Nikolajewna ehmunult. „Kas see on õige, et teie meilt ära lähete?“

„Platon Kristoforowič!“ hüüdis Natalia Tarassowna: „teie

ärge pange Wanka-Iwanowi käsku tähele ja jääge paigale. Teie ei tohi ära minna!“

„Platon Kristoforowič!“ hüüdis Aleksandra Ljubimowna: „see on küll inetu temp Wanka-Iwanowi poolt, et ta teid lahti laskis. Mis hakkame meie ilma teieta tegema?“

„Mis te kaagutate!“ hüüdis naiste poole pöördes Sõn-Kalagujewski, kes wahepeal ka oli sisse tulnud. „Kõik häda tuli sellest, et Platon Kristoforowič oma ülitoreda habeme maha ajas. Ta läheb mägedesse, laseb endale uue habeme kaswada ja on mees jälle.“

„See oli teie poolt, Platon Kristoforowič, küll ettewaatamatu tegu, et teie habeme maha ajasite,“ ütles Raabe.

„Muidugi ettewaatamatu tegu!“ hüüdsid Sapiro ja Doinikow. „Habemega oli Platon Kristoforowičil koguni teine nägu. Oleks tal habe praegu, wõiks palju kergemini uut kohta leida.“

„Küll on kahju, et habeme maha ajasite!“ õhkas Belassowa.

„Teie olite sel korral wist küll täiesti loll?“ lausus Ossienko.

„Teil oli habe justkui mõnel kindralil,“ sõnas Kosmodemjanskaja, keelega midagi oma igemete wahelt püüdes.

Sisse astus Pawla Matwejewna. Tema wäikene kogu näis täna õige kössis olewat.

„Platon Kristoforowič!“ hüüdis ta kaeblikult: „räägitakse, et teie ära lähete. Oh, kui kahju! Teie hoolitsesite meie eest otsekui isa oma laste eest.“

Astolowski oli kogu aja istunud sõnalausumata. Nüüd awas ta suu ja tahtis midagi rääkima hakata, aga uks awanes ja sisse astus ak-Urin kahe teenri saatel.

„Tund on möödas,“ ütles tatarlane oma kurguhäälega. „Härra peadirektori abi Merluškini käsu peale peab Platon Kristoforowič wiibimata linaseemneärist lahkuma.“

„See on otse häbemata!“ hüüdsid Belassowa ja Ossienko.

„Pole midagi imestada,“ ütles Raabe ja lõi lootusetult käega, „Wanka-Iwanowi ja Merluškini poolt wõib kõike oodata. Minge, Platon Kristoforowič, kui teie ei taha, et teil kraest kinni wõetakse ja wälja wisatakse!“

Astolowski tõusis üles, waatas abitult ümberringi ja sammus uksest wälja, ilma et oleks sõna suust wälja saanud.

Koridoris oli hulk ametnikke ja alamaid teenijaid kogunud, kes talle uudishimuga järele wahtisid. Nende seas silmas ta ka Iwan Wassiljewiči poega Nowaja Derewnjast. Kolmanda korra trepi lagedal seisid Bespalow ja Walujew ja waatasid pealt, kuidas ta trepist alla sammus, ak-Urin ja kaks teenrit järel. Ka teiste kordade trepilagedad olid inimesi täis. Nende hulgas silmas ta pikka Loginowi, Konsübinskit ja linaseemneäri peakokka Proškat, walges kitlis, laia walge mütsiga. All esikojas seisis wana põline uksehoidja Wassili Karro ja hoidis juba tema palitut walmis.

„Koha kaotamine on tühi asi,“ ütles Karro, palitut temale selga pannes ja mütsi kätte andes, „aga halb on see, et teil enam

habet ei ole. Rumalasti tegite, Platon Kristoforowič, et habeme maha ajasite!"

Alla esikotta olid teda saatma tulnud Lilipetrow, Ditkowski, Kasearu, Raabe, Doinikow, Pawla Matwejewna, Belassowa, Kosmodemjanskaja ja Lipkin.

„Jääge Jumalaga!" ütles Astolowski lühidalt, ilma et oleks kellelegi kätt annud.

Ta ruttas wälja kuue hõlmu kinni panemata.

Oli üks paremateist Peterburi ilmadest. Maa oli külmetanud ja päike paistis heledasti. Puud olid juba lagedad, ainult mõnede üksikute otsas nähti weel pruuni lehekatet. Kergesti ja kõbusalt käisid inimesed mööda uulitsaid.

Astolowski jäi silmapilguks seisatama ja pani endale küsimuse ette: kuhu minna? Kohe sai talle selgeks, et tal ainult üks koht on, kuhu ta wõib minna ja minema peab: kodu. Kohast on ta nüüd lahti ja kui ta mööda restoraane ja teisi kohti hakkab käima, siis on ta lihtsalt maailma mööda hulkuja, teiste sõnadega — paadialune.

Imelik! Kõik meelepaha, häbi ja wiha kadusid nagu aur. Talle tundus, otsekui oleks linaseemneäri olnud kuski muinasmaal ja tema kuueaastane teenistus, tema walu, rõõmud, wiletsused ja wõitlused — wanal hallil ajal. Ta nägi päikest, hall-walgeid pilwi, kanalite raudwõresid, kiwimaju, naisterahwaste sametist jakke, meeste kõwu kübaraid, pügatud habemeid, kortsus lõugu, autode tolmu ja maas wedelewat hobusesõnnikut. See oli kõik nii igapäewane.

Poolteise tunni pärast oli ta kodus: ta oli kogu maa jalgsi ära käinud. Ukse awas Wassa Leonidowna.

„Kuidas sa täna nii wara tuled?" küsis Wassa.

„Töö lõppis otsa," wastas ta, „ja kui midagi teha pole, mis seal siis wahtida."

Ta riputas palitu ja mütsi warna ja astus suure tuppa. Tema järele tuli Wassa Leonidowna.

„Wassa!" ütles ta: „wii lapsed kööki Fjokla juure, aga ise tule siia, sest ma pean sinuga rääkima."

Wassa Leonidowna waatas mehe otsa. Sõnalausumata korjas ta wiis last kokku ja juhtis nad kööki. Siis tuli ta tagasi ja nad läksid üheskoos magamistuppa.

„Wassa!" algas Astolowski, akna alla toooli peale istudes, kuna Wassa Leonidowna temast paar sammu eemal seisma jäi: „mind lasti ametist lahti."

„Lasti lahti! Ametist lahti! Mis sa kurja tegid?" hüüdis Wassa Leonidowna ja ajas silmad pärani.

„Seda küsi Wanka-Iwanowi käest. Niisugust toorest inimest ei ole mina enne näinud. Et koer tema sääremarjad läbi hammustaks! Süüd ei tea ma endal mingisugust olewat. Nähta-

wasti on Wanka-Iwanowil minu kohta tarwis mõne õe- wõi wennapoja jaoks ja see on kõik."

Wassa Leonidowna nägu omandas walusa ilme.

„Mis hakkame nüüd tegema, kus sul enam teenistust ei ole?" kaebas ta. „Kuidas tahad sa oma perekonda toita? Ma sain kirja onupojalt Irboskast: ta ütleb, et tuba juba walmis on ja ta meid ootab. Aga kui kaua jõuab tema meid ülewal pidada? Mis hakkame meie nüüd ometi tegema?"

Wassa Leonidowna istus mehe wastu toolile ja waatas kurwalt tema otsa.

„Ma ei tea, mis meie hakkame tegema," lausus Astolowski tasa.

Wassa Leonidowna ohkas.

„Kas tead, mis ma ütlen," hädaldas ta, „kõik tuli sellest, et sa oma habeme ära ajasid. Kui sul oleks habe alles olnud, ei oleks sind ükski tohtinud puutuda — ei Wanka-Iwanow ega ka keegi teine. Mul asus juba siis kartus südamesse, kui sa tema kallal hakkasid operatsioone tegema: ajasid esiti kahte harusse, siis tegid wäiksemaks. Ma mõtlesin: ega sellest head wälja tule, ja nõnda ka oli."

„Mis läinud, see läinud," sõnas Astolowski. „Nüüd ei maksa sellest enam rääkida, sest see ei tee asja paremaks. Ma pean kõigepealt selle üle järele mõtlema, kust uut kohta saada. Juba homme päew hakkan ma otsima. Teiseks peame meie oma wahekorra lõpulikult ära seletama."

„Sa tahad meie juurest ära minna?" hüüdis Wassa Leonidowna ja tõusis toolilt üles.

„Rahusta ennast, Wassa!" rääkis Astolowski endise rahuga. „S i n a tahad minu juurest ära joosta, aga mitte mina sinu juurest. Sa oled mulle nii palju häbi teinud, nagu ei ükski inimene maailmas, sa oled minu wastu nii halb olnud, et mul täieline õigus oleks sinu juurest ära minna ja sind oma saatuse hooleks jätta. Aga ma ei tee seda, sest ma olen wäga hea inimene. Kõik sinu kahtlustused on täiesti asjata. Mina seisin kõigi linaseemneära ametnikkude ja alamate teenijate silmas suures lugupidamises ja see ei meeldinud mõnele mehele. Siis tahtsid nad „Häda- ja abikassast" laene ja abirahasid, aga mina ei annud. Kõige selle tagajärjel hakkasid nad mind kiusama: laotasid minu üle laimujutte laiali, tegid selle pildi, mis sinu sapi keema ajas, ja wiimaks ajasid asja nii kaugele, et Wanka-Iwanow neile järele andis ja mind lahti laskis. Muidugi mõista, Wanka-Iwanowil oli see õnneks, sest ta tahtis juba ammugi minu koha peale o m a m e e s t panna. Ma wannun sulle oma endise habeme juures, et ma ühegi naisterahwa külge ei ole puutunud ja niisama puhas olen nagu luik tiigis."

Ta jäi wait ja waatas naise otsa oma suurte hallide silmadega. Nende waade oli nii süütu, nagu oleks ema ta alles eile ilmale toonud.

Wassa püüdis selle pilgu kinni.

„Kas see tõesti õige on, mis sa räägid?“ küsis ta.

„See on Jumala ees tõsi. Inetu skandaal, mis sa mulle linaseemneäris tegid, oli täiesti asjatu. Ma olen puhas kui sügisene lumi. Sellest sündmusest anti kohe Wanka-Iwanowile ja Eltzburgile teada ja sealt nad julgust saidki, sest muidu ei oleks nad iialgi söandanud mind lahti lasta. Et ma praegu ilma kohata olen — selles oled kõigepealt sina süüdi.“

Wassa Leonidowna laskis pea norgu.

„Kui see tõesti nõnda on,“ ütles ta natukese aja pärast, „siis oli see minust küll rumal ja mõistmatu, et ma teid süüdistama hakkasin. Palun teid minule andeks anda: ma olen ju ainult nõrk naisterahwas. Olen kuus aastat teie truu naine olnud ja wiis last ilmale toonud. Olin noor ja ilus, aga mis on minust weel järele jäänud?“

Wassa ohkas sügawasti.

„See kõik olgu sulle andeks antud,“ sõnas Astolowski püsti tõustes. „Mina olen wäga hea inimene. Mis on halba olnud, seda tahan unustada. Muretse warsti lõunat: mu kõht on kangesti tühi. Åraneetud sitikas! Ehk tuleb aeg, kus mõni sind oma saapakontsaga laiaks tallab!“

Wassa Leonidowna waatas natukene aega mehe otsa, siis läks ta tema juure, pani oma käed tema kaela ümber ja waatas talle silma.

„Kõik jäägu nõnda nagu enne!“ ütles ta. „Mul läheb süda soojaks, kui meele tuletan, kui ilus teie olite, kui mind wõtsite, ja kuidas mina teid armastasin.“

„Wassa!“

„Platoša!“

Ka mees wõttis naise kaela ümbert kinni. Nad hakkasid üksteisele musu andma. Et habe juba oli maha aetud, siis ei takistanud seda enam miski asi.

Astolowski ajas palitu selga, pani nööbid hoolega kinni, surus mütsi pähe ja läks kohta kuulama.

„Head õnne teile!“ ütles Wassa Leonidowna, kes teda esikotta saatis, tema käele suud andes.

Ta läks härra juure, kes juba peaaegu ekstsellents oli ja talle wõõras ei olnud. See oli alles noorepoolne mees. Nad olid ühes Wene postijaamas tuttawaks saanud. Tulewane ekstsellents waatas üle waldade magasiaitu, Astolowski — linaseemneäri agentuure. Nad jõid üheskoos teed ja sõitsid ühe jaamawahe ühiste posthobustega. Pärast said nad kokku Peterburis, Elagini saarel, „Strelka“ peal, kuhu Peterburi elanikud sõidawad päikese loojaminekut waatama. Nad tundsid teineteise kohe ära ja wahetasid kolm wiisakat lauset. Kolmas kord käis ta ametiasjus selles asutuses, kus see härra teenis. Parajasti, kui ta lauaülemaga rää-

kis, juhtus tulewane ekstsellents toast läbi minema. Nad teretasid jälle üksteist kättpidi. Wiimaks oli ta tulewast ekstsellentsi kaks korda uulitsal teretanud: üks kord, kui see Liteinõi pealt läks, kõwa kübar peas ja portfell kaenla all, ja teine kord, kui ta Admiraliteedi bulwaril autos mööda sõitis. Nõnda oli see tutwus juba mitu aastat wana ja tulewasel ekstsellentsil pidi temast igatahes mulje olema nagu wäga auwäärsest ja targast inimesest. Hiljuti luges ta ajalehtedest, et tulewane ekstsellents oli kõrge koha saanud. Sealjuures ennustati, et mitte palju aega mööda ei lähe, kui ta täieliseks ekstsellentsiks saab.

Astolowski ilmus ooteruumi ja laskis teatada, et ta soowib ekstsellentsi jutule saada. Teener tuli kohe tagasi ja ütles, et ekstsellents laseb teda paluda.

„Kõik läheb hästi!“ rõõmustas Astolowski.

Kui ta sisse astus, nägi ta ekstsellentsi laua taga püsti seiswat. Ta saatis tuleja poole terawa pilgu ja istus siis jälle maha.

Astolowski teretas aupaklikult. Ekstsellents wõttis teretuse kerge kumardusega wastu.

„Ekstsellents wist tunneb mind: Astolowski,“ tutwustas ta ennast.

Ekstsellents tunnistas teda natukene aega ja ütles:

„Mina tunnen üht Astolowskit, aga see ei ole mitte teie. Kas teil wendi on?“

„Wendi mul ei ole, ekstsellents, waid on wiis õde,“ seletas Astolowski. „Mina olen see Astolowski, keda ekstsellents tunneb. Et ekstsellents mind praegu ära ei tunne, tuleb sellest, et ma nüüd teist moodi olen.“

„Sel Astolowskil, keda mina tunnen, oli niisugune suur habe,“ sõnas ekstsellents ja näitas kahe käega. „Kuhu olete teie oma habeme pannud?“

„Habe oli töötegemise juures ees ja ma ajasin ta maha,“ wastas Astolowski.

Ekstsellenas palus istuda.

„Mis asja pärast tulete teie minu juure?“ küsis ta.

„Ma tulin ekstsellentsi palwele, kas ei juhtuks mõnd waba kohta olema.“

„Teil oli ju koht — linaseemneäris. Praegu on seal peadirektoriks Wladimir Aleksejewič Wanka-Iwanow — endine kõrge riigiametnik ja ekstsellents.

„Ma tulin sealt ära.“

„Tulite ära, ilma et teil teist kohta oleks walmis olnud?“

„Ma teenisin seal kuus aastat ja wõtsin wiimaks nõuks riigiteenistusse astuda.“

„Kas teie olete enne riigiteenistuses olnud?“

„Peale kõrgema kooli lõpetamist olin, aga pärast teenisin linna omawalitsuses.“

„Omawalitsuses teenida on ju üsna huwitaw. Teiseks, seal makstakse palju rohkem palka kui riigiteenistuses.“

„Ma sain linaseemneärisse parema koha. Siis tahtsin ma weel naist wõtta ja seepärast tulin omawalitsusest ära.“

Tuli wäike waheaeg.

„Waadake, Platon Kristoforowič!“ hakkas ekstsellents rääkima: „et riigiteenistuses mõnd paremat kohta saada, selleks peab enne kaua wäiksemates ametites teenima. Inimest, kes riigiteenistuses staaži ei ole läbi läinud, otsekohe mõne tähtsama ameti peale nimetada — seda ei luba seadus. Teiseks on meie kohus kõigepealt oma teenijate eest hoolt kanda. Mul saab warsti üks koht wabaks, aga tema peale ootawad inimesed juba aastate kaupa. Kahetsen, et ma teie heaks midagi teha ei wõi.“

Astolowski tõusis toolilt üles, et jumalaga jätta.

„Elage hästi!“ ütles ekstsellents, Astolowskile kätt andes ja lisas kohe peale selle naeratades juure: „Ma imestan, et teie oma habeme maha ajasite. Teil oli nii suur ja soliidne habe nagu seda naljalt leida ei ole.“

„Kõik naise tahtmine,“ lausus Astolowski ja lõi käega.

Ta astus uulitsale. Meel oli kurb ja rõhutud.

Ekstsellentsi peale oli tal kõige suurem lootus olnud, aga nüüd nägi ta, et ta ennast selles loootuses oli petnud. Ta oleks wõinud temale mõnd wäikest kohta pakkuda, aga ei teinud ka seda mitte.

„Kameeleon!“ pomises ta wihaga.

Tal tuli mõte, kas ei peaks ta restoraani sisse astuma ja pudeli punast Krimmi wiina ära jooma. Aga sealsamas tuli talle meele, et tal enam sissetulekut ei ole ja seepärast endale midagi ülearu ei tohi lubada. Ta läks koju.

„Wististi ei olnud teil õnne,“ ütles Wassa Leonidowna, temale teraselt otsa waadates. „Ja kuidas teda peabki olema: teil ei ole enam habet.“

Astolowski ohkas.

Ta läks magamistuppa, mis parajasti juhtus tühi olema, ja pani ukse enda järel lukku. Seina ääres kahe akna wahel seisis peegel, kus ta ennast ennem igapäew waatles, kui tal alles habe oli. Sealt paistis talle nüüd wanapoolne mees wastu, laia walge näo, suure suu, tugewate lõualuude ja madalate laiade hammastega.

Ta heitis pikali woodi peale, kattis pea pahema käega kinni ja katsus magada.

Teisel hommikul läks Astolowski Peterburi linna omawalitsusse. Linnapea wiibis Pariisis, tema abi oli haige. Nende mõlemate kohuseid täitis linnanõunik Ewgeni Jerofejewič Laputin.

Ootamistuba oli suur, aga wäga must ja tolmune. Inimesed käisid sealt alatasa läbi. Laputini kabinetist käisid ühtjärgi sisse ja wälja nagu sõbermehed kunagi, saterkuued, pintsakud, pikkade hõlmadega Wene kinstkuued, șipuniteks nimetatud, kõrged ja

madalad kraed, kirjud särgid ja kalewist westid. Astolowski murdis pead, kes nad wõiksid olla: kas linnawolinikud, majaperemehed, omawalitsuse ametnikud, spekulandid, hankijad wõi lihtsalt linna pirukasööjad. Kolmetunnilise ootamise järele sai ta wiimaks ette.

Laputin oli pikk, walgetwerd mees, pikerguse näo, kitsa madala otsaesise, halwasti pügatud lõua ja walkjate juuste ja wurrudega. Ta kandis hallikirja pintsakut ja sedasama wärwi westi kulduuriketiga. Pikutitriipu püksid olid kontsa poolt sääreotstest tublisti kulunud ja narmendasid. Krae ja sõrmküüned ei olnud tal mitte kõige puhtamad.

„Mis teie tahate?" küsis linnapea asetäitja, peenikese, wananaise häälega, ilma et oleks tuleja aupakliku kumarduse ja teretamise peale wastanud.

„Ma tulin paluma, kas härra linnapeal ei oleks minu tarwis mõnd kohta," ütles Astolowski. „Ma olen juba ennem linna omawalitsuses teeninud."

„Waba kohta ei ole."

„Ma olen mitmes omawalitsuse eriharudes asjatundja."

„Praegu ei ole kohta. Ah jah: meilt läheb ülewaataja ära. Ehk kõlbate selle koha peale? Saate prii korteri, kütte ja walgustuse. Rahapalk ei ole suur — ma ei teagi praegu, kuipalju ta palka saab. Kui teie seda soowite, siis andke palwekiri sisse ja pange sinna juure curriculum vitae. Kus linnawalitsuses teie praegu teenite?"

„Ma teenisin linnawalitsuses waremalt. Wiimased kuus aastat teenisin linaseemneäris."

„Seal on praegu Wladimir Aleksejewič Wanka-Iwanow. Hea küll, meie küsime sealt kelleltki järele, kuidas teie olete teeninud. Meil on täiesti ustawat inimest waja."

Sisse astus linnanõunik Kossolapow ühes linna tuuleweskite rentniku juut Kljačkoga. Linnapea asetäitja andis märku, et jutt otsas on.

„Pealtnäha küll karwane ja hööweldamata, aga sellele waatamata — ikka mees," mõtles Astolowski wälja tulles. „Majawalitseja koht, kui asja ligemalt järele waadata, ei ole sugugi halb. Korter, küte ja walgustus — priid. Oled alati kõrge ülemuse silma all ja nõnda ei ole sugugi raske selle koha pealt mõne suurema ja soojema koha peale karata. Olgu su nimi küll Ewgeni Jerofejewič, aga ometi oled sa täis mees ja mitte mõni ekstsellentsi taoline närakas. Niisugune kameeleon! Muidu sõber, aga mine kohta otsima, siis hakkab pihtima."

Ta wõttis nõuks kohe järele kuulata, missugune see ülewaataja koht on. Warsti sai ta selle koha üle kõige laialisemaid teateid, ja mis ta kuulis, ei sundinud tema südant mitte kiiresti tuksuma. Majaülewaatajaks nimetati lihtsalt wanemat teenrit, kes teiste järele pidi walwama, et nad oma töö korralikult ära teeksid. Seni oli seda ametit pidanud endine weltweebel, aga

see oli nüüd endale würtspoe asutanud. Ülewaataja kandis niisamasugust teenriwormi, nagu teisedki: musta, wärwiliste kantidega kuube, wasknööpidega.

Astolowski meel läks kibedaks. Wõi niisugust kohta pakkus talle Laputin — temale, Platon Kristoforowič Astolowskile, kes on mõisniku seisusest ja kelle naine on Smolnõi instituudis kaswatatud! Kes on ta ise? Juba nimi — Laputin — näitab, kes ta on. Pakub talle wanema teenri kohta, ilma et midagi järele küsiks! Linaseemneäris küsitakse: kus on nüüd Platon Kristoforowič? Wanemaks teenriks linnawalitsuses. Laputin! Pastlakandjate keskelt oled sa wälja läinud, pastlakandjaks sa jääd ja pastlakandja surma sa sured! Сивый меринъ — see sa oled!

Astolowski ajas kiiresti palitu selga, wõttis mütsi ja ruttas omawalitsuse majast wälja, ust enese järel lahti jättes.

„Tulete wist jälle tühjalt tagasi?" ütles Wassa Leonidowna, kui ta koju jõudis.

„Parem ära küsi!" lausus Astolowski. „Sul on õigus: ma ei oleks tohtinud oma habet maha ajada."

„Nüüd saate ka ise aru, et seekord rumalasti tegite," ütles Wassa Leonidowna kurwalt. „Ma aimasin ette, et selle läbi meile suur õnnetus tuleb. Oleks teil habe alles olnud, ei oleks Wanka-Iwanow teid julgenud puutuda. Raha meil ei ole: mis hakkame nüüd tegema?" Seitse suud tahawad igapäew süüa ja Fjokla on kaheksas?"

Nad läksid saali. Astolowski laskis enda wäsinult toolile. Wassa Leonidowna istus diiwani ääre peale, pani käed kokku ja ohkas.

Wiis minutit läks mööda.

„Wassa!" ütles Astolowski: „habe on wist sinu käes. Too ta siia!"

Wassa läks magamistuppa ja tuli mõne silmapilgu pärast walge rätikuga tagasi.

„Siin ta on," ütles ta kõlatul häälel, kompsu laua peale pannes. „Ma waatan teda igapäew. See oli teist küll suur rumalus, et te ta maha ajasite, aga mis sellest nüüd enam rääkida: tagasi teie teda enda külge enam ei saa."

Astolowski wõttis rätiku nurgad sõlmest lahti. Habe seisis seal nõnda, nagu Dawid Wassiljewič ta oli ära lõiganud.

„Juut pakkus mulle tema eest kümmetuhat rubla," rääkis ta, sealjuures iga sõna otsekui kaaludes. „Kes on enne kuulnud, et habeme eest on kümmetuhat kuldrubla makstud? See peab habe olema, mille eest juut kümmetuhat kuldrubla maksab! Ja kui juut mulle pakub kümmetuhat kuldrubla, siis tähendab see, et tal juba koht walmis on, kuhu ta habeme sajatuhande kuldrubla eest wõib ära müüa. Wäga wõimalik, et ta tahab teda mõnele suuremale mehele, näiteks Buhara emiirile, Bagdadi kaliifile wõi Türgi sultanile ära müüa, wõi jälle mõnele Rasputini sugusele mehele."

„Muidugi mõista," kinnitas Wassa Leonidowna, „ niisugust habet kannab igaüks heameelega. Igaühel ju habe ei kaswa: mõni pügab oma lõuga igapäew, aga ei tule sealt sellegipärast midagi wälja."

„Et habe kaswaks," seletas Astolowski, „peab inimesel sellekohane ihu olema."

„Ma arwan," lisas ta natukese aja pärast juure, „kui ma oma mured mõneks ajaks ära unustan ja mägedesse lähen, siis ei lähe mitte kaua aega mööda, kui mul jälle suur habe on."

Ta waatas Wassale otsa ja hakkas rätiku nurki jälle kinni siduma.

Jossel Berkowič Sifkin oli juut, kes metsa, põletispuude, tsemendi, lubja, telliskiwide ja mitmesuguse muu kraamiga kauples. Ta oli paar korda linaseemneäris käinud ja sealt linaseemneõli ostnud. Seal sai Astolowski temaga tuttawaks. Tema juure läks nüüd Astolowski.

Sifkin wõttis wastu igal ajal, kui ta kodus oli. Tema korter oli Wosnessenski peal. Esitoas laua taga istus wäikene räpane juut.

See küsis Astolowskilt, mis tal asja on. Kui ta kuulis, et Astolowski kohta soowib, päris ta pikalt ja laialt järele, kus ta enne on teeninud.

Selle peale läks ta Sifkini juure tagatuppa. Kümne minuti pärast tuli ta tagasi ja käskis Astolowskit oodata.

Astolowski istus wana plüüsriidega ületõmmatud tooli peale. Wäike juut wõttis lauasahtlist kaunis suure raamatu wälja ja hakkas sinna midagi kirjutama.

Tund läks mööda. Selle wahe sees kõlistas Sifkin paar korda telefoniga. Siis käis tema juures paar inimest, kes warsti jälle ära läksid.

„Ta on mind wist ära unustanud," mõtles Astolowski ja astus pool kikiwarwul wäikese mehikese juure. „Mis teie arwate," küsis ta tasakesi, „ega Jossel Berkowič mind ei ole ära unustanud?"

„Oodake!" põrutas wäike räpane mehikene. „Kui aeg käes, laseb ta teid kutsuda. Mitte temale ei ole teid, waid teile on teda tarwis."

Astolowski istus jälle maha ja hakkas kannatlikult ootama.

Läks mööda pool tundi... tund... tund ja weerand. Tagumises toas kuuldi kõwa köhatamist. Wäike räpane juut wiskas sulepea lauale ja läks sisse. Järgmisel silmapilgul tuli ta jälle tagasi ja ütles:

„Minge!"

Sifkin istus akna all laua ääres, selg ukse poole. Kui Astolowski sisse astus, waatas ta korra üle õla tema peale.

See oli paksu keha ja räpase wälimusega juut, roosa lihawa näo, töntsi nina ja süsimustade juustega. Silmadest ei saanud aru, mis wärwi nad olid.

„Mis teie soowite?“ küsis ta, mingisugust arwet silmitsedes.

„Ma tulin teid paluma, Jossel Berkowič, kas teil ei juhtuks minu tarwis kohta olema. Meie oleme wist natuke ka tuttawad: minu nimi on Platon Kristoforowič Astolowski. Ma olin linaseemneäris osakonna juhataja, kust teie paar korda linaseemneõli ostsite. Sel ajal oli mul weel habe.“

„Missugust kohta teie soowite?“ küsis Sifkin.

Ta pani arwe laua peale ja pööris oma paksu ja wastiku näo Astolowski poole.

„Teie, Jossel Berkowič, kauplete suurel wiisil metsaga. Teie tarwitate wististi inimest, kes metsalanke üles otsib ja mõisnikkudega müügi pärast läbirääkimisi peab. Metsaasjanduses ei ole mina otsekohe küll mitte tegew olnud, aga ma olen juba noorpõlwest saadik mitmesugustes ametites teeninud ja peale selle olen ma mõisniku seisusest.“

Sifkin pööris näo akna poole ja hakkas laua peal segamini olewate paberit seast midagi otsima. Peale paberite oli laua peal weel neli kopikat raha.

„Батенька!“ algas ta natukese aja pärast oma kiunuwkärisewa häälega, „ma ostan maalt talupoegadelt ja mõisnikkudelt elus sigu üles ja wean neid Peterburisse ja Moskwasse. Mul on ülesostjad Luugas ja Tosnos. Kas teie ei tahaks neile abiks minna? Muud kohta mul ei ole.“

Juut waatas jälle oma pabereid ja luges neli wask-kopikat üle. Siis tõusis ta laua tagant üles ja läks otse Astolowski nina eest läbi — wäikese kasepuust kapi juure, kust ta jälle midagi otsima hakkas. Tema näol oli küünilis-apaatiline ilme.

„See amet mulle ei lähe,“ wastas Astolowski. „Mina olin linaseemneäris osakonna juhatajaks ja see oli suur koht.“

Juut istus jälle toolile, nägu akna ja selg Astolowski poole.

„Nõnda, батенька!“ lausus ta oma kriuksuwa häälega.

Astolowski pööris ümber ja lahkus toast sõnalausumata.

Esikojas ajas ta oma palitu selga, pani mütsi pähe ja läks wälja, ilma et oleks wäikesele räpasele juudile, kes ikka raamatu kallal tuhnis, jumalaga ütelnud.

Uulitsale jõudnud, sülitas ta. Musklid kahelpool suud olid endid wiltu tõmmanud.

Ta läks koju.

Oli laupäew.

Ta käis toas kaua edasi ja tagasi. Kui õhtu tuli, pani ta riidesse ja läks wälja.

„Wassa!“ ütles ta teisel hommikul, kui nad teejoomise olid lõpetanud, „meie waew on ükskord lõppenud. Tule, ma tahan sulle rääkida!“

Mees ja naine läksid saali ja istusid üksteise kõrwale diiwani peale.

„Ma käisin eile Dawid Wassiljewiči juures," rääkis Astolowski, „ja müüsin temale oma habeme kümnetuhande kuldrubla eest ära."

„Siis olete jälle rumala tembu ära teinud," ohkas Wassa Leonidowna. „Oli ta mul ikka weel asi waadata, aga nüüd ei ole enam."

„Wassa!" kõneles Astolowski ja wõttis naise käe pihku, „sa oled nutikas naisterahwas ja ma ei kahtle sugugi, et sa aru saad, kui ma sulle asja põhjani ära seletan. Praegu olen ma ilma kohata. Ma käisin mitu päewa järgimööda kuulamas, aga mis sellest wälja tuli, tead isegi. Kui ma eile Sifkini juurest ära tulin, oli mul nii halb tundmus, et ma juba nööri otsisin. See räpane, paksu kõhuga juut, kes on hangeldamisega endale suure waranduse kokku ajanud, irwitas mu üle. Kasearu ütles ükskord: „Ükski ei wõi teise enesetundmust sügawamini haawata kui juut." See on päris tõsi. Seal tuli mul korraga mõte: mis tarwis on kõik see alandus, kui meil kapital kodus seisab. Kümne tuhande kuldrublaga saame meie wähemalt kolm aastat läbi."

„Õige ta on," ütles Wassa Leonidowna, „aga see ilus habe läheb juudi kätte."

„Eile oli juutidel hingamispäew," rääkis Astolowski edasi, „ja Dawid Wassiljewič oli selili sängis. Nagu juudi mood ikka, salgas ta esiti maha, et ta on kümmetuhat kuldrubla pakkunud, ja ütles, ta olewat pakkunud ainult tuhat. Mina ütlesin, et kui lugu nõnda on, siis ei maksa rääkidagi. Kui juut nägi, et mina minema hakkan, kargas ta kui wälk sängist wälja ja haaris minu kuuehõlmast kinni. Ta pakkus esiti kakstuhat, siis kakstuhat wiissada — aga mina ei wõtnud kuuldagi ja ütlesin: kui kümmettuhandet ei anna, siis müün habeme teisele. Juut hakkas natukehaawal juure panema ja kõigewiimaks pakkus üheksatuhat üheksasada. Aga mina ütlesin: habe on seda wäärt, et temast mitte ainult kümme, waid sadatuhat kuldrubla makstakse. Kui ta nägi, et mina odawamalt ei anna, pani ta kümmetuhat täis ja käskis habeme täna õhtul ära tuua. Kui kaup koos oli, hakkasid juudi silmad korraga kiirgama. Ta ise maksab kümmetuhat, aga pole mingit kahtlust, et ta tema eest wähemalt sadatuhat saab. Ta müüb selle habeme ära mõnele Wene peapiiskopile wõi wanakesele, aga kõige õigem, et ta ta ära müüb mõnele weel suuremale mehele, näiteks Türgi sultanile."

„Mis seda rääkida!" lausus Wassa Leonidowna. „Niisugune habe on igaühele iluks ja uhkuseks."

Astolowski lai suu awanes ja tema silmad omandasid kelmika ilme.

„Oleks tore, kui ta Türgi sultanile saaks," rääkis ta. „Näiteks, mina sõidan Konstantinoopolisse ja ilmun sultani paleesse. „Plato Astolowski soowib sultani jutule saada." „Kes teie olete?" „Wene aadlimees." „Mis asja pärast käite?" „Seda ütlen sultanile." Mind lastakse ette. Näen, sultanil on minu habe ees.

Ta on rohekaks wärwitud, suure prohweti eeskuju järele. „Usklikkude walitseja," ütlen ma, „kas teate, kelle ihu selle habeme on kaswatanud?" „Ei tea." Ma löön enesele wastu rinda, mis niipalju tähendab kui m i n a. Sellepeale annab sultan mulle lahkesti kätt, palub enda juure lõunasöögile ja annetab mulle kõrge Türgi autähe ja kalli kingituse. Siis on mul sultani juures alles wõimu! Sultani palees elab ka nadikael Ter-Vegetarjanz, kes mulle linaseemneäris nii palju kurja tegi. Niisugune krokodill! Ma lasen ta üles puua ühes oma onuga. Aga kes teab, ehk ongi temaga juba midagi juhtunud? Ta on tükimees."

„Ärge ennast ärritage!" ütles Wassa Leonidowna ja wõttis mehe käe pihku, „küll ta ükskord oma palga kätte saab!"

„Õige, Wassa!" hüüdis Astolowski. „Ma kaldusin oma kõneainest natuke kõrwale. Minu plaan on järgmine: sina sõidad lastega Irboskasse ja wõtad ka Fjokla ühes. Mina aga sõidan mägedesse ja jään niikauaks sinna, kuni mul uus habe kaswab. Siis olen ma jälle endine Platon Kristoforowič Astolowski. Sellepeale asume kuhugi teise linna elama, näiteks Urali ääre wõi Siberisse, ja algame seal uut elu."

„See oleks küll hea," ütles Wassa Leonidowna, „aga niisugust ilusat, pikka ja pehmet habet, nagu teil enne oli, ei saa teie enam!"

„Sedasama kardan ka mina," wastas Astolowski. „Sügisene hädal ei saa iialgi jaanipäewa heina wastu. Aga pole wiga: küll ma juba oskan kaswatada! Ühes sellega hakkan ka warakult mõtlema, kuidas teda kanda. Tellin endale Pariisist habemealbumid, siis näen warsti, missugune façon mulle kõige rohkem hakkab. Kui habe juba küllalt suur, tulen mägedelt alla ja otsekohe sinu juure. Siis näed sa mind uues hiilguses. Eestis elame mõne nädala, siis sõidame üheskoos jälle Wenemaale ja meil algab uus elu. Kas nõnda, Wassakene?"

Wassa Leonidowna ei lausunud midagi, waid waatas särawail silmil mehe otsa.

„Kas näed, Wassakene," rääkis Astolowski edasi, „meil läheb wiimaks weel päris hästi. Ma panen käe oma haige südame peale ja wannun Jumala nimel, et kõik sinu kahtlustused olid asjatud ja mina olen puhas kui lumi. Kõik kurjad keeled, kes minu peale laimujutte ajasid! Ma eksisin sellega, et olin liig hea kaasteenijate wastu. Inimene on ju niisugune alatu loom: mida rohkem sa talle head teed, seda suuremaks waenlaseks wõib ta sulle saada ja seda nurjatum on ta sinu wastu. Edaspidi tahan ma targem olla."

Ta tõmbas naise oma kaenlasse.

„Kas mäletad weel, Wassa, kui meie olime alles noored ja üksteist armastasime?"

„Miks ma ei mäleta."

„Wassakene, katsume, kas oskame weel tantsida?"

Mees ja naine tõusid diiwanilt üles, tõstsid lauad ja toolid nurka ja hakkasid tantsima.

Wiis wäikest nina, kes juba tükk aega olid waritsenud ukse taga, lükkasid ukse lahti ja nägid isa ja ema tantsiwat. Silmapilk moodustus kaks ja pool wäikest paari ja hakkas ka tantsima. Köögist ilmus Fjokla ja kui ta üht suurt ja kaht ja poolt wäikest paari tantsimas nägi, lendas tema wanadest kontidest läbi otsekui elektrisäde, ja ta hakkas ka tantsima.

Oli pühapäewa õhtupoolik, aga Astolowski korteril oli wäga äripäevane nägu. Saalis seisis hulk kaste, kohwreid ja korwe. Laudadele, toolidele ja diiwanile olid laotud waibad, riided ja pesu. Põrandal seisid suured wirnad wanu jalanõusid, köögiriistu ja teisi asju.

Wassa Leonidowna ja Fjokla pakkisid kibedasti asju sisse. Ühed pakiti sisse wanade ajalehepaberitega, teised — õlgedega; ühtedele raputati peale tubakat, teistele — naftaliini. Lapsed olid usinad asju üles otsima ja kokku wedama, kus nad neid iial leidsid. Astolowski ise oli westiwäel ja naelutas ja sidus kinni kaste ja korwe, mis olid juba täis.

„Meie peame sisse pakkima kõik, mis meil iganes on," ütles Wassa Leonidowna, oma wanu riidest saapaid paberi sisse mässides, „et meil siis wõtta oleks, kui meie jälle ükskord uuesti elama hakkame."

„Täiesti õige, Wassakene!" kiitis Astolowski. „Ja rahaga katsu Irboskas ka kokkuhoidlik olla. Üht asja tahtsin sulle weel ütelda. sa ära söö mitte liig palju woblasuppi — see teeb sind kõhnaks."

Uksekell kõlises. Fimja ja Fedja jooksid teda lahti tegema. Silmapilgu aja pärast ilmusid nad jälle saali ja hüüdsid ühest suust:

„Lipkin tuli!"

„Õige tarwis teda!" pomises Astolowski.

„Meil kõik laiali!" hädaldas Wassa Leonidowna.

„Tere!" ütles Lipkin saali astudes. „Tere, Platon Kristoforowič! Tere, Wassa Leonidowna! Kuidas on teie terwis? Teie pakite asju?"

„Mis teie kõnelete?" küsis Astolowski läbi hammaste, ilma et oleks Lipkinile otsa waadanud.

„Ei midagi iseäralist, Platon Kristoforowič!" wastas Lipkin. „Ma tulin waatama, kuidas elate. Teie sõidate ära, Platon Kristoforowič? Kuhu sõidate?"

„Kaugele!" poetas Astolowski jälle läbi hammaste.

„Kas ma ei tohiks ehk teile abiks olla, Platon Kristoforowič? Wassa Leonidowna?" küsis Lipkin mahedasti.

„Täname, meie saame ise walmis!" wastas Wassa Leonidowna. „Meie ise teame, kuhu iga asja paneme."

Lipkin istus toolile.

„Teile wõib õnne soowida, Platon Kristoforowič," algas ta sulawalt, „et endid linaseemneärist lahti wõtsite: seal ei ole kellegi elu! Mina tuleksin ka heameelega ära, aga ei saa teist kohta. Teie ärge seda tühja pahandust, mis teile seal juhtus, palju tähele pange. Teie leiate igatahes palju parema koha kui teil seal oli. Aga kas teate, kes teie asemele saab? See on keegi Konon Feodorowič Teraskin, raamatupidajaabi Peterburi sibimullawabrikust. Ak-Urin rääkis, ta olewat juba mitu kuud käinud Merluškini kintsu kaapimas. Teie osakond on kõige raskem: ega see tühipaljas seal ometi wälja saa! Waat', läheb kuu wõi kaks mööda ja paluwad teid tagasi. Eltzburg lipitseb nüüd kangesti Wanka-Iwanowi ümber ja arusaadaw: ta kardab, et Wanka-Iwanow ta minema kihutab. Eile läks ta Merluškini juure; pärast läksid koos Wanka-Iwanowi kabinetti ja olid seal pool tundi. Kõik teenijad kahetsewad kangesti, et teie ära läksite. Meil on äris wälja kuulutatud sõjaseadus. Kõik meie organisatsioonid on kinni pandud, ainult „Häda- ja abikassa" on weel lahti. Teie asemele waliti sinna juhatuse esimeheks Walujew, aga ega tema tühi teie wastu saa! Kahtlemata ajab ta asjad nõnda sassi, et neid enam keegi lahti ei haruta. Kasearu sai hiljuti Ter-Vegetarjanzilt kirja: ta on õnnelikult Konstantinoopoli jõudnud ja elab onu juures — sultani palees, Kuld Sarwe ääres. Waletab muidugi; — ma ei usugi, et see õige on. Sõn-Kalagujewski jääb kuni kewadeni weel teenistusse ja siis sõidab ka Konstantinoopolisse. Ta tahab sinna elama jääda ja hakata Türgi majandust uurima. Loodab sultani käest saada abiraha. Kas teate, mis Sapiro teie kohta ütles, Platon Kristoforowič?"

Astolowski tõstis silmad üles.

„Mh!" tuli tal läbi hammaste.

„Ta ütles (Lipkin kumardus ettepoole ja hakkas õige tasakesi rääkima), et niisugust töntsi mõistusega inimest, nagu teie, maailmas harwa leida olewat. Seni, kui teil habe olnud, ei olewat seda wäga märgata olnud; aga sest saadik, kui teie habeme maha ajasite, olewat teie nüridus kõiges oma hiilguses päewawalgele tulnud. Siis rääkis ta weel... ma räägin seda pärastpoole. Ma juhtusin seda kõnet pealt kuulma, sest otse minu kuuldes ei taha nad rääkida: nad teawad, et ma teiega sõber olen. Nikolajewa on hakanud jälle sõbrustama Kotelkowiga. Peale seda juhtumist... aga ma räägin sellest pärastpoole. Kuulda on, et aktsionärid ei olewat Wanka-Iwanowiga hästi rahul. Ta on ametnikulaadi mees ja suuri ärilisi andeid tal igatahes ei ole."

Keegi ei rääkinud sõna.

„Kas teie Samaarasse sõidate, Platon Kristoforowič?" küsis Lipkin toolilt üles tõustes.

„Mispärast just Samaarasse?" pomises küsitaw läbi hammaste.

„Ma arwasin, et Samaarasse. See on suur linn ja seal wõib kergemini mõnd kohta leida."

Astolowski ei lausunud midagi; ta pakkis sisse Esmarhi kruusi.

Korraga astus Lipkin nurgasolewa wäikese, ümarguse laua juure.

„Kas sa näe!" hüüdis ta, „see on ju teie habe! Ilusasti walge rätiku sisse seotud. Tahate wist mälestuseks alal hoida? Ja muidugi, niisugust habet nagu teil oli, ei tule enam terwes maailmas ette..."

Ta ei saanud lõpetada, sest kaks tugewat kätt haarsid tema kraest kinni.

„Kasi wälja, harakas!" karjus Astolowski. „Wälja minu majast!"

Järgmisel silmapilgul lendas Lipkin trepist alla.

Tema kuub ja müts olid esikotta jäänud. Need wiskas Astolowski talle teiselt korralt läbi akna uulitsale järele.

1922.